

UNIVERSAL
LIBRARY

OU 190002

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. 29453A

Accession No. P. 797

Author فاضل

Title تاریخ و تمدن ایران

This book should be returned on or before the date last marked below.

مجموعہ فتاویٰ عزمین

CHECKED 1988

از امام اعلیٰ اقدوۃ الفضلاء و احد محدثین عرب و عجم قطب سما الشرف
والکرم ہادی الخلق الی سوا السبیل مصداق علماء امتی کا بنیائے
بنی اسرائیل زبدۃ الارباب و یتیمیز حضرت مولانا شاہ عبد العزیز دہلوی
رحمۃ اللہ علیہ

ترتیب و تصحیح و تفتیح و تامل کلام از استاد تمام حقیر الانام محمد عبد اللہ صاحبہ کاشغری
الاعضاۃ لہ صمدیہ کاشغریہ ۱۳۱۱ھ

مطبعہ
مکتبہ
مطبعہ

بیضای شریف محشہ بجا جلتا

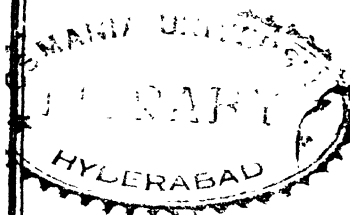
قدر شناسان مضامین علمیدہ اور گھر سنجان لالی سکیر کی خدمت میں گزارش ہے کہ تفسیر بریضاوی مصنف قاضی ناصر الدین ابوالخیر عبدالعزیز محمد بشیر ازی بیضاوی جیسی کہ یہ کتاب معتبر و مستند ہے اس کے اظہار کی اصلا حاجت نہیں اس کی توصیف اسی قدر کافی ہے کہ یہ کتاب بوجہ تحقیقات حدیث اور بہ تجویز علماء محققین سلسلہ درس میں داخل ہے بلکہ تفسیر دانی کا دار مدار اسی پر ٹھہرا ہوا ہے کیونکہ مصنف علیہ الرحمہ نے بعبارت وجیز مضامین بے انتہا درج فرمائے ہیں چنانچہ اقوال صحابہ رضوان اللہ علیہم اجمعین اور اقوال تابعین و تبع تابعین رحمہم اللہ تعالیٰ و تحقیقات علماء متقنین اعلیٰ اللہ درج اہم اپنے اپنے موقع پر بطرز انیق لائے ہیں علاوہ ہر دین اختلاف قرارہ قرار سبعہ کو نہایت خوش اسلوبی سے بیان فرمایا اور قررہ شاذہ کو کمال خوبی سے ظاہر کیا ہے۔

ایک عرصہ ہوا کہ یہ تفسیر مطبع احمدی میں مولوی احمد علی صاحب نے طبع کی تھی یاد و بارہ لکھنؤ میں انکی نقل چھپی تھی احمدی تو پہلے ہی دست بدست لوگ لے چکے تھے یہی مطبوعہ لکھنؤ سو کچھ دنوں کے بعد وہ بھی کمیاب ہو گئی اور علماء اور طلباء تعلیم و قلم میں حرج ہونے لگا تو احق نے طلباء کی وافر خواہش سے اس کتاب کی تصحیح اور تفسیر کے لیے ذخیرہ شروع نایاب و حواشی معتبر و مثل شہاب خفاجی و تعلیقات شیخ زادہ و حاشیہ قاضی الغضات مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی و علامہ و منہیات مصنفہ علامہ دل ابیات مولانا فیض الحسن صاحب وغیرہ فراہم کیے اور فاضل لبیب عالم ادیب باہر علوم فقہ و عقیدہ حمید الاقران مولوی محمد عبدالرحمن صاحب خلف مولوی عنایت الدین صاحب مرحوم کے حوالے کر دیا مولانا حمید و ترتیب حواشی میں وہ کام کیا کہ ہر شخص کا کام نہیں اور ایسی لطافت سے کتاب موصوف کو حل کیا کہ نہ آج تک آنکھوں و دیکھنا نہ کاؤن سے سنا پھر صحیح اور صفائی طبع میں بھی ایسی عرق ریزی ہوئی کہ جسکی نسبت ارباب بصیرت میا ختمہ لولہ اٹھے کہ یہ کتاب طبع اول سے ہی کئی حصہ بوقت بیگنی۔

بفرض سہولت شایعین انکی تین جلدیں کی گئی ہیں پہلی جلد سورہ بقرہ تک بہرہ جہت تیار ہے جسکی قیمت دو روپیہ رکھی گئی ہے شائقین نگارین اور لطف اٹھانین باقی زیر طبع ہے۔ دوسری جلد ذیقعدہ میں تیار ہو جائیگی اور تیسری اس سے چہ ماہ بعد

محمد عبدالاحد مالک و مہتمم مطبع مجتبائی دہلی

P 797

بسم اللہ الرحمن الرحیم

۲۰۴

۹۰

بعد حمد خدائی جل علا و نعت حضرت سرور نسبیا صلی اللہ علیہ وسلم برضا اشرطایان ہدایت و بصائر مشتیران
 وایت مخفی مبارک اندر دیر یا چنین آرزوی بود کہ قناد لے امام المتقین رئیس الکاملین قدوہ ارباب تیز حضرت
 مولانا شہداء عبدالعزیز رحمۃ اللہ علیہ صاحب دہلوی رحمۃ اللہ تعالیٰ کہ حضرت ایشان وقتاً فوقتاً جواب سائلین
 نوشتہ اند در ان مسائل و کلمات عجیبہ و غریبہ بیان فرمودہ اند اگر میر شوندا ان را در یکجا جمع کردہ شائع کر د
 شود تا خلقے کہ از فیضان ظاہری و باطنی ایشان مستفیض است ازین نیز بہرہ وانی بردارد و شائقین از اجوبہ
 مسائل مالاخیل کہ علمائ عصر و دیگر طالبین استفادہ نمودہ اند اطلاع یابند و محفوظ شوند فالحمد مد علی ک
 کہ توجہات عالم اکمل فاضل اہل مجموعہ خوبہائے بیکران مولانا طلیل الرحمن صاحب برہان پوری حال ارد بلو
 حیدر آباد کن حفظہ اللہ عن شرور الزمن والفتن حسب تمنائی دلی حاصل گردید پس بموجب آنکہ السعی منی الاتمام
 من اللہ تعالیٰ آن مجموعہ را با سرع از تصحیح حضرت مولانا مولوی محمد حسن صاحب مظلہ العالی و حسن سعی کار پردازان
 مطبع ازطیہ طبع محلی ساختہ پیشکش ناظرین و شائقین کردہ آمد و در او اہل این مجموعہ برائی نیز ناظرین مختصر
 حالات انشاء و کمالات ایشان کہ حضرت میرزا محمد بیگ صاحب دہلوی نوشتہ اند ملحق کردہ شدہ است تا بدیدہ

محمد عبدالاحد عفا اللہ الصمد مالک مطبع مجتہبائی دہلی

۲۴ رمضان المبارک ۱۳۱۳ھ

بسم الله الرحمن الرحيم

برخی از احوال فضل و فضلاء اکمل کلمه خاتم الحشین بتلمیذ سیرین

قد وهب صلواته خضر مولانا شاه عبدالغیر محدث دہلوی قدس سرہ

بدانکہ مولانا شاه عبدالغیر ازین شیخ اجل ولی السہ محدث دہلوی قدس سرہ بقیۃ السلف تہ الخلف خاتم التفسیرین امام
الحشین جامع علوم ظاہری و باطنی بود و علم و عظم و زہد و ورع و تقوی و تدبیر و تعلیق تریب بلند و مقامی اچھند داشت خلقی تہ
شے شمار نہ بود بمشاکرودی آن نیکوکار ابرار بہرہ یاب شدہ بمقام فضیلت تکمیل رسید شاگردان وی در قالیدہ و دوزاریہ
باب علوم دین بر شے خلق کشادہ و فیضیاب سائنند **ولادت** شریفین ایشان ۱۰۵۰ ہجری مقدسہ است و سم شریف
تاریخی غلام حلیم بہت نامی علوم و نسبت باطنی از والد ماجد خویش حاصل نمودہ و اکاملی بود کہ نظیر ایشان علاوہ ہند و دیگر بلاد
بہم نہ بود چنانچہ صاحب سیر الاخبار بی گوید کہ حضرت شاہ ولی اللہ دہلوی والد مولانا محرم از فضل علمای عصر جامع معقول
و مقول از حقایق و معارف گاہ بود باستر شاہ میدان می پروا خست تدبیر علوم عقلی و نقلی بہت متعال داشت محدثی بہت بہت
سال سندھا ویت دیکہ عظیم و مدینہ منورہ و راہ شرفا و تقیما نمودہ بود بعد از ان بہت آدہ در دلی کبہ سکنا داشت شہرہ
آفاق بود و مجمع فضلاء روزگار از و از شہر با آدہ سند حدیث بہکروندش وی محدثی و مفسری فقیہی بعد شیخ عبدالحق کہ
بوجود آمد و صلاح ستہ از برداشت با سنا و صحیح حدیث را نقل سنیر نمود و در سنہ یازدہ صد و ہفتاد و پنج ہجری بعالم آخرت منتقل
اتہی **باید دانست** کہ طریقہ سلوک ایشان موسوم بہ بی الہی بہت آن اقرب طرق وصول الی اللہ بہت چنانچہ والد
اجل ایشان در تہنیمات الہیہ فرمایند **قد من الله سبحانه على وعلى اهل زمانى بان منحني طريقا**
من السلكه اقرب الطرق و ہر کتبہ من خسران قلیات **اغنى الايمان الحقيقى وقرب النوافل**
وقرب الوجع وقرب الفرائض وقرب الملكوت وصل هذه الطريقه غايه من ارادها اتاه الله تعالى
وفهمني في جل جلاله انا جللنا امام هذه الطريقه واصلتنا اذ روت منا ما هو سندا لخلق الوصول

الحقیقة القرب كلها اليوم غير طريقة واحدة وهى محبتك ولا نقیادك فالسما لم یس علی من عاراك
 بسما ولمیت الارض علیها برضا فاهل للعز واهل المشرق كلهم عتقك وانت سلطان علوالم یعلمون فان علما
 ترجمه بستا احسان کرد است بجان برین و بر مردمان عبدین که عطا نمود امر بطریقه سلوک که قریب تر است از طرق دیگر و آن کس
 از پنج است **اول** ایمان حقیقی و دوم قرب نوافل سوم قرب واجب چهارم قرب فرائض پنجم قرب ملکوت که نزدیک
 است این طریقه را غایطرقی هر که برین حصول طریقه اراده کند حق تعالی او را خواهد داد و بر من جل جلاله علم او مرا که بیک
 مقرر گردانیدیم ترا امام این طریقه و رسانیدیم ترا بر بلندی کوهان بند ساقیتم از امور جزایطرق وصول قرب حقیقت بجز این
 طریقه و آن جمعت ابتداء شست پس بر آن کی که عباد دارند و از تو آسمان آسمان نیست و زمین زمین نه و کسی نیست که برکات
 دهد و از پیشانی دشمنی کنندگان تو از برکات محروم اند اگر دانند بگرد رسند و اگر ندانند در حیران مانند انتهی مشرب
ایشان از وسطی تو چهارم حضرت امیر المؤمنین عمر بن الخطاب رضی الله تعالی عنه دین سند میرسد که عبد العزیز بن
 ولی الله بن عبد الرحیم بن جبال الدین شهبید بن شعث بن منصور بن احمد بن محمد بن قوام الدین عرف قاضی توازن بن قاضی
 قاسم بن قاضی کبیر عرف قاضی بدایین عبد الملک بن قطب الدین بن کمال الدین بن شمس الدین مفتی عرف قاضی پیر
 بن شیر ملک بن عطا ملک بن ابوالفتح ملک بن عمرو الحاکم مالک بن عادل ملک بن فاروق بن حبیب بن احمد بن محمد بن
 بن عثمان بن بایان بن بایون بن قریش بن سلیمان بن صفان بن عبد الله بن محمد بن عبد الله بن محمد بن الخطاب بن
 عنهم اجمعین بکذا فی قره العیون مولانا مرحوم مرجع علماء و مشایخ بودتای علوم متداوله و غیر متداوله و فنون عقلیه و نقلیه
 فوق بسیار می داشت بکثرت حفظ و علم تعبیر رویا و سلیقه و عطا و انشا و نجوم و تحقیقات فاسل علوم و مذاکره و سایر خصوص
 ممتاز بین الاقران معتقد غیر موافق و مخالف و چنانچه تمامی علماء و فضلاء و فقهاء و سلاطین هرگز شیعه گشتی در هیچ و
 زبان نترد از مد صاحب لاکل و برایمن بود مجربتی که می کرد قاطع بود و بر دلی که میشی می آورد و حکم تفسیر غزیری که در تفسیر سوره
 بقره و و خبر آخرین قرآن است بنایت محبوب مقبول خلائق است احدی از علمای سلف به این چنین بیان در تفسیر
 پذیراخته و کتاب تحفه اشاعره به دعای اهل تشیع باین خوبی و فکلی تصنیف فرموده که علماء رشیده از جواب آن لاجاب استند
 و بنایت متبینه و میراث نامی عمر خود را در تدریس و افتا و فصل خصوصیات و عطا و تربیت تکمیل طلبیدان بسترده و جاهد و غرت
 ظاهری بحال باطنی حاصل نمود در ملک هندوستان ریاست علم و عمل بر ایشان برادران ختم است در هند و در ولایت
 دیگر کسی به نظری آید که سندهای یا استفاده ظاهری و باطنی نسبت این خاندان نه داشته باشد و یا نسبت شاکری

فاد و اطن جملوا خا و انا

سندنامه حضرت

فضائل حضرت

این خاندان باعث افتخار و فخر باشد صاحب تحف میگوید خاندان ایشان خاندان علوم و حدیث و فقه و تفسیر است
 این علم شریف پنهان ازین اهل بیت بوجود آمد و درین کشور از خاندان بگید معلوم و نهی و نیست تخم حاصل با حدیث و فقه و تفسیر
 پدر ایشان حج درین سرزمین کاشته اند ایشان از بزرگ باخشیه اند از مشهور و از ملازمین حضرت مولانا را
 رفیع الدین برادر صاحب حضرت شاه محمد شمس الدین بلوی نیز از حضرت مفتی صدر الدین خان شاد آبادی و مولانا شیدا
 خان بلوی و حضرت شاه غلام علی شاه است و مولانا فضل حق خیر آبادی و مولوی مختصر الدین صاحب پیر مولانا شاد
 رفیع الدین و مولوی عبدالحی صاحب امام و حضرت مولوی کریم الدین صاحب مولوی محمد امجد جیل صاحب شمس الدین
 برادرزاده حضرت مولانا میر محبوب علی شاد و مولوی محمد یعقوب صاحب و مولوی عبدالحی صاحب کابیران و مولوی
 مفتی ابی بخش صاحب بلوی و مولوی فضل حق صاحب خیر آبادی و مولانا حسن علی الدین قسری قسری صاحب
 طبع آبادی و وزیر کان بگید که اسامی ایشان یاد می آید محمد صمد تعالی جمیعین چنان گزیده اند که هر یک از آفتاب است
 کجیان از انواع علم ایشان منسوب و دو جانبیان از بزرگان ایشان تفتیش درین زمان که علماء و فضلا و محدث و فقیه و فاضل
 می آیند یکی از بزرگایان است *

بدانکه حضرت مولانا صاحب حالا که اوقات بود و اندک اوقات ایشان هم بسک تحریر کرده اند و کتاب
 کلمات غیری نیز از او در کتاب ایشان نیز شهرت تمام دارد و برنی از آن از دیگر کتب تبرکات و تینا نیز باقی
 بهر نوشته می آید واضح باد که حضرت هفده ساله بود که از ایشان ازین درخانی بکک جاودانی رحلت فرموده چند علی التبعیه
 بهر شاکر و ان این خاندان قصد دلی نمود در شای راه مبارکه علی پیش آمد گام بیان که از قوم هند بود و بهم سوال کرد
 و خواست که جواب شانی داده شود تمامی علماء از جواب گان ساکت ماندند چه که نزد ایشان جواب که موافق فهم و نبود گفتند
 که ما در دلی میریم از مولوی صاحب پرسید جواب خواهند داد و فقیه در دلی رسیدند ملا محمد علی و اطلبه گفت که پرسوا
 داری گفت میپرسم که خداوند است یا مسلمان گفت اگر خداوند بودی سلسله گاو کشی نبوت آو ازین جواب شانه
 مسلمان گردید از آنجمله آنکه یک پادی برائے مباحثه در دلی آمد مشرک و بهاد و ایتنا از پادی گفت که شرط نیست
 بر که مغلوب شود و برادر و پدید آمدن نماید اگر مولوی صاحب مغلوب شوند من از طرف ایشان ادعا هم ساخت چرا که فقیر
 اند پادی صاحب بعد از این شرط نزد مولانا صاحب گفت که من سوائے دام و جواب گان از منقول سخنانم نه از
 منقول و آن نیست که پیغمبر شایع خداست هنگام شهادت امام حسین چرا که جناب آبی فریاد کرد و حال آنکه حبیب محبوب

محبوب تر شد و خود را عابد و عابد تر بیدار شد تا که توجیه فرمود که جواب داد که مغیر بنی است و الله علیه سلم و قسید که برای فرمود
بانه بزرگوار است تعالی رسیده اند و آنچه که در کتب است که بزرگوار است از جانب قوم بر بنییه شما ظلم و ستم شده و او شبهه را ساخت ما چنانکه
کریمین را از او جدا کردیم و سادیت فرزند عثمانی را با او آمده است ازین جهت پیغمبر خاموش ماند و پوری ازین جواب را لازمی از آنجا
شد و در چهار روز پس با پیغمبر و جبرائیل علیه السلام آمدند از آنجا که مولانا معتمد با وجود توغل علم حدیث قرآن و عظیم مقبول هم
ایکسانی را رو نگار و جو چنانچه یک روز در سبوی آن معقولی از وطن ما و خود بقدر مباحثه اندرون مدرسه مدتها مخمور و باختر
بفرش نمود گفت که من هرگز بفرش نشنوا پس شست خدام حسب الامر شاه مولانا مدرع برای مولودین از پلنگ نواری
آوردند از سوز سینه و کایا که رستند بران نشاناند مولوی مدین بعد از چهار شتیاق ملاقات تقسیم گفتگو بجا معقول نمود و از آنجا
مدرع فرمود که این پیشش مولوی رفیع الدین برید و مرا خود و در این کفر و کفر است و قال الرسول و امر دیکر که گویند
اولی نبی پیدا شود که من قبول نکرد و سوا لی الا بخیل پیشش کرد و آنحضرت این دینی و خوشتر به سلولی چنین جواب معقول داد
که مولوی مدین از پلنگ برخاسته بفرش ایستاد و گفت که "عاقبت مدین از خراب نشسته" هر چند مولانا معتمد در بر سر
نشستن پلنگ مهر اندوخته نشسته بسیار قدرت کردند و گفتند که لیاقت مدین در جایی پانزده شتاب نیست تیره تقصیر
معاف فرماید که درخت بی ادبی گزشتار شدم بعد عفو تقصیر بفرش نشسته از آنجمله آنکه در مجلس عیش و مریز که مدین از سخن
درس میفرمودند و باز با کس تمع میشد و اهل تشیع نیز می آمدند شخصی سوار کرد که منبجرام مبارز بر بر آنحضرت ام حسین عاقل
حق تعالی کجا بود حضرت فرمود که بفران عدل که برام بظلم آن با فرجام غالب مد از آنجمله آنکه در روز ع احب بنی
دینی برای ملاقات آنحضرت آمده اند و آنکه در سالی پیش نهان گفت کسی جواب این مذکور آن نیست که شخصی مسافر
گم کرد و دیکر کسی خسی پیدا است و گیر نشسته و این میخواست که راه آنکه پرسد مولانا جواب داد که راه برای هر جوان است
نه بر سر نشستن این نشسته هم باین انتظار است که که از خواب بیدار شود تا راه معلوم کرده بمنزل مقصود برسد پس آن
شخصه سوئی را البی است که او هم نشیند و به راه شخص نشسته رود از آنجمله آنکه شخصی از اهل تشیع لازم آنکیزی پیش آنحضرت
آمد گفت قبله بندگی مولانا پیر سینه که جناب علی مرتضی کرم الله وجهه ریش می داشتند یا ندان گفت بلی میداشتند باز پرسید که
نام تو چیست گفت شیعه علی مولانا گفت که ریش شما نیست تقیر سیدار و او گفت که ما دنیا داریم باز گفت که آنحضرت گرو
و برقی هم بر سر میداشتند و بدن آن سبی و در پست پا خنای الیه مذو بدستان مبارک چپله و انگشتری هم میداشتند و او
کرد که خدا و ام و منی هم بر سرش شوم اما در چهار شک است فرمود که فرشتگان مقررین حضرت رب العالمین چهار پاند

و صاحب طویل آند آن حضرت صلی الله علیه و سلم چهار دوست پانجم چهار و خیمه لسان پنجم چهار که خاک آب آتش و باد آند
 آنرا عناصر ربوبه گویند غرض که باین طور بنهادن مال فرمود و او توجیهات ایشان تو به و مستغفار کرد و از ابل سنت گشت
روزی بخشی محو خان رئیس شاه جهان آباد رفته شادی بخدمت حضرت فرستاد مولانا بجواب آن بر پشت رفته این
 شعر نویسانیده و سپس که جمله حضار مجلس از خواندن آن مخطوط گشتند آن اینست **هـ** در محفل خود راه مد و بچوئی را
 افسره دل فیه که کنه انجمنی را **روز**ی شخصی عرض نمود که انسان در محفل قصص سرود تمام شب بخلاف عبادت
 بیداری ماند و هملما خواب غلودگی بر او غلبه نمی کند مولانا مدح چو شمال نایاب گفت که قصص سرود مثل بهتر غار و راست
 که با کلفت آن خواب گردانی گردد و عبادت مانند بهتر کلباست که از لطافتش روح او از گدازی می پذیرد و دماغش مستطری
 گردد و طبیعت او میگون پذیرد و ستراحت می و زرد **از انجمله** آنکه شخصی لازم باد شای روبروی حضرت مولانا آمد و عرض کرد
 که خواهر والد مرحوم یک صد گوی بود و من فقط سستی می بایم بدان خرج اخراجات خاکی را که متقی نمیشود و کلیم سخت حیرانم فرمود که جواب
 جنوب برو بعد از چهارده منزل شهر مسلمانان خواهد آمد در آن قیام کنی و اگر در وفاته شود هم بر آن صبر کنی انشاء الله تعالی بطن
 خود با افراد آئی آن شخص موجب بارشایم برای دو کس با سپ سوار شده مخ بجانب جنوب کرد بعد چهارده منزل بشهر لئونک
 دارالریاست نواب میرخان حصار رسید و در آن اقامت و زریه و در سجده نوا بصاحب هم ملاقی شد لیکن از کیفیت احوال
 او هیچ خبر نرسید این را نوشت و فاقه رسید و نواب بارکان دولت مشوره میکرد که آیا با فرگیان چگونه معامله کنیم هر یک را که این
 صلاح جنگ و دنا مارائی نواب چنین شد که شخصی سوار مقیم مسجد اطلبه از و هم مشوره کنی غرض که او اطلبه را می صائب
 او را از همه پنهان تر افکند او را با غراز و اگر م بشاره با نصد رو پریقین نموده و فیل و شتر و غیره سامان جلوس اوده بحضور
 خیرل اختر لونی بمقام دبی برای معاملات صلح فرستاد و آن شخص اولاً بحضور مولانا آمد و نهایت مستفاد گشت چند اشرفی بطور شایسته
 گردانید و گفت چنانکه آن جناب از کشف فرموده بودند همان طور بر وقوع آمد فرمودند از کشف نه گفته بوم بلکه از سیاق کلام مجید
از انجمله آنکه شخصی آمد و خواب خود بیان کرد که روزه می نوشد چونکه مولانا تعبیر و یا مهابرتی کامل داشت فرمود که بی بی شما در ^{حقیقت}
 والدۀ شماست تحقیق نماید و دوست تعبیر نمود و آورده بزحمت تعبیر بسیار معلوم شد که فی بحقیقت مولانا مدح است
 فرموده اند و پیش این بود که آنرا در حالت شیر خوارگی از مادر خود مفارقت افتاد و جوان شد بعد از آن مدتی مدتی بعد متناکحت با او
 بست **از انجمله** آنکه شخصی آمد و عرض کرد که من شب چنین خوابی دیده ام که دو سنگ از زو ج من با شتر می کنند سخت جیرانم
 و نهایت متعلق فرمودند بجای اندیشه فکر نیست شاید که زو ج تو موسی زهار از متراض میگیرد و انتاع بایکد آن شخص بخانه آمد

و حسب له شاد یافت **از انجمله آنکه شخصی** پهلان آزرده حال که از شغل او آزار نسیم بود و ز مولانا آمد و خواب عرض نمود
 که شبی بیدم که از اول خود بستی یکم زمان وقت زنده در گوم و هر چند غرور و فکری کنم با جوامی این خواب بنفهم من نمی یاب
 فرمودند که انبی بی خود پرسید شود شاید از حرکتی بوقوع آمده باشد که کلام حمید از زبانها جن گو کرده است و از انکاک کرد
 تو به دست غفلت باید کرد و از چنین حرکات قرار **از انجمله آنکه شخصی** آمد و اجر لے خواب بیان کرد که بتا بے مثل پهلان از
 خرق نمود اگر گشته تا وسط آسمان مبد کامل میشود و از دسیان و پاره شده مثل و پهلان باز بسمت مشرق بسرعت تمام میرود
 و غروب میشود امید که از تعبیر این خواب آگاه سازند آنجناب فرمودند که زوج ترا حل سبابه بود امر و آخر شرب ساقط گردید
 چونکه زن او با اتفاق رلے اطبا خمر بود و سخت تعجب پریشان بجانه آمد و دستفرا نو کیفیت اجر لے خواب چنانکه فرموده
 بودند عیان افتاد **از انجمله آنکه مولانا** در عالم رویا خاص از حضرت امیر المومنین علی کرم الله وجهه مشرف به جنت شده
 اند و از نکات و اسرار غریبه بهره وانی برداشته اند چنانچه خود مولانا ممدوح شرح روایای غریبش به مکتوب لے نوشته اند آن
 که غیبت سال میگذرد که بخت و خفتم ماه جب شب محراج علی اکثر ارواح فقیر و خواب یکدیگر میدانیست در آن فرش سفید
 براق گسترده اند و بر آن فرش مردم بسیار یا شکل نورانی و لباسهای فاخره منتظر قدم برکت از دم جناب حضرت امیر شسته اند
 فقیر هم بدیافت این صحنی در آن مقام بر فرش نه کور جا گرفته ناگفتاب امیر علیهم السلام از جانب قبله نمایان شدند و سمت آن
 فرش توجه فرمودند و مردم همه برای تعظیم بجاستند و بر لب فرش منتظر استیاد فقیر در وسط فرش منتظر استیاد به سبب هجوم
 اشخاص با عظمت لب فرش نتوانست رسید ایشان تشریف آورده تفریق صفوف نموده نزد فقیر آمده چاروا نوشته اند فقیر
 با دلب تمام دوزانو مقابل نشسته الطاف بسیار فرموده و با یکس کلام فرموده محض با فقیر کلام شد فقیر آن وقت از غیبت
 دانسته چند چیز در آن وقت که در زمین حاضر شده عرض نمود جواب با صواب یافت **اول** آنچه فرمودند این بود که شنیدم
 شخصی بزبان پشتونستانی تصنیف کرده است و در آن کتاب خبر یکیت فقیر من بود و درج نموده شمار اطلاع این معنی هست یا نه فقیر
 عرض نمود که بنده زبان پشتونیندا تا از حال کتابهای این لغت آگاه باشد موافق فرموده حضور تحقیق خواهم کرد و باز عرض
 نمودم که از مذمب فقیرا که یک مختار و پسند جناب است فرمودند که هیچ مذمب پسندانیست با بطورانیست افراط و تفریط
 بعمل آورده اند باز عرض نمودم که از طرق اولیا الله کلام یک طو پسند جناب عالی است فرمودند در اینجا هم همان جواب است
 و در هر طریق چیزهای امراضی با اختلاف طو اما احداث نموده اند و با اینهمه انطو را تصور دارند زیرا که مذمبها در طریق شغل که
 در تقریب الله مفید باشد معمول و مروج بود و ذکر و تلاوت قرآن و نماز آنها فقط ذکر و شغل مقرر کرده اند و تلاوت قرآن

و نماز را شغل نمیدانند بعد از آن عرض نمودم که ملاوت قرآن نماز را چگونه شغل نماید اگر دانید از جناب ایشان طریق تخلیص
 قرآن نماز را انفا شده و پنیس زبان هم فرموده اند لیکن شیتیرا قیاس را بطنی معلوم کرده ام و حالت باطن من تأخیر شد
 پیدا کرده که در وصف نمی آید آن وقت آن را در باطن خود مستقری یا هم عرض کردم که هر چند مرا توسل بجناب عالی از طریق
 و سلاسل بسیار به امد حاصل است لیکن میخواهم که بلا وسطه بیت نمایم آنجناب است خود را و از کرده دست فقیر را گرفته
 است فقر و نیازان بدقت اندازا قرع غیثم در باطن فقیر نمودند بعد از آن عرض نمودم که اکثر صحابه خصوصاً تشریفان با جناب
 مشایخات نموده اند و حق آنها کلمه نیست بگونه بوده است این تحقیقت فرمودند که از ایشان شکایت برادران و رشتیم
 نبود و شکایت باور می داشتیم شکر خیم و سیان بود مردم با فیم این را دور و دور برده اند و بسیار فرموده باز عرض نمودم که
 فلان با خدا خود سپید از اول دنیا باالی سے آگاهند فرمودند آن جماعه از او من نیستند و دروغ میگویند بعد از آن یکایک
 و بهمان سمت عبت کنان تشریف بردند و مردم دیگر که منتظر بودند حیرت ایستادند که کاش این صحبت قدر سے امتداد
 می پذیرفت **از انجمله** آنکه در وعظ حدیث بود که شخصی آمد و از انگشت شهادت اشاره و پس پشت بر او آن شخص بعد
 و غلط بخدمت حضرت عرض نمود که در خواب دیده ام که جناب سرور کائنات علیه الصلوٰه و التسلیمات رونق افروزند و جناب سرور
 حضور و غلط حدیث شریف میسر آیند ناگاه دین بکترین هم حاضر شد آنجناب همون طوار اشاره کرد و پنجاگه بنور وقت و غلط
 کرده بودند ازین سبب نیز غم برای ندا آگاه سازید فرمود سبب است که از دین شما بوی حق می آید و آن در حضور باعث
 ناپسندیدگی است ازین جهت اشاره و پس پشت کرده شد **از انجمله** آنکه سال اول بود که ملا ناظم قرآن شریف در
 ترویج کرده بودند که ناگاه شخصی از راه کبتر آرسه و علم به دست گرفته بعد از این آمد و گفت که حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه
 و سلم کدام جای تشریف میدارند جعفران چو بخدمت او آمدند و سخت تحیر شدند که معامله چه میت نامش پرسیدند گفت ابو هریر
 و گفت که آن حضرت صلی الله علیه و سلم فرموده بودند که ما فرستم قرآن عبدالعزیز است ما خراسیم رفت مراد بائی و دیگر بارسه
 فرستاده بودند ازین جهت تاخیر و اتمام شد این گفته غائب شدند **از انجمله** آنکه چون مولانا باری نماز جمعه مسجد جامع
 فتحی عامه را چشم بسته شخصی فصیح الدین نامی که اکثر بخدمت حاضر و بے روز سے ازین سبب متناسا نمود مولانا کلامه خود را
 بر سر او نهاد و او وقت بیوش شد و بدینا فاقه یافت پرسیدند چه شد گفتند درون مسجد جامع زیاده از سه کیلویی یا هم که بصورت
 انسان باشند باقی کسی را بصورت خر و کسی را بصورت نمرود کسی را بصورت بوزند دیدم ازین واقعه لزه بر اندام قتل
 و بیوش گشتم فرمودند از همین سبب که پرسید بودی **از انجمله** آنکه مولانا در یک هفته دو مار و غلط فرمودی **فرمان**

از صلی و علماء بسیار آمدی از برکات فیوض حضرت ایشان عوام هم کیفیت ولادت مثل علماء ریاضی و صوت ایشان در گوش هر قریب بعید یکسان رسید **روز سه** حضرت یار بودند و از چند روز طعام بهم نخورده بودند و شدت مرض بسیار بود که یوم وعظ آمد فرمودند که مراد کس گرفته باشند و در اثنا کس بیان علیحدہ شوند آنحضرت برستور وعظ فرمودند بعد از آن وعظ آیه شریفه ذی القربی و السیتامی و لم یساکین و ابن السبیل فرمودند و حصص مجله سبب نقدی خود را بموجب آیه شریفه کردند و از آن بعد چند اشعار عربی و فارسی خواندند و بجای این شعر مشهور و من نیز حاضر بشوم تصویر جانان و لبغلی "و من نیز حاضر بشوم تفسیر قرآن بغلی" و چند مصراع چنین که یکے از مصنف دیگرے خود را خواندند باز گفتند که کفن من مثل پوشش حیات من باشد چنانچه همیشه پیراهن ایشان از او جوتر بود و پاکجا سبب ایشان از کاظمی باز فرمودند که نماز جنازه بیرون شهر ادا کنند و بادشاه را از حضور می جنازه منع سازند چنانچه مردمان بعد از انتقال ایشان همان طور کردند چنانکه فرموده بودند نوبت نماز جنازه ایشان به پنجاه و پنج بار رسید مردمان جوق جوق می آمدند و نماز میخواندند صدقه وفات ایشان بر اهل عالم طاری بود کسی نبود که و سے از وفات آنحضرت نکلین نه بود و مزار پُر انوار ایشان دہلی بیرون ترکمان دروازہ متصل مزار الد ماجد ایشان است نور آمد و توفیق و تجزوفات آن جامع الکملات باتوال صحیح

در سنہ یکہزار و دو و صد و نوبتی ہجریست

ہمایون خان سن وفات ایشان اقف ہر اسرجانی فخر اولاد حضرت مجد الف
حضرت مولانا شاہ وقت صاحب سبقت مجدی احمدی بفارسی چنان بنیشتہ

شاہ عبدالعزیز فخر جہان	عالم علم آیت مسکن
صح کیشنبہ فقہین شوال	از بدن گشتہ روح او پران
سن ہجری چوبستم از ما تفت	گفت ای نکتہ سنج قاعدان
سال نوشت ز ہر عدد پست	از احد تا الوف زمین عنوان
خواہی از ہر عدد کہ تا خیریش	اولا چا چند کن پس ازان
یک ہیفز او ضرب کن درودہ	پس مکن طرح بستی ایمان

و از وفات

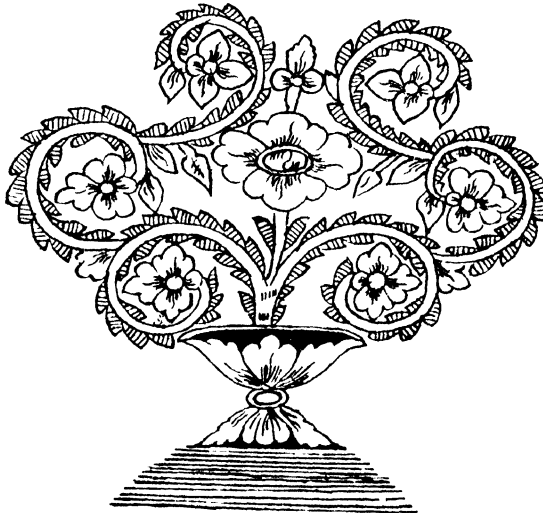
ضرب فرما تو اسے فہیم زمان
فوت آن مغر زین و زمان

در صد و بست و چار باقی را
پس بقصان یک و در باب

ونیز از حکیم مومن خان ہلوی زبان اردو مایخی عجیبست ملا حظہ بائیں نمونہ

بے عیٰل بے نظیر بے مثال بے شل
آگیا تھا کیا کہیں مرد و کن ایان میں غل
کیا کیا ظلم تو نے بکیوں پر لے اہل ؟
لوٹنا تھا خاک پر ہر قد سنی گرد و محس
ڈالتا تھا خاک سر پر ہر عسہ نر و مبتذل
جب پڑھی تاریخ مومن نے یہ کربے ہل
فقر و دین فضل و ہنر طف کرم علم و عمل
۱۲ ۳۴ ۵۰

اتخابِ نسیخہ دین مولو سے عبد العسہ نر
جانب ملک عدم تشریف فرما کیوں ہوئے
ہے ستم لے چرخ تو کیسکو یہاں سے لگیا
جب اٹھائی لعش ایک عالم تہ و بالا ہوا
کیا کس و ناکس پہ تھا صدمہ کیا جس وقت
مجلس در و آفرین تفریت میں - میں ہی تھا
دست بیدار اہل سے بے ستر پا ہو گئے

منشی احمد
مزدی ایچ
مزدی ایچ
مزدی ایچ
مزدی ایچ

این سلسله از طلائی ناب است
این خانه تمام آفتاب است

له از اولاد ایشان مولوی موسی صاحب مولوی مخصوص امد صاحب مولوی علی بنی صاحب مولوی حسن جان صاحب یک صاحبزادی وفات آنحضرت ه شوال المکرم ۱۲۳۱ **له** از اولاد ایشان صرف یک خرد بود که مولوی مصطفی برادرزاده خویش منسوب کرده بود و نام ایشان یک دختر پیدایش داد و بزوجهیت مولوی محمد جمیل حقا شهبه داده شد از ایشان مولوی محمد میر پیدایش نمود و پست دوم جادی ایشان فی ۱۲۳۱ ه استمال فرمودند چنانچه تاریخ وفات آن از مرگ شیخ زمان پیداست سلسله طاهری حضرت مولانا شاه عبدالصاحب منقطع گردید اما باقی سن کل فانی عمر شریف حضرت شصت و هشت سال بود که بتاریخ شانزده حبیب المرجب ۱۲۳۱ ه سفر آخرت پیش آمده **له** حال آن جناب کما بی معلوم نشد همین قدر بدیافت رسید که از اولاد صاحبزادی ایشان دختران بیحیات اند - محمد بیگ عقی عنه

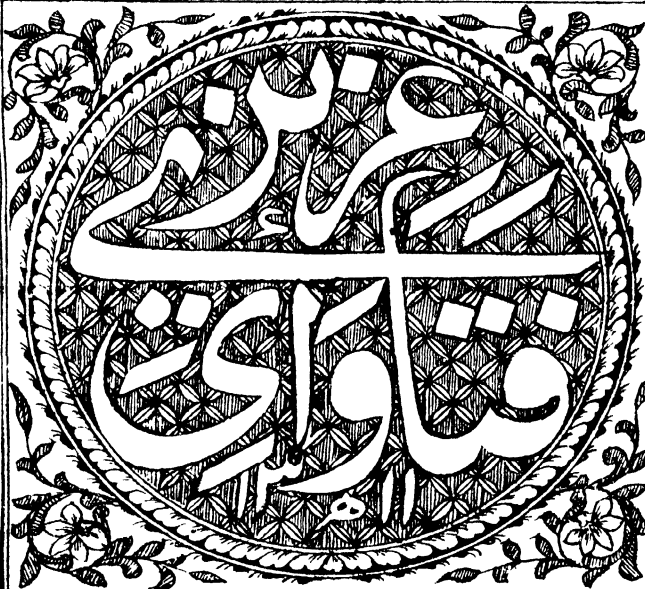
بعد از این سلسله درس و تدریس بنام حضرت مولانا محمد اسحق صاحب مهابجر حجتہ العالیہ علیہ السلام ایشان بعد چندی مع قبائل بهراری برادر خورد مولوی محمد یعقوب صاحب بنیت هجرت قصد که معظمه فرمودند چنانچه تمامی علمای و رؤسای حضرت ابو ظفر سراج الدین محمد بهادر شاه نادگاہ حضرت خواجہ قطب الدین بختیار کاکلی رحمہ اللہ معیت آنحضرت رفتند و مریض گردانیدند از صدمہ مفارقت آن مجمع البرکات تمامی اہل این دیار منعم بودند و ہر صغیر و کبیر از دور و فراق آن یگانہ آفاق نگہ و ملول -

آنحضرت بیکہ معظمہ کمرہ تاش سال کامل بہ درس و تدریس پرداختند و بہ سبب و پنجم ماہ حب الم حب شنبہ قریب طلوع صبح صادق ۱۲۰۳ھ ازین دار فانی بملک جاودانی رطت فرمودند و انما الیہ رجوع صاحب اتحاف بحوالہ قول علی حضرت شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ می گوید کہ ایشان فرمودند آگاہی آمد این فرزندان کہ لطف آہی ایشان را با عطا کردہ است ہمہ سعدانہ نوعی از ملکیت ہد ایشان ظہور خواہد کرد لیکن بہر غیب تقاضای کنند کہ دشمنان یک پدید آیند کہ در مکہ و مدینہ سالہا احیاء علوم دین نمایند و ہمان جا وطن اختیار کنند از طرف مادر نسب ایشان بامکن باشند زیرا کہ آدمی زادہ بوطن مادر میلان طبع دارد انتقال جائہ کردہ ایشان ممکن باشند بہر مزیستہ است مگر تفسیر قاسم را تہی بلفظہ محررہ طور گوید کہ مصداق این آگاہی سوای ہر دونو اسہ حضرت مولانا شاہ عبدالعزیز صاحب دہلوی کہ مولانا محمد اسحق و محمد یعقوب مدظاہر معلوم نمی شوند کہ ایشان از دہلی وطن خود ہجرت نمودہ در مکہ اقامت فرمودند و سالہا سال با حیائی روتیت حدیث بابل عب و عجم پرداختند و اللہ اعلم بالصواب بعد از ہجرت حضرت مولانا اسحق صفا مولوی موسی صاحب مولوی مخصوص اللہ صفا فرزندان حضرت شہ رفیع الدین صاحب ہمدان شاہ صاحب مدرس و تدریس مشغول شدند اتحاف بخوالہ مولوی مہر الدین صاحب از بہرگان حضرت شاہ رفیع الدین رحمہ اللہ دیگری یافتہ نمی شود حقتعالی و عمر وی برکت ہاد

محمد بیگ عفی عنہ

بِحَسْبِ حُجَّتِهِ
لِلَّهِ إِلَهٌ شَيْءٌ وَلَهُدَا لِيَمِينٍ

الحمد لله على هذا الكتاب مطاب مجموع فتاوى حضرت مولانا شمس العزیز رحمہ اللہ دہلوی ۱۲۸۵ھ

از ہر تمام احقر الانام محمد عبد الواحد عفا اللہ عنہما ہوا شوال ۱۲۸۵ھ

مطبع و مکتبہ
دعوت مجتہدین و مکتبہ مطبوعہ

رساله در بیان استحباب رفع سبابه و تشهید

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله والمنه والصلوة والسلام على صاحب الشرع والسنه وعلى آله واصحابه ازمته الحق والامه
 بدانکه امام ابوحنیفه رحمه الله علیه گفته است حلال نبود کسی را که بقبول ماتمک کند تا آنکه نداند ماخذ آنرا
 از کتاب و سنت و اجماع و قیاس حلی در مسئله و در اصول امام اعظم آمده که فقه را از چهار اصل گیرند اول
 کتاب الله تعالی دوم سنت رسول الله صلی الله علیه و سلم سوم اجماع امت مجتهدان عصر واحد چهارم قیاس
 نظری که در آن بعض نباشد بر نظر یکی در آن بعض باشد و هر حکم که بکتاب و سنت ثابت گردد جز بکتاب و سنت
 منسوخ نشود و اجماع و قیاس مخالف کتاب و سنت باطل بود و نسخ بعد از زمان پیغمبر صلی الله علیه و سلم
 روا نبود مجتهد گاه خطا کند و گاه بحق رسد و چون خطای او ظاهر گردد و تقلید او در خطا حرام بود اینست اصول
 امام اعظم رحمه الله علیه اکنون بشنوک ثابت شد با حدیث صحیح نزد امام اعظم و صاحبیه و امام مالک و امام
 شافعی و امام احمد و غیر هم رحمهم الله که حضرت رسول الله صلی الله علیه و سلم در تشهید نماز برای توحید
 خدای تعالی اشارت بگمشت کردی و تصریح کرده اند محققان و متبعان آثار و اخبار نبویه علیه افضل الصلوة
 و التحیه که دار و نشده در منع اشارت بهیچ آیتیه و حدیثیه و چون نرسید بعضی را سنت در اقوال ائمه منع کردند
 آنرا بقیاس نه بکتاب و سنت و قیاس و اجماع مخالف بعض باطل باشد پس خطا کرد و تقلید او در خطا حرام بود
 و ترتیب دوم این رساله را بر یک مقدمه و سه فصل مقدمه در بیان تمسک ب سنت وقت اختلاف
 است **فصل اول** در احادیث صحیحه **فصل دوم** در روایات فقهیه قویه **فصل سوم** در ادله مانعان

نسخه

واجب آن مقدمه در بیان تمسک ب سنت وقت اختلاف است قال الله تعالی و اما انکم الرسول
 فتخذوه و ما نهکم عنه فانتهوا و اتقوا الله ان الله شدید العقاب فرمود حق تعالی چیزیکه بدو شمارا پیغمبر
 یعنی از او امر و نواهی پس بگیرید آنرا یعنی عمل کنید بر آن و چیزیکه منع کند شمارا از آن پس بازماند و بترسید
 از خدا ای تعالی بدستیکه خدای تعالی سخت عقاب کننده است یعنی عذاب سخت میکند کسی را که خلاف فرمان
 رسول الله کند و قال رسول الله صلی الله علیه و سلم من عیش منکم بعدی فیسری اختلافا کثیرا فلیکم بسنتی
 بشکوا بها و بعضیها بالنواجز و رواه احمد و الترمذی یعنی فرمود رسول الله صلی الله علیه و سلم سیکه زنده خواهد ماند از شما
 بعد من پس خواهد دید اختلاف بسیار پس لازم است بر شما که چنگ زنی ب سنت من و بگذرید بر آن بداند انها
 یعنی محکم گیرید و قال رسول الله صلی الله علیه و سلم من احب سنتی فقد احبنی و من احبنی کان معی
 فی الجنة رواه الترمذی یعنی فرمود پیغمبر صلی الله علیه و سلم سیکه دوست دارد سنت مرا پس تحقیق دوست
 داشت مرا و یک دوست داشت مرا باشد با من و در جنت **فصل اول** در امادیت صحیح روایت کرد امام
 ربانی محمد بن حسن ایشبانی در موطا خود از امام مالک و او از معلم بن ابی مریم و او از علی بن عبد الرحمن
 المعادی که گفت دیدم را عبد الله بن عمر که باری میگردم ب سنگریزه یا در نماز چون از نماز فارغ شدم
 نهی کرد مرا و گفت بکن آنچه رسول الله صلی الله علیه و سلم میکرد و گفتم چه میکرد و پیغمبر خدا صلعم گفت بود
 رسول الله صلی الله علیه و سلم و فتیکه و نماز نشستی بنهادی کف دست راست را بران راست و قبض کردی
 همه انگشتان را و اشارت کردی با انگشتی که متصل انگشت ز راست و بنهادی کف دست چپ بران
 گفت محمد که ما کار پیغمبر خدا صلعم را اختیار کردیم و همین است قول ابی حنیفه تا اینجا ترجمه عبارت موطا را و است
 و در باریج و تنهایی آورده که نص کرد امام محمد در کتاب شیعه به اشارت و حدیث آورده است که پیغمبر خدا صلی الله
 علیه و سلم اشاره کردی و بعد از آن گفته که آنچه پیغمبر خدا صلعم کرد ما نیز او را اختیار کردیم و همین است قول
 ابی حنیفه و قول ما در ذخیره و شرح زاهدی مذکور است که امام محمد بعد از آن گفته که آنچه پیغمبر خدا صلعم کرد ما نیز
 او را اختیار کردیم و همین است قول ابی حنیفه و قول من و در کفایه و تمارخانی حدیث بروایت امام محمد
 آورده که پیغمبر خدا صلعم اشارت کرده است بعد از آن گفت محمد که همین است قول من و قول ابی حنیفه
 و در غنای مذکور است که نص کرد محمد بن حسن در کتاب شیعه و حدیث آورده که پیغمبر خدا صلعم اشاره کردی
 و نماز و نیز روایت کرد امام احمد و ابن السکیت در صحیح خود از عبد الله بن عمر قال رسول الله صلی الله علیه و سلم

الاشارة بالا صبح الشیطان من الحید اما آنچه روایت کرده اند ائمه شافعیه در کتب حدیث
 تریب تواترست چنانچه در صحیح مسلم از عبد الله بن زبیر روایت کرد که چون پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم از
 نماز نشستی دست راست بران راست نهادی و دست چپ بران چپ نهادی و اشاره با انگشت بآه
 کردی و نر انگشت بر انگشت میان نهادی و عبد الزراق از ابی هریره روایت کرد که پیغمبر خدا فرمود صلعم
 که تحقیق یک جز از مقدار جز پیغمبری تا خیر سحر است و جز دیگر تعمیل افطار است و جز دیگر اشارت به انگشت
 از نماز روایت کرد حاکم انعم بن عمار که رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود که نوشته میشود در هر اشارت که
 اشارت میکند و نماز خود ده نیکی بمقابل هر انگشت یک نیکی و فضائل اشارت بسیار است درین مختصر نگین
 وای بر کسی که از فضائل محروم باشد **فصل دوم** در روایات فقهیه از کتب معتبره حنفیه ابن الهمام در شرح
 هدایه گفته منع اشارت خلاف غفل نقل است و در مکتب مذکورست که نیست در اشارت اختلاف علما و درین
 گفته که اشارت در وقت لا اله الا الله با اختلاف است و در کفایه مذکورست که علامه نجم الدین زاهد می
 گفته که هرگاه متفق شد روایات از همه اصحاب مآله اشارت مذکورست و همچنین از علمای کوفه و علماء مدینه
 و بسیارست اخبار و آثار پس عمل بدان اولی باشد امام ابن الهمام در شرح هدایه و صاحب کفایه و مختصر بلخی
 و حنفیه المبتدی و شیخ شمش در شرح کفایه گفت که وقت تبلیل عقد و اشارت کند تا عمل بهر دو طریق جمع گردد و امام ابو یوسف در
 المال غفر گفته که انگشت خرد و می را بند و پشت میان انگشت زلفه کند و با انگشت سبابه اشاره کند و در شرح و قایه گفته همچنین است
 نزد علما و صاحب هدایه در مختارات النوازل گفته که اشارت وقت لا اله الا الله نیک است و در مکتب
 میگوید که وقتی که بشهادتین رسد اشاره سبابه کند **فصل سوم** در دلائل منع کنندگان وجو ابهای آن
 بعضی گفته اند بهتر آنست که اشاره نکنند و فتوی برین است زیرا که بنا نماز بر سکینه و وقار است یعنی بر
 آرامش و استقامتی است و در اشارت سکینه و وقار نیست جواب این دلیل آیت و حدیث نیست و نه اجماع پس
 قیاس است و قیاس و جماع با وجود حدیث صحیح باطل باشد ظاهرست که منع کنند را احادیث صحیح و روایات
 فقهیه خفیه نرسیده بود و اگر نه هر که گوید فعل پیغمبر صلی الله علیه و سلم که این خلاف سکینه و وقار است خصوصاً در نماز
 باتفاق جمیع مومنین کافر گردد و در مسنده مسعودی میگوید که این سنت علماء معتقد برست متاخران بانهی
 کردند منسوخ شد بنا بران که این قول را فضیایان گرفتند جواب اول آنکه دلیل بر خلاف حصول امام عظم است
 زیرا که این دلیل قیاس است و قیاس و جماع با وجود حدیث صحیح بر خلاف آن باطل باشد و دوم آنکه مقتضای

که نسخ بعد از آن پیغمبر صلی الله علیه و سلم روانه شود و ستم مخالفت رافضیان از بدعت‌های ایشان می‌باشد نه و سنت است ایشان بر آن عمل کنند که این مخالفت عین مخالفت پیغمبر باشد صلی الله علیه و سلم سنتی نیست که رافضیان در دین فرستند و ابتدا به اسم الله میکنند و بدست راست می‌خورند و بدست چپ استنجاء میکنند و در دو قسمیه و تحمید و ثنا و موالات در وضو و ناخن گرفتن و علق موسی بغل و کوزیران اگر ترک سنت ما برای مخالفت رافضیان ضروری باشد باید که سنن اکر سنت ما برای عبادت و عبادت را ترک کنند و مخالفت پیغمبر صلی الله علیه و سلم روا دارند و باز خود را سنی گویند و بیهوده خود را شیطان و تعصب و در محیط آورده که اشارت بر قول امام ابوحنیفه و محمد حجت است و همچنین در کتابهای دیگر مذکور است اگر ذکر کنیم سخن دراز گردد و با جمله بدلیل یا ظن کسی مخالفت پیغمبر خدا صلعم کردن و خلاف امام منصب فتن و با وجود این خود را سنی پنداشتن خبیث و نادانی و یا تعصب فی چیزی دیگر نباشد سنی آنکه کار سنت کند و رافضی آنکه ترک کند و برخلاف امام مذرب رود فقط کتب عبد الغیر عفا الله عنه تمام شد ساله اشاره لمسته

بسم الله الرحمن الرحيم

سوال مراد از دوازده خلیفه که در صحیح مسلم و دیگر صحاح موجود است کدام است که امام اند و علمای اهل سنت چهره بیک معنی مراد این حدیث اتفاق نکرده اند پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم چرا معنی فصل این حدیث بیان نفرموده که امت در تعیین معنی مراد آن در اختلاف افتادند و بر یک فرق بر عزم دیگر گزید و مستلماً اختیار کرده جواب عبارت این سوال خالی از اضطراب و اختلال نیست باینکه جمله اولی از آن مشعر است بر اینکه سائل بر مراد علمای اهل سنت از مصداق دوازده خلیفه که در احادیث صحیحہ ایشان بروی کار آمدن آنها منصوص است اطلاع ندارد و لهذا از آن استفسار میکنند پس برین تقدیر بنابر سوال بر اشتکاف مراد ایشان از آن خلفا خواهد بود و جمله ثانیه از آن عمو قول او که علماء اهل سنت چرا بر یک معنی این حدیث اتفاق نکرده اند دلالت دارد بر اینکه معترض بر مراد ایشان بتفصیل اطلاع دارد سوال از لیت اختلاف ایشان در تعیین مصداق آن خلفا میکنند پس برین تقدیر بنابر سوال بر استفسار کمیت افتراق و عدم اتفاق ایشان بر یک قول خواهد بود و لفظ الاکتاف و نقاط باجملة اگر مقصودش از سوال اشتکاف مراد علمای اهل سنت از این خلفا است چنانکه صدر سواش بر آن

ولالت دار وگویم مثالی از این مثال این اختیار را به رسول المختار لیکن آنچه از محتملات آن در
ظاهر نظر اشهر می نماید و مختار بعضی از ائمه فن شریف حدیث مثل توشیحی و قاضی عیاض و متبعین
کاشیخ المحقق عبدالحق الدلبوی و غیرهم من الاجلّة قدس الله سرهم و میل امام نووی در شرح صحیح مسلم
نیز بطرف آن معلوم میشود آنست که مراد از آن خلفائنا اثنا عشر قسطنین که مروج و مقیم دین مبین و منفذ احکام
شرعیّت غر و صاحب بطنام در اطراف غیر او و الی خلافت نبوت باستحقاق و الاتفاق لا علی سبیل التغلب
و الشقاق باشند پس در وی کار آمدن این خلفاء بر سبیل اتصال یکدیگر لازم نیست بلکه از وقت ظهور
خلافت راشده تا قریب بمساعت این عدد تمام خواهد شد پس از جمله این خلفاء بعضی مثل خلفاء اربعه
و حضرت امام حسن و عمر بن عبدالعزیز بروی کار آمده اند و تمام این عدد تا قریب قیامت صورت خواهد بست
و اکثر طرق این حدیث و بعضی احادیث دیگر موید اینست از آنجمله آنچه در صحیح مسلم وارد است لایزال
الدین قائما حتّی تقوم الساعة و یکون علیهم اثنا عشر خلیفه و ایضا در آن کتاب وارد است لایزال
الاسلام عزیزا متبعا و از آنجمله آنست آنچه در حدیث جمیفه نزدیک هزار و پطریانی آمده لایزال امر امتی
صالحا چنانچه ابن حجر در فتح الباری نقل نموده و از آنجمله است آنچه در سنن ابی داود و ترمذی و کلمه مجمع
علیه الناس و از آنجمله است آنچه در طبرانی و وارود شده لایضرحهم عداوة من عااهم و از آنجمله است
آنچه اخراج کرده است آنرا احمد و بنی از حدیث ابن مسعود انه سئل کم یمیک هذه الامة من الخلیفه فقال
سالتنا عنهار رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال اثنا عشر رجلا و نقبار بنی اسرائیل و از آنجمله است آنچه
شیخ ابن حجر در فتح الباری از ابن جوزی نقل کرده که گفته بسنده فی مسنده الکبیر من طریق ابی یحیی
لا تملک هذه الامة حتّی یکون فیها اثنا عشر خلیفه کلهم جمیل بالهدی و دین الحق الخ و از آنجمله است
آنچه ابو داود و آنرا از طریق اسود بن سعید از جابر بن حمزه اخراج کرده و زیاده نموده بر آن فلما جع الی
منزله اتمه فقیس فقالوا ثم یمکن ما اذا قال الهمج اخراج البزار هذه الزیادة من وجه فقال فیها ثم رج
الی منزله اتبعه نقلت ثم یمکن ما اذا قال الهمج کذا فی الفتح الباری و آیام هرج قریب قیامت
خواهد بود چنانچه امام بخاری در صحیح خود از شقیق ابن سلمه اخراج نموده که گفت گفتم مع عبد الله و ابی
موسى فقال قال النبی صلی الله علیه وسلم ان بین یدی الساعه ایا ما یسرل فیها الجهل یرفع فیها العلم
و یموت فیها الهمج القتل و ابن جوزی هرج را که در حدیث اثنا عشر خلیفه واقع است بر همین هرج که قریب

قیام ساعت خواهد بود حل کرده چنانچه شیخ ابن حجر در فتح الباری بآن تصریح کرده حیث قال المراد بقوله ثم يكون الهرج اسی القتل المودیه بقیام الساعه هذا جواب السؤال علی طبق ما یفهم من صدر المقام فان التلخیص فی روع الائل علی هذه الارادات المرضیه شیء من الاوامم الفاسده فاعلم بالبیان وعلینا زده بالبرهان و اگر مقصودش از سوال استفسار نیست اختلافات علماء در بیان مراد آن احادیث است گوئیم بمعنی بر کسانیکه فی الجمله بهرزه از عقل و علم دارند مخفی نیست لیکن چونکه ظاهر از تحریک سائل معلوم میشود که مایه علمی ندارد لهذا به بیان آن بر سبیل اجمال پرداخته میشود باید دانست که این حدیث محتملات کثیره دارد و در حدیث که این چنین باشد اتفاق علماء صورت نمے بند و بلکه را بر علی بسوی احتمالی از ان احتمالات که در ظن او نظر بر قراین و اشارات قوت نمے یابد می رود نتیج مذہب نیست که در ان این قسم احادیث موجود نباشند و علماء آن مذہب در ان اختلاف نکرده باشند هر چند این دعوی بحجت کمال الظهور مستغنی از بیان است لیکن برای دفع او نام متعصبین بذکر شاهد سب پر داخته میشود که شریف مرتضی در نهج البلاغه از کلام حضرت امیر المومنین نقل کرده هذا بلان فلان فلقد قوّم الاود الخ و ابن ابی الحمید در شرح آن گفته المکنی عنه عمر بن الخطاب وقد وجدت النسخة اللتی بخط الطهری و بحسب فلان عمر حدیثی بذلک مختار بن معد الموسوی اللادوی الشاعر و قال الراوندی فی شرحه انه مرّ بعض اصحابه بحسن السيرة و ان الفتنة هی التي وقعت بعد رسول الله صلعم من الاختیار و الاثره و قال الجارودیه انه کلام فی امر عثمان كما یدرج الآن الامیر المیسر فی ایام الامیر الحی بعده فیکون ذلک تعریضاً به انتهى مختصراً پس بدستور معترض گوئیم که علماء شیعہ چیرا بر یک معنی مراد این حدیث اتفاق نکرده اند بالجمله سوال معترض بهر تقدیر که باشد ناشی از قصور اطلاع او در علم دینی و عدم اطلاع بر مذہب اهل سنت امامیست و آنچه گفته است که پیغمبر خدا معنی حدیث بیان نفرموده اند که امت تعیین مراد آن در اختلاف افتاد و گوئیم این کلام ما لا مال از اختلاف است و تعرض بمجمیع آن موجب اطناب و املال است لیکن بحکم ما لایدرک کله لا یتبرک کله در اینجا بذکر سه خلل اکتفا میرود اول آنکه ازین کلام لازم نمے آید که در کلام شاعر اصلاً از اقسام خفی و مشکّل و مجمل و متشابه که از مقابلات ظاهری و بعضی مفسر و حکم اند احدى واقع نباشد حالانکه وقوع آن در کلام شاعر بر همگی از اهل علم مخفی نیست دوم آنکه بر تقدیر وقوع این اقسام در کلام الله

بر خباب رسالت پناه که ترجمان الحق و مبین معانی کلام الله بودند لازم بود که ایضاً آن میفرمودند و خفا و اشکال و اجمال و تشابه آن زائل میفرمودند حالانکه بعضی افراد اقسام ثلثه و جمیع افراد اقسام رابع غیر مبین واقع اند سوم آنکه این اشکال مشترک الورد و است چرا که مخالفین و اراهم می رسد و تقریر یا مژوبش را در اکثر احادیث جاری نمایند مثلاً در حدیث پنج البلاغه که مذکور شد بگویند که حضرت امیر مکنی عنه فلان را که در حدیث لهذا بلاء فلان واقع است چرا بیان نفرمودند که است در تعیین آن و خلاف افتاده اند و هر یک بزعم دیگرے گمراهی و ضلالت اختیار کرده مثل آیه فانکحوا ما طاب لکم من النساء ثلثی و ثلاث و رباع جواز ازدواج بهیزه زن بے فہمند و دیگران جواز چهار زن یکے بزعم دیگرے گمراه پس در احادیث نبویہ نیز بعض مردم بغلط فہمی اختلاف نموده باشند از ان کہ امام قباح لازم می آید دیگر آنکہ اگر مرادش آنست کہ یک فرقہ از علماء اہل سنت کہ بحاجے خود تعیین مراد آن احادیث نموده بزعم فرقہ دیگر از ان کہ تعیین خلاف آن کرده گمراه است پس غیر مسلم چرا کہ ہر کسے از علماء اہل سنت کہ یکے از محتملات این حدیث را ترجیح دادہ اختیار نموده اصلاً بزعم دیگرے گمراہ نیست و اگر مرادش آنست کہ فرقہ از علماء است بسبب تعیین مراد آن بزعم دیگرے اختیار ضلالت و گمراہی کردہ مثل شیعہ و سنی کہ ہر واحد بزعم دیگرے اختیار ضلالت و گمراہی کردہ گویم ما مردم شیعہ را بسبب تعیین مراد درین احادیث خاطی نمیکویم بنا بر آن میگویم کہ بعض اہل سنت شیعہ حمل این احادیث نمی نمایند بزعم ایشاں صفاتے کہ درین احادیث مذکور اند بر انہما مثل قوت و عزت اسلام و وقت ایشاں و اجتماع ناس بر ایشاں و غیر ہما من الصفات المذكورة فی طرق ہذہ الاحادیث و اکثر شیعہ این ہمہ صفات را برائے اہل اہل تطبیق کردہ اند اصلاً ایشاں ہم نظر برین نزد ما گمراہ نخواہند بود۔ فقط تمام شد تقریر مولانا شاہ عبدالغفر صاحب محدث دہلوی مسلمہ حکم اُجرتے کہ حافظان قرآن بر خواندنش میگیرند چند صورت دارد جداگانہ در ذہن خود منقسم باید فرمود خط نباید کرد صورت اول آنکہ ثواب قرآن خواندہ خود را بوجہ مبلغ کذا بدست کسے بفرود شد و این صورت محض باطل است باجماع اہل سنت آری نزد امامیہ راجح و متعارف است بلکہ ثواب روزہ با وجہ و دیگر عبادات را نیز میفرود شد و دلیل بطلانش آنکہ حقیقت بیع مبادلہ المال بالمال است و ثواب طاعات مال نیست بلکہ حقیقت آنکہ برای این شخص حکم وعدہ الہی ثابت می شود و در

آخرت استیفا می آن خواهد نمود و هیچ حقوق خواه دینی باشد خواه اخروی مثل حق الولا و حق الارث و حق مرد و حق تعلی و امثال ذلک جائز نیست صورت دوم آنکه شخصی را براسه ختم نمودن قرآن بنزد و روی بگیرد و ثواب آن ختم بمبتاج برسد و این صورت نزد حنفیه جائز نیست و نزد شافعی طو لے و تفصیلے دارد و دلیل عدم جواز این صورت آنست که قاعده کلیه حنفیه است کما فی شرح الوقایه غیر الاصل عندنا انه لا يجوز الاجارة على الطاعات وعلى المعاصي لكن لما وقع الفتور في الامور الدينية لم يفت بصحتها لتعلم القرآن والفقهاء تحرر عن الانداس و كذا و كذا اجاره برادای طاعات خواه فرض باشد خواه نفل جائز نیست آنست که شخصی که مباشر طاعت شده است بحکم وعده آیهی مستحق اجر اخروی گشته پس اگر اجر دنیوی را از مخلوق بران طلب نماید اجتماع عوضین و اجرین در حق یک کس بیک فعل لازم خواهد آمد مثل آنکه شخصی اجیر خاص یک کس قرار یافته و را نمیرسد که اجیر خاص شخص دیگر شود و در همان مدت کذا فی الهدایه و قوله علیه السلام اقرؤ القرآن ولا تأكلوا پیشل ان یستاجر جلا یقر علی راس قبر قبل هذه القرأة لا یتحق به الثواب الا المیت ولا القاری انتهى صورت سوم آنکه شخصی حبه ثواب خواند بخود بکسی بخشد یا بقصد ثواب او خواند آن آغاز کند و هرگز خیال معاوضه در خاطر او خطور نکند و آن کس بطریق کافا بعد از آن یاد اثنای خواندن آن بوی چیزے بدهد یا احسان نماید یا شخصی باشد که از سایر اشخاص انعام و احسانے میکند و آن کس در مکافات آن قرآن و کلمه تهلیل و امثال ذلک براسه او مے خواند و ثوابش باو مے بخشد این صورت جائز است بلا شبهه بلکه مستحب زیرا که مکافات احسان با احسان جائز است و فی الحدیث من صنع الیکم بمعروف تکافوه النج و لیکن دینچاهم غیری مے یام که اگر نیت آن در خواندن مکافات احسان اوست پس جائز مستحب است اگر باین نیت مینخواند که از آن خواندن بدمه او مکافات ثابت خواهم کرد پس در حقیقت اجاره شداری دانستن مکافاة مضر نیست لیکن فرق را نامل باید کرد و صورت چهارم شخصی طلب علم دینی یا حفظ قرآن یا اشتغال بطاعت دیگر مینخواهد لیکن از راه تنگدستی و فقدان وجه معاش فراغت اشتغال باهین امور ندارد و مردی دیگر صاحب مایه ذمه دارد و وجوبت او شود تا بفرارغ بال مشغول بطاعت گردد و درین صورت بهر دو را اجر کامل بر هر طاعت ادا حاصل میشود قال الله تعالی للفقراء الذین احصوا الی اخرها و امانت بر طاعت که در حدیث جا بجا ممدوح واقع شده همین است لیکن این را اجرت گفتن مجاز است صورت پنجم آنکه

شخصه قرآن را نه بر وجه طاعت بلکه بنا بر قصد سباحی میخواند و بر آن اجر میگیرد و مثل رقیه و تعوید و ختم بعضی سوره قرآن برای حصول بعضی مطالب دنیوی و یا برای سه استخلاص از عذاب گویا برای انس زنده یا مرده بصورت خوش و این قسم نیز جائز است بلکه اگر است و همین است مراد این حدیث که آن احق ما اخذتم علیه اجر کتاب الله و قصه رقیه که در نسخ بسوره فاتحه و اگر قنن اجرت بر آن نیز از همین قبیل است همه صور را جدا جدا با احکام آنها در خاطر محفوظ باید داشت بهمین تفصیل معلوم شد که در احادیث مختلفه تعارض نیست مثلاً در حدیث عباد بن الصامت قال قلت یا رسول الله رجل اهدى الى قوساً كنت اعلمه الكتاب والقرآن ليست بمال فارمی علیها فی سبیل الله قال ان كنت تحب ان تطوق طوقاً من نار فاقبلها رواه ابو داود و ابن ماجه و این در صورتی است که وقت تعلم طلب مکافاة منظور داشته بود بهمین نیت تعلیم کرده بود و علی هذا القیاس احادیث دیگر و الله اعلم بالصواب سؤالی از بعضی بیت حافظ شیرازی .. جنگ هفتاد و دویست همه را عذر بنه چون ندیدند حقیقت ره افسانه زنده جواب ازین شعر تنزاد شش پید است

هفتاد و دویست در پست می پویند - ای نه مانند	کم کرده ترا هر طرف می جویند - سرگردانند
سرشته حق بدست یک طائفه است - درویشانند	باقی به تکلف سخن می گویند - ایشانند

بسم الله الرحمن الرحیم

رساله نماز زنان

وضع نماز زنان بطور مردان است فرق چند است اول آنکه زنان را تمام بدن خود باید پوشیده از پارچه لک و سبک که رنگ بدن یا مو معلوم نشود اگر رنگ معلوم گردد داخل پوشیدن نیست نماز نادرست است و هر قدر که پوشش کامل تر بود بهتر است حتی که دستها و پاها همه پوشیده مانند بهتر است و احتیاط است تا بمقدور هر دو قدم و هر دو دست را پوشیده دارد و اما در بابین طوطی پوشیده که نگاه از جامی سجده بند شود و سجده گاه بنظر نیاید دوم آنکه اذان و اقامت که آنرا تکبیر گویند زنان را نباید گفت سنت بهمین است و حق ایشان که بدون اذان و اقامت نماز گذارند سوم آنکه وقت شروع نماز الله اکبر گویند دست را تا گوش نه بردارند بلکه تا شانها را بردارند و زیاده بلند نکنند چهارم آنکه هر دو دست را زیر ناف نه نهند بلکه زیر پستان نهند پنجم آنکه با و از بلند بیج وقت قنوت بخوانند و نه تکبیرات با و از گویند همه را آهسته گویند

بیج جا آواز بلند نکنند تا سلام همین طور آهسته هر وقت هر چیز را گفته باشند ششم آنکه هرگاه بنشینند
 خواه برای سجده خواه برای استیاضات برپایه چپ نه نشینند بطور مردان بلکه وضع نشستن زنان
 و نماز نیست که هر دو پا را بطرف راست برآند و بر سرین چپ نشینند هفتم آنکه در سجده سرین خود را
 بلند نکنند بلکه شکم آنها را بر آنها ایستاد در وقت سجده کردن پیوسته ماند و بالضرورت متصل زانو خواهد ماند
 بفاصله از زانو بطور مردان نخواهد شد فقط سوال هر مسلمان را پارچه کفن نزد خود نگاه داشتن منوط
 یا نه بعضی میگویند که زیاده از مدت یک سال پارچه کفن نباید داشت بعد از قضای سال پارچه نکند که میبایست
 و پارچه دیگر نگاه دارد و جواب اگر مسلمان پارچه کفن خود خریده یا از کسی گرفته نزد خود مہیا دارد و بر سر
 کفن خود مضائقه نیست چنانچه از حدیث صحیح بخاری معلوم میشود و داشتن بسا لها هم مضائقه ندارد مگر
 بسیار کمینه نشود و طاقت این ندارد که مرده را در آن پیچیده کنند پس آنوقت فقیر را بدینا خود استعمال نماید
 مضائقه ندارد در تجاری از سهیل روایت است که آوردن زنی پیش آنحضرت صلی الله علیه و سلم یک چادر
 بافیده که در آن حاشیه هم بود گفت بافیده ام این چادر را از دست خود پس آورده ام تا که شمارا این چادر
 پوشانم پس گرفت آنرا پیغمبر خدا صلعم محتاج شده لبسوی او پس بیرون آمدند لبسوی یاران چادر لنگ
 حضرت بود پس بسیار تحسین نمود شخصی از حاضران مجلس پس گفت مراد میداین را بسیار خوب است
 پس مردمان گفتند خوب نکردی پوشیده بودند آنرا پیغمبر خدا و ران حالیکه احتیاج مند بود لبسوی آن
 و باز سوال کردی میدانی که ایشان سوال را رد نمیکنند گفت و الله که من سوال نکردم که بشویم او را
 جز این نیست که سوال کردم آنرا تا که باشد کفن من گفت سهیل پس بود آن چادر کفن آن شخص سوال
 اگر کسی از رشوت و غیره که منور و غیر جائز است یک حویلی احداث ساخته یا که دیهات خریده دست
 بر آن قابض است آن حویلی و دیهات را میفروشد و چه قیمت آن حویلی و دیهات شرعاً حلال است یا نه
 جواب آنچه مال رشوت گرفته است بلا شبهه حرام و ضعیف است لیکن هرگاه آن مال تغییر نمود و بنابر
 حویلی عمارت کرد + مالک آن شد فروختن آن جائز است اما آن مال غنیمت دارد که از کسب حرام حاصل
 شد حاصل آنکه بیع و شرا و چه تملیک موقوف بر ملکیت است و آن ثابت شد و کرا هت و نذر است
 تابع حلت کسب و حرمت آنست هرگاه کسب حرام شد مال نیز حرام شد هر چند تغییر در ملک این
 شخص دخل شد مثل منور و ری و ذل و حلوان کا من یعنی نذر یکم پیش منجم یا زنا دار برای استکشاف

امور غیبیست قبله می برز آید اگر قرض داران را یا معامله داران را الزام بدین حق آنها حلال می شود
و در حق این شخص خبث آن می ماند مگر موافق روایت اخبار العلوم هرگاه این شخص از ان فعل توبه کرد
حلال شد بشرطیکه آن مال برضامندی گرفته باشد و حق کسی تلف نگردد باشد و الارض را حلال
و مخصوصات شرط است و الله اعلم **سوال** اگر کسی از قرض که مشرف است گرفته مسجد احداث نماید
بعده از اندر رشوت و غیره که غیر جائز است از قرض ادا نماید شرعاً احداث این قسم مسجد درست است
یا نه **جواب** این قسم احداث کردن مسجد درست است حکم مسجد دار و اوصیای او بران متوقع است
زیرا که از مال که قرض گرفته بنا ساخته و در وقت ادای دین این قرض اگرچه از مال خبیث ادا نماید
خبث این مال بلکه اول قرض گرفته است تاثیر نمیکند و الله اعلم **سوال** اگر ناخ مذہب سنت و عجمت
و منکوحه مذہب امامیه داشته باشد در میان هر دو مرد و زن بنسب اهل سنت و جماعت نکاح
جائز است یا نه **جواب** نکاح کردن در میان مروّتی و زن شیعه منی بر تکفیر و عدم تکفیر این فرقه
در مذہب حنفی موافق روایات مفتی به حکم فرقه شیعه حکم مردان است چنانچه در فتاوی عالمگیری
مرفوم است پس نکاح کردن از زن که درین فرقه باشد درست نیست و در مذہب حنفی و در قول
سنت بر یک قول کافران و در قول دیگر فاسق چنانچه در صواعق محرّقه مسطور است لیکن قطع نظر
از ان انعقاد مناکحت باین فرقه موجب مفاسد ناایستار بسیار میگردد مثل بد مذہب شدن
اهل خانه و اولاد و عدم موافقت صحبت و غیر ذلک پس احتراز از ان واجب است و الله اعلم
سوال اگر مردان بر نماز استاد اول از آیات قرآنی و استخوذ اسن مقام ابراهیم مصلی و غیره استغفار
نخوانند جائز است یا نه **جواب** خواندن آیات انی و جهت وجهی الخ در ضمن دعا دیگر که در ان استغفار
هم است ثابت شده در بعضی روایات آمده که آنحضرت صلی الله علیه و سلم بعد از تحریمه میخواند و در بعضی
این هم آمده که وقتیکه استاده شوند سوئی نماز این بخوانند و خواندن و استخوذ اسن مقام ابراهیم مصلی پیش
از در رکعت که بعد طواف کعبه میخوانند ثابت شده چنانچه در مشکوٰۃ این هر دو روایت موجود اند و دعای نیست
انی و جهت وجهی للذی فطر السموات و الارض حنیفاً و انا اول المسلمین اللهم انت الملك لا اله الا انت
و مما قی مد رب العالمین لا شریک له و بذلک امرت و انا اول المسلمین اللهم انت الملك لا اله الا انت
و انا عبدک ظلمت نفسی و اعترفت بذنبی فاغفر لی ذنوبی جمیعاً انه لا یغفر الذنوب الا انت و اهدنی لاسن

سوره بقره

الحمد لله رب العالمین

الاخلاق لا یهدی لاسنها الا انت لبیک وسعدیک والنحر کلہ فی یدیک والشر لیس الیک انا بک
 الیک تبارکت وتعالیت استغفرک واتوب الیک **سوال** براس حصول مطالب دنیوی چه باید خواند
 جواب حسبنا الله ونعم الوکیل پانصد بار اول و آخر درود و تا حصول مقصود و برای استمالت قلوب حکام
 یا متقلب القلوب بالخیر و صد بار بعد از عشا باید خواند یا قاضی الحاجات صد بار نیز برای این کار مجرب است
 و اگر ختم خواجگان برای حصول مهم اتفاق افتد بهتر است یا قاضی الحاجات نیز باید خواند **سوال** اگر زن
 برخلاف مرضی زوج خود از خانه زوجش بیرون رود و مخالفت زوج خود را بخاطر نیاروده اند اندک سبب
 این نافرمانی رساند آیا مهر آن زن و نفقه و کسوت و سکنی آن باطل میشود یا بر ذمه زوج او باقی میماند
 علماء بنارس نوشته اند که در صورت خارج شدن زن از بیت زوج خود مهر و نفقه و کسوت و سکنی آن
 باطل میگردد کما فی تخمۃ الفقہاء المراءۃ اذا خرجت عن البیت بغیر اذن زوجها بطل مهرها و نفقتها و کسوتها
 و فی الذخیرۃ اذا خرجت المراءۃ مع المحارم بغیر اذن الزوج و دخلت فی بیت الوالدین و غیرہم بطل مهرها
 و نفقتها و کسوتها و سکنها و نقل من الحسامیۃ اذا خرجت المراءۃ من البیت مع غیر محرم بغیر اذن زوجها بطل مهرها
 و نفقتها و کسوتها و سکنها و عن الطحاوی فی قول محمد بن الحسن اثیبانی الفتوی علیہ کذا فی فتاوی
 الصدق الشہید و فی النہایۃ شرح البہایۃ اذا خرجت المراءۃ من بیت زوجها باغیۃ بلا اذن زوجها
 و صاحبها و ذہب من قرئۃ الی قرئۃ اخری سقطت نفقتها و مهرها من ذمۃ زوجها ہذا النقل من
 التجنیس فی شرح البہایۃ من الذخیرۃ المراءۃ اذا خرجت من بیت زوجها مع غیر المحرم و بغیر اذن الزوج
 و دخلت بیت الوالدین او غیرہما بطل مهرها و نفقتها و کسوتها و سکنها فی المحیط و علیہ الفتوی
 کذا فی المضمحل **جواب** روایات فقہیہ در مقدمہ سقوط مهر زن سبب برآمدن از خانه شوہر نے اذن
 بلا خطہ درآمد مہربان من این روایات مفتی بہانیت و مخالف قواعد و متون است زیرا کہ مہر زن را دین
 صحیح نوشتہ اند و این نوشتہ اند کسایر الدیون لا یسقط الا بالادار او بالا برار و نیز در مقام تعلیل فقہاء
 نوشتہ اند مہر تمامہ مقابلہ طے اول است ہر گاہ یکبار طے کرد و گویا استیفاء تمتع نمود و مہر کہ بمثلین است
 لازم الا و اگشت من بعد اگر طے دیگر یا خدمات دیگر یا قاست در خانہ واقع نشود در وجوب مہر
 قصور نمیکند بلکہ سبب زنا و لعان ساقط نمیشود آری نان و نفقہ مقابل احتیاس در خانہ است
 اگر از خانہ برآید نے اذن زوج نفقہ و کسوت واجب نمیمانند قاعدہ فقہ است کہ نفقہ شخص جزا احتیاس است

اگر شخصی را در کار مشغول سازند نفقه او ازان کاریار صاحب کار باید گرفت چنانچه عامل زکوٰۃ را از زکوٰۃ می دانند وقاضی مفتی و محاسب را از بیت المال مسلمین و علیٰ هذا القیاس سوائ ترکیب دفع آسیب سحر عنایت شود جواب عمل برای آسیب زده روغن سرشت در آوند مسی انداخته چهارده بار آیت قطب یعنی ثم انزلنا علیکم من بعد الغم تا بذات الصدور که در سیپاره لمن تنالوا البر در سوره آل عمران است خوانده بران روغن باید هر بار که خاند دم کرده باشد پس روغن مذکور بر تمام بدن آسیب زده بمالد بوجهیکه موضع یک موی هم خالی نماند و احتیاط نماید که آن روغن را بر زمین نه نهد و دست در آن نه اندازد و هر که اول روز بمالد همان کس هر روز مالیده باشد و از وقتیکه اول روز مقرر کند تجاوز ننماید ان شاء الله آسیب دفع گردد و برای دفع سحر معوذتین و آیات سحر که مرقوم گرد و در آب جاری که آب گنگ باشد یا غیر آن در سبوح طلبیده و از آن این تعوید را انداخته ازان آب مسح را قدری باید نوشانید و دست و پا و هم باید شویانید و اگر اتفاق نسل شود بهتر است و این عمل روز یکشنبه باشد چندان بار همین روز کرده باشد ان شاء الله تعالی دفع سحر هم خواهد شد آیات دفع سحر این است فو قع الحق و بطل ما كانوا یعملون فغلبوا اینا لک و القلبوا صاغیرن و النبی السحرة ساجدین قالوا المنابر رب العالمین رب موسی و هارون ۰ فلما القوا قال موسی ما جئتم به السحر ان الله یصلح عمل المؤمنین یحق الله الحق بکلماته ولو کره المجرمون ۰ اما منعوا کید ساحر و لا یفلح الساحر حیث اتی ه سوائ بیعت در اصل چیست و استحصال آن از روی رض است یا حدیث شریف جواب معنی بیعت از روی لغت معاہدت و معاشرت است و باصطلاح متکلمین دست بپهدا و ان است و باصطلاح متصوفین دست عقدیت را بدست ارشاد مرشدین منعقد ساختن پس اگر غرض سایل استفسار از بیعت کلامی است پس آن بیعت که اصحاب کبار بعد از نبی صلی الله علیه و سلم خلافت خلفاء راشدین واقع شد دست بجهت و توثیق اجرا سے خلافت جناب شان بود رضی الله عنهم و مفهوم آیه کریمه یا ایها النک تحت الشجرة ماخذ لرض است و اگر استفسار از بیعت تصوفی است پس آن بیعت که از مسترشدین واقع می شود دست عقدیت خود را بدست ارشاد مرشدین منعقد ساختن است و این انعقاد بواسطه احدی از دیگرے تنها به علی مرتضیٰ رضی الله عنه و ازان جانب به جناب پیغمبر صلی الله علیه و سلم می گردد و در این صورت ماخذ آن فعل نبی است سوائ بر ذوق عقد کلامی

سوره اعراف

سوره

اعلان کلمه با وصفت ایمان مجمل مفصل از چه راه ایما نظر تلقین است یا که استحکام عقد جواب اندو
 شریعت غرور میان مومن و کافر نکاح منعقد نمیگردد و ظاهر است که ایشان در حالت لاعلمی یا از
 سهواً اکثر کلمه کفر صادر میگردند که ایشان بران متنبه نمیشوند در این صورت اکثر نکاح متناکحین منعقد میگردد
 لهذا متاخرین از علمای محتاطین احتیاطاً صفت ایمان مجمل مفصل را بجز متناکحین میگنند و میگویند یا نند
 تا انعقاد نکاح بحالت اسلام واقع نشود فی الحقیقت که علمای متاخرین این احتیاط را در عقد نکاح
 افزوده اند خالی از برکت اسلامی نیست کسانیکه از اسلام بهره ندارند بطف آن که میسرند معلومست
 که تلقین اموات در اکثر فرقه خلافیه جائز است سبب موجب آن چه بهم رسانیده اند زیر که لکل فرق اسلامی
 متفق اند برین که ایمان بعد البعث درست نیست و بعث عبارت از انتقال روحانی است سوال
 شفاعت است حصص بر ذات جناب پیغمبر صلی الله علیه و سلم است یا اصحاب کبار هم شافعیت میتوانند
 و اطاعت ایشان چه فائده و عداوت ایشان چه ضرر دارد و جواب الشفاعة فیما تعلق بامور الدنیا
 و الآخرة هو السؤال فی التجاوز عن الذنوب والحرام و از دوسه لغت لغت شفاعت عام است شفاعت
 جبری و شفاعت ذنوبی و شفاعت جبری از احدی با دیگر کسی و تابع با متبوع تواند شد و شفاعت ذنوبی
 بواسطه و بلا واسطه بجناب پیغمبر صلی الله علیه و سلم متحقق و ثابت است در این صورت مرشد برای میسر شد
 و معلوم برای تعلیم واسطه شفاعت میتواند افتاد و اطاعت اصحاب کبار بیکم که به کریمه اطیعوا الله
 و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم و بمصدق حدیث صحیح اصحابی کالنجوم باسیم اقتدایتم اهتدایتم نصی است
 پس اطاعت ایشان اطاعت و عده انهم یدخلون الجنة و عداوت ایشان موجب عده انهم یخلون فی النار
 سوال سبب اختلاف اقوال مفتیان که عبارت از امام اعظم و غیر هم است چیست جواب سبب اختلاف
 بین العلماء این است که بعضی ظواهر آیت و حدیث معمول به میسازند و بعضی بتاویل آن پس این اختلاف
 منجر باصول نمیگردد بلکه منتهی کلام سلف اختلاف العلماء رحمة با خود ما مصیب اند بخلایف فرق حلافیه
 که در میان علمای آنها بین الاصول اختلاف است زیرا که احدی به نبوت پیغمبر ما صلعم و دیگر به نبوت
 علی مرتضی رضی الله عنه و بعضی به الوهیت آن قابل اند و به بین تفاوت ره از کجاست تا به کجا
 والسلام علی من اتبع الهدی سوال شخصی که از حدیث شریف منکر شود چه حکم دارد و جواب
 انکار حدیث شریف چند احتمال دارد اول آنکه تمامی احادیث را انکار کند این خود کفر است و دوم آنکه

حدیث متواتر نے تاویل انکار نماید این انکار ہم کفر است سوم آنکہ حدیث صحیح را کہ از احاد باشد محض
 بہوای نفسانی نظر بر نیکی این احادیث منافی طبع یا ظلم مصلحت ویزی است انکار نماید این انکار گناہ کبیرہ است
 و این منکر مبتدع بدعت سیئہ چہارم آنکہ حدیثی را بسبب قوت حدیث دیگر یا بحجت آنکہ اعتماد بر قول
 ناقل ندارد حدیث تصور نکرد و بانکار آن پرداختہ و منشار انکار بہوای نفسانی و غرض ویزی نباشد
 و همچنین سرسبزی کلام خود منظور نہ شدہ باشد و غرض دیگر از اغراض فاسدہ مقصود او نباشد بلکہ بنا بر
 قواعد اصول حدیث یا مخالفت حدیث مذکور با کلام آیت قرآنی بگمان منکر یا امثال آن انکار حدیث
 نمودہ باشد پس حرجہ در آن نیست سوال کیکہ از کتاب نفعہ منکر شود از روی شرع شریف حکمیت
 جواب اینہم چند احتمال دارد اول آنکہ اگر آن شخص مثلاً شافعی است و انکار کتاب حنفی مینماید قباحتہ
 ندارد دوم آنکہ کتاب غیر معتبر و نامعلوم را انکار کند آنہم مستلزم قباحتہ نیست سوم آنکہ منکر شود
 بحجت آنکہ این کتاب از علوم دینیہ است پس این خود کفر است چہارم آنکہ منکر شود بحجت آنکہ این کتاب
 از فقہ اہل سنت است پس آن شخص مبتدع است چہ انکار آن شخص بحجت عدم اعتقاد بحقیقت آن
 کتاب است گو مطابق با احادیث صحیحہ اہل سنت باشد بخلاف انکار شافعی کتاب حنفی را انکارش
 بحجت ترجیح مذہب خود بر مذہب حنفی میباشد نہ بحجت بطلان اصول و فروع حنفیہ سوال کیکہ
 کلمہ کفر بر زبان مے راند و نمیداند کہ این کلمہ کفر است یا نہ کافر میشود یا نہ جواب کفر این شخص در میان
 فقہا مختلفانہست در روایات آن در خزائنہ الروایات وغیرہ مذکور است بہر حال آن شخص را ازین قول
 توبہ و استغفار باید کرد سوال کیکہ امانت علم و علما نماند حکم او چیست جواب کیکہ امانت دین
 و علما نماید بحجت آنکہ این علم دین علما موجب اختیار باطل و امانت حق اند و این علم محض برای
 قضایا و حق تافعی موضوع است پس آن شخص کافر است و اگر امانت مثل علم نجوم وغیرہ آن نماید بیچ
 قباحتہ ندارد و اگر امانت غیر علم دین نماید کفر مے در آن نیست آری ممنوع است لیکن امتناع
 امانت آن بقدر مرتبہ علم است اعنہ اگر علم شریف تر است مثل صرف و نحو امانت آن ممنوع است
 و اگر علم باین مرتبہ نیست امانت آن در امتناع باین مرتبہ نیست سوال کسے را کہ پدر و مادر او
 عاق کردہ باشند بخشیدہ شود یا نہ جواب عاق کہ در عوام مشہور است یعنی اخراج پسر از نسب و
 بیچ اصلے ندارد و باین عاق بے اصل پسر از ثبوت احکام آن مثل اخذ میراث وغیرہ خارج نمیشود

در شرع حقوق والدین بیغنی اندازسانی والدین است و آن گناه کبیره است و در مذاهب اهل سنت
میچ صاحب کبیره و مغلذ و زمار خواهر است پس بعضی پدر و مادر ابتدا یا بعد صد و در امر عفو از جناب الهی
یا شفاعت رسالت پناهی یا کشیدن عذاب نار یا دواش حقوق بخشیده خواهد شد و الله اعلم بالصواب
سوال دار الاسلام دار الحرب میشود یا نه جواب در کتب معتبره اکثر همین روایت اختیار کرده که
دار الاسلام دار الحرب میتواند شد بشرط ثلثه در در مختار مینویسند لا نصیر دار الاسلام دار الحرب
الا با موثر ثلثه با جوار احکام اهل الشرک و با تصالها با دار الحرب و بان لا یبقی فیها مسلم اودمی آمننا
بالامان الاول علی نفسه و دار الحرب نصیر دار الاسلام با جوار احکام اهل الاسلام فیها استی
و در کافی مینویسند ان المراد بدار الاسلام بلاد یجری فیها حکم امام المملین و بکون تخت قهر و بدار الحرب
بلاد یجری فیها امر عظیمها و بکون تخت قهر و استی درین شبه حکم امام المملین اصلا جاری نیست و حکم و ساء
نصاری منی و غدره جاری است و مراد از اجزای احکام کفر این است که در مقدمه ملک داری و بند
رعایا و اخذ خراج و باج و عشور اموال تجارت و سیاست قطاع الطریق و سراف و فیصل خصوصیات
و سراسر جنایات کفار بطور خود حاکم باشند آری اگر بعضی احکام اسلام را مثل جمعه و عیدین و
اذان و فوج بقر تعرض نکنند کرده باشند لیکن اصل الاصول این چیزها نزد ایشان مهیا و بدرست
زیرا که مساجد را نمی تکلف بدم مینمایند و هیچ مسلمان یا دمی بغیر ستیمان ایشان درین شهر و در و نواح
آن نمیتواند آمد یا می منفعت خود از و درین و مسافرن و تجارت مخالفت نمی نمایند اعیان دیگر مثل
شجاع الملک و ولایتی بیکم بغیر حکم ایشان درین بلاد داخل نمیتواند شد و ازین شهر تا کلاکته عمل نصاری
ممتد است آری در چپ و راست مثل حیدر آباد و لکنو و رام پور احکام خود جاری نکرده اند بسبب
مصلحه و اطاعت مالکان آن ملک و از روی اتحاد و تبع سیرت صحاب کرام و خلفای عظام همین
مفهوم همیشه وزیرا که در عهد حضرت صدیق اکبر بنی ربوع را حکم دار الحرب و از حال آنکه جمعه و عیدین
و اذان و انجا جاری بود دیگر انکار حکم نکرده بودند و همچنین سمانه و گرد و نواح آنرا حکم دار الحرب بودند
با وجودیکه مسلمانان در آن بلاد موجود بودند و علی بن القیاس در عهد خلفه کرام همین طریق مسلک
بود بلکه در عهد حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم فدک و خیبر را حکم دار الحرب فرمود و حال آنکه نجاشیه
اهل اسلام بلکه بعضی سکنه انجاشیه در آن مکانات در وادی القری مشرف باسلام بودند و

باز
باز
باز

و غیر اکمال اتصال بود باید بنده منوره باقی ماند حکم حریت و رقیه کفار حزلی پس درین مسئله هم اختلاف روایات بسیار است اکثر فقها مینویسند که صورت مرقوق شدن ایشان همین است که استیلا واقع شود و باز بجزایز بدار الاسلام بیایند آن زمان ملوک میشوند و بعضی فقها نوشته اند اگر حر بیان نجوشی خود یا بزور و قهر او را د خود را و اقارب خود را بیع نمایند و این معنی در انهارا نج نیز ملوک میشوند و توافق شد همین مذنب قوی معلوم میشود زیرا که بیع بسیاری از عبید و امار در عهد انجنا ب همین قسم واقع شده مثل بیع نذیر بن حارثه و سلمان فارسی و دیگر گسان همین قسم واقع شده بود و انحضرت مملوکیت آنها را مسلم داشتند و در جامع الروای مینویسد و یتملک بهما ای بالاستیلا و الاحراز هر یک بالاستیلا و علی سباح فلو ابدی ملک من اهل الحرب الی مسلم بدیه من احرار هم ملکه الا اذا کان ذمی تراتبه له و لدوخل دارهم مسلم با مان ثم اشتری من احد هم ابنه ثم اخرج به الی دارنا قهرامله و اکثر الشایخ علی انه لایملکه فی دارهم و هو الصحیح عن محمد انه یملکه حتی یجبر علی اخراجہ عن ابی یوسف یجبر و قال الکرخی ان کانوا یرون عجز البیع فالبیع جائز و الا فلا کما فی المیخط و فیه اشعار بان الکفار فی دارهم احرار و لیس كذلك فانهم ارقار فیها و ان لم یکن ملک لاحد علیهم علی ما فی عتاق المستصفی و غیره **سوال** در حق سید مبتدع یا محب اهر بالفسق یا شکم بکلمه کفر چه حکم است **جواب** این مسئله حاجت بچواب ندارد زیرا که بعض قرانی درین باب کافی و شافی است قال الله تعالی قال یانوح انه لیس من الملک انه عمل غیر صالح و در صحیح آمده که که در مشکوۃ شریف موجود است که ان آلی ابی فلان لیسوا باولیائی انما ولیی الله الهم و در روایت دیگر است ان اولیائی الا المتقون **سوال** در تحفه اثنا عشریه مرقوم است که منکر ضروریات دین کافر است علو درجه ایمان حضرت علی و بهشتی بودن ایشان و لایق خلافت پیغمبر صلی الله علیه و سلم بودن از روی احادیث بلکه آیات قطعیه متواتره ثابت است پس منکر این امور کافر باشد چنانچه خوارج در احکام اخروی کافر اند و عامی مغفرت برای ایشان نباید کرد و نماز جنازه ایشان نباید خواند پس در خصوص شیعیه هم کافر باشند چرا که نصوص قطعیات در حق حضرت صدیق اکبر و فاروق اعظم زیاده تر از جناب امیر است و خود پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم بر جنازه شخصی که با حضرت عثمان رضی الله عنه عداوت داشت نماز نه خوانده پس اختلاف در کفر شیعیه نزد اهل سنت چه سبب است **جواب** خوارج یک مذنب دارند ازین جهت در حال آنها علما را اختلاف نیست زیرا که خوارج با وصف تعدد فرق آنها

سوال
سوال
سوال

همه برانکار ایمان حضرت امیر و بهشتی بودن ایشان و سلب لیاقت خلافت ایشان متفق اند بمخلاف
شیعه که مذاهب مختلفه دارند بعضی بر مجرد تفصیل حضرت امیر برنجین او لویه خلافت ایشان اکتفا مینمایند
و بعضی ازین مرتبه ترقی نموده بر تحلیله نجین و ادعوان ایشان تصریح مینمایند و برخی تفسیق و تبدیع ایشان
تا آنکه جمعی از امامیه نوبت بتکفیر رسانیده اند ازین جهت علماء ادر حال شیعه اختلاف افتاد بعضی علماء بر مرتبه
اولی از تشیع حکم کردند و بعضی بر مرتبه دوم و بعضی بر مرتبه سوم مالا آنچه مفتی بود مرجع است، بعین است
که اینها نیز در رنگ خوارج در احکام اخروی کافر اند و در توجیه کلام تحفه اثنا عشریه میتوان گفت که خوارج
را بالا اتفاق در احکام اخروی کافر نوشته است و در احکام دنیوی جائز است که بعضی علماء آنها را نیز
مسلمان دارند حتی بجز المناکحه معهم و التوارث بینهم و بین غیرهم من اهل الحق و اختلافیکه و حال شیعه
است نیز در احکام دنیوی است نه در احکام اخروی فلان فارق بینهما ستوال چون بنسبت پیغمبر خدا
صلی الله علیه و سلم واجب خیر نیست چرا که واجب آنرا میگویند که دلیل ظنی ثابت گرد و سجده سهو
جائز نیست مگر بر ترک واجب پس در نیم صورت پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم را سجده سهو جائز نباشد
و در احادیث ثابت است که جناب پیغمبر و و سه بار سجده سهو کرده اند چو آب و شراب و غیره سجدند که است
که بعضی امور نسبت بانجناب نیز مختص بمرتبه واجب بوده اند زیرا که آنحضرت صلی الله علیه و سلم را
نیز مرتبه اجتهاد و اول سنت ثابت است و بعضی احکام اجتهادیه نسبت بایشان هم نمیشد بود باطل
علی ظنه صلی الله علیه و سلم ان الآیه نزل علی کذا مع احتمال ان یکون نه ناه غیر ذلک و بان غلبه
ظنه ان الفرد الفلانی دخل فی مفهوم الآیه نظر الی مشارکت فی اکثر الامور مع احتمال ان یکون غیر داخل
نظر الی الفارق الخفی پس مرتبه واجب بانحضرت نیز متحقق می تواند شد علاوه آنکه در نفس الامر سجده
یا تبرک فرض است یا تبرک سنت پس احتمال است که آنچه با او را واجب میدانیم در علم بانحضرت فرض بود
یا سنت بود که مجبور سجده سهو شده و آنچه میگوئیم که سجده سهو برای تدارک آن واجب البتة بود و گوئیم بحکم
انجناب و احتمال ان قول الحنفیه ان الواجب یجبر تبرک بسجده فی السهو مقید بالنسبه الی الامه بل الحنفیه
خاصه لا مطلقا کیف و الشافعیه قائلون بوجوب سجده فی السهو تبرک الفرض او السنه فیکون علم الرسول
خارجا عن هذه القاعدة کما ان علم الشافعیه خارج عن هذه القاعدة ستوال حضرت شاه ولی الله محدث
قدس سره خلافت را بنص ثابت کرده اند چون وقت خلافت در سقیفه بنی ساعده در باب خلافت

نزاع کردند و صحابه کبار از نص الائمه من قریش جمیع انصار را تسکین داده آنوقت حضرت صدیق اکبر فرمودند که گروه مسلمانان یکجا از عمر بن الخطاب و ابوعبیده بن الجراح که استحقاق خلافت دارند اختیار کنند تا بنده می شود پس اگر نص میشد حضرت صدیق این لفظ چه قسم میفرمود و حضرت فاروق وقت شهادت خود خلافت در میان شش کس چه قسم تجویز میفرمودند و حضرت زبیر و طلحه در وقت خلافت حضرت امیر چه قسم بیعت طوعاً و کرها میکردند و اگر خلافت با جماع باشد پس برودت جواب در صحت خلافت حضرت امیر ظاهر است که حضرت ابان با وصف اجتهاد تمام عمر بیعت نکرده اند و بسیار از صحابه از حضرت امیر آزرده خاطر شده پیش معاویه رفتند و حضرت سعد و قاص و غیره صحابه کبار در جنگ حضرت امیر شریک نشدند جواب آنچه حضرت شاه دلی الله فرموده اند که خلافت بنص ثابت است مراد ایشان آنست که در نفس الامر نصوص متواتره و دلالت میکنند بر بیخلافت علی الترتیب نه آنکه خلافت در وقت انعقاد بنص ثابت شده چه در وقت انعقاد خلافت هر کس بدلیه که او را فی الفور حاضر شد تسکین نمود و فرصت تنقیح نصوص را معاوان آنها نیافت نصیق الوقت و آنچه حضرت صدیق فرمود که اگر گروه مسلمانان یکجا ازین دو کس اختیار کنند خلیفه میشود و غرض ایشان آن بود که اظهار انصاف نمایند و دعوی نص بر انحراف نکنند چه معلوم داشتند که یا بی الله و المومنون الا ابابکر و الی انرا یقین بود که این امر شرفی است حاجت دعوی نص برای خود نیست خود بخود خواهد شد و حضرت عمر فاروق که وقت شهادت در میان شش کس خلافت را شوشی نگذاشتند بنا بر همین بود که تعیین خلیفه را بر ذمه خود نگیند و الا از حضرت عمر بارها منقول است که اشاره بخلافت عقیلین علی الترتیب نمودند و حضرت زبیر و طلحه که در وقت خلافت حضرت امیر کلمات اگراه گفته باشند از اینجهت است که بیعت بزور قاتلان حضرت عثمان مسمی شد هر چند در نفس الامر اعتقاد و استحقاق خلافت حضرت امیر میشدند و آنچه از تفرقات است که خلافت با جماع ثابت میشود مراد آنست که اجماع اکثر اهل حل و عقد بهوان مستحق باشد اگر یک دو کس خارج از اجماع شوند پروا نباید کرد که لا اکثر حکم الكل چنانچه سعد ابن عبادہ در وقت انعقاد خلافت حضرت ابوبکر صدیق داخل در اجماع نشد و ابان ابن عثمان از مجتهدین صحابه نبود تا خلافت او مضرب باشد و کسانی از صحابه که از حضرت امیر آزرده خاطر شده پیش مخالف رفتند پیش از دوسه کس نبوده اند مثل مغیر و بن شعبه و غیره که در مجتهدین صحابه معدود نیستند و معذرت از ردگی ایشان از جهت شکایت

اخلاق بودند از جهت طلب لیاقت خلافت چه همان اشخاص در نقل مناقب حضرت امیر و آیات بسیار کرده اند از حضرت سعد بن ابی وقاص و محمد بن مسلمه و اسامه بن زید و عبدالمدین عمرو و دیگر جمعی از ائمه و صحابه و جنگ اهل اسلام بمقابل امیر بنا بر کمال احتیاط شریک نشدند و حضرت امیر نیز آنها را معذور دانستند و حق ایشان فرمودند که هؤلاء قعدوا عن الباطل ولم یقوموا مع الحق لیکن بر همه آنها در بخت مناقب و نشر فضائل حضرت امیر تصور سے نکرده اند و معیت هر فرد را انعقاد ضرور نیست اگر جمعی معیت کنند و دیگران تسلیم نمایند خلافت منعقد میشود بالجمله حال که نصوص همه مجتمع شده اند ثبوت خلافت هر چهار بلاست باز روی نصوص ثابت است گو در وقت انعقاد نصوص ثابت نشده باشد که سبب ضیق وقت و دهمشت حادثه و تردد و خواطر تبیع نصوص اتفاق نیفتاد و ازین جنس مسائل بسیار است که حالا نصوص ثابت شده اند و در صدر اول باقیه اجتهادات ثابت میگرددند این مسئله هم از همین جنس است

سوال شخصی از قوم نو اصب میگویی که جناب حضرت امیر در وقت حکومت خراسان و فارس باین قدر حکومت دنیا را ناخیز مغرور شده دعوی الوهیت کرده اند و فرعون لعین و غیره دیگر حکام هم وقت حکومت خویش دعوی الوهیت کردند پس فرق میان هر دو چه باشد **جواب** آنچه این ناخیز میگویی که جناب حضرت امیر دعوی الوهیت کرده اند سر سر دروغ و پنهان ست اول از آن جهت که ایشان این دعوی برآورد بعد از آن جواب طلبید و اگر مردش آنست که از ایشان کلماتیکه از او لیاء وقت سگر سر میزند صادر شده مثل انما نشی الارواح انما باعث من فی القبور انما ید الله انما و به الله انما القرآن الناطق پس هیچ مساسی بامر عاقدار چه دعوی الوهیت ازین کلمات فهمیدن کار احققان است مفهوم این کلمات غیر از مظهریت اتم جناب الهی چیز نیست و مواعین مفاد اقوال الصوفیه و ماذا یقول القائل فی قول ناریوسه انی انا الله رب العالمین و قوله تعالی ان الذین یمالعونک انما یمالعون الله ید الله فوق ایدیم و قوله تعالی و ما ریت اذ ریت و لکن الله رمی الی غیر ذلک من این نصوص بالجمله مقوله فرعون ان بود که ما علمت لکم من آله غیر من و انما ربکم الاعلی و اصلا غیر خود را در مرتبه الوهیت ثابت نمیکرد و مفهوم این کلمات آنست که حضرت جناب رب العزت را با صاحب این کلمات نسبتی حاصل است که مدار احکام اتحاد است در بعضی وجوه مشتقان بین القولین **سوال** با وصفیست حدیث خلافت الخلافه بعدی ثلثون سنه و ترک خلافت حضرت امام حسن رضی الله عنه بهت استماع

توضیح در خصوص
سوال و جواب
در خصوص
سوال و جواب
در خصوص
سوال و جواب

بیستم حدیث پس حضرت امام حسین رضی اللہ عنہ بکدام دعوی از مکه معظمه برآمده در کربلا شہید شدند
 و علاوه حدیث متواتر در مشکوٰۃ و غیره موجود است کہ اکثر پادشاهان ظالم خواهند بود و بسیار ظلم
 خواهند کرد صحابہ عرض نمودند کہ در آنوقت مسلمانان تعرض از پادشاهان نخواهند کرد حضرت علیہ السلام
 فرمود کہ مسلمانان را نمیرسد کہ از پادشاه وقت کہ بتسلط گزیده باشد تعرض نمایند و نہ آن مسلمانان
 خود ظالم و باغی خواهند گردید پس حضرت امام حسین رضی اللہ عنہ حیرت مقابلہ کردند و سلطنت نیز بد
 از روی سلطنت ظاہر و ثابت است **جواب** خروج حضرت امام حسین علیہ السلام بنا بر دعوی
 خلافت راشدہ پیغامبر کہ بمردوسی سال منقضی گشت نبود بلکہ بنا بر تخیل رعیای از دست ظالم بود
 و احاطۃ المظلوم علی الظالم من الواجبات و آنچه در مشکوٰۃ ثابت است کہ حضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 از بغی و خروج بر پادشاه وقت اگر چه ظالم باشد منع فرمودہ اند پس در آنوقت است کہ آن پادشاه
 ظالم بلا منازع و فراحم تسلط تام پیدا کردہ باشد و منوز اہل مینہ و اہل مکہ و اہل کوفہ بتسلط یزید پلید
 راضی شدہ بودند و مثل حضرت امام حسین و عبداللہ بن عباس و عبداللہ بن عمر و عبداللہ بن زبیر
 رضی اللہ عنہم جیت نکردہ بالجملہ خروج حضرت امام حسین رضی اللہ عنہ براس دفع تسلط او بودند برآ
 رفع تسلط و آنچه در حدیث ممنوع است آن خروج است کہ برای رفع تسلط سلطان جائز باشد
 و الفرق بین الدفع و الرفع ظاہر مشہور فی المسائل الفقہیہ سہو ال در صورتیکہ کسی نیت کند
 کہ اگر این کار من حسب حاجت برآید گا و سید احمد کبیر یا گو سپند شیخ سدو و غیرہما بدہم و بعد انجا حجت
 گا و از وجہ بنام خدا کرد و حال آنکہ در نیت نسبت گا و بہ سید احمد و شیخ سہو میکند و حدیث انما
 الأعمال بالنیات ناظر است و ان اللہ لا یظن انی صورکم و لکن یظن انی قلوبکم دنیا کم برین معنی
 شاہد است و یتہ المؤمن خیر من عملہ نیز دلیل برین کہ نیت را دخل ضرورت پس در صورت مذکورہ
 اکل گاہ و غیرہ درست است یا نہ **جواب** ما راجل و حرمت ذبیحہ بقصد و نیت فایح است اگر نہ نیت
 تقرب الی اللہ یا برای اکل خود و یا برای تجارت و دیگر امور مباحہ فرج میکند حلال است و الاحرام
 قتال فی التفسیر النیشاپوری تحت قولہ و ما اہل بہ لغیر اللہ قال العلماء لو ان مسلما فرج ذبیحہ و قصد بہ
 التقرب الی غیر اللہ صارت ذبیحہ مرتد انتہی و فی الدر المختار فرج لقدم الامیر و نحوہ کو احد
 من النظار یجزم لانه اہل بہ لغیر اللہ و لو ذکر اسم اللہ تعالی و لو فرج للضیف لایجزم لانه سنتہ الخلیل

عليه السلام واکرام الضعيف اکرام الله تعالى والفارق انه ان قدمها لياكل منها كان الذبح لله
 والمنفعة المصيبة او للمولوية وللرح وان لم يقدمها لياكل بل يدفعها لغيره كان لتعظيم غير الله فيجوز
 وهل يكفر قولان بزازية وشرب دابة قلنت وفي صيد المدينة انه يكره ولا يكفر لاننا لانسئ الظن بالمسلم انه
 يتقرب الى الادمي بهذا الخمر ونحوه في شرح الوهبانية عن النذيرة ونظمه فقال **هـ** وفاعله جمهورهم قال كافر
 وفنسل وسميل اميس كافر بهذا في مطالب المؤمنين والاشباه والنظاير وفي الحديث لعن الله من فرج
 لغير الله رواه احمد واينضا ملعون من فرج لغير الله رواه ابو داود وفي غرائب ابى عبيد وستان
 الفقيه وكثر العباد انه لا يجوز ذبح البقر والغنم عند القبور لقوله عليه السلام لا تغرق في الاسلام يعني عند القبور
 بهذا في سنن ابى داود وبهذا لا يجوز على البناء الجديرو عند شرا الدار لان النبي صلى الله عليه وسلم
 نهى عن ذبح الجنب بنا روى عنهم كيمون فابطل النبي صلى الله عليه وسلم ونهى عنه وبهذا في الكتب
 الشافعية كما قال النووي في شرح صحيح مسلم في تفسير ما اخرج عن قوله صلى الله عليه وسلم لعن الله
 من لعن والده لعن الله من فرج لغير الله واما الذبح لغير الله فالمراد به ان يذبح باسم غير الله من
 فرج للصنم او للصليب او لموسى وعيسى عليهما السلام او للكعبة ونحو ذلك فكل هذا حرام ولا تحل هذه
 الذبيحة سواء كان الذابح مسلما او نصرانيا او يهوديا كما نص عليه الشافعي رح وافق عليه اصحابنا
 فان قصد مع ذلك تعظيم المذبح لغير الله والعبادة له كان ذلك كفرا فان كان الذابح مسلما
 قبل ذلك صار بالذبح مرتدا وذكر الشيخ ابراهيم الموفى عن اصحابنا ان ما يذبح عند استقبال السلطان
 تقربا اليه انه افته اهل بخارا تجرئ به لانه مما اهل به لغير الله وقال الرافعي هذا انما يذبحونه استبشارا القدوة
 فهو كذبح الحقيقة لولادة المولود ومثل هذا لا يجوز في التجرع والهدا علم - فان قيل قوله تعالى وما لكم الا
 ماكلوا انما ذكر اسم الله عليه وقد فصل لكم ما حرم عليكم الا ما اضطررتم اليه وكذا قوله تعالى وكلوا مما ذكر
 اسم الله عليه ان كنتم بآياته مؤمنين عام يتناول ما قصد به التقرب الى الله وغيره فيكون اكل حلالا
 قلنا هذه الآيات عامة المخصصة بالنص الآخر وهو قوله تعالى في سورة المائدة حرمت عليكم الميتة والدم
 ولحم الخنزير وما اهل به لغير الله والمنخقة والموقوفة والتمرية والبطيخة وما اكل السبع الا ما ذكركم وما فرج
 على النصب قلوان رجلا مسلما خنق شاة وذكر اسم الله عليها لا تحل مع انه ذكر اسم الله عليها وكذا
 لو فرج شاة على نصب من الانصاب او على قبر من القبور وقصد به التقرب الى صاحب القبر

نبي
 ربه

او صاحب النصب وذكر اسم الله عليها لا تحل بهذا النص الصريح ومدار كل ذلك على قصد التقرب
الى غير الله او تغيير الطريق المشهور في الذبح من استعمال الآلة المحددة ونحو ذلك فعلنا انها الى قوله
وقد فصل لكم حوالته على ما ذكر في الآيات الامر كالسائمة وغيره وكان سبب نزول هذه الآية شبهة
المشركين حيث كانوا يقولون للمسلمين بطريق الالزام انتم لا تأكلون الميتة وقد قتلها الله وتأكلون
ما تقتلون بايديكم فقد رجتمه فقتلتم على مقتول الله فاجاب الله تعالى عن ذلك بان الميتة لم يذكر
معها اسم الله فذلك حرمت وكذا الموقودة والمتحقة بالسرورية لم تقتل على الوجه المأذون فبين
الله فحرمت وما تلتناه بايدينا انما صار حاله لان قتلها وقع باذن الله تعالى وبأوجه المشرع بحيث
خرج منه الدم المسفوح ومع ذكر اسم الله تحليل هذا وتحريم ذلك عين التعظيم الامر الله وأما حديث
القتل فمخالطة ومهمة لان كل مقتول الله سواء كان بايدينا او بايدي غيره او ماتت تحت انفها
اذ لاموت عندنا الا باذن الله كما قال الله تعالى في النفس بين موتها ولذلك اجمع اهل السنة
والجماعة على ان المقتول ميت لاجله والله اعلم وأما ما وقع في البيضاوي وغيره من التفسير
انهم قالوا ما اهل بلغير الله اسي ما رفع الصوت بعند وجهه للصنم فمبني على ما جرى عادة المشركين
في ذلك الزمان ولذا لم يفرقوا في التفسير القديمة بين ما ذكر اسم غير الله عليه وبين ما قصد به
التقرب الى غير الله لان مشركي ذلك الزمان كانوا يخلصون في الكفر وكانوا اذا قصدوا التقرب
بذبح بهيمة الى غير الله ذكروا عليها عند الذبح اسم ذلك الغير بخلاف مشركي المسلمين فانهم يخلصون
بين الكفر والاسلام فيقصدون التقرب بالذبح الى غير الله ويذكرون اسم الله عليها وقت الذبح
قال اول كفر مخرج والثاني كفر صورته صورة الاسلام وكانوا يعتقدون ان لا طريق للذبح الا بهذا
سواء كان الله او غير الله وقد يجري هذه العادة في زماننا ايضا فانهم يشبهون فلان يذبح بقرة
لا اهل السيد احمد كبير مثلاً سواء ذكر اسم الله عليها عند امرار السكين او لا وأما ما وقع في الهادي وغيره
ان يذكر مع اسم الله تعالى شيئاً اخر وهو ان يقول عند الذبح اللهم تقبل من فلان وفده ثم
مسائل احد بها ان يذكر موصولاً لا معطوفاً فيكره ولا يحرم الذبيحة وهو المراد بما قال ونظيره ان يقال
بسم الله محمد رسول الله لان الشبهة لم توجد فلم يكن الذبح واقعاً الا انه يكره لوجود القرآن صورة
فيتصور بصورة المحرم والثانية ان يذكر موصولاً على وجه العطف والشبهة بان يقول بسم الله

واسم فلان اذ يقول بسم الله وقلان اوسم الله ومحمد رسول الله بكسر الدال فيجزم النجحة لانه
 ابل بغير الله والثالثة ان يقول مفصولا عنه صورة ومعنى بان يقول قبل التسمية وقبل ان يصحح النجحة
 اوبعد الذبح وهذا لباس به لما روى ان النبي صلى الله عليه وسلم قال ان الذبح اللهم قبل هذه من امته محمد
 ممن شهد لك بالوحدانية ولي بالبلاغ والشرط هو الذكر الخاص المجرد على ما قال ابن مسعود
 جردوا التسمية انتهى فافى الهداية صرح فيما ذكرنا من ان قصد التقرب الى غير الله محرم للنجحة
 سواء كان بطريق الاستقلال او بطريق الشركة نعم لو ذكر ا مجردا عن غير قصد التقرب الى
 غير الله تفصيل فان ذكر مفصولا لا معطوفا كانه مثلا ان يقول بسم الله محمد رسول الله اللهم قبل
 من فلان لا يحرم النجحة لعدم قصد التقرب اليه وانما كره لاجل المشابهة في ذلك بذكر اسم غير الله
 لقصد التقرب ولو ذكره معطوفا يحرم ايضا وان لم يكن فيه معنى التقرب لكنه صرح في الشركة والصرح
 الاحتجاج الى النية واذا ذكر مفصولا لا بطريق العطف ولا بطريق الوصل لا يكره ولا يحرم لان المقارنة
 صورة ومعنى مثلا ان يقول بسم الله وتوقف ثم قال محمد رسول الله من غير قصد التقرب الى غير الله
 واذا عرفت معنى هذا الكلام عرفت ان صاحب الهداية وضع المسئلة فيما اذا لم يكن المذكور مقرونا
 بقصد التقرب الى الغير ذكر ا مجردا فهو مبطل من مسئلتنا الموضوعه فيما قصد التقرب الى غير الله
 وانها حرام مطلقا وعرفت ايضا ان واقع في التفسير الاحمدى من تفرع قوله على ما وقع في الهداية
 ونقله في ذلك التفسير كما ذكرنا وهو قوله ومن مهننا علم ان البقرة المنذرة للاولياء كما هو الرسم في زماننا
 حلال طيب لانه لم يذكر اسم غير الله وقت الذبح وانما نوايندرونها لهم نتمى مبنى عن الغفلة عن قول
 صاحب الهداية وهو قوله والثالثة ان يقول مفصولا عنه صورة ومعنى فان الانفصال المعنوي
 كيف يتصور اذا كان المنذر للاولياء فانه عين التقرب اليهم فنتهم وائمة الى وقت الذبح فلا انفصال
 معنى اصلا لما تقررت قواعد الفقه من استدامة النية الى اخر العمل وايضا مبنى على عدم الفرق
 بين الذكر المجرد الذي وضع صاحب الهداية للمسئلة وبين ما قصد به التقرب الى غير الله الذي
 وضعنا المسئلة فيه واين هذا من ذاك سؤال قال النبي صلى الله عليه وسلم تتقرب متى ثلثة
 وسبعين فرقة كلهم في النار الا واحدة مراد ان يكون جميع فرقه باذنار اكر خلودنا راست فهذا مخالف
 للنص والاحاديث القطعية زيرا كما يجمع فرقة ليست افرق اسلامية كدناار مبهمة ما ذكره اكر اخلونا

بلکه چند مدت مسلم لیکن برین تقدیر لازم می آید که از فرقه ناجیه کسے در نار نباشد حال آنکه احادیث
 قطعیہ وارد است کہ فساق مؤمنین را چند مدت دخول نار خواهد شد جواب این شبهہ شبهہ قدیمہ است
 و علماء پنج شش جواب ازین شبهہ نوشته اند کہ در شرح عقائد مآل جلال و عوامی آن مذکور و مسطور است
 و منتخب اجوبہ مذکورہ سہ جواب است جواب اول کہ رجم و اقوی است جواب محقق دوانی است
 باختیار شق ثانی جواب داده اند حاصلش آنکہ مراد دخول است لیکن دخول من حیث الاعتقاد و فرقه
 ناجیہ را اصلاً از جهت اعتقاد دخول نار نخواہد شد اگر چه از جهت تقصیرات عمل در نار داخل شوند و آنچه
 برین جواب ایراد کرده اند کہ اخبار من حیث الاعتقاد در لفظ حدیث کہ کلبہ فی النار یا کلبہ فی النار بدین قریب است
 اخبار بدین قریب یا نیزین پس منفع است بلکہ در اینجا چهار قریبہ برین تخصیص موجود است اول آنکہ استغفر قیامتی ثلثہ و سبعون
 فرقه فرمودہ اند و افتراق در عمل درین حد و منحصر نیست خواہ تنہا گرفتہ شود خواہ مع الاعتقاد چنانچہ
 بدیہی است پریش تراشان و حریر پوشان و تارکان نماز و تارکان روزہ و مانعان زکوٰۃ و تارکان
 حج و مرکب ہر کبیرہ مثل زنا و لو اطت و مشرب خمر و قمار و سراق و قطاع الطریق و غیر ہم من اصناف
 العصاة فرقه جدا گانہ است پس مراد نیست مگر افتراق من حیث الاعتقاد پس موجب دخول نار نیز ہما
 اعتقاد فاسد خواہ بود و دوم آنکہ استثناء الا واحدہ دلالت میکند بر آنکہ منشاء نجات این فرقه است
 مشترک در سائر احاد این فرقه و مشترک در سائر احاد این فرقه نمیتواند شد مگر اعتقاد اختلاف احاد کل
 فرقه فی الاعمال سوم آنکہ تعریف فرقه ناجیہ باین عبارت کہ الذین ہم علی ما نا علیہ و صحابی دلالت
 میکند بر آنکہ چیرے واحد بعینہ مشترک است در میان این فرقه و رسول و جمیع اصحاب او صلے اللہ علیہ
 وسلم و ہرچہ مشترک غیر از عقاید نیست بالبداہتہ چہارم آنکہ در صدر این حدیث در روایات صحیحہ این
 عبارت وارد شدہ کہ افرقت الیہود علی احدی و سبعین فرقه و افرقت النصارے علی ثنتین و
 سبعین فرقه و ستفرق امتی علی ثلثہ و سبعین فرقه و ظاہر است کہ در اینجا مراد افتراق بحیث عقائد
 پس درین است نیز مراد ہما افتراق خواہ بود و منشاء دخول نار افتراق مذکور است پس منشاء دخول
 نار ہما عقائد کہ در انہا افتراق واقع باشد شدہ جواب دوم کہ مختار حجتہ الاسلام امام غزالی است
 و محققین محدثین آنرا پسند نمودہ اند آنست کہ مراد از فرقه ناجیہ کسانی ہستند کہ انہا را دخول نار مطلق
 نیست لامن حیث الاعتقاد و لامن حیث العمل یعنی دے سبق عذاب در بہشت خواهند رفت

خواه از محصیست آنها غفلت و اقصی شود یا بر اموال قیامت و شدائد قبر در حق آنها اکتفا کرده آید یا شفاعت پیغمبر در محو آثار ذنوب ایشان تاثیر قوی نماید و این فرقه نخواهد بود مگر خواص اهل سنت که عقیده و عملاً راه بدعت نپیمودند اگر چه مصدر بعضی تقصیرات فرعی گشته باشند و تفسیل این فرقه که الذین هم علی ما انا علیہ و اصحابی برین تقدیر بسیار چسبان است زیرا که در عهد رسول و صحابه کرام هم عقیده و هم در عمل بدعتی نبوده است اگر چه از بعضی افراد در طاعت قصور داشتند و کتاب فجر بوقوع آمده و اما حجت الاسلام غزالی درین جواب تقدیر اند کرده اند و گفته اند که مراد از فرقه ناجیه کسانی هستند که نه حساب بے شفاعت در بهشت خواهند رفت لیکن درین صورت دائره نجات بسیار تنگ میشود و الذین هم علی ما انا علیہ و اصحابی نیز از معنی تنافری دارد زیرا که جمیع صحابه را بغیر حساب و بغیر شفاعت داخل بهشت خصمیدن خلاف دلائل عقلیه است لهذا تاخرین محققین جواب را که در اصل مختار امام غزالی است اصلاح نموده بتقریر کرده که سابق مذکور شد قرار داده اند فلذا اخبار علیہ التا الله جواب سوم آنکه معنی کلمه فی النار کل واحد من افراد کل فرقه فی النار پس مفهوم این عبارت ایجاب کلی شده استثنای که در الا واحد واقع است مفید رفع این ایجاب کلی آمد و رفع ایجاب کلی بعد از جزئی نیز صادق نمیتواند شد چنانچه ظاهر است پس معنی الا واحد آن شد که هر فرد از این فرقه داخل نار نخواهد شد گو بعضی بسبب تقصیر اعمال داخل شوند درین صورت اشکال زایل شد و وجوه امتیاز در میان فرقه ناجیه و فرقه غیر ناجیه همین قدر شد که فرق غیر ناجیه کلمه داخل نار اند و این فرقه کلیه در دوزخ نخواهد رفت لیکن باعث امتیاز این فرقه از فرق دیگر اعمال نمیتواند شد لا شکر آنها فی المجمع پس نیست آن باعث مگر صحت عقاید پس در امتیاز این جواب رجوع بجواب اول ضرور خواهد افتاد و بهترین اجوبه جواب دیگر است که در کتب و حواشی مسطور نیست و موافق استعمال قدیم عرب است و در احادیث شاید استعمال این نیز موجود است خلاصه اش آنکه کلمه فی النار عبارت از بطلان است میگویند فلان چیز فی النار است یعنی باطل است چنانچه در حدیث صحیح وارد شده که الهذاء فی النار یعنی زبان درازی باطل است قال الله تعالی ان الذین یا کلون اموال الیتامی ظلما یا کلون فی بطونهم نار اسی اکلا باطلا حراما نظیر ان مال الیتیم لیس ناراً حقیقه ولا یمکن حملہ علی المجاز باعتبار الاول لان الاکل فی البطن نیادی علی ان المجاز

ليس بمراد پس معنی کلام این چنین شد که کل الفرق علی الباطل ولو بحسب عقیده او عقیدتین
 او عمل او عملین و الفرقه الناجیه لا بطلان فی عقیدتیم و علمهم الا ان نحیص الفرقه الناجیه بمن
 لا بدعت فی اعتقاده و عمله اصلا كما هو تنقیح الجواب الثاني او نحیص البطلان بالاعتقادات فقط
 فی جمیع الی الجواب الاول و لهذا در صدر کلام اشاره نمودیم که جواب اول همان است از حج و اتوی
 سوال سود دادن بجزریان درست است یا نه جواب عبارات کتب فقهیه عام واقع شده اند
 و ادن و گرفتن را شامل اند مثل لاریون بین المسلم و الحربی فی دار الحرب و قاضی سنار المد صاحب
 بانی پتی در رساله توحیه و ادن سود نیز نوشته اند این وقت فقیر ریا دینست لیکن این قدر ظاهر است
 که گرفتن سود از جزیان باین وجه حلال است که مال حربی مباح است اگر در ضمن ان نقض عهد نباشد
 و حربی چون خود بخود و بدید بلا شبهه حلال غلبه بود و ادن سود بجزریان باین وجه حلال است که
 خوراندن حرام بمسلمان درست نیست و آنها حرام خوراند اگر چیزیست بطریق سود داده خواهد شد پیش
 ازین نیست که حرام خواهد خورد و آماذ میان هر چند که کافر حرام خور باشد در دار الاسلام دادن سود
 ازین جهت حرام است که ترویج معامله سود در دار الاسلام می شود و در دار الحرب باین هر دو علت
 منفق و است پس مباح باشد و تحقیق اینست که دادن سود بالتبع حرام است که مال کسی نمیکند بلکه مال خود
 میدهد و مال خود و ادن گو در ان نقصان خود باشد خصوصاً بر اے دفع حاجت و دفع ظلم مباح است
 پس وجه حرمت در ان همین دو چیز است یکے آنکه غیر را حرام بخوراند مثل دادن رشوت به قاضی عالم
 دوم آنکه باعث ترویج این معامله در دار الاسلام میشود و لهذا ادن سود بنا بر اضطرار در دار الاسلام
 هم جائز داشته اند غرض که در گرفتن و دادن فرق بسیار است گو در اصل و نه هر دو شریک اند سوال
 حویلی مشتمل بر مکانات متعدده فروخته می شود و شفیعیان او اجازت داده اند مگر یک شفیع شفعه خود را
 نه خواهد لیکن تمام حویلی را خرید نمیکند بلکه مکانه که متصل زمین است خریداری مینماید و مشتری
 راضی بتفریق بیع نمیشود و میگوید یا تمام حویلی خرید کن یا از شفعه دست بردار شو شفیع را میرسد
 که مکان متصل خود را بگیرد و تمام حویلی را خریداری نکند جواب درین مسئله اختلاف است و فقهاء
 مینویسند که فتوی بر همین است که شفیع را بر سر سود که تفریق بیع نماید بیع مختار الجوابات بر این است
 و بعضی کل من الشفیعیین ملازم با حد الارضین کان الشفیع ان یاخذ الارض التي ملازم الارضه و مل الارض

هر که عاقل و بالغ و مسلمان در شریعت نبوی این اعتقاد میکنند و میگویند همه ادست یعنی خدا بی‌تعالی
 همه اشیا شده است این کلام کفرست یا نه مینوالتوجرواجواب ظاهر معنی این کلام خلاف شرع است
 اگر گوینده این کلام حلول حق تعالی را در اشیا یا اتحاد اشیا بآن ذات مقدس اعتقاد می‌نماید
 پس کفرست و اگر میگوید که مراد من آنست که در هر چه ظهور صفات اوست مثل ظهور صفات راحی و درخت
 پس کفر نیست لیکن ترویج این کلام که موهم خلاف شریعت است در مجالس و محافل خصوصاً در مجمع عوام
 که بغیر سخن نمیرسانند بسیار مذموم و قبیح است فی البخاری فی کتاب العلم عن امیر المومنین علی کرم الله
 موقوفه در وی فی بعض الكتب مرفوعاً حدثوا الناس بما يعرفون ان تجنون ان تکذبوا الله ورسوله واصله
 وجود در شرع صراحت نیامده نه در کتاب و نه در حدیث حضرات صوفیه بر اسی تائید کشف و شهود خود که
 مدار این مسئله بر همان است از کتاب و سنت اشارات بر آورده اند مثل الا انه بكل شیء محیط و کل
 شیء مالک الا وجهه الاکل شیء ما خلا الله باطل و انکم لودیتهم بحبل الی الارض السابعة السفلی بسط علی الله
 و اذا صلی احدکم فلا یبرقن امامه فان الله قبل وجهه لیکن ظاهر است که این اشارات دلیل صریح
 نمیتواند شد بلکه علماء ظاهر همین اشارات را مقولوب کرده الزام بصوفیه داده اند و گفته اند قوله تعالی کل
 شیء محیط دلیل صریح بر غیرت است لان المحيط غیر المحاط و کذا قوله کل شیء مالک اسی فی المستقبل
 لا فی الحال بدلیل قوله کل نفس ذائقة الموت بدلائل کثیره مثل قوله فانجینا موسی من همه جمعین و
 بدلیل قوله کم اهلکنا من القرون من قبلهم فدل علی انهم لیسوا بها لکنین بالفعل بخلاف من قبلهم و قوله
 کل شیء ما خلا الله باطل المراد بالبطلان لطلان عبادته لا بطلان ذاته بدلیل قوله ربنا ما خلقت هذا
 باطلا فانه يدل علی انه لا شیء من المخلوق باطل و کذا قوله بسط علی الله يدل علی ان الباطن هو الباطل
 غیر الله و کذا قوله فان الله قبل وجهه فان النبئی علی التوحید الوجودی کون الله تعالی امامه و خلفه
 و فوقه و تحته لا اختصاص لبقبل الوجه بالجملة این اشارات مثبت مدعا صراحت نمیتواند شد بلکه مدار
 ثبوت این مسئله بر کشف و شهود حضرات صوفیه است قدس الله اسرارهم و تحقیق اینها این مسئله
 را بطورے تقریر فرموده اند که هیچ وجه مخالف شریعت نمیشود زیرا که وجود مطلق را که عین ذات حق میگویند
 مراتب ثابت میکنند در مرتبه واجب است و در مرتبه ممکن و حادث و قدیم و مجرد و مادی و مؤمن و کافر
 و سگ و خوک و فی حد ذاته تبر است ازین قیود و ملوث نمیشود و بقایض مثل حقیقت جسم که جوهر قابل

ابعاد ثلثه است در سگ و خوک نجس نمیشود لهذا گفته اند ۵ هر مرتبه از وجود محکم و دایره گزین
 مراتب کمتری زندیقته ۶ پس اگر مخاطب از جنس عوام باشد که فرق مراتب بخوبی نمیتواند کرد پس گفت این
 مسئله نزد او موجب الحاد و زندیقته خواهد شد احتراز از آن واجب است کما فی حدیث معاذ بن النخعی
 فی کتاب العلم فی باب التخص بالعلم قوما دون قوم عن انس بن مالک رضی الله عنہ ان النبی صلی الله علیه وسلم
 و معاذ بن حبل قال لبیک یا رسول الله و سعد یک قال یا معاذ قال لبیک
 یا رسول الله و سعد یک ثلثا قال ما من احدی بعد ان لا اله الا الله و ان محمدا رسول الله صدق ما قاله الاثر
 الله علی النار قال یا رسول الله افلا اخبر به الناس مستبشر و قال اذا یتکلموا تأویل قصیده بآیت
 سعاد المربوعه فی اول القصیده الدنیا بما لها و جمالها و لذاتها و وصفها باوصاف المعشوقه المحببه
 باقصه ما یمکن و وصفها بهی مرغوبه ککل عاقل فی الابد او ثم شرع فی بیان عیوبها التي تظهر للعاقل
 بعد التجربة و هذا من قوله اکرم بها خلعت الخ ثم شرع فی بیان الشوق الی السعادة الابدیه التحقیقه و کمال
 المعرفة و الوصول الی تجلیاته النوریه بقوله است سعاد بارض و شرط فی طلبها شرطا فمنها ان یمکن
 نجیبا کریم الاصل و نفس شریفه و منها ان یمکن مع ذلك قوی البدن عامله للکد و التعب فاشار الی
 الاول بقوله لا تلعب الخ و الی الثاني بقوله و لن تلعبها الا عذافره و منها ان یمکن ذاهمه عالمیه و ذلك
 بقوله عصبها طامس الاعلام مجهول و منها ان یمکن حید البصر فی الکشف و الوقفات و ذلك بقوله
 رمی الغیوب یعنی مفروقه و کذا الی اخر الابیات ثم شرع فی بیان وارد المذهب الالهی المبین
 اشواقا و المثیر للوجد و الحال فانه من شروط الطلب و لذلك قیل ۵ مسته و له شرط طریق افتاده است
 الی مست شدن کار کسی نگشاده است ۶ و ذلك بان شبه سعی الناقه بحركات النعمه التي مات
 کبریا و فرضا فی عین اشتداد الحر فی النهار لیشیر الی حر المطلب و ختم ذلك بقوله عن تراقیها رباعیل
 ثم شرع فی بیان ما یعرض للمساک من صرف التقصیر فی اداء حقوق الشرعیه و الطریقه و عدم دفع
 احد من الاقارب و الاصداف و ذلك قوله نسعی الوشاة نجایها الخ و قوله و قال کل غلیل کنت الله و ما
 یعرض للمساک فی هذا الوقت من التوکل العظیم و الالتجاء الی الشیوخ الکمل و تجرید الاستغناء
 و التوبه و ذلك بقوله انبت ان رسول الله الخ و بقوله فقد اتیت رسول الله معذرا ثم اشار الی
 مراعاة الادب مع الشیخ بقوله لقد اقوم مقام الموقوم به و اشار الی تجرید البیعه بقوله حتی وضعت یمینی الخ

ثم اشار الى مراعات الشيخ اذا كان رسولا جامعاً لاحكام الشريعة والطريقة اشده واهم من مراعاة حقوق
 الشيخ اذا كان ولياً فقط وذلك بقوله لاذك اهيب و اشار الى الشيخ الولي بقوله من فاخر من ليوث الخ
 وكما اشار الى علي اسد اللغات شيخ الولاية المطلقة المحمدية واما ذكره بلفظ الخاد ووصفه بالاخلاق لان
 امر الولاية مبطن واهم تحت القباب و اشار الى شروط الشيخ من قوله يغزو فيلحم ضرغاً من ابي الريح
 والقلب فان الشيخ يربها بما يقطع العلائق من العثار والاخوان ومن شروط الشيخ انه اذا ساور قريناً
 نفى له همة في دفع الوسوس والخطرات والشبهات وقوله منه تظل سبع الجوضامة يعني لا يقدر شيطان
 الانس والجن على اضلال من دخل في طريقته واما قوله ولا ميسي لبواديه الاراجيل فاشارة الى ان
 من شرط المريد ان يكون عالي الهمة لا راجلاً و اشار الى فنار النفس بقوة الشيخ بقوله ولا يزال لبواديه
 اخو لقة مطرح البزخ ثم عاد الى ترجيح الرسول عليه السلام بقوله ان الرسول لنور يتضارب به مهند
 من سيوف المدلول ثم اشار الى رفقاء الطريقة وطلبا الخانقاهات بقوله في عصبة من قرش النخ
 ووصفهم بصفات عظيمة منها ان قائلهم قال بطن مكة اسي من جانب الغيب لما اسلموا اسي دخلوا
 في الطريقة وابعوا الشيخ زولوا اسي اتركوا المال والجاه والادمان والعثار بالترك والتجديد قطع
 العلائق وهي الهجرة الحقيقية لكنهم ما جنبوا وما زالوا عند لقاء الاعداء من النفس الشيطان والخلق بل
 قويت همتهم على المجادلة ومنها انهم كشم العرائن ابطال لايسا لون بمجاصمة النفس ثم اشار الى
 انهم لبسوا لباس التقوى والشريعة بقوله لبوسهم من نسج و اشار الى عزائم الشرع بقوله مرض سوانج
 و اشار الى نفى العجب بقوله لا يفرحون النخ وآل الصبر على مشاق الطريقة بقوله ليسوا مجازيعا الخ
 و اشار الى النشاط في الطريقة بقوله يمشون مشي الجمال الزهر النخ و اشار الى فناء نفوسهم بغير همة
 بقوله لا يقطع الطعن الا في نخورهم النخ وعند ذلك ينتهي السلوك الكبسي يبقى الوهي سوال هندوي
 كنانيدن جائزست يا مكره جواب در كتب فقه هندوي را كه سفتجه و سفانج گویند مكره نوشته اند
 و در شرح وقایه می نویسند و كیره السفتجه و هي اقراض لسقوط خطر الطريق في المغرب السفتجه بضم سين
 و فتح التاء ان يدفع بالاطريق الاقراض ليدفع الى صدقيه في بلداخر واما يقرضه لسقوط خطر الطريق
 آدمير برنيكه اين معامله در نجاسه صورت ميشود و كا هي مبلغ را بقدره مينويسند نه زياده نه كم و كا هي
 كم ميگيرند و زياده مي نويسند و كا هي بالعكس يعني زياده ميگيرند و كم مينويسند در صورت اول

شبهه را نیست و در هر دو صورت دیگر صریح را است یا در دادن و یا در گرفتن اما طریق حلال کردن این را بسیار آسان است مثلاً اگر صد روپیه را بپنڈوی میکنند و ده روپیه بپنڈاون و اهل لازم می آید پس دو کم صد روپیه با هوکار بدید و دو روپیه را فلوس بکنانند و در عوض دوازده روپیه فروخت نمایند که بسبب غیر جنس بودن فلوس دو روپیه حلال میشود و در حدیث صحیح آمده که در مشکوٰۃ موجود است که شخصی از خیر آمد و خرما آورد و بسیار غلب و نفیس بود آنحضرت فرمودند اکل تم خیر بکند یعنی آیات تمام خرما می خیریم پس قسم می باشد عرض کرد که لایا رسول الله انما ناخذ هذا صاعا بصاعین یعنی تمام خرما می خیریم پس این قسم نباید شد اما این قسم را بمضاعف خرید میکنیم یک صاع را بدو صاع فرمودند عین الربوا لا فعل بهذا یعنی این عین را است یک جنس را بهم جنس زیاد و کم خریدن این کار کن بلکه لعل التبع بالدرهم ثم تبع بالدرهم جنبا یعنی خرما می رودی را بدرهم بفروش و بان درهم خرما می جیدر خرید کن از اینجا معلوم شد که توسط غیر جنس تفاضل را حلال میکنند و اگر سا هوکار چنبره از صد روپیه پس میدید که از اهرت میگویند پس علایش نیز همین است مثلاً اگر صد روپیه را بپنڈوی میکنند و پنجر و پیه از آن و پس میدهند پس باید نو دو روپیه نقد بدهند و پنجر و پیه را فلوس کنانند بدید و در عوض ده روپیه و ده روپیه خود بگیرد و علما در دفع کرا هست سفایح تدبیر نوشته اند که اول سا هوکار را مبلغی شرط بپنڈوی قرض بدید بعد از آن بگوید که این قرض را بفلان کس در فلان شهر ده و او باین مضمون نوشته بدید زیرا که کرا هست بپنڈوی از همین جهت است که باین قرض منفعتی بخود میکشد یعنی ایمنه از خطر راه و هر وقتیکه در دس منفعت این کس شرط باشد شبهه را دارد چون منفعت مشروط نباشد این منتهی تحقق نگشت و الله اعلم سوال تمامی اقلیم نصاری با اتفاق دار الحرب است یا نه اگر هست اهل اسلام را از آن نصاری سود گرفتن جائز است یا نه سوال دیگر بد اداسه جمعه در دیار معموله کفار فرضیت فرض نظر ساقط میشود یا نه سوال دیگر اهل اسلام بنا بر فرض کفر از کفره مبلغ سود میگیرند یعنی کفره را مبلغ میدهند و رو میگیرند و یا مبلغ قرض میگیرند و سود میدهند جائز است یا نه جواب شرطیکه در دار الحرب و در روایات فقهیه مذکور است ملاحظه باینود چنانچه برنخیزان درین قرطاس ثبت خواهد شد درین اقلیم آن شرط را قیاس باید کرد و اگر متحقق شد پس دار الحرب قرار یافت و حکم اذا ثبت الشيء ثبت لموازمه هرگاه دار الحرب شد با گرفتن و دادن

کہ نبی نوع انسان ازیکہ گیر چہ اسوال مینماید عالم گفت کہ نبی نوع زندہ اند ازیشان سوال منہج نیست
و بتان تو مثل کنہیا و کالکاو غیرہ مردہ اند قدرت بر تیج چیز نذرند بت پرست گفت شما کہ از اہل قبور مرد
و شفاعت محو طلبید باید کہ بر شما ہم شرک عالم شود القصہ ہر چہ مقصد و مراد شما از اہل قبور بت پرست ہماں قسم
مقصود من ہم از صورت کنہیا و کالکا است بحسب ظاہر نہ قوت اہل قبور دارند بت و اگر میگوئی کہ قبور
باطل اہل قبور کشایش حالات مے نمایند بسا جا از بتان ہم روائی حاجات میشود و اگر میگوئی کہ بایشان
مے گویم کہ از خدا بر اسے شفاعت بخواسید من ہم از بتان ہمین استدعا دارم پس ہر گاہ کہ جواز استدعا
اہل قبور ثابت شد بعض مسلمین ضعیف الاعتقاد از پرستش سیتلا و سانی وغیرہ چگونہ باز خواہند آمد جواب
دین سوال چند جا اشتباہ واقع شدہ آن چند جا را خبر دار باید شد آنگاہ بہ فضل الہی جواب سوال بخونی
واضح خواہد شد اول آنکہ مدوخواستن چیز دیگر است و پرستش چیز دیگر است عوام مسلمین برخلاف حکم شرع
از اہل قبور مدو میخوانند و پرستش نمیکند و بت پرستان مدو ہم میخوانند و پرستش ہم میکنند پرستش آنست
کہ سجدہ کند یا طواف نماید یا نام اورا بطریق تقرب در و سازد یا فوج جانور بنام او کند یا خود را بندد و فلان
بگوید و ہر کہ از مسلمانان جاہل با اہل قبور این چیز را بعمل آرد فی الفور کافر میگردد و از مسلمانانی مے بر آید
دوم آنکہ مدوخواستن دو طور مے باشد مدوخواستن مخلوقے از مخلوقے مثل آنکہ از امیر و بادشاہ لو کہ و
گدا در مہمات خود مدو میجویند و عوام الناس از اولیا میخوانند کہ از جناب الہی فلان مطلب ما را درخواست
نمائید این نوع مدوخواستن در شرع از زندہ و مردہ جائز است دوم آنکہ باستقلال چیز یکہ خصوصیت
بجناب الہی دار و مثل دادن فرزند یا بارش باران یا دفع امراض یا طول عمر و مانند این چیز بابے آنکہ
و عا د سوال از جناب الہی در نیت منظور باشد از مخلوقے درخواست نمایند این نوع حرام مطلق بلکہ
کفر است و اگر از مسلمانان کسے از اولیا مے مذہب خود خواہ زندہ باشند یا مردہ این نوع مدو خواہد
از دائرہ مسلمانان خارج میشود بخلاف بت پرستان کہ ہمین نوع مدو را از عبودان باطل خود
میخوانند و آنرا جائز می شمارند و آنچہ بت پرست گفت کہ من ہم از بتان خود شفاعت میخوانم چنانچہ
شما ہم از غیر بتان داولیا شفاعت میخوانید پس دین کلام ہم غل و تلبیس است زیرا کہ بت پرستان
ہرگز شفاعت نمیخوانند بلکہ معنی شفاعت را نمیدانند و نہ در دل خود تصور میکنند معنی شفاعت سفارش
است و سفارش آنست کہ کسے مطلب کسے را از غیر خود بعرض و معروض ادا سازد و بت پرستان

در وقت درخواست مطالب خود از بتان نمیفهمند و میگویند که سفارش ما بحضور پروردگار جل و علا نمائید
 و مطلب ما را از جناب او تعالی برآید بلکه از بتان خود درخواست مطلب خود میکنند و آنچه گفته است که هر چه
 مقصود شما از اهل قبور است همان قسم مقصود من هم از صورت کنهیا و کالکا است نیز خطا و خطا است زیرا
 ارواح را تعلق به بدن خود که در قبر مدفون است البته می باشد زیرا که مدت دراز درین بدن بوده اند و آنها
 قبور محبوبان خود را تعظیم نمیکنند بلکه از طرف خود صورتها و سنگها و درختان و دریاها را قرار میدهند که صورت
 فلانی است نه آنکه آن چیز را تعلق بآن ارواح باشد یا بدن آنها در اینجا سوخته گردد و این قرار داد
 اقراری را هیچ اثر نیست آری حاجت رومی بندگان خالق اکبر از راه حرمانیت خود میفرماید آنهاست
 فهمند که از طرف بتان این فائده حاصل شد حق تعالی که عالم الغیب و الخفیات است حالات بندگان
 خود را میداند و در زندگانی آنها حاجت رومی منظور است از هر طرف که مطلب خود خواهند مطلب ایشان را
 بایشان میدهند چنانچه بدشغول حاجت پس خود را که صغیر السن است میداند و در وقتیکه از خدمتگار و دایه خود
 چیزی می طلبد یا میدهد حال آنکه خدمتگار و دایه مقدور ندارد و همچنین است حال بتان بلکه حال اهل
 قبور نیز موافق قاعده اهل اسلام و آنچه مرقوم شده پس هرگاه که جواز استمداد از اهل قبور ثابت شد بعض
 مسلمین ضعیف الاعتقاد و از پرستش سیتلا و مسانی و غیره چگونه باز خواهند آمد پس فرق در میان استمداد
 از اهل قبور و پرستش سیتلا و مسانی بخند وجه است اول آنکه اهل قبور معلوم الذکر صلحا و بزرگان بوده اند
 سیتلا و مسانی موهوم محض از وجود آنها معلوم نیست بلکه ظاهر خیال بندی این مردم است و دوم آنکه سیتلا
 و مسانی بر تقدیر وجود آنها از قبیل ارواح خبیثه شیاطین اند که مکر بر اندامی خلق بسته اند اینها را بار اول طایفه
 انبیاء و اولیا چه مناسب است سم آنکه استمداد از اهل قبور بطریق دعا است که از جناب الهی عرض کرده
 مطلب ما برآید و پرستش این چیزها بنا بر اعتقاد استقلال و قدرت است که کفر محض است سوال
 صالح را بعد وفات نام گرفته میگویند که فلان ولی است مخالف عقیده اهل سنت و جماعت باشد
 یا نه بحکم مسائل الشهادتین که از ده خصلت عقیده اهل سنت و جماعت است جواب مرد صالح
 و بزرگ و در حیات و بعد از ممات ولی گفتن بنا بر آنست که افعال و اقوال ولی از وصا و میشد و صفات
 دلی بحسب ظاهر در و پیدا و جوید و اعتقاد بهشتی بودن او با قطع و یقین نباید کرد که مخالف عقیده اهل
 سنت است زیرا که احوال باطن او و خاتمه او هیچکس را غیر از علام الغیوب معلوم نیست بمین است

معنی اساک عن الشهادتين که قطعاً و یقیناً شهادت بر بهشتی بودن و دوزخی بودن کسے نباید و او آرس
این قدر باید گفت که فلا نے کا دھشتی میگرد و فلا نے کار دوزخیان براسے او امید نجات داریم و برای
این خوف عذاب چنانچه در حدیث شریف عثمان بن مظعون رضی اللہ عنہ کہ ام العلماء در حق او
شهادت قطعی بہشت میداد ہمین قسم ارشاد شدہ سوال لفظ لا اراکم فاعلمین کہ در حدیث ان تو مر و
علیاً لا اراکم فاعلمین وارداست بر زبان مخالفین مذکور میشود و جواب آن خوب بخاطر نمیگذرد و اگر جواب
لا اراکم این باشد کہ مقدر نیست کہ علی را بلا فصل خلیفہ کنند جواب لفظ لا اراکم فاعلمین راستہ نیست
اول آنکہ اہل کلام گفتہ اند کہ لا اراکم تحتلفون المفضل مع وجود الافضل استے اشخین فان خلافتہ المفضل
مع وجود الافضل وان جاز عند البعض لکن ترک الاولے فلا تقدمون علیہ دوم شرح حدیث گفتہ اند کہ لا
اراکم تحتلفون علیا مع صغر سنہ و حدیث عمرہ لان ترجیح الاکبر علی الاصغر مع تساوی العلم والقراۃ
والہجۃ امر معلوم لکم فی الامامۃ الصغری فقیسون علیہ الامامۃ الکبری سوم آنچہ از حضرت شیخ خود
در وقت قرۃ این حدیث شنیدہ ام و هو الارجم عندی و ان آنست کہ این کلمہ اشارت است
بعدم اجتماع الامۃ مع وجود الاستحقاق الکامل زیرا کہ اہل شام قاطبہ و طلحہ و زبیر و اصحاب جبل بقیع
انجذاب مجتمع نشدند و اندہ اعلم سوال چه میفرمایند علمای دین درین معنی کہ مقابلہ اولیاء کہ در دیار
ہندوستان است دیہات و اراضی براسے مصارف درگاہ و خرج وارد و صادر مقرر باشد و زیان
الاعمالی اگر خواہند تقسیم کردہ بطور فرائض حصص گرفتن نمیتوانند یا نہ و اگر تقسیم کردن نتوانند کہ امام مستعبر
و متولی آن شود و ہر چه از نذر و نیاز ہر روزہ آمدنی در گاہ شود در ان فرائض جاری نمیتواند شد یا نہ
و اگر از فرزندان دخترے و پسرے و برادر عینی برای سجادہ نشینے کہ آنرا خلافت میگویند با ہم نزاع
نمایند کہ امام ازینہا استحقاق دارد و دعوی سجادہ نشین و خلافت قاضی وقت سماعت نمیتوان کرد
یا نہ و اگر قاضی این دعوی را سماعت ننماید چگونه رفع نزاع آنها کردہ شود و سجادہ نشین کدام کس
را مقرر کردہ آید جواب دیہات و اراضی کہ برای مصارف درگاہ و خرج وارد و صادر مقرر است
فرزندان را بطور فرائض تقسیم کردن و حصہ نگرفتن نمیرسد بلکہ یک کس را از طرف خود متولی قرار دہند
تا موافق حاجت تقسیم نماید آرسے اگر اولاد محتاج اند و در جملہ خدام و متعلقان در گاہ داخل پس آنها را
نیز نصیب است بقدر حاجت و اگر بسبب تنازع فیما بین یک شخص را قرار دہند حاکم عادل را باید

که متولی این وقف یک کس را از آنها که موصوف بعدالت و امانت باشد از طرف خود مقرر سازد و مذکور و بنا
 هر روزه که در درگاه می آید بقدر حاجت در اولاد و خدام صرف باید نمود و متولی جمع و تقسیم یک کس این را
 باید ساخت و تقسیم بر رؤس احیا از اولاد و خدام باید نمود مانند تقسیم خمس بر ذوی القربی از کسی که حاجت زیاده
 دارند یا خدمت زائد در درگاه می نمایند یا باعث مرجعیت خلایق میشوند ترجیح آنها با کسی ندارد و قیاساً علی
 التفضیل من الخس و سجاده نشینی و خلافت و معنی دارد یک آنکه ریاست جمع و تقسیم و عزل و نصب خدام و
 تقدیم و تاخیر مصالح و این معنی موروث نیست بلکه مفوض بالاتفاق انجماء است و اگر اتفاق نکنند مفوض بر
 رای حاکم عادل است دوم اخذ بیعت و تلقین اذکار و اقامت جمعه و جماعات و ترتیب حلقه ذکر و اشغال و
 این معنی هم البتة موروث نیست بلکه موقوف بر لیاقت این کار است و در معرفت لیاقت این کار سه طریق است
 قیاساً علی الخلافة الکبری اول آنکه جاده نشین سابق او را خود خلیفه ساخته باشد و باذبیعت و تلقین اذکار
 و او را و بحضور خود مجاز و مازون ساخته باشد و هم اتفاق و اجماع خلفا و مریدان بزرگ و هم پیران او بر خلافت
 و سجاده نشینی این کس رسوم شورعی یعنی چند کس از یاران کاه کرده و صاحبان طریقه با هم مشوره نموده
 یک کس را از اولاد و یا از خلفای آن بزرگ بخدمت او منصوب سازند و دعوی این سجاده نشینی و خلافت
 ابتداً قاضی استماع نماید بلکه اهل حل و عقد انجماعت را تنقید کند که از میان خود مایکے را که الیق باین کار
 باشد خلیفه سازند یا چند کس را از آنها انتخاب نموده این امر را در آنها شورعی سازد و اما بعد از آنکه یکی از طرق ثلثه
 شخص بر این سجاده نشینی و خلافت متعین شده باشد شخصی دیگر با او درین امر منازعت نماید البتة دعوی
 شخص اول را بشنود و رفع نزاع با قیامت شهود معتبر بر ثبوت سجاده نشینی و خلافت یکی از طرق ثلثه
 میتواند کرد و اگر شخص دوم دعوی نا اهلیت شخص اول و تغییر و تبدیل سیرت محمود میکند پس نقیض نموده
 صدق و کذب آنرا دریافته اگر خواهد اول را معزول نماید و در نصب خلیفه دیگری یکی از طرق ثلثه متمسک
 شود بالجمله درین امور وراثت جاری نیست وراثت محض در اعیان مملوکه آن میت است که در آخر خبر
 حیات مالک آن بود اگر مرد کس دعوی تعیین خلیفه سابق میکنند یا هر دو کس دعوی اتفاق اهل حل و عقد
 یا اهل شورعی نمایند قاضی بطلب شهود و تزکیه آن رفع نزاع نماید سوال روپ و اس گساین موازی
 چند بگیه زمین خود را نزد باقی شاه رسین داشته با و را آنکه منافع آن اراضی و ثمر آن اشجار بطبع خود
 بلا اکر او واجباً بر بهترین داده ام و مهبه نموده ام تا وقتیکه آن مرهونه را از مرتهین استخلاص نمایم حالاً بعد

تمام دوازده سال منکره را من ام از مرتبه مناسبت طلب منافع اراضی مذکور مع ثمار آن اشجار میکنم و در شرع
 شریف چه حکم است بینوا تو جردا جواب حکم اینست که آن اراضی مرهونه و ثمار مع منافع
 و اشجار بر این میرسد و مرتبه را هیچ حق در منافع و ثمار آن نیست و هبه منافع و ثمار
 غیر صحیح است زیرا که هبه معدوم است و هبه المعدوم لا یصح هر هبه لبین فی ضرع و صوف علی غنم
 و تدع و نخل فی ارض و تدع فی شغل کالمشاع شاعی لایجوز هذه الهبات هر دمار الرمن کوله
 و لنبه و صوفه و غیره را منکره گذاشتی شرح الوقایه موافق فهم ظاهر می جواب درست نوشته اند و لفظ هبه نظر
 کرده لیکن پیش فقیر تحقیق اینست که درین صورت با موافق رواج و عادت لفظ هبه را بمعنی اباحت
 یعنی پروا نگذاشتن انتفاع باید فهمید پس روپ داس که باقی شاه را منافع زمین مرهونه خود از محصول و ثمار داد
 و هبه نمود معنیش اینست که پروا نگذاشتن انتفاع ب محصول و ثمار آن زمین داد بدو دلیل بر آنکه قاعده فقهیه مقرر است
 که العادة محكمة چنانچه در کتاب اشباه و النظائر موجود است و عرف و عادة همین است که را من مرتبه
 را اباحت منافع میکند پس محمول بر همان عادت باید داشت دوم آنکه نیز قاعده مقرر فقه است که
 العبرة فی العقود للمعانی دون الالفاظ و لهذا هبه بالعوض را در حکم بیع میدانند و کفالت را بشرط
 بر ارت اصیل حالت می نامند و حوالت را بشرط عدم برات اصیل کفالت میگویند پس روپ داس
 هرگاه لفظ هبه را ب محصول ثمار متعلق ساخت و ظاهر آنست که محصول و ثمار منافع متجدده اند سال بسال
 نو پیدا میشود و چیزی که موجود نیست که هبه آن صحیح باشد و معدوم معین هم نیست تا هبه باطل گردد مثل
 شیر در پستان صوف بر پشت گوسفند و بچه در حمل پس لابد لفظ هبه را بر اباحت حمل باید کرد و چنانچه
 زن حره ب مرد میگوید که من نفس خود را بتو هبه کردم و بختیدم نکاح میشود و هبه حقیقی نمیشود گذاشتن
 آدمیم بر بنیکه هرگاه این عقد عقد اباحت شد پس حکمش آنست که تا وقتیکه روپ داس این اباحت را
 فسخ نکرده و از آن بزرگتر باشد و از مطالبه محصول و ثمار سکوت و زبیده پس انتفاع ب محصول و ثمار
 بیان باقی شاه مباح و جائز بود و در مباح ضمانت نیست باقی باشد و اگر روپ داس در اثنا سی دوازده سال
 اباحت نکرده و فسخ میکرد و ادرا میسر میدزیر که در عاریت و امانت مدت لازم نمیشود و نیست آنچه بین
 فقیر میرسد و اندر علم روایت اباحت اینست در کتاب و مختار میگوید اباحت را من المهر من اکل التما
 او سکنه الدار و لبین الشاة المرهونه فاکلها لم یضمن و له منه انتبه و کتاب خزانة المفتین میگوید

کور بن شاة و اباح للمترین ان یشرب لبنها کان للمترین ان یشرب لبنها ولا یلکون ضامنا و علی هذا جمیع الثم
 و الزیادة انتهی سوال استعمال آبگ بر قبور جائز است یا نه جواب استعمال آبگ همراه معارف
 و مضامیر و آلات لهو ممنوع و حرام بر قبور یا خیر قبور و حرمت این چیزها یعنی معارف و مضامیر و آلات لهو و کتب
 حدیث و فقه مشروح و مبسوط است فقط آواز خوانا یا همراه دف جائز است بر غیر قبور و بر قبور بدعت است اختصار
 اولیست سوال تعیین و آثار یک روز از آب رسالے بنا بر زیارت قبور بزرگان جائز است یا نه جواب
 رفتن بر قبور بعد رسالے یک روز معین کرده سه سورت است اول آنکه یک روز معین نموده یک شخص
 یا دو شخص بخیریت اجتماعی مردمان کثیر بر قبور محض بنا بر زیارت و استغفار بر و ندانند قدر از روی رعایت
 ثابت است و در تفسیر و مفسور نقل نموده که هر سال آنحضرت صلی الله علیه و سلم بر مقابر می رفتند
 و دعا برای مغفرت اهل قبور میخواندند این قدر ثابت و مستحب است دوم آنکه بهیئت اجتماعی مردمان
 کثیر جمع شوند و ختم کلام الله کنند و فاتحه بر شیرینی یا طعام نموده تقسیم در میان حاضران نمایند این قسم
 معمول در زمانه پیغمبر خدا و خلفای او را ندیدیم بود اگر کسی اینطور بکند پاک نیست زیرا که درین قسم قبیح
 نیست بلکه فائده انبیاء و اموات حاصل میشود و سونم طوم جمع شدن بر قبور اینست که مردمان بیک روز
 معین نموده و لباسهای فاخر و نفیس پوشیده مثل روز عید شادمان شود بر قبور جامع میشوند قص
 و مضامیر و دیگر بدعات ممنوعه مثل سجود بر سر قبور و طواف کردن قبور و نمایند این قسم حرام و ممنوع
 است بلکه بعضی بحد کفر میرسند و همین است محل این دو حدیث و لا تجعلوا قبری عیداً و لا تجعلوا قبراً و لا تملکوا
 شریف موجود است و اللهم لا تجعل قبری و ثنای عید این هم در مشکوٰۃ است سوال اقرار غلامی نسبت
 به بزرگان و خواجگان که نه بخریده اند کردن جائز است یا نه جواب لفظ غلام به معنی استعمال
 میکنند بکے معنی مملوک و بخریده دوم یعنی خادم نسبت کردن بمالک معنی اول است و نسبت به بزرگان
 یعنی اول نه دروغ است که بزرگان اینکس را هرگز نه خریده اند و معنی دوم میتوان گفت لیکن
 چون لفظ مومم باشد اهل اسلام را این قسم الفاظ استعمال کردن نشاید زیرا که شرک چنانچه در عباد
 و قدرت میشود و همین قسم شرک و تسمیه هم میشود و این قسم نام نهادن شرک و تسمیه است ازینهم
 احتراز لازم است چنانچه در ترجمه قرآن مسمی به فتح الرحمن در تحت آیه فلما آتاهم صالحاً جلاله شرک کار
 فیما اتاهم فتعالی الله عما یشرون مذکور است که در اینجا دانسته شد که شرک و تسمیه نوعیست از شرک

چنانچه اہل زمانہ با غلام فلان و عبد فلان نام سے نہند و اللہ اعلم سوال کسے گا و یا بیا مرغ بنام
کدام شہید اولیٰ ذبح نماید یا صرف مالیدہ یا شیر برنج بہ نیت نیانہ کلام بزرگ پزد و صلحہ را بخوارند این ہر دو را
بہ حکم است و خوردن طعام نیاز و نذرانہ مساکین و فقر را جائز است و اغنیاء اہل قبول را چہ حکم است
جواب ذبح کردن جانور بنام غیر خدا خواہ پیغمبر باشد خواہ ولی خواہ شہید خواہ غیر انسان حرام است و اگر بہ
تقرب بنام اینہا ذبح کردہ باشد ذبیحہ آن جانور ہم حرام و مردار میشود و ذبح کنندہ مرتد میشود ازین فعل منع
لازم است و تفسیر کبیر و تفسیر نیشاپوری و دیگر تفسیر مرقوم است قال العلماء لو ان مسلماً ذبح ذبیحہ
و قصد بذبحہ التقرب الی غیر اللہ صار مرتداً و ذبیحہ ذبیحہ مرتداً تہی و اگر مالیدہ و شیر برنج بنا بر فاتحہ بزرگ
بقصد ایصال ثواب بروح الی شان پختہ بخوراند مضائقہ نیست جائز است و طعام نذر اللہ اغنیاء یا بخورن
حرام است و طعام نذر اللہ نیست کہ کسے گوید اگر در بعض مر اشفا شود یا سا فرمن بیاید یا کار خدائی
من شود بر ذمہ من اینقدر طعام برای خدا خواہد بود این نذر اللہ است و اگر فاتحہ بنام بزرگے دادہ شد
پس اغنیاء را ہم خوردن ازان جائز است و اللہ اعلم سوال بیع انسان جائز است یا نہ جواب بیع
بہ طور در شرع جائز است اول آنکہ جماعہ از کافران مطیع بادشاہ وقت نباشد و از دادن جزیرہ
و خراج باوند زن و بچہ انہا را بندگی کردہ آورند مثل مرہٹہ و سکہان و راجپوتیان و در دست مردم
کوہستان بیع این طور بلاشبہ و باتفاق جائز است و دوم آنکہ ہمین قسم کفار مثل کوہستانی
و دیگر طوائف مذکورہ اولاد خود را بفروشد و سوداگر خریدہ بیارد دین قسم اختلاف است بعضی علما
جائز داشتند و بعضی جائز نہ داشتند لیکن اصح و اقوی آنست کہ این قسم ہم جائز است چنانچہ
حضرت ماجر کینز کہ حضرت ابراہیم علیہ السلام کہ باو شاہ مصر از قطیان خریدہ بود و بحضرت سادہ
زوجہ حضرت ابراہیم علیہا السلام ہبہ نمود از ہمین قبیل بودہ اند سو ہم آنکہ ازین دو قسم کینز کا پیش
کسے باشند و با مردی نکاح کردہ بدہد ہر یک کہ ازان کینز کہ پیدا شود ملک او میگردد و فروخت نہ
ہبہ نمودن آن جائز است اگر کسی با ولد خود یا برادر خود نکاح کردہ و بد یا خود متصرف شود و بچہ
پیدا کرد و آنی بچہ از او میشود و فروختن و ہبہ نمودن آن جائز نیست و در دلتہ دیگر است کہ بعضی علما
جائز داشتند اکثر منع کردہ اند کیے آنکہ در وقت گرنگی و قحط مسلمان بچہ خود را بفروشد و کسے
اورا خرید کند چنانچہ در عہد حضرت یوسف علیہ السلام مصریان در قحط خود را و اولاد خود را بیعت

حضرت یوسف علیہ السلام فروخته بودند این قسم ملاالہ وادشاح ہایہ جائز داشتہ اند و نقل از کتاب محیط آورده اند لیکن اکثر علماء را این را مسلم ندارند و گویند کہ مخصوص در زمان حضرت یوسف بود و حالاً موقوف شد دوم آنکہ مہندوان و دیگر کفار کہ در دارالاسلام باشند و مطیع بادشاہ وقت اولاد خود را بفروشند و این قسم نزد امام شافعی جائز است و در مذہب الحنفی جائز نیست مسئلہ در حالت جنائت خوردن و آشامیدن رواست اولیٰ آنست کہ وضو کردہ بخورد مسئلہ پانجامہ و لنگ و از ارم و از شتالنگ پائین کردن مکروہ است مسئلہ موسیکہ بر لب سے روید اگر از لب فروئے افتد برین آن نہایت موکدہ قریب بوجوب است و اگر از لب فروئے افتد بالا بالا دراز میشود پس بریدن آن واجب نیست مگر بخوف و افتادن زیر لگب یا دراز میشود و فروئے افتد و در آن مؤایید مسئلہ برده حلال در شرع بر مذہب صحیح سہ قسم است اول آنکہ جماعہ از مسلمانان کہ در ملک کفائی نمے باشند بطریق تاخت در ملک کفار رفتہ اولاد آنها را اسیر کردہ بیارند دوم آنکہ کافران حزنی اولاد خود را بفروشند و مسلمانان از آنها خریدہ بیارند بشرطیکہ مالک آنها بفروشد سوم آنکہ ازین ہر دو قسم برده کہ نے نکاح حلال اند از غیر مالک خود و ترسے یا پسرے متول شود و از نیز در ملک مالک در آید و در آنے نکاح حلال است و قسم چہارم مختلف فیہ است نزد بعضی علماء حلال است و نزد اکثر علماء حلال نیست و آن آنست کہ مسلمانان در وقت مخصوصہ تنگی و گرسنگی اولاد خود را بفروشند نزد صاحب محیط موافق نقل ملا الہیادشاح ہایہ این قسم برده نیز در ملک می در آید لیکن فتویٰ برین قول نیست اصح آنست کہ آن برودہ را بقصد ثواب خرید نماید تا از عذاب گرسنگی خلاص شود لیکن او را برودہ خود نداند و معاملہ کنیزک و غلام با و سازد بیع و شرا درست نیست و نے نکاح روانیت مسئلہ قال فی شرح العقائد و الجمع بین قولہم لایکفر احد من اہل القبۃ و قولہم لایکفر من قال بخلق القرآن و استحالة الرویۃ اوسب الشیخین اولعنها و امثال ذلک مشکل مستحب و قال المدق ثمس الدین الخیالی نے حاشیہ قولہ من قواعد اہل السنۃ ان لایکفر معنی ہذہ القاعدۃ ان لایکفر فی المسائل الاجتہادیۃ اذ لا نزاع فی تکفیر من انکر ضروریات الدین ثم ان ہذہ القاعدۃ للشیخ الاشعری و بعض متابعیہ و اما البعض الآخر فلم یوافقوہم و ہم الذین کفروا المعتزلۃ و الشیعۃ فی بعض المسائل فلا احتیاج الی الجمع لعدم اتحاد القائل انتہی و لا یخفى ان الجواب الاول

تخصيص نفيد للكلام بلا دليل والجواب الثاني مبني على اختلاف القائلين بالقولين وهو خلاف
المواقع بل القائلون بتلك القاعدة هم الذين يكفرون بخلق القرآن وسب شيعين وقدم العالم ونفى العلم
بالجبريات الى غير ذلك قال السيد في شرح المواضع اعلم ان عدم تكفير اهل القبلة موافق لكلام الشيخ
الاشعري والفقهاء كما مر لنا اذا فتشنا عقائد فرق الاسلام وجدنا منها ما يوجب الكفر قطعاً كالعقائد
الراجحة الـ وجود النعيم الدائم ادا لـ حلوله في بعض اشخاص الناس ادا لـ انكار نبوة محمد صلى الله
عليه وسلم ادا لـ دمه ادا استخفافه ادا لـ استباحة المحرمات واسقاط الواجبات الشرعية انتهى بل تحقيق
ان المراد اهل القبلة في هذه القاعدة هم الذين لا ينكرون ضروريات الدين لاسيما وجهه وجهه الـ
القبلة في الصلوة قال الله تعالى ليس البر ان تولوا وجوهكم قبل المشرق والمغرب ولكن البر من
امن بالله واليوم الآخر الخ فمن انكر ضروريات الدين لم يبق من اهل القبلة لان ضروريات الدين
منحصرة عندهم في ثلثة مدلول الكتاب بشرط ان يكون نصاً صريحاً لا يمكن تناوله بغير تحريم الامهات
والبنات وتحريم النحر والميسر اثبات العلم والقدرة والارادة والكلام له تعالى وكون السائقين
الاولين من المهاجرين والانصار مرضيين عند الله تعالى وانه لا يجوز ايمانهم والاستخفاف بهم ومدلول
السنة المتواترة لفظاً او معنى سوا ان كان من الاعتقادات او من الحليات وسوا ان كان فرضاً او نفياً
كوجوب محبة اهل البيت من الازواج والبنات والجمعة والجماعة والاذان والعديد والمجمع عليه
قطعياً كخلافة الصديق والفاروق ونحو ذلك ولا شبهة ان من انكر امثال هذه الامور لم يصح ايمانه
بالكتاب والنبين اذ في تخطئه الاجماع لقطع تضييل لجميع الامة فيكون انكار القول تعالى كنتم خير امة
اخرجت للناس وقوله تعالى ومن يشاقق الرسول من بعد ما تبين له الهدى ويتبع غير هدى للذين
وقوله عليه السلام لا تجتمع امتي على الضلالة وهو متواتر معنوي فلا يكون منكر هذه الامور من اهل القبلة
وقد عرف بعضهم ضروريات الدين بانها امور يشترك في معرفتها المتدين بدين الاسلام وغير المتدين
وبالجملة قولهم لا تكفر احد من اهل القبلة كلام محل باق على عمومته لكن له تفصيل طويل والشان في معرفته
من هو من اهل القبلة ومن ليس منهم سلم بعض الفقهاء قد بالغوا في تكفير من ينكر بعض المسائل الاجتهادية
المشهوره عند قوم دون قوم كحرمة لبس الحصف ونحو ذلك وهو مذموم ركيك جداً واما من فرق بين
الاصول والفروع فكفر في احدهما ودون الاخرى فان اراد نفس الاعمال فغرم مرحباً وان اراد عقائد

سورة

سورة الاحزاب

كفر
بما
يؤيد

بما
يؤيد
كفر
بما
يؤيد

بما
يؤيد

وجوبها وسنتها فلا إذا شبهة في ان من انكر وجوب الزكوة او وجوب الوفاء بالعهود او وجوب الصلوات الخمس او كون الاذان مسنونا فقد كفر كما يدل عليه ما نفي الزكوة في صدر الاسلام نعم في بعضها يكون كفرا ما يليها لكن التاويل غير مسموع في امثال هذه الامور الجلية كما لم يسمع تاويل ما نفي الزكوة متمسكين بقوله تعالى ان صلواتك سكن لهم وكما لم يسمع تاويل الحورية في انكار التحميم متمسكين بقوله تعالى ان الحكم الا لله واما التكفير بخلق القرآن وانكار الروية وانكار العلم بالجزئيات على الوجه الجزئي مع القول بثبوت العلم على وجه كلي فلا ينبغي الاقدام عليه اذ ليس مخالف هذه الاحكام منصوصا نصا جليا لا في الكتاب ولا في السنة المتواترة هذا والله تعالى اعلم فان قيل ما الدليل على ان المراد من اهل القبلة هم المصدقون بجميع ضرورات الدين اتي دلالة لمقط اهل القبلة قلنا الدليل عليه ان الكفر تقابل الايمان تقابل العدم والمكثة اذ الكفر عدم الايمان والمقتضيان بالعدم والمكثة لا يكون بينهما واسطة بالنظر الى خصوص الموضوع وان امكن بينهما واسطة بالنظر الى الواقع كالعمى والبصر فان الذي من شأنه البصر لا يخلو عن احدهما ولا شبهة ان الايمان مفهومة الشرعي المعبر به في كتب الكلام والعقائد والتفسير الحديث هو تصديق النبي صلى الله عليه وسلم فيما علم بحجية ضرورية عما من شأنه ذلك ليخرج الصبي والمجنون والحيوانات والكفر عدم الايمان عما من شأنه ذلك التصديق مفهومة الكفر هو عدم تصديق النبي صلى الله عليه وسلم فيما علم بحجية ضرورية وهو عينه ما ذكرنا من ان من انكر واحد من ضرورات الدين اتصف بالكفر نعم عدم التصديق له مراتب اربع فيحصل الكفر ايضا اقسام اربعة الاول كفر الجبل وهو تكذيب النبي صلى الله عليه وسلم صريحا فيما علم بحجية به مع العلم بكونه عليه السلام كاذبا في دعواه وهذا هو كفر ابي جهل واضرابه والثاني كفر الحجو والعناد وهو تكذيبه مع العلم بكونه صادقا في دعواه وهو كفر اهل الكتاب بقوله تعالى الذين اتيناكم الكتاب يعرفونه كما يعرفون ابناءهم وقوله وحجوا بها واستيقنتها انفسهم ظلما وعلوا وكفر البليس من هذا القبيل والثالث كفر الشك كما كان لاكثر المنافقين والاربع كفر التاويل وهو ان يحل كلام النبي صلى الله عليه وسلم على غير محله او على التقية و مراعاة المصالح ونحو ذلك ولما كان التوجه الى القبلة من خواص معنى الايمان سواء كان شاملة او غير شاملة عبرا عن الايمان باهل القبلة كما ورد في الحديث نهيت عن قتل المسلمين والمراد المؤمنين مع ان نص القرآن على ان اهل القبلة هم المصدقون بالنبي صلى الله عليه وسلم في جميع ما علم بحجية وهو قوله تعالى وصعد عن سبيل الله وكفر به والمسجد الحرام واخراج اهل

قلمی فرموده اند که از اختلاف محل حکم مختلف آمده بسیار واقعی و بجاست بلکه بخاطر فقیر چنین میسر شد که بدون
 اختلاف محل نیز تعارض نیست زیرا که وجه اعطاء در هر روایت مختلف است در روایت جواز بیع و شراعت
 بانعام موبد واقع شده سوار کان التابید حقیقه کما اذا صرح فی المنشور بالتأبید او حکما کما فی صور الیکوت
 و در روایت منع بیع و شراعت وجه او را در استحقاق مقید نموده و ظاهراً است که این تفسیر منافی با بیعت
 پس اگر امام وقت زمینیه را که ملوک بیت المال است با حق وجه کان بطریق انعام موبد به یکے بخش
 ملوک او میشود و اگر همان زمین را وجه او را در استحقاق یکے بدد در دست او عاریت می شود
 پس دفع تعارض با اختلاف وجه اعطاست اگر چه محل واحد باشد و علی هذا تقریر تیصور بحسب الاحکامات
 العقلیه اربع صور الاولی ان یعطى الامام ارضا مملوكة لبیت المال علی وجه التأبید حقیقه او حکما
 والثانیة ان یعطىها علی وجه الادار والاستحقاق والثالثة ان یعطى الامام ارضا مملوكة لذمی او مسلم
 علی وجه التأبید والرابعة ان یعطىها الامام علی وجه الادار والاستحقاق اما صورت ثالثة محض
 احتمال عقلی است خلاف شرع پس باقی نماند مگر سه صورت در یک صورت رقبه زمین ملوک
 آن کس میشود و در باقی محض حق اخذ خراج یا عشر لیکن مشکل اینست که اینهمه قواعد را بر آنچه درین
 ملک رائج است تطبیق نمیتوان داد زیرا که زمینداران در هر جا دعوی مالکیت خود مینمایند پس
 زمینیه که ملوک بیت المال است دین ملک موجود نیست و همچنین زمین موات یا زمینیه که به جهت
 عدم وارث در بیت المال داخل شده باشد یا آنرا از مال خراج خریده باشد متحقق نیست و اگر باشد
 میسر نیست پس این حکم را در جامی معین جاری کردن ممکن نخواهد شد مگر بتأیید حضرت شیخ جلال
 آنها میسر می قویس الدسره در رساله خود اختیار فرموده اند که زمین هندوستان در ابتدا می فتح
 مانند سواد عراق که در عهد حضرت فاروق رضی الله عنه مفتوح شده بود و موقوف بر ملک بیابان
 است و زمینداران را پیش از تولیت و زراعت و حفظ دخله نیست چنانچه لفظ زمیندار نیز اشعاری
 بآن میکند و تنبیه و تبدل زمینداری و دخل و نصب زمینداران و اخراج بعضی از آنها و اقرار بعضی و
 عطای بعضی اراضی با فغانان و بلوچان و سادات و قدوانیان بهیضه زمینداری و دالت و محکم
 برین میکنند پس درین صورت جمیع اراضی هندوستان ملوک بیت المال گشت و بعد از مرگ
 علی النصف او اقل منه در دست زمینداران پس هر قطعه که بادشاه وقت بطریق تأبید حقیقی

یا حکمے یکے بخشید ملک او شد و هر قطعه را که بروجہ ادر او استحقاق باو داد و درست او عاریت گشت
 آرسے نظر در منا شیر ملوک قدیم باید نمود تا آنچه بروجہ تابید داده اند از قسم دیگر متمیز گردد و آنچه بروجہ
 تابید داده اند پس اگر با معافی خراج است پس خراج هم واجب نمیشود زیرا که در منصورت تملیک
 رقبہ ارضی بهم شد و خراج را هم تنخواہ کردند و اگر تحض تملیک ارضی است بدون معافی خراج
 پس خراج واجب میشود و در صورت اولے امام لاحق را میسر شد که از زمین مذکورہ خراج بگیرد
 بہر حال در ہر حال زمین اینجا نیز شبہ است و در وجہ اعطای پیشینیان نیز تعارض ظنون العظم
 از بعضے معتبران معادیم شنیدہ شد کہ در اکثر قصبات زمینے را کہ در دست شرفا است محدود
 سے نامند و ان زمین احمای است کہ باذن امام وقت آنرا احیا نمودہ مالک آن گشتہ اند و بشر
 آنکہ زمینداران آنجا را در ان زمین دخل نیست بلکہ شرفا مختار اند اگر خواهند خود آنرا بکار برند و اگر نخواہند
 از دیگر کسی کاشت کنند پس آن زمین ہامن حیث الرقبہ البتہ قابل بیع و شرفا خواهد بود و خراج آنہا
 موقوف بر اذن امام وقت و گرفتن تصاحب از صدور و نظر در استحقاق و عدم استحقاق و منع از اعطای
 زمین معاش در ہر و غیرہ و ترجیح بعضے و اذیان بر بعضے کہ معمول بادشاہان تیموریہ است صریح دلائل
 بر عدم مالکیت این قسم زمین میکند سوال چہ میفرمایند علماء دین و مفتیان شرع متین در خصوص
 کسے نیت کند کہ این کار من حسب الحاجت بر آید گا و سید احمد کبیر یا گو سپند شیخ سدو و غیرہما
 بدہم و بعد انجا حاجت گا و از بیع بنام خدا کرد و حال آنکہ در نیت نسبت گا و سید احمد و شیخ سدو
 میکنند و حدیث انما الاعمال بالنیات ناطق است و ان الله لا ينظر الى صوركم و لكن ينظر الى
 قلوبكم و نياتكم بر معنی شہادت و نیت المؤمن خیر من عملہ دلیل بر نیت را دخل ضرور است پس
 در صورت مذکورہ اکل گا و غیرہ درست است یا نہ بنیو اتوجروا جواب ان بعضے علماء گا و غیرہ در صورت
 مذکورہ حلال است و خوردن آن بموجب شرع شریف درست خصوصاً و فتیکہ ذابج غیر ناوی باشند
 كما هو المتعارف في ذبح بقرة السيد احمد كبير وغيره اما ثبوت طهها و اكلها بالكتاب فقوله تعالى فكلوا مما
 ذكر اسم الله عليه ان كنتم باياته مؤمنين و ما لكم الا تاكلوا مما ذكر اسم الله عليه و قد فصل لكم ما حرم
 عليكم لانه عام قد خصص منه البعض و هو الميتة و الدم و لحم الخنزير و ما اهل غير الله به و المتخمة و
 الموقودة و المتبردة و النطيحة و ما اكل اسبح و ما ذبح على النصب ما قصد به التقرب الى غير الله

والمخصص تناول افراد الباقية ولوطننا والذبيحة في الصورة المذكورة ليست داخلية في شيء من المخصصات
 اما عدم دخولها فيما سمي قصد به التقرب اليه غير الله فظاهر واما عدم دخولها فيما قصد به التقرب الى
 غير الله فلانه عبارة عن الذبيحة التي لم يقصد بذبحها اكل لحمها بل قصد به الدفع الى الغير كما سياتي و
 ليست كذلك واما باسنة فحديث الذبيحة للضيف والوليمة والاعراس والحقيقة والتجارة كذبيحة الضيف
 مثلاً فانه لا شك ان الذبيحة في الصورة الاولى والصورة المذكورة اهل باسم البدنية غير الله
 والفرق تحكم واما بقول الفقهاء فقول السراجية والكتابي اذا ذبح باسم المسيح لا يحل ولو ذبح باسم الله
 وادابه المسيح عليه السلام يحل واین عبارت من دفع می شود قول قاضان که میگویند نیت اگر چه
 در ذبح شرط نیست لیکن نیت خبیثه و فاسد ذبیحه را حرام خوانند و قول المهدایه و الثالثه ان
 يقول مفصلاً عنه صورة ومثني بان يقول قبل التسمية قبل ان يضيح الذبيحة اولعبده وهذا لا بأس به
 الى قوله والشرط هو الذكر الخالص المجرد لان المراد بالذكر الخالص المجرد بالذكر باللسان فقط كما
 يدل عليه قوله بان يقول قبل التسمية الخ في تفسير قوله صورة ومثني وقول الغناية في شرح قول المهدایه
 هذا والمأمور به مهنه الذكر على الذبح والمراد بالذكر المتعدي لعله الذكر باللسان كما تقرروا و احتج
 به المالك سح في حرمة متروك التسمية ناسياً فلا تدخل الذبيحة تحت قوله تعالى ولا تأكلوا مما لم يذكر اسم الله عليه
 عليه ايضاً واما بقول المفسرين فقول العالم العارف في تفسير الاحمدى ان البقرة المنذورة كما
 هو الرسم في زماننا حلال طيب لانه لم يذكر اسم غير الله وقت الذبح وانك انما ينذر ونبها لهم انتهى والحق
 المبين ما قاله مولانا محمد مبین في رسالته في النذر ونذر شيخ سدو و امثال ان حرام است و نه دمانند
 آن که بنام شیخ سدو می کنند اگر وقت ذبح نامش گرفته باشد گوشت مردار شود و خوردنش روا
 نباشد قال الله تعالى ولا تأكلوا مما لم يذكر اسم الله عليه وانه لفسق و اگر بنام خدا بر اسم الله الذبح
 کرده باشند اگر چه در دل نیت فاسد دارند ظاهراً خوردنش حلال باشد لیکن متقی و پرهیزگار را باید
 که نخورد والا جالبان گمان برند که این نذر حلال است پس گمراه شوند انتبه بحرفه لیکن کسی که
 اقوال آنها مطابق افعال شان نیستند مثلاً فرقه شیعه اکابر مطلق بالاتماع گویند و قوله تعالى
 ولا تأكلوا مما لم يذكر اسم الله عليه حتى يؤمنوا و لعبه من خیر من شرک ولو عجمیکم الایه را پس پشت انداخته
 ترویج بنات و غیره از شیعه می نمایند و لیکن خود را از الحرب قرار میدهند که از ان فرض باشد بولایه تعالی المکره

والمخصص تناول افراد الباقية ولوطننا والذبيحة في الصورة المذكورة ليست داخلية في شيء من المخصصات

ارض الله واسعه فتهاجروا فيها الآية خلاف وزيده وانما اقامت ميدان وعرس بزرگان خود
مثل فرض دانسته سال بسال بر مقبره اجتماع کرده طعام و شیرینی در آنجا برده تقسیم نموده مقابر را
و شنا عید میکنند افتار بحیث بقبره مذکوره بسیار تعجب و منتهی فهمند که حریمی را بافتار مسلمین چه کار
بلکه بسبب قومی مذکوره فضلو و اضلو اکثر ایشان شوند لان الذبیحة لتعظیم غیر الله و اگر امر حرام الذبائح
مرتد و امراته بآنست و قد اجمع الفقهاء فی الفرق بین الذبیحة لتعظیم غیر الله و امراته و هو اهل به غیر الله
و بین الذبیحة لدفعه لیسبحانه انه ان قد مهالیا کل منها کان الذبح لله و المتقعة للضیف و غیره
و لهذا حل ذبیحة القصاب و الولیة و غیره ما کما فی البرزازیة و ان لم یقد مهالیا کل بل لیسبحا غیره
کانت لتعظیم غیر الله فحرم و لذا حرمت الذبائح للعظام کما فی الدر المختار و البرزازیة و وقتیکه فیکون
و ادکه ذبیحه مذکوره حرام است پس بتحریم حلال مصداق ضالین گردید و بموجب قوی از ذبیحه مذکوره
نه نادر خوردن غیر آن پس ذابح مرتد شد و مفتی حرمت داخل مضلین گردید و نیت را در صحت و
فساد اعمال سوی العبادات الخالصة سوی الاسلام مثلا در حل و حرمت اشباه و خلفه نیت
علی الخصوص در چیزیکه مأمور به فقط در آن ذکر لسانی باشد کما فیما نحن فیه و قد مر چه نکاح بغیر نیت
یا نیت سفاح حرام نمیشود و زنا بنیت و لد صلاح و فراغ عبادت حلال نمیشود و شراب مثلا برای
قوت نماز و غیره حلال نیست و الحیرت محمول علی حذف المضاف مثلا ای ثواب الاعمال او علی التخصیص کما تقر فی الاصول و الفروع
فلترجع الیهما ان شئت جواب اعتراضات برین جواب از مولانا شاعر الغزیر صاحب محدث دهلوی قوله فانج غیر ناوی باشد الخ
ذابح نخواهد بود الا وکیل ناوی و نائب او پس نیت ماکول و نسیب و دحل و حرمت تا شیر خواهد کرد
کما فی الاضحیة قوله و ما قصد به التقرب الی غیر الله الخ تخصیص بذل الفرد لم یثبت بالکتاب الا اذا
حمل قوله و ما اهل لغیر الله به علیه فیکون ذکره تکرارا و لا باسنة الا اذا حمل قوله ملعون من ذبح لغیر الله
علیه هذا لکن فیه انه لا یدل علی حرمة المذبوح بل حرمة الذبح کما اذا ذبح شاه مخصوصه بمن ضمن قیمتها
قوله و العام تخصیص یتناول افراده الباقیة و لو ظن لکن یجری فیه لتخصیصات الاخریة الدلائل الظنیة مثل الاحزاب
الاحاد و قیاسات المجتهدین المودیه الی تحریمها فلا تفید تلاوة الآية و التمسک بها فی معارضة قیاساتهم
قوله اما عدم دخولها فیما سوی مقصد به التقرب الی غیر الله الخ فظاهر فظاهر بذل و محذوف لان ما اهل به لغیر الله
ان حمل علی مقصد به التقرب الی غیر الله فعدم دخولها فیه لیس بظاهر قوله فلانه عبارة عن الذبیحة

التي لم يقصد بها الخ هذا ليس بمراد لول لغوي بقوله ما قصد به التقرب لغير الله فليبين وجه دلالة هذا اللفظ
 على هذا المعنى ولا فهو مردود على قائمه كيف والا ضحية ليقصد بها التقرب الى الله و يقصد كل منهما
 ايضا فاذا اجمع قصد التقرب وقصد الماكل في التقرب الى الله فغنى التقرب الى
 الغير اولى قوله بل قصد الله دفع الى الغير الخ ماذا اراد بالغير فليبين حتى تمكلم عليه قوله بنيت غير الله
 لكن لا بنيت التقرب به الى ذلك الغير بل بنيت اكله وانتفاعه باللحم فعلم ان منشار اشتباه هذا السائل
 انه لا يفرق بين الذبح لمجنى اراقه الدم وبين المذبوح بمجنى اللحم والشحم فمتى كان اراقه الدم للتقرب
 الى غير الله حرمت الذبيحة ومتى كان اراقه الدم لله والتقرب الى الغير بالاكل والانتفاع طلت
 الذبيحة لان الذبح عبارة عن اراقه لا عن المذبوح اى الذى يحصل بعد الذبح من اللحم والشحم
 وعلى هذا قلنا لو اشترى لحما من السوق اذ ذبح بقرة او شاة لابل ان يطبخ مرقا وطعاما ليطعم الفقراء و
 يجعل ثوابها لروح فلان طلت بلا شبهة وعلامته هذا الارادة ان يعين بقرة فأنته باسم ذكالك الميت
 ولا يعلمها بشئ بل يكون عنده كل البقر سوار بنيت في ذكالك ان اللحم المشتري من السوق والحاصل
 بعد ذبح البقرة سوار في وفاء النذر قوله والفرق تحكم قد علمت وجه الفرق فان هناك اراقه الدم
 باسم الله من غير نية التقرب الى الغير تملك اراقه بل يصل ثواب اليه بطعامه للفقراء او
 يصل لفع اليه بالاكل كما في الولايم والاعراس وفي صورة التزاع اراقه نفسها عما يتقرب به الى
 ذلك الغير قوله والكتابي اذ ذبح باسم المسيح لا ياكل ولو ذبح باسم الله و اراد به المسيح بكل هذا عين مذبح
 القائل بالحرمة فانه يقول لو قال رجل بحضرة الناس اني نذرت ان افذبح بقرة لله و اراد بالله العظيم
 على اعتقاد الحلولية بكل ذبيحة لا خلل في نيته بل هو ملخص النية لله لكن اخطا في اعتقاده حلول الله
 في السيد احمد كبره كالنصراني يعتقد حلول الله في المسيح حيث يقول ان الله هو المسيح ابن مريم
 فخطأه في المعنون دون العنوان فعنوانه حق ومعنونه باطل تجلات ما لو قال اني نذرت ان افذبح
 بقرة للسيد احمد كبره فانه اخطا في العنوان والمعنون معا كما لو ذبح النصراني باسم المسيح قوله يا رب عبادت
 من دفعه يشود قول قاصران ازين عبارت قول قاصران من دفعه نميشود زير كه مراد ايشان از نيت
 خبيثة است كه در عنوان متقرب اليه خطا كند نه اكله ومعنون خطا كند مثلا ذبيحة مقترن بها كه الله تعالى
 را خالق افعال نميداند و انقصي كه على را برابر خدا تجويز ميكند حلال است زير كه خطاى اينها در معنون است

نه دعنوان قوله قول الهداية والثالثة ان يقول مفصلا عنه صورة ومعنى هذا التعلق له بحمل النزاع
فانه في ذكر اللسان المجرد عن نية التقرب ولا خلاف في حله اذ سبق لسانه بذكر الغير ولم يقارن الذبح
كما يجزئ ان شاء الله تعالى فحمل النزاع ما اذا ذكر نية التقرب الى الغير ولم يذكر نوى التقرب الى ذلك
الغير وقد اعترف حيث قال قوله لان المراد بالذكر الخاص المجرد بالذكر باللسان فقط فيه خلل ظاهر لان مراده
بالذكر الخاص المجرد وان كان الذكر باللسان لكنه اراد بالخلوص والتجرد وعدم ذكر الغير لاخلوه عن النية
واما قول العناية في شرح قول الهداية فلا تعلق له بحمل النزاع اذ لا يشك عاقل في ان المأمور به
عند الذبح هو الذكر اللساني الخاص المجرد عن ذكر الغير نعم حمل النزاع ما اذا ذكر اسم الله باللسان و اراد
به التقرب الى الغير قوله واما قول المفسرين فقول الله الخ هذا القول يعارضه قوله الخ ثم الغفير من
الفقهاء كما سيحكي فليكن يجتمع بقول هذا القائل وحده مع مخالفة باقوال العلماء الكبار ومنهم من قوله
حلل طيب محل اشكال اذ لا شك في وقوع الاختلاف في حل هذه النجاسة وتعارض الادلة ومتى كان
كذلك كان محالا شبهة من قاعدة الفقهاء انه اذا اشتبه محل والحرمه غلب جانب الحرمه احتياطاً
وقد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم التحلل بين والحرام بين وبينها امور شبهات لا يعلمها كثير
من الناس فمن اتقى الشبهات فقد استبرأ لدينه وعرضه ومن وقع في شبهات وقع في الحرام
كرام يرعى قول الحمي يوشك ان يواقع قوله واكر بنام خدا ببر بسم الله الكبر الخ ودين عبارت لفظ
ظاهر ادالت بوقوع شك در حل اين ذبيحه ميكند لهذا متقى را زخوردن آن منع نموده اند واول
جم غفير فقها كه فيما بعد منقول است نه شك دلالت بر حرمت ميكند فالأخذ بها اولاً واول
للشك قوله شيعه را كه مطلق بالاجماع الخ اين نقل غلط است زير كه شيعه را بالاجماع كس
كافرنيكويد بلكه در ايشان اختلاف است علماء ماوراء النهر از حنفية كافر گفته اند و مصر بين از حنفية و
عراقين از ايشان كافر گفته اند بلكه مبتدع وضال قرار داده اند و علمای شافعية نيز كفر ايشان
ثابت كرده اند بلكه مبتدع وضال گفته اند قوله تزويج بنات وغيره مے نمايند تزويج بنات وغيره
آنست كه اين شخص دلي يا مالک امر زن باشد و او را با كس نکاح كرده ديد و اگر اين شخص دلي آن زن
نيست و نه مالک امر است بلكه آن زن كذا قارب اوست مثل بنت البنت است پدرش نده باشد
بابنت العم يا بنت الخال كه اولياء ديگر دارد و بهر ولایت اين شخص بر آن زن دلي و اولياء آن

داخل فیما اهل الخیر لکن فاحفظہ قولہ قد اجمع الفقہاء ان لا بد فی دعوی الاجماع من نقل اقوال الفقہاء والا فلا
 یسمع قولہ ان قدما لیکل ان کان المراد من الاکل اکل الذابح فذبحۃ القصاب بل اکثر الولاہم والاعواس
 ینخرج عنها اذ اکل الذابح منها غیر مقصود ولا معمول بقولہ لکان الذابح لئلا والمنفعة للضیف وغیرہم
 ظاہر اذ اکل الضیف لیس اکلا للذابح فیجب علیہ ان یشکر الذابح لئلا یشکر الذابح والولاہم والاعواس
 محرمۃ داخلۃ فیہذا القسم لانی القسم الاول وان کان المراد اکل الذابح لئلا یشکر الذابح لئلا یشکر الذابح
 فی اہزیۃ محظورات الاحرام والندور مقصودۃ لئلا یشکر الذابح لئلا یشکر الذابح لئلا یشکر الذابح
 لئلا یشکر الذابح لئلا یشکر الذابح لئلا یشکر الذابح لئلا یشکر الذابح لئلا یشکر الذابح لئلا یشکر الذابح
 اذ الاحرام ساقط عن درجۃ الاعتبار قولہ ولذا احرمت الذابح للعظام ہذا مما یفرضی منہ العجب یوحین
 احدهما ان السید احمد کبیر ہو داخل فی العظام ام لا فان قال ینحولہ فہم فلم یأصارت البقرة المذبحة
 من جملة المحرمات وقد نقل شایعاً من التفسیر الاحمدی حلما واجاب ہوا فی صدر الفتوی حلما و
 ان لم یقل ینحولہ فہم فما بال العظام صارت محرمۃ ذابح مندورۃ لہم وما بال الصغار حیث حلت
 الذابح المندورۃ لہم وبالجملة فی ہذا الکلام ضبط ظاہر وثانیہما ان البقرة المذبحة تنعظیم السید احمد کبیر
 یدفعون لہما الی الدفین والرافضین ویطبخون بعضہا مرقا ولحمادیا لکن الذابح وغیرہ فکیف صارت
 محرمۃ مع ان الذابح شریک فی اکل لہما قولہ لیس وقتیکہ فتوی داد کہ ذبیحۃ الخ این کلام مقصودست
 بانکہ حضرت امام عظیم چون فتوی داد بحرمت سو شمار نزد شافعی بسبب تحریم حلال تصدق ضالین بدین
 باشد حضرت امام شافعی چون فتوی داد بحرمت طاووس نزد حنفی مصدر ضالین شدہ باشد فہما ہو
 جوابکم فہو جوابنا قولہ ونیت لانی قولہ در حل و حرمت اشیا دخلت نیت عجب از شخص کہ با وجود
 ادعای دانش و علم مختصرات اصول را در نظر نیارودہ و مثال ضرب الیتیم نادیا و انداز را نشنیدہ
 و در کتب خفیه فرق را در شرب بنید تقویا و تلہیتا ندیدہ جواب نامہ مولوی نور محمد صاحب کو
 فقیر عبد الغزیز بعد از ابلان سلام سنون تمس میدار کہ رفیمہ کریمہ در باب استفسار از مسئلہ توحید
 وجودی و توحید شہودی دانکا را قایل و حشت ناگ میان رمضان شاہ وصول عزت شمول
 نمود مہربان من حقیقت الامر نیست کہ صوفیہ علیہ از قدیم اشارات باین مسئلہ میفرمودند
 و جبہ کہ محتمل تاویل بود گاہی بکما یت تاویل میتوان کرد و گاہی بمحمول بر سکر میتوان دست

چنانچه آن صاحب خود از چند بزرگ نقل فرموده اند لیکن بعد از مرور طبقه سلف انصوفیه و گذشتن پانصد سال از هجرت نبویه این حضرات و فرقه شدند جمیع کثیر اشارات را بحقیقت حمل نمودند و قابل شدند با آنکه وجود واحد در مراتب و جوب و امکان و قدیم و حادث و مجرد و جسمانی و مومن و کافر و نجس و طاهر ظاهر است لیکن هر منظر حکم جدا دارد و فرق در احکام ظاهر ضرور است مومن را حکم نجات است و کافر را حکم قتل و اسرو علی هذا القیاس در جمیع صفات متضاده چنانچه گفته اند هر مرتبه از وجود حکم دارد و فرق مراتب کنی زندیقی و بهمین فرق وابسته است احکام ظاهر شریعت چه زن منکوحه حلال است و اجنبیه حرام و پدر واجب التعظیم است و کافر حاند واجب التحقیر و هر که فرق در احکام نکند و محض وحده وجود را ملاحظه نماید خلاف شرع است و الحاد و زندقه است و همچنین وجود را که عین ذات حق است نزد ایشان باوصف ظهور در مظاہر مختلفه در مرتبه احدیت صرف پاک و منزه از نقایص و متصف بکمالات بدانند و نیز بدانند که نقصان مراتب کثرت با و عاید نمیشود چنانچه شعاع آفتاب با وجود یک بر نجاسات مے افتد نجس نمیشود و حقیقت کلیه انسان مثلاً با وجود یک در مسلمان و کافر و صالح و فاجر و عالم و جاہل ظهور کرده و خود نقصان نمی پذیرد و بهمین مذہب را اکثر حضرات صوفیہ و علمای نامدار اختیار کرده اند و درین باب رسائل و کتب نوشته اند عمده اینها از قادریہ شیخ ابوسعید محمد بن ابی البرکات و شیخ صدر الدین قونوی و شیخ عبدالکریم جیلی و شیخ عبدالرزاق جہانوی و شیخ امان پانی پتی و از کبریہ مولانا جلال الدین رومی و شمس الدین تبریزی و از سهروردیہ شیخ فرید الدین عطار و از چشتیہ سید محمد کیسوداز و سید جعفر کملی و از نقشبندیہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار و ملانور الدین جامی و ملا عبد الغفور لاری و حضرت خواجہ باقی بابتد کابل و علی هذا القیاس شیخ عبدالرزاق کاشی و شمس الدین قناری و قیسری و سعید الدین فرغانی و غیر ایشان گذشتہ اند و تصانیف اینهمه بزرگان موجود و مشہور است و جماعہ دیگر آنهمه اشارات بابتد و ایل حکایت یا سکر حمل نموده انکار وحده وجود کرده اند و گفته اند که وحدت وجود در بعضی اوقات بنظر سالک مے آید نه آنکه حقیقت باشد چنانچه در روشنی آفتاب همه ستارانی نور میشوند و بنظر مے آید حالانکه در نفس الامر موجود و نور هم دارند لیکن در وقت نہار بسبب غلبه نور آفتاب نور آنها مضمحل میگردد و همچنین است حال چراغ پیش شعل پس کسی که توحید صرف راه پیغمبر و توحید ایشان محض در شہود و در نظر است

نے انکے وجود باشد و همچنین است مذہب شیخ علماء الدولہ سمنا فی وجہا بعد دیگر از قوم امام و مذہب امام ربانی و اتباع ایشان و این حضرات ہمہ در اثبات این عقیدہ بر مسائل و مصنفات پر و اختہ چنانچہ معلوم خاطر شریف خواہد بود پس مامروم را کہ بعد ازین اختلاف شدہ ایم جزم باحد سے الطرفین نمیتواند پس سبیل مامروم اینست کہ چنانچہ در مذہب اربعہ حق را وارے انکاریم و میگویم مثلاً مذہب حنفی صواب یحتمل الخطا است و مذہب غیر ایشان مثل شافعی و مالکی خطا یحتمل الصواب است همچنین درین دو مذہب توحید وجودی و توحید شہودی نظر بیک دلیل یکطرف راجع شدہ طرف دیگر را با ہم ضلال و گمراہی نباید انکاشت کہ تفصیل و تکفیر جمع کثیر از علمای و مشائخ کبار لازم سے آید آری اگر تقلید یکطرف غلو پیدا کردہ و فرق مراتب را از نظر انداختہ پامی از جادہ اعتدال بیرون نہادہ عابد را معبود حادث را قدیم و ملوث را منزه و حرام را حلال و نجس را طاهر انکار و البتہ از محمدان و زندیقان میگردد حاصل الکلام آنکہ اختلافیکہ در میان سنی ورفضی و خارجی است مثل آن نیست کہ موجب تفصیل و تکفیر احد الجاہلین باشد بلکہ مانند اختلاف مذاہب اربعہ است آری ہر کہ از قائلان توحید وجودی پامی از جادہ اعتدال بیرون نہد نوبت بالحاد و زندقہ رساند البتہ ضال و گمراہ گرد و همچنین قائلان از توحید شہودی پامی از جادہ اعتدال بیرون نہادہ تکفیر و تفصیل جمع کثیر از علمای صوفیہ نمایند البتہ ضال و ملام شوند اینست حال محصل در میناب اما حال میان رمضان صاحب ملاحظہ باید فرمودہ و اگر قید شرع دارند و مردم را بنہاز و روزہ و تلاوت قرآن و ذکر و خوف و رجاء تقوی و صلاح دعوت میکنند پس از الحاد و زندقہ بسیار دور اند و اگر معاذ اللہ قید احکام شریعت نمے نمایند و مردم را با بحت زندقہ دعوت میکنند پس البتہ قابل تفصیل و تکفیر اند و در کتب فقہ مینویسند کہ در مسئلہ اگر جن و جنات باشند کہ موجب کفر اند و یک وجہ عدم کفر پس بر مفتی لازم است کہ بیلان بر عدم کفر کنند مگر صورتیکہ قائل خود تصریح وجہ کفر کردہ باشد و رفتاوی عالمگیری مرقوم است اذا کان فی المسئلۃ وجہ توجب الکفر وجہ واحد یمنع فعله المفتی ان یبیل الی ذلک الوجہ الا اذا صرح بارادۃ توجب الکفر فلا ینفعہ التأویل حیث نہنم ان کان نیتہ القائل الوجہ الذی یمنع التکفیر فیہ وسلم وان کان نیتہ الوجہ الذی یوجب التکفیر لا ینفعہ فتوی مفتی انتہی جواب ہمہ حافظ مصری صاحب عنایت نامہ سامی در مقدمہ مناقشہ میان محمد رمضان صاحب مولوی

نور محمد صاحب بابت توحید وجودی و انکار آن وصول غرت شمول نمود مہربان من قائلین
توحید وجودی اکثری از اولیاء اللہ کہ خواص اہل سنت و جماعت اند گزشتند در ہر طریقہ
چنانچہ خطے کہ برای مولوی نور محمد صاحب سابق ازین مرقوم شدہ متکلم اسماء بعضے از انہا است
پس کسے کہ قائل بتوحید وجودی باشد اور اکافر گفتن و از نماز پس پشت او اتر از کردن و مناکت
با او نمودن و بیچہ او خوردن ہرگز روا نیست بلکہ آنہا را مسلمان و اہل سنت باید دانست و حاملہ
مسلمانان اہل سنت از ابتدا بسلام و جواب بسلام و جواب عطسہ و عیادہ و مرض و شہود جنازہ و دعا
مغفرت و حمت نمودن باید نمود آری این اعتقاد یعنی اعتقاد توحید وجودی داخل در ضروریات
عقائد اسلام نیست اگر کسے اعتقاد آن نکند و از اندانند در اسلام نقصانے نیست اما باید کہ اولیاء اللہ
را کہ قائل بتوحید وجودی گذشتہ بتحقیر و امانت و تکفیر و تضلیل پیش نہیاد آمد و اوسے در حق عوام اللہ
آست کہ ازین مسئلہ نفسیاً و اثباتاً سکوت در نزد مشغول بحث و تکرار این مسئلہ نشوند کہ عقل ہر کس
بفہم آن نہیں رسد و موجب فساد عقیدہ میگردد و ابیات کتاب بلبل باغ نبی نیز متکل بر بہمان
الفاظ است کہ مانند آن الفاظ در مشنوی مولانا جلال الدین رومی و شیخ فرید الدین عطار و خزانہ
عرفی و دیگر بزرگان و مانند آن فرمودہ اند اما این قسم الفاظ را نقل مجلس عوام نباید نمود کہ سبب
کم فہمی در فتنہ نیفتند و لفظ حقیقۃ الحقائق نیز در اصطلاحات قدما صوفیہ واقع است کہ در شرع
نیامدہ و ہر فرقہ را از فرقہ نامی اہل سنت بعضے الفاظ مصطلح شدہ کہ در شرع اطلاق آن وارد شدہ
مثل واجب الوجود و در عرف متکلمین اہل سنت و همچنین لفظ وجود مطلق و عرف صوفیہ اہل سنت
مثل قیصری و فرغانی و مولانا جامی بسیار وارد است و در شرع وارد شدہ پس اطلاق این
الفاظ ہر چند بدعت است اما بدعت سیئہ نخواہد بود و این قدر علمای با دیانت و تقوی استعمال
آن نمودہ اند و شاہ محمد رمضان صاحب کہ مردم را بہمانہ وزہ مشغول میسازند و از قتل
بنات و تحریم نکاح اقارب و بنی الاعمام و فوج لغیر اللہ و رسوم کفر منہی نمایند ہمہ خبر و صلاح
است در ان مانع نباید شد بلکہ در ترویج و تشہیر این احکام کوشش باید نمود کہ احیای سنت و
ازالہ بدعت ثواب بسیار دارد و السلام سوال چہ میکنید محققان احوال کتاب و سنت و جماع
است در مسئلہ فضیلت اولاد شیعین و اولاد اعمام آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہر چند ثابت است

تفضیل نمودن و اما سوال در فضل اولاد است و هر چند ظاهر است ان اگر مکرم عند الله انفقتم اما سخن در فضل
نسب است بعضی که اولاد شیخین را بر اولاد اعمام می صلی الله علیه و سلم فضل میدهند از اصول ثلثه
کدام دلیل برین مدعا دارند حالانکه باجماع در لفظ ذمی القرنی اولاد اعمام داخل است و در امامیه
صحیح وارد است در حق عباس بن عبد المطلب رضی الله تعالی عنه العباس منی و اما منزه و نیز وارد است
در حق ذی و اولاد ذمی و ذی غمی و صنوایی و بنو لاریتی استرهم من الناس کثیری ایام بملاء فی نزه
و مساوی آن احادیث صحیح کثیره ناطق است که آنحضرت صلی الله علیه و سلم اولاد عباس بن عبد المطلب را
بلفظ اهل بیت تعریف فرموده و چه می گفتند قرآن اول و ثانی از صحابه و تابعین و عبد الله و فضل بن عباس
و محمد و عبد الرحمن فرزندان حضرت ابوبکر رضی الله عنه در هر قرن در بلاد اسلامی هم سواست
هندوستان اولاد عباس با لفظ سادات تعریف شده آمده اند و چه میگوید مدعیان این حدیث
در مسئله رکوۃ خمس که باجماع جمیع است درین اصل اجماعی شرعی است و آنحضرت صلی الله علیه و سلم
و اولاد اعمام آنحضرت متحرک الحکم انداخته و قطعی اهدی و مسئله فضیلت خلفای راشدین و قطعیت و غیره
قطعیت و اجماعیت و غیر اجماعیت و معنی آن فضیلت و اقوال صحابه و تابعین و علمای مجتهدین
در آن باب با استیجاب و کتب عقائد مذکور است آن فضیلت مذکوره باین مدعا اساس ندارد و دلیل
آن مطلب نمی تواند شد مسائل حق ما هو الواقع اصلا و اجماعا و منقادا بالقطع من الاصول
الثابته من غیر رعایت احد الجانبین مینوای توجروا جواب تفضیل در قسم است تفصیل انواع و
اصناف بر یکدیگر و تفضیل اشخاص بر یکدیگر قسم اول فیما بین اولاد شیخین و اولاد عم بزرگوار جاری میتواند
شد و تفضیل اشخاص فیما بین آنها قطعی بالاتفاق است بلکه تفضیل اشخاص غیر از چند کس مخصوص است
نشده مالا بحث از قسم اول باید نمود و تفضیل باعتبار ثواب درجات آخرت موافق انصوص قطعیه دائر
بر نسب نیست بلکه تابع بر تقوی و توریع است بموجب آیه ان اگر مکرم عند الله انفقتم بموجب جادش
مشهوره مثل الناس کلهم بنو آدم و آدم من تراب لافضل لاحد علی احد الا بدین و تقوی و تفضیل
بدین و تقوی ممکن است که اولاد ذوال را بر اولاد اشراف متحقق شود و نعم ما قبل حسن بصیر
بلال از حبش صهیب اندوم نه رخاک مکه ابو جبل این چه بواجبی است و تفضیل که در شرع مقرر است
همین تفضیل است و اینجا در نوع تفضیل دیگر اند که در بعض احکام شرعی اعتبار آنها واقع شده

یکے کفارت نکاح و درین معنی تمام قریش برابر اند چنانچه در کتب فقهیه مرقوم و مشهور است
 که قریش کلهم الکفار بعضها البعض و غیر قریش کف قریش نیستند دوم اعتبار شرف و قرب انتساب
 بجناب رسالت بآب صلی الله علیه و سلم و این معنی نبی باشم بر غیر آنها ثابت است و همین جهت بهم
 دومی القریه از خمس بر ایشان صرف نمودن مقرر شده و زکوة بر ایشان حرام گشته اما بنوعی طلب
 را بر غیر ایشان شرافت دیگر است که در حدیث وارد شده ما من احد له يد على احد من ولد عبد المطلب
 الا انا کافی بها يوم القيمة در شفاعت ایشان را تقدم است بر دیگران بموجب حدیث اول من
 اشفع من امتی اهل بیتی ثم الاقرب فالاقرب من قریش و ظاهر است که در قرب نسب برابر اولاد عبد المطلب
 هیچ کس نمیتواند شد اگر کسی که تفضیل میدهد اولاد شیخین را بر اولاد عمین مکره من اگر این معنی مراد دارد
 پس صریح البطلان است و اگر معنی دیگر وارد پس بیان کند تا محل نزاع متعین گردد و دعای
 خاص در حق اولاد حضرت عباس رضی الله عنه نیز وارد شده چنانچه در سوال مستفتی مذکور است ظاهر امتناع
 فی تفضیل شیخین بموجب قول تفضیل اولاد ایشان شده است و این معنی صریح البطلان است
 زیرا که اولاد افضل لازم نیست که افضل باشد الا در صورت تفضیل باعتبار قرب نسب ان در اینجا از
 سر منقود است مسئله در مقدمه سرود و غنا و لومع الدف و آیات خفیه مختلف آمده اما از حج
 و اقوی من حیث الدلائل و المطابقة الاحادیث الکثیرة المشهورة فی الکتب المتعبرة همین است
 که سرود و غنا مجرود از فرامیر مباح است و در از جمله فرامیر مستثنی است زیرا که سماع آن
 از آنحضرت صلی الله علیه و سلم بطریق صحیح ثابت شده پس عالم محقق را باید که بر همین روایات
 فتوی دهد و اولیاء الله خصوصاً کبار چشتیه سماع همین غنا فرموده اند که بحضور فرامیر آلات نبود
 قال الشيخ الامام ابن الهمام قید حرمة التغنی بما اذا كان فی اللفظ مالا یجکل کصفة المذکر المرأة
 المغنیة الحسنه و وصف النجم المهیج الیها و الدایرانیات و الحانیات و سجاد مسلم او دمی لا اذا اراد
 الانشاء و شعر الاستشهاد و او یتعلم فصاحته و بلاغته نعم اذا قبل ذلک علی الملاحی منع و انکان عواظ
 و حکما آلات تغنیها لا لذلک التغنی انته و قال فی المغنی شرح کنز الدقائق و اختلفوا فی التغنی
 الجوز فالعصم انه حرام مطلقاً و منهم من قال لا بأس بان تغنی لیستفید بهم القوافی و الفصاحة و منهم
 من قال بجواز التغنی لدفع الوحشة اذا کان و صده و لا یكون علی سبیل الیهو و الیه مال السر

و فی البدایع والسماع فی اوقات السور تاکید السور و مہیچالہ صباح اذا کان ذلک السور صباحا
 کالغنائم فی الیم العید و فی العرس و فی وقت قدوم الغائب و وقت الولیمۃ و الحقیقۃ و عند ولادۃ الولد
 و عند ختانه و عند حفظ القرآن انتہی سوال معنی آیہ و ما اہل بہ لغیر اللہ حبیت و مصداق این آیہ
 کیست جواب قولہ تعالیٰ و ما اہل بہ لغیر اللہ یعنی و دیگر آن جانور کہ آواز بر آوردہ شد و شہرت
 دادہ شد در حق آن جانور کہ لغیر اللہ یعنی برای غیر خداست خواہ آن غیر مبت باشد یا روح حبیت
 کہ بطریق بھوگ بنام او بہرہند و خواہ جسے مسلط بر خانہ یا سر کہ بدون دادن جانور از ایزد اسے
 سکنتہ انجام دست بر وار نشود یا توپ را روانہ کردن نہ خواہ پیرے یا پیغمبرے را باین وضع
 جانورے زندہ مقرر کردہ و سہند اینہمہ حرام است و در حدیث صحیح وارد شدہ کہ ملعون من فنج
 لغیر اللہ یعنی ہر کہ بذبح جانور تقرب بغیر خدا نماید ملعون است خواہ در وقت ذبح نام خدا بگیرد
 یا نہ زیرا کہ چون شہرت داد کہ این جانور براسے فلان است ذکر نام خدا وقت ذبح فائدہ نکر و چہ آن
 جانور منسوب بآن غیر گشت و خفتہ و رو پیدا شد کہ زیادہ از خبت مرار است زیرا کہ مرانے ذکر نام خدا
 جان دادہ است و جان این جانور از آن غیر خدا قرار دادہ گشتہ اند و آن عین شرک است و ہر گاہ
 این خبت در وی سرایت کرد دیگر نہ ذکر نام خدا حلال نمیشود مانند سگ و چوک کہ اگر بنام خدا مذبح
 شوند حلال نہ گردند و کہنہ این مسئلہ آنست کہ جان را براسے غیر جان آفرین تار کردن درست
 نیست و ماکولات و مشروبات و دیگر اموال را نیز اگر چہ از راہ تقرب لغیر اللہ دادن حرام و شرک است
 اما ثواب آن چیز ہا کہ غائب بر بندہ میشود از آن غیر ساختن جائز است زیرا کہ ایشان را میرسد کہ ثواب
 عمل خود را بغیر خود بخشند چنانچہ میرسد کہ مال خود را بغیر خود بہد و جان جانور ملوک آدمی نیست
 تا او را بجسے تواند بخشید و نیز دادن مال ازین جہت مستوجب ثواب است کہ آدمیان بواسطہ
 منتفع میشوند و چون مردہ با بعد از مفارقت ازین جہان قابل انتفاع محین مال نہاندہ اند بطریق
 نفع رسانیدن آنہا در شرع چنین قرار یافت کہ ثواب اموال ہا کہ مستحقان برسانند با نہا عائد
 سازند و جان جانور اصلا قابل انتفاع نیست در زندگی پس از مردگی نیز قابل انتفاع نباشد
 آرسے انصیہ از طرف مردہ کردن در حدیث صحیح آمدہ است لیکن معنیش ہمین است کہ دادن جان
 برای خدا و ثواب لے دارد و بان مردہ بخشیدہ شود نہ آنکہ ذبح برای مردہ کردہ آید و بعضی جہاں مسلمین

درین مقام هیچ نمیکنند و میگویند که گوشت را بچینه بنام مرده دادن بلا شبهه جائز است و این از آنچه
 کردن جانور بنام آن مرده همین قدر قصد مینمایم برای نهانیدن ایشان یک نکته کافی است که این
 باید گفت که تا آنکه گوشت ذبح کردن جانور بنام خدا غیر خدا نذر میکنند اگر عوض آن جانور گوشت بهمان
 مقدار خریدند بچینه بفقیر بخورانید در ذین شما آن نذر ادا میشود یا نه اگر میشود راست میگویند که مقصود
 شما از ذبح غیر از نذر نیست خورانیدن برای ثواب آن مرده نبود و الا تقرب بذبح نذر ادا کرده اید و نذر
 صریح لازم می آید و در لفظ این آیه که در چهار جای قرآن مجید وارد شده تال باید کرد که ما اهل بیت
 فرموده اند نه ما ذبح باسم غیر الله پس ذبح کردن بنام خدا بهر شهرت دادن و آواز برآوردن بآنکه فلانی کا و فلانی
 و بنر فلانی میکند هیچ فائده نمیکند و گوشت آن جانور حلال نمیکرد و اهل را بر ذبح حمل کردن حلال
 فقه و عرف است هرگز اهل دلغت عرب و عرف آن دیار و آن وقت بچینه ذبح نیامده در هیچ شعر
 و هیچ عبارت بلکه اهل دلغت عرب معنی بلند کردن آواز و شهرت دادن است چنانچه اهل
 بلال است بلال طفل نو تولد و اهل بچینه تبلیه حج و غیر ذلک است و اگر کسی گوید که اهل
 نذر هرگز معنی ذبحت که فهمیده نخواهد شد و نیز اگر اهل را بر ذبح حمل کرده شود پس ذبح غیر الله مراد
 خواهد شد ذبح باسم غیر الله از کجا فهمیده شود تا مدعی این مردم حاصل شود پس درین عبارت
 اهل را بچینه ذبح گرفتن باز غیر الله را بجای باسم غیر الله ساختن قریب بتجریف کلام الهی میسر
 در تفسیر نیشاپوری میگوید جمیع العلماء لو ان مسلما ذبح ذبیحه و قصد بذبحها التقرب الی غیر الله
 صامره و ذبیحه و ذبیحه مترادف است و کافران در جا بلایت در وقت برآمدن از خانه و در راه بنام بتان
 آواز میگردند و چون بمکه معظمه میرسند طواف خانه کعبه می نمودند این طواف ایشان بخانه خدا
 هرگز از ایشان قبول نبوده لهذا حکم شد فلا تقربوا المسجد الحرام بعد ما هم نهال پس در اینجا نیز چون آواز
 برآوردند و شهرت دادند که این جانور از فلانی است و بنام اوست و برای او میکنم و در وقت ذبح
 بنام خدا ذبح کنانید و اصلا موجب ترتب حلیت گوشت و سرش آنست که ترو عوام طریق ذبح
 جانور بهر گونه که قرار است متعین است برای رسانیدن جان جانور برای هر که منظور باشد چنانچه
 فاسخه و قتل و در دو خواندن طریق متعین است برای رسانیدن مالکات و مشروبات بار و اح
 خواه بقصد رسانیدن ثواب بآن ارواح نمایند یا بقصد تقرب و دفع شر و چالپوسی و تملق

آرسے ذکر نام خدا بران جانور وقتے فائدہ میدہد کہ قصد تقرب بغیر خدا از دل دور کرده و خلالت
آن شهرت و آواز دیگر دہد کہ ما زین کار برگشتیم آمدیم برینکہ درین سورہ لفظ بہ را بر لفظ بغیر اللہ مقصود
آوردہ اند و در سورہ ماندہ و الغام و نحل و مؤخر و جنش آنست کہ اصل ہمین است کہ بابا متصل فعل مقدم
بر متعلقات دیگر اند زیرا کہ بادرین مقام برای تعدیہ فعل است مانند سمر و تضعیف پس حتی الامکان
ملاصق فعل باشد و این موضع اول قرآن است درین موضع بر بہان اصل خود استعمال فرمودہ اند
و در سورتہای دیگر انچہ محل انکار و مدار سزانش است یعنی فوج بقصد غیر اللہ مقدم آمدہ و لہذا در باب
سورۃ با جملہ فلا ثم علیہ را نیز موقوف داشتہ اند زیرا کہ در اول قرآن مسجوع شدہ آمدہ است و این
ہر چہا چیز کہ مذکور شد یعنی مردار و خون و گوشت و خوک و جانوری کہ برای غیر خدا مقرر کردہ فوج نمایند
از ان جنس است کہ بر جمیع فرقہ ہا در جمیع حالات حرام است و انا ان قبیل نیست کہ بفرقہ حرام
باشد و برای دیگران حلال مانند مال زکوۃ و صدقات یا در حالتی حرام است و در حالتی دیگر حلال
مانند دوا می گرم سمی مضر کہ بر محروم را جان حرام است و چون مزاج آنها برودت پیدا کند حلال
میشود و آری بوقت ناچارگی خوردن این چیز نا با وجود حرمت معاف میگردد و کما قال تعالی فمن اضطر الخ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

فائدہ - ابتدا بہ تسمیہ سبب برکت است در ہر کار بروایت جابر و نوزدہ حرف او سبب نجات
است از نوزدہ زبانہ بقول عبداللہ بن مسعود و تعلیم تسمیہ سبب کتابت برارۃ ازنا راست معلم را و جمعی
و والدین اورا بروایت ابن عباس مرفوعا و برای دفع بلا چون در وسطہ واقع شود بگوید بسم اللہ الرحمن
و لا حول و لا قوۃ الا باللہ العلی العظیم از وسطہ خلاص یابد بروایت حضرت علی مرفوعا و حدیث کل امرؤی
بالی لا یدرفیہ بسم اللہ الرحمن الرحیم فہو اقطع برایت صحیح از ابوہریرہ مرفوعا آمدہ و اعطاء آمدہ کہ ہنگام
بانگ کردن خزان در شب بسم اللہ الرحمن الرحیم اعوذ باللہ من الشیطان الرحیم بگویند و نیز بسم اللہ مقہر
است بر امتیہ اللہ و دیگر اشیائی نفیسہ تا جنیان اورا استعمال نکنند و خوانندہ اورا چہا ہزار یکی و چہا
ہزار مرتبہ حاصل شود و چہا ہزار گناہ دور میشود و بروایت ولیمی است و بیہقی و شعب الایمان از حضرت
علی گرم اللہ وجہ آوردہ کہ تنوقی رجل فی بسم اللہ الرحمن الرحیم فغفر لہ و بروایت ابن عباس مرفوعا آمدہ
کہ بار بسم اللہ باید کرد تا کہ بشوشتہ نامی سین کہ نوشتن مشتبہ نشود و ولیمی آوردہ کہ حضرت اللہ علیہ السلام

[illegible]

رسالہ معاہدہ ہمانی

بسم الله الرحمن الرحيم

سبحان الله الذي خلق الانسان من طين وجعل نسله من سلالة من مريم ثم سواه فخرج فيه من روحه فاذا هو خصيم مبين ولذلك خلقهم وتمت كلمة ربك لاطلان جهنم من الجنة والناس اجمعين سجدوا على السرور والضراء وشكروا في الشدة والرخاء ونصلى على نبينا سيد الانبياء وآله الاولياء واصحابه الاتقياء المابعد فقد كثرت الشاكر في المعاد الروحاني والجسماني وزعم كل باخل لنفسه واتخذوا ما ثبت لخص الصادق ورأى بهم ظهر يابل ظنوه بمساعدة عقولهم المشوبة بالوهم امل فرأى حبوه محجوباً عن العقول وشيئاً عنها خفياً وعمرى انه عندي من الامور النظاره ثابت الدلائل

م
اصول

العقلية الباهرة ولست اعني بالعقلية قواعد وضعها قوم على حسب عقولهم كيف ورب حقيقة
 لم تظهر على نحو لهم بل اريد بها ما كان مطابقا للنفس الامر باعتبار العقل وبالجملة فبسط الكلام في
 على تهذيب القول بطها سيدي الوالد في كتبه فمن شئت تفصيل تلك الاصول فليرجع الى تصانيف
 الملوثة نور اوصدقا اصل حقيقة النفس الانسانية عندنا انها برزّة للنفس الكلية مدبرة للنسمة والنسمة
 حالة في البدن مدبرة لحالة للقوى فصل الفصل القريب للانسان هو الفيض المعتمد على الصورة
 الحيوانية الذي من شأنه اتساع القوى الثلاث القلب والعقل والنفس وتحصل للانسان انما هو
 بالنفس الحاملة لهذه القوى والبواقى كالشرائط لوجوه الابتدائي اصل الذي به زيد وريد وعمرو
 عند التحقيق ليس هي الشخصات بل نحو البرزّة الذي به صارت هذه البرزّة نفس زيد وتلك نفس
 عمرو ومن ههنا يتضح ان الحركة في الكم موضوعها شخص الانسان المتقوم من نفس حقيقة واحدة مع
 مادة ما بهتة وانما المادة شرط لتقومها وتصلها فظهر احكامها نحو البرزّة باقية والامثال متجددة
 فتأمل جدا فانه دقيق وبالتأمل تحقيق اصل معنى الموت انفكاك النسمة عن البدن لانفكاك
 النفس عن النسمة فاحفظ اصل لما كان من خاصية هذه البرزّة ان تحل في النسمة لا يمكن ان تنصير
 مجردة مخففة ولكن تتقوم بالنسمة فقط وتكون كالانسان الذي قطعت يداه ورجلاه دون الاعضاء
 الرئيسية التي هي معنى صورة الانسان اصل كم من شئ تقتضيه الحكمة الالهية في العالم
 كاستحالة الخلار فان الانسان اذا حصل القارورة فانه هو يخرج منه حتى لو لم يبق للخلخل مسام
 ويكون الخلخل الزايد عليه غير مناسب لتحقيقه هو ان يحصل القفار القارورة وكذا الكلام في النفخ
 في القارورة حتى اذا لم يبق للثكاثف حتى حكم الطبيعة الهوائية فحينئذ انفجارت القارورة وتنفطر
 من ههنا ان الامراض وان حلت النسمة فانها لا تصل الى البنية حاله لا يمكن للنفس ان تتعلق
 بها فاذا تحللت بحيث لم يمكن تولد النسمة مات الانسان ولا يصل لتحلل الى حد يمنع تعلق
 النفس بها ان قلت الحيوان الارضي لا يتعلق النسمة ببدنه حتى يكون له غشا قبل ههنا غشيتة
 قلت لا ادرى اكثر من ان كل ما يجب في الطبيعة الكلية ان يكون في حفظ هذه البنية فانه لا بد
 ان يكون من حكم الطبيعة لكثير من النظائر اصل تكون النسمة بعد الموت حاملة للقوى وهذا
 كما قال الشيخان ابو علي وابو نصر ان النفس تعلق بحجم هو الى حتى يصح بها التحلل والتوهم فذلك

نقول تبقى قوة الحس المشترك في النفس بحصيل لها العلوم السمعية والبصرية بمنزلة الحدس في
 النتيجة ومنزلة الادب الحادثة من مشاهدة القرائن اصل ما دلت النفس في عالم البرج فانها تعذب
 ونعم بوجه ابدراك عقلي ووهي فقط وانتشار صور واشكال تحدث بها تخيل اشباح المعاني كما يحدث
 في المنام وبالهام ملائكة ثم جمعت غزبتها على الغامها اولايلها متولد من غزبتها ومن تخيل النفس تلك
 الاشباح حقيقة عجيبة تسمة بفتح روضة من رياض الجنة او حفرة من حفرات السيران اصل اذا اراد الله
 تعالى بعد اماته اهل العالم حدوث القيامة ان يحشر الناس لاسباب خفية لا تكاد تضبط سيما في هذا المختصر
 فانه يفيض على الارواح فيصاحبها من قبيل مثال نوع الانسان وحدث هيئة في العالم فيفيض
 قوة في الارواح وكما لها فحينئذ يعود الى الارواح صحبها وتذهب السيئات عنها فيقتضيه تمام اجابها
 فحينئذ يخرج اجسامها بمنزلة شجرة قطعت حتى لم يبق منها الا الدوحة ثم جاز مطروها راسا فثبتت من
 الدوحة الاغصان والازهار والاوراق على الوجه الطبيعي فان كان هناك بدن ارضي له نوع منسوبة
 بالنفس الناطقة والنسمة الهوائية يكون مربوطها وتعلقها والانشاء لها باريا بدنا مناسبا لها اصل اذا
 حشر واقوى في هذه الاجسام حكم المثال وشبه المثل الانسانية وتغلب حكم النوع فينشأ المجاسات
 والمناقشات اصل السرف في انواع التعذيبات والتعذيبات اقتضت النفس كما لها من كل
 جهة من القوى الجسمانية والروحانية فيخرج كل قوة ما لتدبه فيقتضيه اليه كل ما لتدبه كل قوة والله اعلم
 مسئلة تفصيل در رياض النضرة وراحوال على ابن ابى طالب رضى الله عنه فصل سابع في فضيلته
 است ميگويد قد اجمع اهل السنة من السلف والخلف من اهل الفقه والاشران عليا فضل النبي
 بعد عثمان وهذا المم تحلف فيه وانما اختلفوا في علي وعثمان واختلف بعض السلف في علي ابى بكر
 ذكره ابو عمر وابن عبد البر في كتاب الصحابة قال ابو القاسم عبد الرحمن بن النجاشي السعدي في كتابه
 بالحجة سلف هذه الامة في تسمينهم الصديقين بخليفة رسول الله صلى الله عليه وسلم وهم في ذلك ابو بكر
 غلط غلط اظاهر فمن تامله يعني الخلاف في تفصيل على ابى بكر وذلك انه ذكر في كتابه تعريضا
 لا تصريحيا انه كان من جملة من لعنه ذلك البوسعيد والبوسعيد من روى عن علي ان ابى بكر خير الا
 بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم فكيف لعنه في على انه خير من ابى بكر وقد روى عن علي ذلك
 واذا نظرنا اهل السنة اجمعا على ذلك علم ان ابن عمر لم يرد باحادithe المتقدم ذكرنا في باب الثلاثة

تفصيل
باب

لقی الفضلیۃ علیہ لبعثان ویدل علیہ ذلک انه قد جاز فی بعض طرق حدیثه فقال رجل لابن عمر
 یا ابا عبد الرحمن فماتی قال ابن عمر علی من اهل البيت لا یفاس بهم علی من رسول الله فی درجہ ان
 عز وجل یقول والذین امنوا واتبعتهم ذریعتهم بایمان الحقنا بهم ذریعتهم فاطمة مع رسول الله صلی الله
 علیه وسلم فی درجہ وعلی مع فاطمة علیهما السلام اخرجہ علی ابن نعیم المصری لنتبہ موضع الحاجة منه
 واین خیارت عشرت جمستفاد میشود که کلام ابن عمر در مقام رواست بر کسیکه از کلام فی تفضیل علی ابدا
 عثمان فمیدہ بود پس حاصل ابن عمر آنست که در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم صحابه ابن عمر
 تفضیل تبریب میدادند و آئندہ سکوت میکردند و تحقیقت بعد از عثمان علی افضل است از جمیع من
 عداہ زیرا کہ او از اهل بیت است و اهل بیت را بصحابہ قیاس نتوان کرد و قدری کہ نص تفضیل
 غیہ او بر او معلوم شد قائل باید شد و بر دیگران او را افضل باید دانست و بسا مسائل کہ در زمان آنحضرت
 صلی الله علیه وسلم صحابه از ان بحث نکرده اند این مسئلہ ہم از ان قبیل است و لفظ احد بعد از لا یفاس
 بهم در ریاض النضره موجود نیست تا جایی تمسک تواند شد و آنچه صاحب رساله نوشته است کہ ارشدنا
 الی الشیخ عظیم متوجه علی جمیع الامم المتکلمه بها علی الفضلیۃ الثلثه پس سنی بروی چیز است یکا آنکه
 لفظ احد در اینجا موجود باشد حال آنکه موجود نیست دوم آنکه الفاظ حدیث ابن عمر مرید اصحاب و مانند ان
 باشد و این امر نیز خلاف واقع است بلکه صحیح الفاظ او آنست کہ بخاری روایت میکند عن یحیی
 بن سعید عن نافع عن ابن عمر قال کنا نخیر بین الناس فی زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم
 فتخیر ابو بکر ثم عمر ثم عثمان و در ترمذی هر دو لفظ واقع اند و اینجا آن منع متوجه نمیشود و نیز این قدر
 گفت و شنیدیم در روایت ابن عمر است فقط جمیع اوله تمسکه بهادرین باب هرگز قبول این
 منع نمیکند زیرا کہ در ان اوله الفاظ ناصبه بر عموم است و ارشده اند امر حرج این الفاظ در روایت
 حضرت مرتضی علی است عن عبد خیر قال سمعت علیا بن علی المنبر حمد الله شیخه علیه و قال لا
 انبکم غیر هذه الامم بعد نبیها خیرهم ابو بکر و خیرهم بعد ابی بکر عمر و لو شئت ان اسمی الثالث
 فضیمه خیرہ فایتمه بن سلیمان و خیرہ ابن السمان عن ابی موسی و فی روایتی ثم سکت بعد ذکر انما
 انیسے نفس خیرہ فضیمه بن سلیمان ایضا و عن ابی حمیقہ قال قال علی الا انبکم بافضل هذه الامم
 ابو بکر ثم عمر ثم رجل اخر و عن علی رضی الله عنه قال مات رسول الله صلی الله علیه وسلم ثم عرفنا

ان افضلنا بعده ابو بكر ومات رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى علمنا ان افضلنا بعداني بك
 عمر ومات رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى عرفنا ان افضلنا بعد عمر رجل آخر ولم يسمه اخرجه المحافظ الطي
 كذا في رياض النضرة وفي رياض النضرة في روايات حديث ابن عمر وعنه قال كنا نقول رسول الله
 صلى الله عليه وسلم حي افضل الامة محمد بعده ابو بكر ثم عمر ثم عثمان رواه ابو داود والمحافظ في الموافقات
 وعنه قال جتمع المهاجرون والانصار على ان خير هذه الامة بعد نبيها ابو بكر وعمر وعثمان بميئته الآن
 وعنه قال كنا نحدث في حجة رسول الله صلى الله عليه وسلم وصحابه او فرما كانوا ان خير هذه الامة
 بعد نبيها ابو بكر ثم عمر ثم عثمان فيبلغ ذلك النبي صلى الله عليه وسلم فلا ينكره خرجها نعيم بن سليمان
 والحاكم بالجملة توجبه ان مشع برويك رواية عبد الله بن مسعود رواية مرجح است واكثر روايات او
 بلفظ ديكر واراد منه فائدة فيمكنه روايات صحابه ديكر را على الخصوص حضرت علي راجع جواب خواهد بود

بسم الله الرحمن الرحيم

من اللطائف التي قلما نطفرح بها في حفظنا من سبب اخر حجة المتأخرون في حفظنا من سبب الى حقيقة وهي عدة
 قواعد يردون بها جميع ما يتجرب عليهم من الاحاديث الصحيحة القاعدة الاولى الخاصة بين فلاحقة
 البيان ردوا بها فرضية قراءة الفاتحة في الصلوة وفرضية الالميمان وغير ذلك قالوا لفظ سجودوا
 واقرأوا خاص بين فلو تحقها البيان كان الخاص لمحققة البيان والقاعدة الثانية الزيادة على الكتاب
 نسخ فلا يكون الآيات ناصية او حديث مشهور ناصي الثالثة المرسل كالمسند الرابعة لا ترجح بكثرة الروا
 وانما هو بلفظه الراوي الخامسة القبول الجرح حتى يكون مفسر او ذلك لان الجرح والتعديل انما هما
 في الاكثر اجمالان السادسة قول ابن الهمام في بعض كتبه ما صححه البخاري ومسلم ونظر ابهما لا يجب علينا
 قبوله كيف وكمن راو يختلف فيه الناس باحتياطهم فمن جابح ومعدل محسب ان يكون الذي عدله مجرور
 عندنا ما منا وكذلك ما منعه او وضعوه لا يجب علينا ان نقول به كيف وعسى ان يكون الذي جرحوه عند
 موثوقا به فاذن لا اعتمدوا الا على ما ذكره اصحابنا السابعة قال ابن جن اصحاب الفتاوى اذا كان
 في المسئلة قول لابي حنيفة وصاحبه حديث يحكمون بصحة وجب اتباع قولهم دون الحديث لا ناظر
 بابي حنيفة وصاحبه انهم عارضوا الحديث مع صحة وصحة الاستنباط منه ولا ناظر بهم انهم لم يبلغهم الحديث
 تقرب زانهم وسعة عليهم الثالثة كل حديث لم يروه الا من ليس نقيها فان انس فيه باب الراي لا يجب

رساله اصول باب في حقيقة

التماسه العام قطعى كالحائض فلا يخصص عام بخاص حتى يكون قطعيا فيكون تخصيصه نسخا الا اذا كان
 العام قد خص منه بعضه عن عثمان رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من مات
 وبويعلم ان لا اله الا الله دخل الجنة رواه مسلم بهذا الحديث ظاهر في ان الايمان هو التصديق فقط كما
 هو مذهب ابى حنيفة نعم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الوضوء من كل دم سائل رواه الدارقطني
 واستدل الحنفية بهذا الحديث على امتصاص الوضوء بخروج الخبث من غير السيلين قال رسول الله
 صلى الله عليه وسلم اذا ايتكم الخائط فلا تستقبلوا القبلة ولا تستبرؤا ولكن شرقوا وغربوا فتفق عليه
 ابن حبان في حديثه موافق لمذهب ابو حنيفة است كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقبل بعض الخبث
 ثم يصلي ولا يتوضا رواه الترمذي قال ابو حنيفة من النساء لا يبطل الوضوء بدليل هذا الحديث
 تسئل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن رجل ذكره بعد ما يتوضا قال وهل هو الا بغسمة منك
 رواه النسائي والترمذي والبوداود وهذا الحديث دليل لابي حنيفة برأيه من كفاية ناقض وضوئيت قال
 رسول الله صلى الله عليه وسلم اسفروا بالفجر فانه اعظم الاجر رواه الترمذي ابن حبان في حديثه بنظيره
 تاسيد ميكنه بمذهب ابو حنيفة قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الامام ضامن المودون من
 اللهم ارشد الائمة واغفر للمودين رواه احمد والبوداود والترمذي ابن حبان في حديثه بنظيره تاسيد ميكنه
 بمذهب ابو حنيفة برأيه من مقتضى موقف است برنما امام ان رسول الله صلى الله عليه وسلم
 صلى له في سورة الاعراف في كعتين رواه النسائي اين حديث دلالت ميكنه وقت مغرب بيا
 منك ليست موافق لمذهب ابو حنيفة قال رسول الله صلى الله عليه وسلم انما اجل الامام
 ليؤتم به فاذا كبر فكبر واذا قرأ فانصتوا رواه البوداود والنسائي ابن حبان في حديثه تاسيد ميكنه بمذهب
 ابو حنيفة يهي رسول الله صلى الله عليه وسلم ان يعتمد الرجل على يديه اذا نهض في الصلوة
 رواه البوداود وهذا الحديث دليل لمذهب ابى حنيفة قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من كان
 منكم مصليا بعد الجمعة فليصل اربعار رواه مسلم ابن حبان في حديثه معلوم ميشود كه سنت بوجبه چهار ركعت است
 كما هو مذهب ابى حنيفة قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من نام عن وتره فليصل اذا اصبح
 رواه الترمذي اخرج ابو حنيفة بهذا الحديث على وجوب الوتر قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
 اذا حدث احدكم وقد جلس في آخر صلوة قبل ان يسلم فقد جازت صلوة رواه الترمذي بمذهب

ابن حنیفه لان التسليم عند وليس بفرض عن علقمة قال قال لنا ابن مسعود ان النبي لم يسلّم
رسول الله صلى الله عليه وسلم فصله ولم يرفع يديه الامرة واحدة مع تكبيرة الافتتاح رواه ابو بصير
ابن خزيمة مودع است مذهب امام ابو حنیفه را در كنیه رفع یدین نیست و از آنچه بنویسند که در تكبیر
افتتاح آن النبي صلى الله عليه وسلم و ابابكر و عمر را كانوا يفتتحون الصلوة بالحمد لله رب العالمين
رواه مسلم ابن حديث تأييد ميكنند حنفیه را كه بسمله از فاتحه نیست قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
من صلى صلوته لم يقرأ فيها بأم القرآن فهي خداج لما غيره تام رواه الترمذي ابن خزيمة تأييد ميكنند
بمذهب ابن حنیفه زیرا كه آنحضرت صلی الله علیه و سلم خواندن فاتحه را خارج فرموده و در حدیثی ظاهر
است پس معلوم شد كه خواندن سوره فاتحه فرض نیست زیرا كه اگر فرض بودی لغز و دیگر سیفه مودع
مثل فسا و با عدم جواز پس معلوم شد كه خواندن سوره فاتحه در صلوته واجب است زیرا كه
مكروان فرض موجب نقصان صلوته نیست بلكه موجب عدم جواز است عن ابن مسعود انه كان يقول
من أدرك الركعة فقد أدرك السجدة ومن فاتته أم القرآن فقد فاتته خير كثير رواه مالك بن نسيه و ليس
على ان الفاتحة ليست بفرض كما هو مذهب ابن حنیفه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تصلوة
لن لم يقرأ بأم القرآن فصاعدا رواه مسلم ابن حديث نیز بطاهر تأيید میكنند مذهب ابی حنیفه
زیرا كه آنحضرت صلی الله علیه و سلم فرموده اند لا صلوة الا قرأ من امراد فی أهل است لفظ فصاعدا
درست نمیشود زیرا كه بفرضیت خواندن زیاده از سوره فاتحه كس قائل نیست بالا جملة پس
لازم آمد كه مراد از نفی كمال است قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من انظر فی قطفه
خلیقته رواه احمد بن حنبل و دلیل علی مذهب ابی حنیفه بان النقل لازم باشد شروع -

رساله غنا

بسم الله الرحمن الرحيم

اما غنا پس كلام خدا و احادیث سرور انبیا علیه التحية و الثناء بجز است آن ناطق است قال الله
تعالی و من الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله و معالم از عبد الله بن مسعود
و ابن عباس و حسن و عكرمة و سعيد بن جبیر رضی الله عنهم نقل کرده كه لهو الحديث غنا و فرامیر
و معارف است و در مدارك گفته كه ابن عباس و ابن مسعود قسم بخوروند كه لهو الحديث غنا است

بسم الله الرحمن الرحيم

ودر المعانی گفته که لهو الحدیث غنا و فرامی است و در کشف ذکر کرده که لهو الحدیث مانند غنا
 و تعلیم موسیقیات است و در مخفی گفته که لهو الحدیث غنا است و آن حرام است باین نص مستحل
 آن کافر است و در تفسیر تعلیمی آورده که لهو الحدیث غنا و ضرب بر بط و دف و اوتار و طنبور است
 و آنهمه باین نص حرام اند من استحل فقد کفر و وجه دلالت این کریمه بر حرمت آنست که حق تعالی
 غنا را لهو الحدیث میسمد مانند تعلیم و تعلیم از نوعی باین لفظ پرداخت و لهو غیر از اقسام شش بمقتضا
 احادیث و قرآن حرام است قال الله تعالی علی سبیل التوحید فحسبتم انما خلقتنا کم عبثا ای
 عابثین لا عین لما یبرئ قال علیه السلام کل شیء یلهو به الرجل باطل الا رمیه بقبوسه و تاویبه فرسه
 ملاعبه امراته و این من این روایه الترمذی و ابن ماجه و الدارمی و آنچه جمیع از اباحیه میگویند که کریمه
 بر حرمت غنا مطلقا دلالت نمیکند زیرا که مدلول کریمه حرمت است و قتی که بطریق لهو بود و اگر نه
 چنین باشد حرام نیست باطل است زیرا که لهو الحدیث هرگاه بغنا مفسد شد و غنا لهو حدیث
 باشد چه تفسید مفسد مفسد نیست ندارد و همچنین آنچه آن جماعه از ظاهر کریمه تفسید فهمیده میگویند که غنا
 مطلقا حرام نیست بلکه تفسید مودی باطل باشد باطل است زیرا که چون بدون غنا لهو الحدیث متحقق شد حرمت آن ثابت
 گشت و تفسید با ضلال که منشاء این وهم و خیال است از قبیل تفسیدی است که درین اتفاق
 وارو شده و مخرج الحرام و آن ترفی طلیقه جارا که الحاکم مطلق حرام است اما الحاد و حرم
 و زنا بزن نه سایه شنیع تر است و در کریمه نهایت تشبیح بر مذنب اجتماع است که لهو الحدیث
 را که نمی نفسه حرام است بر این تفصیل اختیار نموده اند پس بر اباحت اصل غنا دلالت نکند و فی
 الفتاوی العالمیه که عن جواهر الفتاوی قال السماع والقول والرقص الذی یجلبه الصوفیه فی زنا
 حرام لا یجوز القصه الیه و الجلبوس علیه و هو الغنا و الزنا میر سوار ابن ابی الدنیا و بعضی از شیعی
 روایت کرده که رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود لعن الغنی و المغنی له بطرانی و خطیب بغدادی
 روایت نموده اند که رسول خدا صلی الله علیه و سلم نهی کرد از غنا و اجتماع آن در سنن الیهی از ابن
 آورده گفت نبی البنی صلی الله علیه و سلم عن الغنا و الاستماع الی الغنی و در مخفی آورده که
 پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم فرمود الغنا نبت النفاق کما نبت المار الدنات و احیاء العلم
 از معاذ بن جبل روایت کرده که آنحضرت صلی الله علیه و سلم فرمود اوسب الاسلام الیه و الباطل

والغنا طبرانی از نسیم المؤمنین عمر روایت نموده که رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرمود القنیة سخط
 وغنا ما حرام سبقتی و شرب الایمان از جابر آورده که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود والغنا
 النفاق کما یثبت المار الزرع فی الحقایق مجرد الغنا والاستماع الیه معصیة و فی الحضرات
 من اباح الغنا ینکون فاسقا و فی الاختیار انه کبیره فی جمیع الادیان و فی المحیط النقی و فی
 واستماعها کل ذلک حرام و مستحایما کافرو فی اختیار الفتاوی و کبره التزجج بقراءة القرآن و الاستماع
 الیه لانه یشبه الشغل الفسقة حال تفهم و هو الغنی و فی الفتاوی لیس فی الغنی و استماعه و ضرب الله
 و جمیع النواع الملاهی حرام و مستحایما کافری هی الله تعالی الزاد و الجبله الذین اقبلوا خیف علیهم
 الکفر و فی جامع الفتاوی استماع الملاهی و الجلوس علیها و ضرب المزیم و الرقص کلها حرام
 و مستحایما کافرو و فی الجمادیة من النافع اعلم ان الغنی حرام فی جمیع الادیان و فی النهایة لفتنی
 و الطنبور و البربط و الدف و ما یشبه ذلک کل ذلک حرام و معصیة بقوله تعالی و من الناس من
 یشری لیهو الحدیث و فی التاتار خانیة من الیتیمه کل الحلوا فی عمن سمو انفسهم بالصوفیة فاختصوا
 بنوع کبس و شغلوا باللهو و الرقص و ادعوا لانفسهم منزلة فقال افترأ علی السدک با و سل انکالوا
 زانیین من الطریق المستقیم بل ینفون من البلاد قطع فتنهم عن العامة فقال اماطه الاذی المبلغ فی السیاسة
 و مثل فی الدیانة و تمیز النبیث من الطیب از کس و ادله و هذه الروایات کلها منقولة عن سالة
 الفبا العالم المتورع الکامل الشیخ محمد فرخ السرهندی فی هذا الباب الماروا یة العدن و الهدایة فانها
 نقلت من عین الکتاب و قال الشیخ فیها ان سبعا و سبعین لفرا من الفقهاء الفقوا علی تحريم الغنا
 و بین اسماءهم علی التفصیل و ترکت هنا خافقة التطویل -

رساله بیع کینزان

بسم الله الرحمن الرحیم

کینزان و غلامان با حصار ملک و عدم آن شش قسم اند اول آنکه جماعه مسلمانان از دار الاسلام
 در دار الحرب رفته بقره و غلبه کفار حریان را خواه مرد باشد خواه زن خواه صغیر خواه کبیر گرفته بندی کرد
 و در دار الاسلام بایند یا کفار حریان یک ملک کفار حریان ملک دیگر را همین قسم غلبه نموده بایند
 و بین هر دو قسم بندی کنندگان خواه مسلمان باشند یا کافران مالک این کینزان و غلامان

میشوند بیع و هبن و موهبه و وطی و نکاح و جمیع تصرفات مملوکانه باینها جائز است الکفار اذا سی
 بعضهم بعضا فاخذوا ما لهم او بعیرا انذایهم او غلبوا علی مالنا و احرز و ایدار هم مملوک و ملک بالغتبه حریم و ما
 هو مملوکهم بشرح و قایه آداب کافر کافر از بدو الحرب و اخذ مال مملکه لاستیلا علیه مال مباح و ملکنا
 مانجد من ذلک الشیء لکافران غلبنا علیهم اعتبارا بسایر املاکهم - و مختار دوم آنکه کفار حربیان اولاد
 خود را یا قریبایان خود را بفروشدند و مسلمانان بخیرید و بیارند در ملک خود یعنی در جائیکه اقامت دارند
 خواه دار الاسلام باشد یا دار الحرب درین قسم اختلاف روایات است که این کنیزان شتر غا
 کنیزان میشوند یا نه اصح و اقوی باعتبار دلیل همین است که این قسم هم کنیزکان میشوند بیع و
 هبه و هبن و وطی و نکاح جائز است چنانچه از روایات واضح میشود بعضی درین قسم بچنین
 شرط کرده که کفار حربیان که اولاد یا قریبایان خود را میفروشند حکم رواج آن درینها هم باشد و بعضی
 این شرط نکرده اند غرض که این شرط اگر تحقق شود و فیها و الا در قیت آنها حکم رواج آنها را اعتبار نیست
 بنا بر روایت ارجح و اقوی زیرا که حربیان در دار الحرب حکم حطب و صید دارند هر که حطب و صید
 بگیرد مالک میشود و هبن قسم کفار حربیان را هر که بگیرد مالک میشود لیکن استیلا و غلبه و انتقال از دار الکفر
 بدار الاسلام ضرور چنانچه از هدایه و غیره معلوم میشود فاما المملک فانما ثبت بعد الاحراز بدار الاسلام
 و الاستیلا اثبات الیه الحافظه و الناقلة - هدایه و لودخل دارهم مسلم بابان ثم اشتری من احدیهم
 ابنه ثم اخرجه الی دارنا قبله مملکه و اکثر الشایخ علی انه لا یملکهم فی دارهم بعد الصبیح و قال الکرمانی
 ان کانوا یرون جواز البیع فالبیع جائز و الا فلا کذا فی المحیط و فیه اشعار بان الکفار فی دارهم احرار
 و لیس کذلک فانهم ارقار فیهما و ان لم یکن ملک لاحد علیهم علی ما فی عتاق المستغنی و غیره کذا فی
 جامع الرموز و لودخل دار الحرب و اشتری من احدیهم اخته او بنته یعنی لذک اذا کان هذا حکم
 دارهم و النکان لیس من حکم الدار ذلک الا یعنی له ان یشتري کذا فی المقتط من کتاب البیوع
 سوم آنکه اولاد کنیزان این هر دو قسم باشند آنهم مملوک میشوند مانند مادران خود زیرا که در کشفه
 مینویسد الولد بیع الام فی الحریه و الرقیه بشرطیکه از مالک یا ذمی رحم مالک پیدا نشوند زیرا که
 این هر دو اگر پیدا خواهند شد آزاد خواهند شد موافق حدیث من ملک دارهم محرم عنی علیه چهارم
 کفار و میان یعنی تاج بادشاه مسلمانان باشند اولاد خود را یا اقارب خود را بفروشد کسی مسلمان

خرید نماید یا حریان ملک دیگر از دارالاسلام گرفته بندی کرده بر بند اینها در ملک داخل نشوند حکم کنیزان
و غلامان ندارند زیرا که ایشان در دارالاسلام احراز اند هرگاه ایشان از حر قرار داده شد پس هرگاه متعلقان
و یا کافر گبیر و ایشانرا مالک نمیشود چنانچه در کتاب در مختار فی باب استیلا بر الکفار سے نویسند
فلو بیع اهل الحرب اهل الذمۃ من دارنا لا یملکونهم لانهم احراز چیم آنکه جاریه مجبوله الحال باشد معلوم
نیت از حریان یا از اهل ذمه پس اگر آن جاریه ضعیفه است که بعد بلوغ نرسیده قول قابض آن
معتبر است و اگر کبیره بالغه است پس قول آن معتبر است چنانچه از روایات کتاب الاستبانه
و النظایر معلوم میشود تجارتیه المجبوله الحال المرجع فیها لیس مداسب الید انکانت ضعیفه و الی
اقرار انکانت کبیره و ان علم حالها فلا اشکال ششم آنکه مسلمانان حر و عالتی ثمینه و قحط و الا وجود
میفرود شد و کسی دیگر این را بگیرد شرعاً این قسم کینه نمی شود اگر چه در فتاویٰ منی تامل مینویسند
که این حکم کینه شرعی است برین روایت فتویٰ نیست و نه معمول به است زیرا که در جمیع متون
بلکه در دین محمدی علیه الصلوٰۃ و السلام حر را مال اعتبار نکرد و اندر کسی که این قسم زن داشته
باشد از و طعی کردن بدون نکاح جائز نیست و الله اعلم سوال چه میفرماید علمای اهل سنت و جماعت
کثر هم الله تعالی در باب تعزیه داری عشره محرم و ساختن ضرایح و صورت قبور و علم و غیره جواب
تعزیه داری در عشره محرم و ساختن ضرایح و صورت و غیره درست نیست زیرا که تعزیه داری عبارت
ازین است که ترک کند و ترک زینت کند و صورت بخزد و نمکین نماید یعنی مانند صورت زنان گسسته
و ارنده بنشیند و مرد را بیج جا این قسم در شرع ثابت نمیشود مگر زن را بعد وفات زوجه خود چار ماه
دو سه روز سوگ آمده در ماورای زوجه اگر کسی از اقارب او بمیرد و تاسه روز اگر ترک زینت و غیره
کند جائز است و بعد سه روز آنرا درست نیست چنانچه در حدیث آمده لا تحلل لامرأه ثوبین بالبدن
و الیوم الآخر ان تحم علی میت فوق ثلاث لیل الی علی زوجه اربعه اشهر و عشره اراة البحار
و مسلم و نیز تعزیه داری که همچو مبتدعان میکنند بدعت است و همچنین ساختن ضرایح و صورت
قبور و علم و غیره اینهم بدعت است و ظاهر است که بدعت حسنه که در آن ماخوذ نباشد نیست بلکه
بدعت سیئه است و حال بدعت سیئه اینست که در حدیث وارد است شر الامور محدثاتها
اول بدعت ضلاله رواه مسلم و حال مبتدع که این قسم بدعتها اختراع میکنند آنست که بدعت اولادین لعین را میگویند

وفاضل و نوافل او در گاه الهی مقبول نیست چنانچه در حدیث وارد است من احدث حدثا
 او آوی محمدنا فعلیه لعنة الله والملائكة والناس اجمعين لا يقبل الله منه صرفا ولا عدلا رواه الطبرانی
 عن ابن عباس والبرز عن ثوبان و نیز در حدیث شریف است من احدث فی امرنا ما لیس من
 فهو رد رواه البخاری و مسلم و ابو داود و ابن ماجه عن عایشه رضی الله عنها و نیز در حدیث شریف
 است و من دعت مبتدعان من ابدع بدعة ضلالة لا یرضی الله بها و رسوله کان علیهم من الائم
 مثل ائمام من عمل بها الا فیض من اوزارهم شیء رواه ابن ماجه عن عمر بن عوف و بلال بن الحارث
 سوال در آن مجلس به نیت زیارت و گریه وزاری حاضر شدن و در انجارتیه مرثیه و کتاب شنیدن
 و فاتحه و در و خواندن جائز است یا نه جواب در آن مجلس به نیت زیارت و گریه وزاری حاضر شدن
 هم جائز نیست زیرا که انجارتیه زیارت نیست که برای او حاضر شود و این چو بهای که ساخته اوست قابل
 زیارت نیست بلکه قابل ازاله اند چنانچه در حدیث شریف آمده من راوی تنکر فلیغیره بیده فان
 لم یستطع فبلسانه فان لم یستطع فبقلمه و ذلک اضعف الایمان رواه مسلم و در مجلس عزیه وای
 رفته مرثیه و کتاب شنیدن اگر در مرثیه و کتاب احوال واقعی نیست بلکه کذب و افتراء و تحریف بزرگان
 و در کتایب شنیدن بخنجر مرثیه و کتاب درست نیست بلکه درین قسم مجلس حاضر شدن هم نه است
 چنانچه در حدیث شریف کنهی از شنیدن و خواندن مرثی واقع شده همین مرثی است عن ابی
 اوفی قال نهی رسول الله صلی الله علیه و سلم عن المراثی رواه ابن ماجه و اگر در مرثیه و کتاب
 احوال واقعی باشد پس شنیدن این قسم مرثیه و کتاب فی نفسه مضائقه لیکن بهت این
 جماعه چنانکه مبتدعان میکنند نباید کرد که مشابیه از قوم مبتدعان میشود و احراز از مشابیه
 بدعتیان ضرورت چنانچه در حدیث شریف وارد است من تشبه بقیه فیهونهم و نیز داخل این
 حدیث است من کفر سواد قوم فیهونهم من رضی عمل قوم کان شرکاء من عمل رواه الترمذی
 عن ابن مسعود کذا ذکره السیوطی فی جمع الجوامع و فاتحه و در و خواندن فی نفسه درست است
 لیکن درین قسم نوعی بے ادبی میشود زیرا که این قسم محل قابل ازاله و نابود کردن است و نجاست
 معنوی دارد و فاتحه و در و دعای باید خواند که محل پاک باشد از نجاست ظاهری و باطنی پس
 شخصیکه در پاخانه تلاوت کلام الله کند و در و بخواند ملام و مطعون خواهد بود و همچنان در متاسیکه

نجاست باطنی باشد و قابل ازاله باشد در اینجا هم خواندن موجب ملاست و مطعونیت خواهد گردید
 که نئے محل خوانند سوال بدون ساختن ضرائح و غیره فقط در مکان تبرک صحیح مثل موی مبارک
 داشته یا نداشته مجلس گریه ترتیب کردن و اخبار و احادیث صحیحہ شہادت جناب سید الشہدا
 ذکر کردہ بکا کردہ ختم کلام اند کردن و پنج آیت خواندہ فقط فاتحہ نمودن جواب بدون ساختن ضرائح
 و غیره فقط در مکان تبرک صحیح مثل موی مبارک داشته یا نداشته مجلس گریه و زاری الخ اینہم جائز
 نیست بدلیل اینکه اینہم بدعت سیئہ است فقط ذکر احادیث صحیحہ شہادت و ختم کلام اللہ و فاتحہ و غیرہ
 خواندن مضائقہ نیست و تبرک صحیح مثل موی مبارک اکثر جا بصحت بہم نہیں رسد بنا بر او نام عوام
 کالانعام است آنرا تبرک دانستن این نشاید مادامے کہ بطریق صحیحہ تبرک بودن او ثابت نشود
 اعتقاد و صحت او نباید کرد و چون تبرک مفقود شود محض مجلس گریه و زاری کردن ماند و اینہم مجلس
 مترتب کردن فقط برای گریه و زاری از سلف ماثور شدہ و اگر تبرک صحیح مثل موی مبارک ہما نجایا
 جای دیگر پیدا شود براویزارت او رفتن مضائقہ ندارد سوال در ان ایام ترک زینت و لذات
 کردن و تمکین و خیرین بطور ماتم زدگان ماندن جواب ترک زینت و غیرہ بالاستقول شد سوال
 ساعی و معاون بودن در امور تغزیہ داری و غیرہ از خود یا بیاس خاطر یا بیاس قرابت یا سبب
 ہمسایگی و ہم خانگی شدن و اسباب خود را مستعار دادن جواب اینہم جائز نیست چرا کہ اعانت
 بر معصیت میشود و اعانت بر معصیت غیر جائز سوال در حق کسے کہ مرثیہ و کتاب و نوہ خوانی
 میکنند خواہ چیزے از اجرت بگیری یا نگیری جواب در حق کسے کہ مرثیہ و کتاب کہ در ان احوال
 غیر واقعی باشد موجب برہ کاری میشود و بچنین نوعہ خواندن گناہ کبیرہ است و در احادیث
 و عمید آن وارد است چنانچہ در حدیث است لعن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم النایحۃ و النایحۃ
 رواہ ابو داؤد و کذا فی مشکوٰۃ و اجرت گرفتن بر مرثیہ خوانی و نوعہ و غیرہ حرام زیرا کہ قاعدہ شرع
 است کہ بر معصیت اجرت گرفتن درست نیست چنانچہ بر فرامیر و غنا اجرت گرفتن حرام است
 ہمین قسم برین چیز حرام سوال در مقدمہ منہدی تا کہ شب یازدہم ربیع الثانی روشن میکنند
 و منسوب بجناب حضرت سید عبدالقادر جیلانی قدس اللہ سرہ العزیزے نمایند و نذر و نیان
 مے آرند و فاتحہ مے خوانند جواب روشن کردن منہدی حضرت سید عبدالقادر اینہم بدعت سیئہ

زیرا کہ ہجو مفسدہ و قباحت و تغزیہ ساختن است ہمین قسم در مہندی متصور است و فاتحہ خواندن و ثواب آن بار و اح طیبہ رسانیدن فی نفسہ جائز و درست است لیکن بر مہندی تا فاتحہ و درود خواندن نے ادبی و غیرہ است چنانچہ سابق گذشت و نذر غیر خدا بر خود التزام کردن درست نیست چنانچہ در حدیث وارد است کہ لا تذروا فان الذر لا یمنی من القہر شبا و انما یتخرج بہ من الخیل رواہ البخاری و مسلم سوال اینہما امور عتہ منہ یا تہجن اگر استہجان دارد بعد حرمت است و فاعل آن مرکب کبیرہ است یا مکروہ و فاعل آن صاحب تغیرہ جواب اینہما امور بدعت سیئہ است البتہ تہجن اند و تفاوت در امور بدعت تفاوت باعتبار مفسدہ است و در ہر بدعت کہ مفسدہ زیادہ تر باشد استہجان آن زیادہ تر مے باشد و در ہر بدعت کہ مفسدہ کمتر باشد قبح و استہجان آن کمتر مے باشد اگر مرکب بدعت بدعت را نیک فہم و قربت خدا در آن میدان پس مرکب آن خاسر از دائرہ اسلام است چنانچہ از حدیث کہ در کتاب ابن ماجہ دارد است معلوم میشود عن خدیفۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یخرج من الاسلام کما یخرج الشعرة من العین و صاحب بدعت عام است کہ خود بدعت را احداث کردہ باشد یا بدعت را احداث نکردہ است بلکہ دیگر احداث نمودہ و این شخص مرکب میشود و از آپ نہ نمایاں است صاحب بدعت نمی نامند و نیز در ابن ماجہ وارد است قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابی السدان لقبل عمل صاحب بدعتہ حتی یدعہ و مرکب بدعت پراضال در حدیث وارد شدہ است اگر رضالت او باین حد رسد کہ در آن وعید نثار باشند پس آن شخص مرکب کبیرہ است و الا صغیرہ خواہد شد و این فرق در صورتی است کہ بدعت را تہجن نمی فہم سوال خوردن چیزہا کہ بر تغزیہ و غیرہ نیاز و نذر مے آرند و در انجا نہادہ فاتحہ میدہند و نہادہ میدارند و شب عاشورا قافیا حلوا زیر تخت ضرائح و تغزیہ مے نہند و صباح برداشتہ تبرکات تقسیم میکنند جواب طعنا میکہ ثواب آن نیاز حضرت الامین نمایند و بر آن فاتحہ و قل و درود خواندن تبرک میشود خوردن بسیار خوب است لیکن سبب بردن آن طعام پیش تغزیہ مے نہادن پیش تغزیہ و غیرہ تمام شب بلکہ پیش قبور حقیقیہ ہم شبہ بکنار و بت پرستان مے شود پس از بچیت کراہت پیدا میکنند

واللہ اعلم

تہجن را نہ تہجن میگویند و نہ تہجن

بسم الله الرحمن الرحيم

نحمده ونصلی علی نبیه الکریم وعلی آله وصحبه ذوی الفضل الجبیم اعلم رحمک اللہ المجتہدین
 الباشین عن دلائل الاحکام الشرعیة واماخذ الماروا واحادیث رسول الله صلی الله علیه وسلم
 متعارضة واثار الصحابة والتابعین مختلفة وهی اعم المآخذ اکثرها فی الاحکام تحیر وادخلت
 رایهم فی وجه التقصی عن هذا التعارض والاختلاف فالذمی اختار مالک رح حکیم عمل اهل المدينة
 لان المدينة بیت الرسول وموطن خلفائه وسكن اولاد الصحابة واهل البیت ومهبط الوحی واهلها
 اعرف بمغنی الوحی فکل حدیث او اثر يخالف عملهم لابد ان یکون منسوخا او مالا ونخصصا او مخدوف
 القصة فلا یعنی به والذمی اختاره الشافعی رح حکیم اهل الحجاز اشتغل بالدرایة مع ذلک حمل بعض
 الروایات علی حالة وبعضها علی حالة اخری وکل مسلك القطب بقیق مهابا لکن ثم لما ارتحل الی
 مصر والعراق وسمع روایات كثيرة عن ثقات تلك البلاد وترجع عنده بعض تلك الروایات علی
 عمل اهل الحجاز فحدث فی مذهبه قولان القدیم والجدید والذمی اختاره احمد بن حنبل رح ابرار کل
 حدیث علی ظاهره لکنه خصص بموارد مع اتحاد العلّة وجار مذهبه علی خلاف القیاس واختلاف
 الحكم مع عدم الفارق ولذلك نسب مذهبه الی الظاهرية واما الذمی اختاره ابو حنیفة رح واتباعه
 وهو ازمین جدا ویمان ذلک انا اذا تتبعنا فوجدنا فی الشرعیة منین من الاحکام منعت هی القوا
 الکلیة المطرودة المنکسة لقولنا لا تزور وازرة وزر اخری وقولنا الغنم بالغرم وقولنا الخراج بالضمان
 وقولنا العتاق لا یحل الفسخ وقولنا البیع یتیم بالایجاب والقبول وقولنا البینة للمدعی والمبین علی
 من انکر ونحو ذلک مما لا یحصی وصنف وردت فی حوادث جزئیة واسباب مختصة کانها بمنزلة الاستثنا
 من تلك الکلیات فالواجب علی المجتهد ان یحافظ علی تلك الکلیات ویترک ما ورد لان
 الشریعة فی الحقيقة عبادة عن تلك الکلیات لاما الاحکام المخالفة لتلك الکلیات لاندی سبابها ومخصصاتها علی الیقین
 فلا یمتنع الیهامثال ذلک ان البیع یبطل بالشروط الفاسدة قاعدة کلیة وما ورد فی قصته
 جابر انه اشترط العملان الی المدينة فی بیع الحبل قصته شخصیة جزئیة فلا یکون معارضة لتلك الکلیة
 وكذا حدیث المصراط تعارض القاعدة الکلیة التي ثبتت فی الشرع قطعا وهی قولنا الغنم
 بالغرم ونحو ذلک من المسائل ولزم من هذا ترک العمل باحادیث كثيرة وردت علی هذا النسق الجزئی

بیان ما خالف به اهل العلم

لكنهم لا يبالون به بل يعدون الاجتهاد والمحافظة على الكليات ودرج الجزئيات في تلك الكليات
 مهما امكن وهذا الكلام الاجمالي له تفصيل طويل لا يسع الوقت له والله الهادي حكايته طاهر مني
 بابرئان شاه كه دعوت بمذهب اماميه نموده بود وشفاهي سپرد اورا معلق باختيار مذهب ائمه اثنا عشر
 ساخته باز روياسي بآن شاه جناب رسالتآب را و فرمودن آنجناب كه فرزند تو شفایافت و گفته
 طاهر عمل كن از تاريخ فرشته منقول فرموده بودند و توجیه آن جواب بر مذهب اهل سنت است و عاقل
 جواب اول مهربان من اين سوال و اشكال چند بار پیش فقير آمده در جواب آن تحریرات چند
 واقع شده كه اينوقت نه در حافظه فقير است و نه منقول پیش فقير مانده بكن الحال آنچه در غلظت
 اشكال كفايت ميكند بلكه از اين نوع اشكال چند واقع مشهوره را بلكه در تحرير مرعي آيد و قبل از
 حل اين اشكال مقدمه مبره را در ذهن محفوظ بايد داشت بعد از آن بحل اشكال متوجه بايد شد
 مقدمه مبره آنست كه اسباب العلم عندنا ثلثة الحواس السليمة والخبر الصادق والعقل والآلهام
 ليس من اسباب العلم الصحة الشئى عندنا كذا في العقايد النسفية وشرحها وقال الفقهاء اوله الشئى البتة
 الكتاب والسنة والاجماع والقياس بالجملة الهام وكشف ورويا كه از اين هر دو اضعف است نه دليل
 احكام شرعية ميتواند شد و نه دليل امور واقعية بلكه الهام وكشف ورويا هر گاه معارض يكى از اين
 دلائل واقع شود آزار د بايد نمود و رجوع بهمين دلائل هفت گانه بايد نمود زيرا كه در الهام وكشف ورويا
 احتمال غلط فهمي را في و ناقل موجود است و تدارك آن بسبب تنهائي را في و ناقل مفقود و در دلائل
 هفتگانه مذكوره احتمال غلط فهمي ضعيف است و تدارك آن بسبب كثر متالمين و محققين
 و غور كنندگان بوجه حسن ميتواند شد و بنا بر همين قاعده شيخ عزيز الدين ابن عبد السلام مقدسي
 كه از مشاهير علمائى شافعية است و مصنف قواعد كبرى و ديگر تصانيف مفيدة هر گاه شخصى را شنيد
 كه ميگفت كه من در كار خير دختران خود سر اسيمه بودم جناب رسالتآب را بخواب ديدم فرمودند كه در
 فلان موضع گنجى مدفون است كافته برون بر آرد و خمس ازان را كار ادا كن بلكه تمام و كمال آن گنج
 را خود متصرف شو فرمودند كه اين شخص را بايد كه خمس ادا نمايد زيرا كه دفنى الركا ز خمس حديث صحيح مشهور
 است كه راويان آن در حالت بيدارى و كمال حماس شنيده و نقل نموده و اين شخص در حالت
 منام كه ممر اسر غفلت و مظنه غلط فهمي است اين را شنيده و نقل نموده محل اعتماد نيست

وزیر شیخ عبدالحق دہلوی در بعض رسائل خود نوشته اند کہ در سنہ فلانی در مکہ و مدینہ استقامت دار شد
 صورتش آنکہ شخصی جناب رساتماب را بخواب دید کہ میفرمایند اشرب الخمر حالا اورا چہ مے باید کرد شراب
 بنوشد یا نوشد علمای آنجا قاطبہ ہمین جواب نوشتند کہ در حرمت خمر خصوص قطعہ داران و این خبر
 احاد و حالت غفلت و منام و مظنہ غلط فہمی پس روانست کہ برین عمل نماید بلکہ ظاہر نیست کہ
 آنحضرت لا اشرب الخمر فرمودہ باشند این کس اشرب الخمر شنید و فہمید بدلیل آنکہ حضرت ام المومنین
 عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا شنیدند کہ عبدالمدین عمر رضی اللہ عنہ روایت میکند کہ ان المیت یعذب بکار اہلہ علیہ
 لعنہ مردہ را بسبب گریہ اہل و عشا ترخوش در قبر عذاب میشود فرمودند کہ رحم اللہ اباعبدالرحمن یعنی
 عبدالمدین عمر کہ او روح نگفتہ است برا آنحضرت لیکن غلط فہمیدہ است آنحضرت بر یہودیہ میگرفتند
 کسان او برو میگرفتند فرمودند این یہودیہ را عذاب میشود و کسان او برو گریہ میکنند از مجروحان
 سبب فہمیدن نوعی از غلط فہمی است و نقلی ہذا القیاس رواۃ حدیث را در شنیدن و فہمیدن
 غلطی واقع شدہ لیکن ہر گاہ احادیث مشہورہ از طرق متعددہ وارد میشوند تدارک غلطی زود میشود
 بخلاف حالت منام کہ در شنیدن حدیث منامی تنہا یک کس مے باشد و او ہم محمود شراب خواب
 کیست کہ غلط فہمی اورا تدارک کند چون این مقدمہ مہمد شد پس میگویم کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ
 وسلم بران شاہ را ہمین فرمودہ باشند کہ فرزند تو شفا یافت و مطلب تو حاصل شد برگشتہ طاہر عمل
 مکن و این شخص یعنی بران شاہ چون گفتہ طاہر را در محلیہ مملو داشت بجز در شنیدن این لفظ تو ہم
 کرد کہ شاید امر میکنند حال آنکہ ایشان نہی میفرمودند اینست جواب تحقیقی این حکایت و بعضی
 علما ازین حکایت جواب دیگر دادہ اند کہ چندان پسند فقیر نیست اگر چہ راہ بہ جہی دارد و این ہم
 محتاج تمہید مقدمہ است و آن مقدمہ اینست کہ رویت جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ
 وسلم البتہ واقعی و حق میباشد لیکن گاہی شیطان و جتنی آواز خود را با آواز آنجناب شبیہ خستہ
 و حکایت کردہ چنین میگوید و این مے پندارند کہ شاید آنحضرت گفتہ باشند حال آنکہ آنحضرت هیچ
 نفرمودند دلیلش آنکہ آنحضرت سورہ والنجم میخواندند چون باین آیت رسیدند افرا تیمم اللات والفری
 و مناتۃ الثالثۃ الاخری شیطان آواز خود را با آواز آنحضرت شبیہ ساختہ این عبارت بر خواند
 تلک الغرایق العلی و منها الشفاعۃ ترجی مشرکین از شنیدن این آواز خوش شدند و مومنین

و

عَمَلِکِین و ملوک گشتند این آیت نازل شد و ما را رساند من قبلک من رسول و لا نبی الا اذا تمنی
 القی الشیطان فی امنیة الخ فے سورة الحج پس چون حکایت نغمه انحضرت در بیداری بوقوع
 آمده باشد در خواب برای اغوای زبان شاه اگر این قسم را ده کرده باشد چه تعب باشد جواب سوم از مولانا عبد القادر
 آنکه انحضرت در مقام همین قدر فرموده اند که بگفته ظاهر عمل کن و نفرمودند که بمضی ظاهر عمل کن یا آنچه
 او تجویز کند بجا آر و ظاهر در وقت تخلیق نزد همین گفته بود که مذہب دوازده امام را اختیار کن و بگو
 مذہب دوازده امام با جمیع اہل سنت حق است و روش ایشان در سلوک و عبادت مقبول است
 طوائف اہل سنت است بلکه استناد اکثر طرق صوفیہ بایشان است پس مذہب دوازده امام را
 بسلوک طرق صوفیہ شد نورانیت باطن را با عبادت ظاهر جمع میکند و آنچه ظاهر مقصود داشت یا آئینہ
 آنچه بگوید و تجویز نماید داخل امر جناب رسالت نشد جواب چهارم آنکه این یک خواب علی تقدیر صحیح
 و عدم الغلط فے السماع و الفہم دلالت بر حقیقت مذہب امامیہ میکند و منامات بیشمار الہامات
 و کشفون بسیار از جماعہ کثیرہ اولیای سنت کہ در کشف الہی و کشف کونی یطوے دارند و ہزاران
 با صدق منامات و کشف آنہا بہ تجربہ رسیدہ گواہی ناطق بر بطلان آن مذہب میدہند اگر ہمہ
 منامات و کشف ترجیح برین یک خواب کذائی ندہم تعارض خود البتہ حاصل خواہد شد و الدلیلان
 اذا تعارضتا سقطا و عند ذلک یحب الرجوع الی الدلائل الاخری من الکتاب و السنۃ و الاجماع
 و الاخبار الصادقہ و العقل و بہ تیم المقصود جواب پنجم از مولانا رفیع الدین مرحوم تحقیق اینست کہ در
 حدیث شریف وارد شدہ است من رآنی فے المنام فقد رآنی فان الشیطان لا یمثل بصورتی
 و نفرمودہ اند الشیطان لا یمشی باسمی و نفرمودہ اند لا یدعی منصب بنوتی و لہذا بعض محققان
 کردہ اند بانصورت کہ در مدینہ منورہ مدفون است و بعضی تعمیم کردہ اند بجمیع صورت ہا کہ در وقت
 نبوت بودہ اند و بعضی تعمیم کردہ بجمیع صورت ہا کہ در تمام حین حیات بودہ اند مرجوح و مقذوح
 داشتہ اند قول کسی را کہ در ہر صورتی از نیک و بد رویت واقع شود و چگونہ مرجوح و مقذوح
 نباشد حال آنکہ مے بنیم در جہان بسیار کسان را از غاویان و مغویان مسے باین اسم مبارک اند
 در ہر ہر مذہب و بسا کس را ادعا ربوبت میکنند پس چه تعب کہ شیطان خود را یکے از غاویان و
 نماید و یا ہام و عمومی نبوت کند و لہذا احتیاج بہمان اقوال و افعال است کہ از زبان ثقات

در صحن حیات مروی گشته پس شیطان لبر ازین دریافت بود که این بهیار را بجان تمام جمید است و فی الفور شفا حاصل خواهد شد و وقت را غنیمت شمرده بران شاه را اغوا نمود و چون بران شاه این نکته واقف نبود تحقیق صورت و شباهت نا کرده در دام او افتاد و حال آنکه از صحابه کرام مثل عبد الله بن عباس و غیره مروی است که هر گاه کسی پیش ایشان میار جبال با کمال انحضرت در خواب نقل میکرد ایشان از تحقیق صورت میکردند پس جهالت بران شاه و بخیر می او معذورست در از می شیطان گشت و او را از راه بر و برین خواب او هیچ اعتماد نیست فقط

شرح روای می مولانا شاه عبدالعزیز صاحب

بسم الله الرحمن الرحیم

هفت سال میگذرد که بابت و هفتم ماه رجب شب معراج علی اکثر روایات فقیر در خواب دید که میدانے است دران فرش سفید براق گسترده اند و بران فرش مردم بسیار با شکل نورانی و لباس نامی فاخره منتظر قدم برکت از دم جناب حضرت امیر شسته اند فقیر هم بدر یافت این معنی دران مقام بر فرش مذکور جا گرفته ناگاه جناب حضرت امیر از جانب قبله نمایان شدند و سمت آن فرش توجه فرمودند و مردم همه برای تعظیم برخاستند و بلب فرش منتظر ایستادند فقیر نیز در وسط فرش منتظر ایستاده بسبب هجوم اطفال با عظمت تالب فرش نتوانست رسید ایشان تشریف آورده تفویض صفوف نموده نزد فقیر آمده چارز انوشسته اند فقیر با دلب تمام دوزانو مقابل نشسته الطاف بسیار فرموده و با میچکس کلام نفرموده محض با فقیر هم کلام شدند فقیر آن وقت را غنیمت دانسته چند چیز در آن وقت که در ذمین حاضر شده عرض نمود جواب با صواب یافته او آنچ فرموده اند این بود که شنیده ام شخصی بزبان پشتو کتاب تصنیف کرده است و دران کتاب چیزیکه تحقیر من بود درج نموده شمارا اطلاع این معنی هست یا نه فقیر عرض نمود که بنده زبان پشتو نمیداند تا از حال کتابها این نعت آگاه باشد موافق فرموده تحقیق نخواهم کرد باز عرض نمود که از مذاهب فقها کدام یک مختار و پسند جناب است فرمودند که هیچ مذاهب پسند ما نیست یا بطور ما نیست افراط و تفریط عمل آورده اند باز عرض نمودم که طرق اولیای ائمه کدام یک بطور جناب عالی است فرمودند که در اینجا هم همان جواب

در هر طریق چیزهای نامرضی با اختلاف طور یا احداث نموده اند و با این همه از طور یا تصور دارند
 زیرا که در عهد ما سه طریق شغل که در تقرب الی الله مفید باشد معمول و مروج بود ذکر و تلاوت
 قرآن و نماز آنها فقط ذکر اشغل مقرر کرده اند و تلاوت قرآن و نماز اشغل نمیدانند بعد از آن
 عرض نمودم که تلاوت قرآن و نماز را چگونه شغل باید گردانید از جناب ایشان طریق شغل
 تلاوت قرآن و نماز را القاشده و چیزهای بر زبان هم فرموده اند لیکن بیشتر تاثیر باطنی معلوم کردم
 و حالت باطن من تغییر شدید پیدا کرده که در وصف نمی آید از آن وقت آن امر در باطن خود
 مستقر می یابم عرض کردم که هر چند مرآتوسل بجناب عالی از راه طرق و سلاسل بسیار بجد الله
 حاصل است لیکن میخواهم که بلا واسطه بیعت نمایم آنجناب دست خود را آورده دست فقیر را
 گرفته بیعت فرمودند در الوقت القادر عظیم در باطن فقیر نمودند بعد از آن عرض کردم که اکثر متج
 خصوصاً قریشیان با جناب عالی مشاجرات نموده اند در حق آنها حکم چیست و چگونه بوده است
 این حقیقت فرمودند که ما از ایشان شکایت برادرانه داشتیم یا فرمودند شکایت برادری داشتیم
 و شکر رنجی مادر میان بود مردم ناهم این را بود در دور برده اند و بسیار افزوده بآن عرض کردم
 که فلان جماعت خود را اسید از اولاد جناب عالی می انکارند فرمودند که آن جماعه از اولاد
 من نیستند دروغ میگویند بعد از آن یکایک برخاسته و بهمان سمت سرعت مکان تشریف
 برده اند و مردم دیگر که منتظر بودند در حیرت ایستاده اند که کاش این محبت قدری امتداد
 می پذیرفت فقط مکاتبه آنچه بعد تحریر شرح رویای فقیر از وقوع و عدم وقوع استفسار فرمود
 اند در صورت وقوع استدعای حال اشکالات وارده بران نمودند پس مخفی ننماید که در محبت
 نسبت این رویا بطرف فقیر بطوریکه شرح آن نقل کرده فرستاده اند هیچ شبهه نیست و جواب
 از اشکالات وارده بر آن بدو طریق است اول اجمالی دوم تفصیلی اما اجمالی آنست که کسان
 از صحابه و تابعین که بشرف ملازمت حضرت امیر فایز شده بودند و مذہب حضرت ایشان را
 در فقیهات از ایشان دریافت کرده بودند آنها را بمذہب آنحضرت رضی الله عنه در امور فقهیه
 قطع و یقین حاصل بود و کسانیکه بالمشافه از حضرت ایشان دریافت مذہب شان نگردیده بودند
 ناچار محتاج بودند بوسایط و در صورت وقوع و سایط تنقید حال و اعمال و دیگر قواعد مثل

تقدیم حدیث بر اثر و محرم بر بیع و غیر آن که در موضع خود بین است متختم چنانکه در احادیث نبویہ علی مصدرنا الصلوٰۃ والتحبہ نیز بنا بر وقوع وسایط اعمال مثل این قواعد میکنند و اجراء عمل این قواعد در ادراک واقع غیر لازم جائز است کہ در واقع حدیثی یا اثری از جناب منسوب الیہ صادر شدہ باشد و در حدیثی یا اثری صحیح و ہمی از راوی بمقتضای بشریت واقع شدہ باشد لیکن از بخا کہ مجتہد مکلف باعمال این قواعد است نہ بادرک واقع لہذا جائز است کہ مجتہد سے مذہب حضرت امیر را در بعضی مسائل فقہ بنا بر بعضی وجوہ مثل ضعف رواۃ آن مذہب یا رسیدن حدیثی صحیح بکمال او برخلاف آن مذہب ترک نماید و حالانکہ آن مذہب حضرت باور سیدہ و ہمے از راوی واقع شدہ باشد یا منسوخ باشد مجتہد مذکور بجهت آنکہ قواعد مقررہ اصولیہ کہ مکلف بان بود عمل کردہ باجور خواهد بود چنانکہ در ترک یکے از حدیثین متعارضین فی الظاہ بعد از اعمال قواعد محذور است و شخص دیگر کہ مذہب امیر را در بعض فرعیات بطریقے از طرق علم دستبند است مجتہد مذکور را باعتبار واقع خلاف مذہب حضرت امیر گوید انہم محقق خواهد بود و طعن از ہر دو مندرج و اما جواب تفصیلے پس گویم منشاء اشکالات بران دو امر است یکے تحریف ناسخ و نقل بعضی الفاظ و عدم تعمق ناظرین در عبارات و مواخذہ بر ظاہر بعضی الفاظ اما امر اول پس بیانش آنکہ ناقل شرح ردیالفاظ ذکر را در دو موضع کہ قریب ہمدگر واقع اول بہ نسبت ادنیٰ مناسبت صوری بلفظ اکثر تحریفا تبدیل نمودہ حسب نقل اگر تلاوت قرآن الے آخر العبارة لہذا بجهت غیر مذکور بودن ذکر کلمہ کہ بموجب حدیث شریف افضل الاذکار است شبہہ بخاطر ناظرین راہ یافتہ و اصل عبارت اینست زیرا کہ در عمدہ ماسطریق شغلیکہ در تقرب الے القہ مفید باشد معمول و مروج بود ذکر و تلاوت قرآن و نماز اینہا فقط ذکر اشغل مقرر کردہ اند و تلاوت قرآن شریف و نماز را شغل نمیدانند انتہی و ہر چند کہ وقوع تحریف در عبارتے کہ نسبت ناقلین مہر شدہ در انجا رسیدہ بود دریافت عبارت صحیحہ منقول شدہ واضح است لیکن بنا بر مزید اطمینان خواطر طالبان حق بذریعہ توضیح نوشتہ میشود کہ بوجود لفظ ذکر بجای لفظ اکثر آنکہ قبل این لفظ محرف سہ طریق شغل مذکور است کہ ذکر و تلاوت قرآن و نماز بیان آن سہ است پس اگر لفظ اکثر بجای لفظ ذکر واقع شود طریق شغل ہمگی دوباقی ماند و آن خلاف سیاق کلام است کہ در ماسبق طریق شغل سہ مذکور شد

و چون وقایع تحریف لفظی از ناقل شرح و جواب بر صفحه مرسم گشت اشکال باینکه مطابق رویا
 ذکر کلمه و در ذریعہ قرب الہی معلوم میشود از اصل منہدم گشت و وجہ دفع اشکال ظاہر است
 چه لفظ ذکر در شرح رویا در بیان طریق شغل مذکور است ناسخ از اباد نے مناسبت صوری بلفظ اکثر
 تحریفاً تبدیل نموده و درود ہم در ذکر داخل است پس آنہم مذکور داخل ہذا الاشکال و محمل ذلک
 الاعضال آمیم ہر بیان حل اشکالات قسم دوم کہ منشا رآن تعمق در عبارت شرح جواب موخذہ
 بر ظاہر بعضی از الفاظ است مقدمہ را بطور تمہید میکنم کہ بعد استنتاج نتیجہ از ان خود بخود شبہات
 وارده از ہم می پاشند مقدمہ اول آنکہ غیر مختار و ناپسند بودن مذہب چیز دیگر است و باطل
 بودن آن امر آخر غیر مختار عبارت از جائز مرجوح می باشد و باطل عبارت از ناجائز محض ہمین
 جہت غیر مختار در مقابل جائز غیر راجح واقع می شود و باطل در مقابل حق کما ہول الشہور فاین
 ہذا من ذاک دو م غیر مختار بودن مذہب مجتہد لاحق نزد مجتہد سابق مثلاً مستلزم آن نیست
 کہ تمامی مسائل مخصوصہ مذہب مجتہد لاحق نزد مجتہد سابق غیر مختار باشد چہ مرضی و مختار چہ
 می باشد کہ از جمیع انحاء غیر مرضیہ خالی باشد چنانکہ حق صحیح چیز می باشد کہ از جمیع انحاء باطل
 و سقم متبر باشد و چون باعتبار بعضی مسائل مذہب مجتہد لاحق مثلاً مرضی مجتہد سابق نباشد
 مذہب مجتہد لاحق خلاف مرضی مجتہد سابق خواهد بود بلکہ در حقیقت غیر مرضی و ناپسند بودن مذہب
 نمی باشد مگر باعتبار بعضی مسائل مجتہد فیہا چہ بالاستقرار و بیچ مذہب مجتہد نیست کہ مجتہد دیگر
 باعتبار جمیع مسائل مجتہد فیہا ناپسند و غیر مرضی باشد کما لا یخفی علی من تتبع الکتاب اللہی صنف
 فی الاتفاق الآئمہ و اقرار قہا - سوم آنکہ مذہب مختار مرضی همان می باشد کہ مودی میشود بطرف آن
 اجتہاد پس ظاہر است کہ خلاف آن خلاف مرضی و غیر مختار خواهد بود - چہا م آنکہ مخالفت در امور
 مجتہد فیہا کہ احکام فرعیہ می باشد مستلزم رجوع شاعت و قباحت بطرف احدی از مخالفین
 نیست و تفصیل کلام دین مقام بطوریکہ مودی بطرف اثبات مرام شود آنکہ در قرن اول
 کہ مشہود بالخیر است بلکہ در زمان لاحق در دین سہ امر معتبر بود عقاید و اعمال شرعیہ و ترکیب
 باطن اما عقائد پس در ان اصلاً مخالفت گنجایش ندارد کہ نہ سلف فیما بینہم در ان مخالفت
 داشتند و نہ خلف را در ان مخالفت سلف یکسیر موجدان و مذہب فقہای اربعہ و دیگر مجتہدین

اصول و عقائد با سلف مخالفت ندارد اما فروع اعمال پس در آن اختلاف کثیر گنجایش دارد بلکه اختلافی که موجب رحمت است همین است بیان این اجمال آنکه مذاهب فقهای معتبر است از طریق که ایشان برای فروع اعمال از کتاب و سنت موافق فهم و قواعد مقرر و مطلب نموده مقرر کرده اند و در فروع اعمال اختلاف کثیر از سلف متواتر است چنانچه اختلاف حضرت عائشه و حضرت امیر المومنین علی مرتضی و ابن عباس و ابن عمر و دیگر مجتهدین صحابه رضی الله عنهم فیما بینهم مثل اختلاف چهر تسمیه و اخفای آن و قرارت فاتحه در حالت اقتدای امام و عدم آن همچنین اختلاف در اذان و وضو و غسل و صوم و زکوة و حج و تلاوت قرآن در میان علما مشهور است باین قسم اختلاف هیچ یک مذہب دیگر را باطل نمیکند آری نزد هر یک مذہب خود مرضی و مختار بود و مذہب دیگر را غیر مختار علی هذا القیاس در اشغال ترکیه باطن طرق مختلفه داشتند بعضی بکثرت نوافل از نماز و روزه و بعضی با کثارت تلاوت قرآن و بعضی به مراقبه چنانچه از حدیث با غلام حفظ الله تجده تجاکب مستفا و میشود و بعضی با کثارت صحبت آنحضرت صلی الله علیه و سلم و بعضی بقوت محبت درین راه تقرب می جستند و ظاهر است که طریق مرغوب نزد هر یک همان بود که بآن تقرب می جست لیکن ابطال طریق دیگر را نمیکند پس معلوم شد که درین قسم امور اعنی اشغال ترکیه باطن هم مسامح اختلاف است و ازین مقام دریافت شد که امور فرعیه شرعیه فی نفسها قابل اختلاف اند و مناط وقوع اختلاف در آن حصول مرتبه اجتهاد است پس هر کس را که این مرتبه حاصل باشد او را خلاف مجتهد نظر بر او اند جایز است ازینکه آن مجتهد دیگر صحابی باشد یا غیر آن و چون مقدمات بدیافت رسید حال میگویم که لاکثاری از محدثین اهل سنت مذہب حضرت علی مرتضی را در فقهیات از کتاب الطحاوی تا کتاب القضاء به ترتیب جمع کرده کتابی مستقل در فقه ساخته است هر یک که خواهد بطرف آن کتاب رجوع نماید تا معلوم شود که مذہب فقهای اربعه یا مجتهدات حضرت امیر افضلی ندارد و فلذا آنجا که بهم رسیدن این کتاب و مطالعه تمامی آن خالی از تعسر نیست لهذا مختصر میگویم که در کتب متداوله فقه شایع و ذالاج است که در بعضی مقامات بعضی فقهای مذاهب خود موافق مذہب حضرت امیر میگویند و مذہب مخالف را مخالف آن و جای بالعکس برای اطمینان

نفس طالبان بطریق مثال از هر دو قسم مسائل یک یک مسئله ذکر کرده میشود در شرح قفایه سیکوید
فصل تقطع یمین السارق من زنده و حیم ثم رجله الیسری ان عاقدان عادتا لثالثا لا یسمن حتی یتوب
وعند الشافعی یقطع ید الیسری ثم رجله الیمینی لقوله علیه السلام من سرق قاطعوه فان عاقدًا قطعوه
وذهبنا ما ثور عن علی رض الخ ودر رحمة الامه سیکویدین سرق قطعت ید الیمینی ثم لوم سرق ثانیاً قطعت
رجله الیسری بالاتفاق فلو سرق ثالثاً قال ابو حنیفة ریح واحد ریح فی احدی الروایتین لا
یقطع الا من یدور جل بل بحبس وذهب مالک و الشافعی انه یقطع فی الثالثة لیسری یدیه و فی
الرابعة یمینی رجلیه و هی الروایة الاخری عن احمد انته و نیز در شرح قفایه در باب سجود التلاوة
سیکوید و اختلاف فی موضع السجدة فی حم السجدة فعند علی رضی الله عنه هو قوله تعالی ان کنتم لایا
تعبدون و به اخذ الشافعی و عند ابن مسعود رضی الله عنه هو قوله تعالی و هم لایسأمون فاخذنا
بهذا احتیاطاً فان تاخیر السجدة جائز لا تقدیمه انتہ و از اینجا که مخالفت امام شافعی و امام مالک
و امام احمد بر یک روایت با حضرت امیر در مسئله اولی و مخالفت خفیه با حضرت ایشان
در مسئله ثانیه در امور فرعیه است مبنی بر دلیل چنانکه دلیل امام شافعی و امام مالک و امام احمد
بر یک روایت در قطع سارق در مرتبه ثالثه حدیث فان سرق فاقطعوه الخ است و دلیل خفیه
در موضع سجود حم السجده جواز تاخیر سجده است کما نقله عن شرح الوقایة لهذا المعنی به طرف
امیر اربعه نسبت این چنین مخالفت متوجه نمیشد مگر مخالفت جزوی در میان مذاهب فقہار
اربعه و مذہب حضرت امیر ثابت باشد و از مقدمه سوم بدریافت رسید که مذہب مختار و رضی
مجتهد بجان می باشد که موافق با جہاد باشد پس امری که خلاف اجتهاد حضرت امیر باشد خلاف مرضی شان خواهد بود
و از مقدمه دوم معلوم شد که براسی غیر مختار بودن مذہب مجتهد لاحق نزد مجتهد سابق لازم نیست
که تمامی مسائل مختلفه مذہب مجتهد لاحق نزد مجتهد سابق غیر مختار باشد بلکه سبب غیر مختار بودن
بعضی مسائل مذہب را غیر مختار توان گفت و از مقدمه اولی معلوم شد که غیر مختار چیز دیگر است
و باطل امر آخر پس از غیر مختار بودن مذاهب فقہار اربعه باعتبار بعضی اختلافات اجتهادیه ایشان
با حضرت امیر که آن اختلافات ایشان مبنی بر دلیل است بطلان مذاهب فقہار اربعه لازم
نمی آید و ترجیح مجتهد خلاف مذہب حضرت امیر را بر اجتهاد ایشان نظر بر قاعده شرعیہ مثل

ترجیح یک حدیث است بر حدیث دیگر نظر بر قراین و اشارات مرجمه پس چنانکه این قسم ترجیح یک حدیث بر حدیث دیگر مستلزم قیاسی نیست همچنین ترجیح مجتهد و لایله شرعی را که ماخذ اجتهاد و اول باشد بر اجتهاد حضرت امیر که تا باو بواسطه کثیره رسیده و بجهت کثرت و سالیان محتاج به تنقید اعمال و احوال دیگر گردیده مستوجب شناخت نباشد پس بحکم مقدمه راجعه بختلاف اجتهاد و فقها را راجعه باجتهاد حضرت امیر که در امور فرعی مقرر و باو شرعی مستلزم بطلان و قیاسی و دیگر نباشد بلکه موجب رحمت باشد پس جواب حضرت امیر در خواب در امر مذاهب فقها بعد اعمال فکر و رویه و منتج گشت و تنبیه در نظر انصاف گزینیان حق با هر صواب ظاهر باشد اینست جواب از شبهه که سبب لزوم غیر مرضی بودن مذاهب فقها بر رویا ایراد کرده اند ازین جواب دفع شبهه غیر مرضی بودن طرق اولیاء الله نیز مستفاد میشود و سوا می این از شبهه غیر مرضی بودن طرق اولیاء الله جوابی دیگر هم است که از شرح خواب مستفاد میشود و آن عدم رضای حضرت امیر بسبب احداث چیزهای نامرضی است کما هو مصرح فی شرح الروایات و طرق اولیاء الله احداث بعضی امور غیر مرضی باشد که مقلدان طرق ابداع آن کرده نه باعتبار نفس آن طرق و بر مایه ظاهر است که در هر طریق بعضی قیود و رسوم حادث شده اند که در زمان سابق نبودند پس طرق اولیاء الله را بسبب امور محدثه غیر مرضی گفتن بمشابهت است که کسی طوایل اسلام حلال را بسبب ارتکاب منہیات و بدعات غیر مرضی بگوید پس عدم رضای راجع بطرف منہیات و بدعات است نه معاذ الله بطرق و آنچه نوشته اند که شیعیان بمضمون این رویا بے پرده از خوشی به پیر این میگویند و میگویند که این رویا صافی و بر حقیقت مذرب و لایله است واضح که پیر و فقهای مذاهب و معتقد اهل طرق نیستیم و غیر از زمان و تلاوت شغل نمیداریم انتہی پس بر عقلای دیندار خفاست ندانند که درین رویا اصلاً جای خوشی شیعیان نیست بلکه غالب التفات و الطاف حضرت امیر و خصوصیت شرف خطاب بطرف سائل و اخذ بیعت از سائل و تعلیم شغل نماز و قرآن که منطبق ثابت است شایان است که شیعه بدریافت این جامه بر خود درند و اگر از همه اغماض نظر کرده لفظی را بمجموعه مضمون خواب و موافق مطلب خود در گمان باطل خود فهمند و از باقی اعراض نمایند در نظر عقلاً مثل مستدل بحکم لا تقربوا الصلوة و اهن شد بالجملة از ما سبق معلوم شد که بحکم این رویا بطلان مذاهب

فقہاء و اربعہ غیر لازم الورد و دلیلے برای حقیقت مذہب شیعہ غیر موجود و ادعاے ایشان
 باینکہ غیر از نماز و تلاوت شغلے نداریم ادعا می خلاف واقع است چرا کہ در ادعا می فرایض نماز تمام
 فرق اہل اسلام متساوی الاقدام اند شیعہ در آن خصوصیت نیست و در ادعا می سنن و نوافل
 کہ موجب قرب میتوانند شد نہایت قاصر اند کہ تارک سنن اند و نفل را راساً ساقط میگویند لہذا
 ترک سنن و نوافل از شعار ایشان گردیده و عدم اعتداد ایشان بطرف تلاوت قرآن بسبب آنکہ
 جمع کردہ حضرت عثمان و مثل توریت و انجیل محرف بر غم ایشان بر دافضین مذہب ایشان ظاہر
 است پس ادعا می شغل نماز و تلاوت سوا می موطن خیال ایشان در واقع وجود می نداشته باشد
 و قطع نظر ازین گوئیم شغل نماز و تلاوت قرآن اعنی صرف اوقات درین و فعل شریف چیز دیگر
 است و نماز را شغل ساختن مثل اشغاکے کہ در میان صوفیہ مشہور است امر آخر پس اگر بالفرض
 در نماز و تلاوت مشغول باشند در مصداق این رویا داخل نخواهند بود چرا کہ در رویا نماز و تلاوت
 را شغل ساختن مذکور است نہ مشغول بودن بہ نماز و تلاوت و از آنجا کہ شیعہ منکر طریقت اند بالفرض
 از اشغال ایشان نیز بزار باشند پس شغلے کہ در رویا مذکور است منافی مذہب شیعہ خواهد بود نہ موید
 آن کما لخصی و اگر شیعہ بخلاف بعضے مسائل فقہا بہ بعضے آثار حضرت علی مرتضیٰ کہ حکم رویا
 لازم مے آید بر اہل سنت تشبیح نمایند نیز ناموجہ است چرا کہ هیچ مجتہد بدون دلیل شرعی
 حکم نمیکند و در صورت وجود دلیل از مخالفت آثار صحابہ کہ اضطراب را بنابر اعمال قواعد مقررہ صوبہ
 لازم مے آید بآنکہ نیست و شیعہ نیز در مواضع بسیار مخالفت آثار حضرت امیر و کرامتہ اہل ہار
 محض بنابر آنکہ آن آثار موافق مذہب اہل سنت واقع اند نموده اند اگر چه این امر بر دافضین شیعہ
 خفا می ندارد لیکن بحتنبیہ ناواقفان نوشته میشود کہ بر این دعوی کتابین معتبرین شیعہ اعنی المستقصا
 و وشاہد عادل موجود اند کہ مصنف نظر بر موافقت اہل سنت بسیاری از احادیث حضرت امیر و کرامتہ
 و امیہ طاہرین را ترک میکنند ہر کہ خواهد بطرف آن رجوع نماید و از آنجا کہ مخالفت شیعہ با طریقتہ
 حضرت امیر و کرامتہ عقائد و مایحہ ہا بر سہ ماہر طاہر و باہر و بر ناظر تحفہ اثنا عشریہ اظہر است کہ
 انہیضی موجب ظہور بطلان مذہب شیعہ است و لہذا عسے بنابر بطلان مذاہب ایشان سال را
 بدریافت بطلان امر حاجتہ نبود و ظن غالب آنست کہ اگر از جانب شیعہ سوال واقع مے شد

حضرت امیر نجواب آن بر لفظ غیر مرضی و ناپسندیده بودن اکتفا نموده فرمودند بلکه الفاظ برات
و بیزاری خود از طریقه ایشان و دودمی ایشان از طریقه خود ارشاد میفرمودند چنانچه در حال حیات
خود فرموده اند ان قوما یخلون من العلم و یلینون بالبل شیعة لسانهم لیسوا و الا لایطعن فیهم و آنچه از شیعه بطریق نقل
نوشته اند که حضرت امیر کرم الدین و جبه نفی سیادت کسانی که فرمودند ایشان آمانند که ما معتقد
شان نیستیم و سنیان ایشان را از سادات می پذیرند انتہی طرہ اختیار بطهر الغیب و ادعا علم
قلوب است که با واقع منافی و با نفس الامر متباین و تفصیلش آنکه آن جماعه که خود را به سیادت
نسبت میکنند فرقه خاص اند از سکان همین دیار که کمال غلطت و تشیع دارند پس نفی نسبت
آنها یا بطریق حقیقت است یا بطریق مجاز بجهل آن نیست من الملک انہ غیر صالح

سوره بقره

بسم الله الرحمن الرحيم

سوال آنکه در تحفه اثنا عشریه صلوٰۃ و سلام بالاستقلال برایمہ اثنا عشر نوشته و حال آنکه این اطلاق
نزد اهل سنت جائز نیست چه که تشبیه بابل بدعیت لازم می آید و اهل سنت اجتناب از این
تشبیه بر خود لازم شمرده اند پس براس جواز این اطلاق سند از کتب معتبره اهل سنت باید آورد
جواب اند شاه عبدالغزیز صاحب صلوٰۃ غلط در تحفه اثنا عشریه جامع صلوٰۃ بالاستقلال بر غیر انبیا
واقع نیست آری علیه السلام در حق حضرت امیر المومنین و حضرت سیدتنا و جنین
و دیگر ائمہ مذکور است لیکن مذہب اهل سنت همین است که فقط صلوٰۃ بالاستقلال بر غیر انبیا
درست نیست و سلام بر غیر انبیا میتوان گفت و سندش آنست که در کتب قدیمه حدیث اهل
سنت خصوصاً ابوداؤد و صحیح بخاری بعد از ذکر حضرت علی و حضرت حسنین و حضرت فاطمه و حضرت
خدیجه و حضرت عباس لفظ علیه السلام مذکور است آنکه علمای مشفقین^{علیہ السلام} مادر ار النہر ابن الطلق
را براس تشبیه با شیعه منع نوشته اند اما تشبیه بابلان در امر خیر ممنوع نمیتواند شد و برای الزام
این مردم میتوان گفت که در اول کتاب اصول حنفیہ که شاشی است در عین خطبہ بعد از
حمد و صلوٰۃ میگوید و السلام علی ابی حنیفہ و احبابه و ظاہر است که رتبہ این حضرات که نامهای
ایشان مرقوم شد کم از رتبہ امام اعظم نیست پس نزد ایشان هم اطلاق لفظ سلام برین بزرگواران

بسم الله الرحمن الرحيم

جائز است و مع هذا حدیث شریف ہم تجویز علیہ السلام بغیر انبیاء آمدہ کہ فرمودہ اند علیہ السلام
 نتیجہ الموتی تے تخصیص این حدیث در شکوہ شریف است باید دید در قرآن مجید است و سلام علی عباده الذین
 اصطفیٰ تخصیص بانبیاء پس بلا شبهہ جائز باشد نقطہ بندہ خلیل الرحمن بر بیان پوری مے گوید کہ در صواعق
 محرقة آورده الآیة الثالثة قوله تعالیٰ سلام علی آل یاسین فقد نقل جماعة من المفسرین عن
 ابن عباس رضی اللہ عنہما ان المراد بذلك سلام علی آل محمد و کذا قالہ الکلبی و علیہ رفہ و صلے اللہ
 علیہ وسلم دخل بالطریق الاولیٰ او النقص کما فی اللہم صل علی الی اونی و فی و تجوی نیز در معالم
 التنزیل این روایت ذکر کرده۔ وقال توالمے فی سورة طہ و السلام علی من اتبع الهدی بآلخص
 انبیاء۔ مکتوب حال ہمہ بیان امام حسینؑ در واقعہ کر بلا۔ حضرت
 امام حسین علیہ السلام وقتی کہ در کربلا تشریف آوردند ہمراہ ایشان سہ پسر بودند علی اوسط امام
 زین العابدین کہ در الوقت بیمار بودند پسر دوم علی اکبر سبت و دو سالہ عمر داشتند جنگ کردہ شہید
 شدند پسر سوم در نام ایشان اختلاف است بعضی عبد اللہ و بعضی علی اصغر گفتہ اند ایشان
 نیز شہید شدند شیر خوارہ بودند حضرت امام ایشان را بسبب غلبہ تشنگی در کنار گرفته زبان خود را
 برای تسکین عطش در دمان ایشان میدادند کہ ناگاہ تیرے از جانب اشقیاء بجلع قوم معصوم رسیدہ
 در کنار پدر جان داد و یک دختر ہمراہ حضرت امام علیہ السلام بود سکینه نام داشت و با حضرت قاسم
 منسوب بود و در الوقت ہفت سالہ عمر داشت و روایت نکاح ایشان با حضرت قاسم غلط است
 در الوقت فرصت این کار نبود و آنکہ مشہور است کہ حضرت سکینه در راہ شام فوت شدند این ہم
 غلط محض است چنانکہ ایشان جمادی ایام زندہ ماندند و با مصعب ابن زبیر منکوحہ شدند و زبیر
 عمہ زادہ حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم حضرت علی کرم اللہ وجہہ است و دختر کلان حضرت امام
 علیہ السلام کہ فاطمہ صغری نام میداشت او ہمراہ شوہر خود کہ حسن متین پسر حضرت امام حسن علیہ السلام
 بود در مدینہ ماندہ در دشت کربلا نیامد و نام مادر امام زین العابدین شہر بانو لقب بہ شاہ زنان
 دختر نیز و جربون خسرو پرویز بن ہرمز بن نوشیروان است و نام مادر علی اکبر علیہ السلام دختر ابی مر
 ابن عوہ بن مسعود کہ سردار بنی ثقیف بود و نام مادر پسر سوم کہ شیر خوارہ بودند بیاد نیست این
 قدر معلوم است کہ از عرب بود و از نسل بنی قضاہ و نام مادر سکینہ رباب دختر امرأ القیس

بن عدی که از نبی کلب بود و از جمله ازواج خود حضرت امام رباب را بسیار دوست میداشتند و نزد حضرت امام عزت تمام داشت چنانکه درین باب شعرهای هم فرموده اند شعر عمری اننی لاجب علیا تحمل بها سکینه والرباب ایضاً یعنی قسم جان خود که من آن زمین را دوست میدارم که سکینه و رباب در آن بنشینند و منزل کنند و نام مادر فاطمه صغری که دختر کلان حضرت امام علیه السلام در مدینه ماند بود ام اسحاق و حضرت طلحه که یکی از ده یار بشتی بودند مشهور و معروف اند و حضرت امام باقر در اوقات چهار ساله بودند چرا که قبل از واقعه کربلا که در سنه شصت و یک هجری شده بود چهار سال پیشتر در سنه پنجاه و هفت هجری پیدا شده بودند و از جمله ازواج حضرت امام در آنوقت همراه ایشان شهریاران و مادر لیسر سوم شیر خواره بودند و حال دیگر از اول ج معلوم نیست که در آنوقت زنده بودند یا مرد و فرزندان حضرت امام حسن علیه السلام که شربت شهادت نوشیدند چهار تن بودند حضرت قاسم و عبدالودود و ابوبکر و از فرزندان حضرت امیر المومنین علی کرم الله وجهه پنج کس همراه بودند حضرت عباس بن علی و حضرت جعفر بن علی و حضرت عثمان بن علی و حضرت محمد بن علی و حضرت عبدالمدین علی شهید شدند و عباس بن علی که علمدار بودند از فرار حضرت امام در کربلا دوسه تیر پرتاب روضه ایشان جداست و دیگر شهیدان کربلا در روضه حضرت امام مدفون اند و از فرزندان حضرت عقیل حضرت مسلم قبل از آمدن حضرت امام در کربلا دوم ذی حجه سنه شصت از هجرت در کوفه شهید شده بودند و ایشان را حضرت امام از آنکه پیشتر روانه فرموده بودند که از مردم کوفه قول و قرار استحکم استوار گرفته اطلاع دهند و دو پسر نیز همراه پدر شهید شدند محمد و ابراهیم نام داشتند و عبدالودود و عبدالرحمن و جعفر پسران عقیل بن ابی طالب که همراه بودند شهید شدند و از فرزندان عبدالمدین جعفر طیار برادر حضرت علی کرم الله وجهه و دو پسر همراه حضرت امام شهید شدند که محمد و عون نام داشتند و خواهر زاده نامی حقیقی حضرت امام بودند و مادر ایشان حضرت زینب که دختر حضرت امیر المومنین علی علیه السلام از بطن حضرت بتول بودند و خواهر حقیقی حضرت امام بودند و با عبدالمدین جعفر طیار نکاح شده بود و حضرت امام زین العابدین و عمر بن الحسن و محمد پسر عمر بن علی و دیگر صاحبزاده صغیر الحسن در مدینه بیان رفتند و حضرت زینب خواهر حقیقی حضرت امام دشهر بانو زوج حضرت امام و حضرت سکینه دختر حضرت امام و دیگر زنان اهل بیت همراه بودند در کربلا و شام رفتند فقط

نقل خط شاه غلام علی صاحب حضرت سلامت سلمه الله علی رؤس الفقراء باختیار الفقته
 علی الغنا بعد تسلیمات کثیره معروض میدار و که در بنوقت شخصی ظاهر نموده که در مدرسه مانفیه
 مذکور نوکری کفار و کفر قبول فقه افتاد میشود خدا گاه است که فقر را شرف علم و علم را شرف نبی آدم گردانید
 ازین خبر این فقیر بسیار تاسف نمود خاک نشینی فقر را به از صدر نشینی اغنیاء هرگز مولوی عبدالحی صاحب
 قصداً این امر نامبارک ننمید بنان پاره قناعت ساخته اند فیه الله درس طالبان علم فرمایند و اوقات
 بزرگ و مراقبه معمور دارند و در نیجا هرگز هرگز متعلق بجماله نشوند بزرگ و بجز در ساریم و هر نفس را
 نفس آخرین انکاریم برای خدا باشیم بطور بزرگان خود و سلف صالح خود زیاده امید و ارغو گستاخی است
 و بشنیدن خبر نیک انجبال خوش میشود و با نچه لایق شان درویش نیست مشوش معذور خواهند
 داشت زیاده چه جواب از مولانا شاه عبدالعزیز صاحب شاه صاحب عرفان مراتب سلمه الله
 تعالی بعد از سلام سنون الاسلام مکشوف خاطر عاظم باد که رقیه کریمه وصول عزت شمول نمود
 آنچه تردد بخاطر شریف از مذکور نوکری و رنگیان و قبول خدمت افتاد ایشان که درین مدرسه
 از چند روز میشود لاحق گردید بوضوح انجا مفید بعض این خبر صحیح است و بعض ناصح اصل حقیقت
 نیست که مولوی رعایت علینحان مختار کار فرنگی بسیار مستعد اند مگر این جانب نوشتند که شخصی را از
 علماء متدین که مرثی نباشد و اطلاع بر مسائل فقه داشته باشند نزد این جانب باید فرستاد تا باند
 در هر واقعه و حادثه بموجب روایات فقه حکم میکرد و باشم این جانب نوشته شد که صاحب نوکری و محبوب
 فرنگیان اند مباد آنها تکلیف حکم نامشروع دهند تا این شخص را که ما بفرستیم اختلاط صحبت فرنگیان
 ضرر یافت و موجب ممانعت در امور اسلام شود ایشان از انطرف بتاکیدات تمام قلمی نمودند که
 اصلاً آن شخص را اختلاط فرنگیان نخواهد شد نه آنرا تکلیف حکم نامشروع داده خواهد شد بلکه در مکان
 جدا گانه در شهر بالاستقلال سکونت خواهند و زید و آنچه موافق شرع محمدی باشد صاحبها الصلوة والسلام
 من و عنده من و سواس حکم نماید بعد از ورود این قسم بقایم ایشان تامل و فکر نموده شد که این قسم محله
 با کفار که امداد و ترویج احکام شرعیه باشد موافق شرع جائز است بانه حضرت حق عزوجل این آیه در
 خاطر انداخت و قال الملک اتونی به بتخلصه نفسی فلما کلمه قال انک الیوم لدینا مکین ابن قال حطینی
 علی خزائن الارض انی خفیظ علیم قال البیضاوی فیه دلیل علی جواز طلب التولیه و اظهار ان مستحبها

والتولی من یدالکاف اذا علم ان لا یسل لے اقامتہ اتقوا سیاتہ اللہ استظاہر الخلو انیت انچہ تعلق بشریعت
دارود اما انچہ تعلق بطریقیت دارد پس ترک و تجوید و اختیار فقر و ترک مکاسب و طریقت ہمہ
میشود کہ اختیار خود التزام این ترک کرده باشد و بدست شخصی عہد بستہ و تا وقتیکہ التزام این فقر و عہد
برین از شخصی بوقوع نیامد باشد بل وجود تعلق بعلایق قیام بخدات مشغولی باطن و ذکر و فکر اقبہ و شاید
حاصل میشود بالجملہ کسب تعلق بخصمت است از محرمات طریقت نیست و الاقضاہ و دیگر اہل مکاسب
را تلقین طریقت جائز نمی شد و حال آنکہ بسے ازین فرقه اولیا و کبار گشتہ اند بمرتبہ کمال و تکمیل
رسیدہ چہ جامی کسے کہ هنوز مبتدی باشد آرسے ترک و تجوید درین طریقت عنایت است و نہ شمشیر
یعنی عدم عیال یا عدم والدین کہ خدمت آنها فرض باشد یا اقارب دیگر کہ واجب مشفقہ باشند
باز غور کرده شود کہ درین از بیج مخدومی از محبت کفار و مدانیت در حدود اسلام یا موافقت با نہاد در سب
کفر یا خوش آمد آہنہا و مبالغہ در کذب و دیگر مفاسد کہ مصاحبان اغیار اہم میرسد اصلاً موجود نیست
پس در اباحت آن در شریعت و طریقت بیج شبہ نمائندہ مانند این کہ خلفا و اصحاب مختارین اولیا
را دیدہ و شنیدہ ایم کہ معلم اطفال یہود میکردند و مبشر بہ بشارت عمدہ بودند چہ جای
کسے کہ هنوز درین راوی قدمی نہ نہادہ و زمام اختیار خود را در دست ترک و تجوید ندادہ بنابراین
این امور مرقومہ تجویز کردہ شد کہ مولوی عبدالحی صاحب از بخار و ند اگر مفاسد مظلونہ و موہومہ
نباشند فہما و الابرغاستہ بیایند چون این قدر معلوم شد خاطر شریف را بدرجہ از علاج نباید
داد و این قدر اجمالاً زمین نشین باید ساخت کہ اینجانب ہم عمرے درین مذکورات صرف کردہ
داز آبا و اجداد ہمین وضع را دیدہ و شنیدہ یکایک نے حجت شرعی و بے تجویز در باب طریقت
حرکتے ناملاکیم کہ دین ہر دورہ استہجن مستقیم باشد انشاء اللہ تعالیٰ نہ برای خود و نہ غیر خود تجویز
خواہد کرد و زیادہ چہ نویسید و السلام والا کرام رقعہ شاہ غلام علی صاحب موسومہ مولانا
شاہ عبدالعزیز صاحب حضرت سلامت معارج القدس چہ کتاب است و اذکیت چہ بیان
مینماید باید فرستاد برای یکروز یا احوال اجمال مطالب آن تحریر فرمایند زیادہ چہ جواب از
مولانا صاحب ممدوح رشاد صاحب عرفان مراتب سلمک اللہ تعالیٰ بعد از سلام سنون کشف باد
معارج القدس تصنیف امام غزالی است رحمۃ اللہ علیہ فی معرفۃ انفسہ قوام و تہذیب اخلاقہا

و اصلح فسادها لیکن بیان بطور حکمت مع شوب قلیل من قواعد التصوف و السلوک و کتاب الطائفة القدسیة فی معرفة النفس تصنیف ولی نعمت مرحوم علیه الرحمة در معرفت لطائف نفس بر قواعد تصوف و سلوک است محض بالفعل این طریق ثانی افصح و آسان است اگر مطالعه منظور باشد لطائف القدر مطالعه باید فرمود و کتاب محارج القدس اخلاق غایت بسیار دارد معینا خود در مطلب آن درین زمان جمع نموده و در زیادہ بنجر و دعای مراتب عرفان و کمال چه نویسد و السلام المرقوم ۲۰ رجب ۱۲۳۶ هجری قمری

سوال انسان را بعد موت ادراک و شعور باقی ماند و از احوال خود در احوال می شناسد و سلام و کلام ایشان را می شنود و یا نه - جواب انسان را بعد موت ادراک باقی میماند بر این مبنی شرع شریف و قواعد فلسفی اجماع دارند اما در شرع شریف پس عذاب قبر و تغیم القبر بتواتر ثابت است و تفصیل آن در فتر طویل میجوید در کتاب شرح الصدور فی احوال الموتی و القبور که تصنیف شیخ جلال الدین سیوطی است و دیگر کتب حدیث باید دید و در کتب کلامیه اثبات عذاب القبر مینمایند حتی که بعضی اهل کلام منکر آنرا کافر میدانند و عذاب و تغیم بغیر ادراک و شعور نمیتواند شد و نیز در احادیث صحیحہ مشهوره در باب زیارت قبور و سلام بر موتی و هم کلامی بآنها که انتم سلفنا و نحن بالاثرون اما ان شاء الله کلم الاحقون ثابت است و در بکار می و سلم موجود است که آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و سلم با شهداء بدر خطاب فرمودند ای و جد تم ما وعدکم حقاً مردم عرض کردند یا رسول الله آیت کلم من اجساد و لیس فیها روح فرمودند ما انتم باسمع منهم و لکنهم لا یجیبون در قرآن مجید ثابت است لا تقولوا لمن قتل فی سبیل الله امواتاً بل احياء عند ربهم یرزقون فحیون با انتم الله من فضله - بلکه از احوال پس آیندگان خود هم خوشی و بشارت ثابت است - و یستبشرون بالذین لم یلقوا بهم من خلفهم الا خوف علیهم و لا هم یجزلون بالجمله انکار شعور و ادراک اموات اگر کفر نباشد در الحاد و بودن او شکی نیست و اما قواعد فلسفیه پس بقا روحانی بعد از مفارقت و بقا شعور و ادراک و لذت روحانی مجمع علیه فلاسفه است الا جالینوس و لهذا او را در فلاسفه شمرده اند پس ظاهر است که بدن دائماد تحلیل است و روح در شعور و ادراک دائماً ترقی است پس مفارقت بدن در سلب ادراک و شعور او چه قسم تاثیر تواند کرد سوال اگر ادراک و شعور میماند بعد حیات میماند یا زیاده و کم میشود - جواب ادراک و شعور اهل قبور بعد موت در بعضی امور زیاده میشود و در بعضی

انچه خلق بامو غیب ارد و ادراک آنها زیاده است و انچه تعلق در امور دنیوییه باشد ادراک آنها کم و سببش آنست که التفات
 و توجه ایشان بر امور غیبیه یابد و دست و در امور دنیوییه باین جهت تفاوت واقع میشود و الا اصل ادراک در شعور یکسان است
 بلکه گمراصل کرده شود و در دنیا نیز توجه و التفات بر یادنی و نمکی در شعور ادراک واقع شود و انچه دقائق علمیه را و کلامی
 در بار کم می فہمند و لذت طعام و محاسن نسائ و کیفیت نعمات و اوقات را را امیر زاده ناخوب ادراک میکنند
 و علما و فضلا در ادراک آن چیزها بسیار قاصر اند این همه سبب قلت توجه و التفات دانند و کثرت آن
 سوال از انبیا علیہم الصلوٰۃ والسلام و اولیاء کرام و شہداء و صلحائے علیہم السلام بعد موت شان است
 باینطور کہ یا فلان از حق تبارک و تعالی حاجت مرا بجوہ و شفیع من شود و عا می من بجوہ درست
 است یا نہ جواب استمداد از اموات خواہ نزدیک قبور باشد یا غائبانہ لے شبہ بدعتہ است در
 زمان صحابہ و تابعین نبود لیکن اختلاف است در آن کہ بدعت سنیہ است یا حسنہ و نیز حکم مختلف
 میشود باختلاف طرق استمداد اگر استمداد باین طریق است کہ در سوال مذکور است پس ظاہر اجاز
 است زیرا کہ درین صورت شرک نمی آید مانند استمداد از صلحا بدعا و التجار در حال حیات و اگر بوجہ
 دیگر است پس حکم آن موافق آن خواهد بود و در حدیث برای روان شدن حاجت اینقدر آمده است
 عن عثمان بن حنیف رضی اللہ تعالیٰ عنہ قال ان رجلا ضریر البصر اتي النبي صلى الله عليه
 وسلم فقال ادع البدان فيني فقال ان شئت دعوت ان شئت صبرت فهو خير لك قال فادع قال فامره ان يتوضا فيحسن الوضوء
 ويدعو بهذا الدعاء عار اللہم انی اسئلك والتوجه اليک نبیک محمد نبی الرحمة انی توجہت بک الی
 ربی ليقضی لی حاجتی ہذہ اللہم شفیع فی رداہ الترمذی و کذا فی مشکوٰۃ سوال کسے صاحب ہاں
 یا صاحب کشف برقبہ ایشان مراقب شدہ چیزے از باطن اخذ میتوان نمود یا نہ جواب میتوان نمود
 سوال برای زیارت ایشان روز تعیین نمودن یا روز عرس ایشان کہ معین است کردن درست
 است یا نہ جواب برای زیارت قبور روز معین نمودن بدعتہ است و اصل زیارت جائز و تعیین
 وقت در سلف نبود این بدعت از ان قبیل است کہ اصلش جائز است و خصوصیتہ وقت بدعتہ مانند
 مصافحہ بعد العصر کہ در ملک توران و غیرہ رائج است و روز عرس برای یاد و نامیدن وقت دعا
 برای سیت اگر باشد مضائقہ ندارد لیکن التزام آن روز نیز بدعتہ است از ہمان قبیل کہ گذشت
 سوال بر قبور آبپاشی کردن گل و دیگر خوشبو نہادن درست است یا نہ و از ان سروریت

میرسد یا نه جواب آب پاشی کردن بر قبور بعد از دفن آمده است لیکن بعد از طول مدت نیامده
 و اما اگر قبر خام باشد برای استحکام آن بپاک کردن قبر از نجاست جانوران چرند و پرند باشد
 مضایقه ندارد و الا بدقت است و نهادهن گل و خوشبو بر قبر مآخوذ از آنست که کفن میت را بخوبی و
 کافور و دیگر چیزها ازین جنس مثل صندل یعنی اگر کعبه آمده است و حال آنکه میت در قبر است اینچنین بر قبر
 نه نهند تا مشابیهت به میت تازه بهم رسد محتمل است که ازین نهادهن خوشبو و سر و میت میرسد زیرا که
 در نیحالت روح بسیار متلذذ با استعمال خوشبو میشود و روح باقیست هر چند اله وصول خوشبو بروح
 در حالت زندگی که قوت شامه است مفقود است اما قیاساً بر لذات که میت را میرسد بعد موت
 از روی شرع شریف ثابت یعنی لذت‌های عالم که در احادیث صحیح آمده است که فیاتین من روها
 و طیبها و در حق شهید اقران مجید وارد است یرزقون فرجین اثبات میتوان نمود سوأل نذر
 بر خود واجب گردانیدن و قبر پوش گذاشتن چه حکم دارد جواب حکم نذر برای موتی نمودن
 تفصیلاً دارد که در فتاوی عالمگیری در کتاب الصوم مذکور است چنانچه ترجمه عربی بعینه درج نوشته
 میشود و آن اینست نذریکه واقع میشود از اکثر عوام باین صورت است که من ایند لبوی قبر بعض صلحا و
 بزرگان و بر میدارند پرده قبر از ایشان در حالیکه میگویند ای سید فلان اگر حاجت روا نمیشود
 پس برای شما ظرف من این قدر زرباشد مثلاً این چنین نذر باطل است بالا جماع آری اگر
 گفته شود یا الهی نذر کردم برای تو اگر شفا دهی مریض را یا مانند آن طعام بخوام داد و فقرار که بردارد
 سید نفیس اند یا مانند آن یا خرید خواهم کرد و لور یا یا می مسجد یا روغن زیت بر لے روشنی آن مسجد
 یا در اهرم خواهم داد برای کسیکه شعائر مسجد میکند از قسمیکه در آن نفع فقر باشد و نذر بر لے خداوند
 نمودن شیخ جز این نیست که آن محل صرف نذر است بر لے مستحقان نذر جائز است لیکن جلال
 نیست صرف کردن مگر لبوی فقیران نه لبوی صاحب علم بسبب علمیت او و نه حاضرین شیخ مگر که باشد
 از جنس فقر و وقتیکه معلوم کرده شد این مقدمات پس چیزیکه گرفته میشود لبوی اینها پس حرام است
 باجماع ما و امیکه قصد کرده نه شود صرف آنها بفقیران زنده و تحقیق مبتلا شده اند مردمان باین نذر
 ممنوع است و چادر پوشانیدن بر قبر حرکت لغو است نباید کرد مثل دیوارگیری و سقف بلند بلکه
 ازین سود نه چرا که دیوارگیری بند شدن عتاکب و دیگر حیوانات موزیه و همچنین در سقف بلند شدن

پیچال گنجشکان و شیرکان و مانند آنها متوقع است و در اینجا هیچ گزینیت خوشنما می بجا و در حد
 شریف دارد است که نهی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ان تکسوا الحجاة و الطین و الله
 تعالی علم سوال در مسئله وحدت وجود که مسلک صوفیه صافی است از علمای متکلمین و انکار است
 پس اگر ما مردم تقلید صوفیه کرده اعتقاد خود را موافق مسلک ایشان درست کنیم که عقیده ایشان حشر
 کرده شویم و پیروی اهل حق کردن درست است یا نه و طالبی که هنوز بر تبه صوفیه رسیده و نه عالم
 متکلم شده در ین باب به تحقیق کدام فریق را حق داند و اگر مسئله وحدت الوجود حق است مجتهدین که
 علما و عرفا بودند چرا تلقین و فهمانیدن آن به هر کس مسلمان نکردند و اجمالا در کتب کلام چرا بیان
 نکردند و از عقیده حق چرا انحصار نمودند جواب وحدة الوجود حق و مطابق واقع است چرا که
 دلائل عقلیه و نقلیه بر آن قایم است چنانچه در رساله اوله التوحید شیخ علی مهابادی گجراتی مشروح
 و مبسوط است علمای متکلمین باور انکار این مسئله همگی دو وجه است اول آنکه برین مسئله به سبب
 کمال دقت و باریکی شبهات عقلیه و نقلیه بسیار دارد میشوند در نظر آنها حل آن شبهات بیشتر
 ناچار با انکارش آمدند اینست حال شطحیان از متکلمین - دوم آنکه این مسئله از اسرار است شریع
 و ادیان موقوف بر دانستن این مسئله نیست بلکه عوام را تلقین این مسئله موجب انفتاح باب
 الحاد است و اباحه شر و فساد است و عدم انت در امثال تکلیفات میگرد و پس بیان این
 مسئله در کتب عقائد بنابر باریکی و دقت آن ممنوع و محذور است و اما کسان از انان جب
 دانند چنانچه در حدیث شریف است اذا ذکر القدر فامسکوا و اذا ذکر اصحابی فامسکوا و اذا ذکر النعم
 فامسکوا پس معلوم شد که تفصیل و تفتیش و تحقیق در امثال این مسئله دقیق منجر بضلال و ضلال
 میگرد و اینست حال محققان متکلمین و مع هذا این جماعه اجمالا در تصانیف خود با ایمان اجمالی این
 مسئله داده اند کما لغزالی و الرازی و غیره ما من الامته فی هذا الفن الا تفصیلش منظور باشد
 در کتاب تنبیه المحجوبین مطالعه باید کرد و با جمله انکشاف این مسئله در ابتدا بر دلائل و رسمیات
 بنوده است بلکه مختص به هویت و معرفت است و انکشاف این مسئله بر تحصیل و کتب نیست بلکه
 بر ورود و حالات باید داشت آری اگر کسی را بقا حزن ظن بر او یار رسد که باین مسئله متکلم
 شده اند منظور افتد خواهد که در جناب ایشان بد اعتقاد نشود و در رسائل توحید نظر کند تا بر دلائل

خلاصه کلام
 شرح
 توحید گنجان
 ۱۰-۱۱

معتلیه و تقلید و قوف یافته اعتقاد فاسد و جناب اولیاء الله بهم نرساند مضائقه ندارد و الا مسلک درین
 این مسئله نظر بر فکر عقلی نیست و همین گفته اند که به طور در اطرار عقل و نیز گفته اند قلندری که گویند گویند که
 حامی هنوز باین مرتبه نرسیده است و نه عالم منظم شده مکلف است بلکه اجمالاً بر آنکه صوفیه ضابطه
 گویند حق است و فهم من بآن نمیرسد مثل ایمان به تشابهات قرآن مجید و نیز بدانکه علماء متکلمین که
 اعتقاد بر قول آنها است انکار صحتش نکرده اند بلکه سکوت ورزیده اند و از بیان آن دم در کشیده اند
 للوجه الذی ذکرناه آنراست مقلدان علماء متکلمین سکوت ایشان را انکار گمان کرده اند مثل
 تقنازانی و قاضی عضد و دیگر متأخرین لیکن معلوم است که درین باب مقتدایان غزالی و
 امام رازی و مثالی آنها اند نه متأخرین سؤال کس کلام السیاء آیت کلام مجید را بر طعام خواند
 چه حکم است شخصی بگوید که کلام الله بر طعام خواندن انچهان است که کس در جای ضرر بخواند لغو باشد
 منها جواب باین طور گفتن روانیست بلکه سواد بی است اگر انچهین گفت که در انچه اینجا خواندن
 سواد نیست مضائقه ندارد و آنهم وقتی است که بطریق و غلط و پند خواند و اما بطور و غلط و پند
 منع از شرک و بدعت خواندن در هر جا رواست بلکه برای رد بدعت گاه واجب میشود سوال اگر
 کس جاندار را منت بکس سازد آن جانور حرام گردد یا نه طعام منت بزرگان و طعامیکه براس
 اولیا و مردگان بچته میفرسند خوردن آن جائز است یا نه جواب جانورین صورت حرام میشود
 و دیگر اشیا بر حیوان که بطور منت باشد خوردن آن حرام است بشرطیکه نیت نذر غیر الله باشد
 مانند گلکلمه اشخ سعد و سوسه منی بوعلی قلندر و غیره و نان و علوی مردگان بطور خیرات برسانیدن ثواب
 بایشان میکنند و آنرا مانند دیگر طعام تبرک نمیدانند اگر محتاجان را دهند و احسان برایشان ننهند و
 در میان برادری آنرا بطور بهاجی بخورده تقسیم نکنند امید ثواب دارد فقط و طعام فرستادن بخانه اهل
 میت تا سه روز مباح است ^{بشرط} سؤال شخصی برای مصارف قبور اولیاء الله را رضی متفرکند بر غلط
 ان را رضی خوردن بخدام آن قبر یکس و دیگر جائز است یا نه و نیز مبلغ نقد که بر قبور می نهند خدام
 را یا دیگر کسان را خوردن میسرسد یا نه جواب مصارف قبر هیچ معنی شرعی ندارد و مگر همان وقت که
 مرده دفن میشود اگر کس را رضی از ملک خاص خود بنا بر خادمان قبور وقف کند خادمان را خوردن
 آن جائز است بشرطیکه شرط خدمت بجا آرند و آن شرط نیست که مردم را از طواف و سجده نهی

منع کنند و از فواش انجام بپزیرانند و از داشتن نذر و منت از نقد و جنس بر قبر منع کنند و دفع سازند اگر شرط خیریت نه بجای آورده خورند و نوزانند حرام است سوال رهن داشتن اراضی و از محصولش منتفع شدن درست است یا نه و اگر رهن محصول اراضی را بر بهترین مهبه سازد و اجرت آن یانه جواب رهن داشتن اراضی مملو که درست است و قبضه خود داشتن بر آن ضرر و محصول گرفتن بهم در قبضه کردن است اما باید که محصولش را نگاه دارد و در مبلغ خود وصول شمرد و قتی که مبلغ خود بگیرد و این قدر وضع کرده دهد و همچنین است حال کرایه حلی و باغ و مکانات که در آن کرایه جاریست مگر ایاه داده در مبلغ خود وصول کند و مهبه کردن را رهن بر بهترین محصول اراضی و غیره را صحیح نیست زیرا که در مهبه قبض موهوب شرط است با قباض و اهب که چیزی را از ملک خود دور کرده و در ملک غیر اندازد پس هرگاه که در ملک او نیامده است مهبه الوقت چگونه صحیح شود اگر گویند که مهبه در هر سال و ماه میشود با این معنی که اول در ملک مالک زمین محصول داخل میگردد و من بعد از ملک او بیرون آید در ملک مزین می رسد و باید پرسیده خواهد شد که از ملک مالک چگونه بیرون رفت اگر عقد اول برین کرده است غلط است زیرا که در الوقت قباض نیست و اگر عقد هر ساله در هر ماه بر آن کنند آن عقد در وقت نیست پس بهر حال محصول و کرایه اراضی مکانات موهونه همیشه در ملک مالک آنها داخل میشود و مزین قباض آنها میشود و نیاید از ملک پس تا وقتیکه در قبضه مزین است در قبضه رهن است زیرا که در مزین ناسب است در تحصیل منافع موهون باعتبار عرف زمانیان حال اگر مزین آن منافع را بر این رساند و آنرا قبض کرده مزین مهبه کند بابت قبض نفع او را خواهد رسید و این در حقیقت رها است پس اگر آن بیچاره مزین نذر بدارد و مزین خوشنود نخواهد شد و بدین معامله راضی ننجد و بود بلکه شیخ معامله خواهد کرد پس در خصوص آنچه اهل زمانه کنند حیل و دغای بر آورده اند لیکن این حیل هم هیچ قوت ندارد و باعتبار نفاهت مطلق نادر است و داخل در موهو شیطان دشمن انسان است بهر حیل که خواهد که او را بسوی دوزخ بر و طوبی شیطان همان که بنظر نقل ناقصان آنرا از این مبلح میدانند و اگر مباح ندانند چگونه در رلقه شیطان در آیند سوال فتن طعم در ایام هیچ الاذل برای خدا و رسانیدن ثواب آن بروج پر فتوح حضرت سرور کائنات صلی الله علیه و آله و سلم و یا حضرت امام حسین علیه السلام در ایام محرم و دیگر آل اطهار رسید مختار

صحیح است یا نه جواب انسان در کار خود مختار است میسر شد که ثواب عمل خود بزرگان با
ایمان گردانند لیکن برای اینکار وقت و روز تعیین نمودن و مابقی مقرر کردن بدعت است
آرے اگر وقتی به عمل آید که در آن ثواب زیاده شود مثل ماه رمضان که عمل بنده مومن در آن به بقا
درجه ثواب زیاده دارد مضایقه نیست زیرا که پیغمبر خدا صلی الله علیه و علی اله و سلم بر آن غریب
فرموده اند قبول حضرت امیر المومنین علی مرتضیٰ هم و هر چیز که بر آن ترغیب صاحب شرع تعین
وقت نباشد آن فعل عبت است و مخالف سنت سید الانام و مخالفت سنت حرام است پس هرگز
روا نباشد و اگر دش خواب بخفتی خیرات کند در هر روز یکبار باشد یا نمود نشود سوال کسی که از قوم
قروی یا دیگر که زنان ایشان پرده نمیکنند امام شود پس با وقتداردن چه حکم است جواب
شرعی در شریعت همین است که زن از سر تا قدم چادر کشیده باشد پس اگر زنان ایشان بچا
میگردند و زناکاری زنان نمکده در مردم مشهور نیست اقتدای مقتدیان بایشان مکروه و اگر
زناکاری ایشان مشهور شده باشد اقتدای حرام و درین صورت هر مردان زنان مکروه فرض است
که زنان خود را از بدکاری و بی پردگی ملغ آیند و اگر آنها باز نیایند طلاق دهند و گرنه دیوشت
خوانند بود اقتدار نماز ایشان منسوخ خواهد شد لیکن اگر خوانده اند قضا آن نماز واجب نیست
زیر که پس هر فاسق و فاجر جائز باشد سوال طلاق دادن زوجه بسبب نافرمانی و نظا کردن
جائز است یا آنکه موقوف بر نافرمانی نیست هر گاه که خواهد طلاق دهد جواب طلاق دادن بر دو چیز
است یکی مسنون و دوم مباح مسنون همان است که بسبب طلاق نمیدانند که طلاق دادن
نزد خدا بیعالتی از چیز بی پسندیده نیست بلکه بناچار می مباح است و مباح آنست که آدمی مختار
اگر بسبب هم طلاق گوید منی افتد و زن از ربه طاعتش بیرون می رود و درین صورت هم
اگر برای زیادتی ثواب نکاح باشد قریب ببت است بلکه در سنت خلفای راشدین داخل است
چنانچه حضرت امام حسن و زینب را نکاح کردی و طلاق هم دادی و باز زنان دیگر هم نکاح کردی
و درین سبب ثواب منظور داشتی پس اینقدر سبب در مسنون بودن طلاق کافی است و سبب
این از حضرت امام حسن هم پرسیده بودند فرمودند من میخواهم که بسیار قوم را بسبب من با پیغمبر
خدا صلی الله علیه و سلم رشته مصاهرت پیدا شود و در حق ایشان بر دروغ شهادت داده سوال در

مستون عقائد معتبره و مشروح آن مینویسد که کفار نخل در نار اند و مومنان در جنت خواه قبل از عذاب
 یا بعد او خواهند آمد پس در آن مشرکین و اهل کتاب و اهل بیع که هوا می آنها بکفر رسیده و تکفیر کننده
 شیخین و غیره متکفیریات دین و در حسل اندیانه و در آیه ان الله لا یغفران لیشک به و لیغفر ما
 دون ذلک آیه که احتمال دارد کفار غیر مشرکین محل مغفرت باشند و از حدیث معلوم میشود که همه
 از نار خواهند برآمد الا من حبسه القرآن و شیخ عبدالحق رح گفته که همه از دوزخ خواهند برآمد الا کفار
 و قید مشرکین ننوشته و در مرتبه چهارم که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم شفاعت بقیه جهنمیان
 خواهند کرد و حکم خواهد شد که به شفاعت تو نخواهم بخشید مگر آخرش مغفوشوند آن کدام فریق اند همین
 کفار غیر مشرکین اند یا مومنان که ذره ایمان در دل ایشان میباشد علی التفصیل مع ترجمه آیه
 مذکوره که مراد از من لیشک کیست قطعی فرماید جواب اجماع علماء منعقد است بر آنکه خلود در نار
 خاصه کفر است مطلقا خواه شرک باشد یا انکار نبوت یا انکار احکام قرآن هیچ تفاوت نیست و از
 آیه ان الله لا یغفران لیشک به و لیغفر ما دون ذلک لمن یشاء مراد از لفظ ما دون ماسومی نیست
 بلکه اوون و اسفل مراد است یعنی آنچه کمتر از شرک باشد و اقسام کفر کمتر از شرک نیستند بلکه مساوی
 شرک اند بالجمله اجماع علماء اهل سنت بر آنکه جمیع کفار در تخلیه شرک مشرکین اند بنفسه دلیل
 قطعی است صحت حکم نزد ما آدمیم بر آنکه سندی اجماع چه چیز است و این اجماع معاضل اشاره
 این آیه یعنی لیغفر ما دون ذلک لمن یشاء میتواند شد یا نه پس تحقیق در کتب مبسوط علم کلام است
 جمعه نوشته اند که جمیع انواع کفر ارجع بشرک میشوند و مستلزم آن میگردند پس محصل مغفرت
 نباشد نه بصر این آیه مثلاً اهل کتاب که انکار رسالت مینمودند پس گویا چنین معتقد میشدند که بجوار
 پیغمبر آخر الزمان که فعل الهی تعالی برای تصدیق پیغامبر است فعل غیر او تعالی است پس اثبات
 قدره خلق معجزه مر غیر خدا می تعالی را لازم شد چنانچه عقیده ایشان است و هو عین الشریک
 و علی هذا القیاس در جمیع اقسام کفر تکلفات نموده اند لیکن نزد محققان دلیل این اجماع آیات کثیره
 اند که زیاده از پنجاه آیه خواهند بود و همه دلالت دارند بر آنکه کفر بآیات الله تعالی مستلزم خلود در نار است
 خواه شرک باشد یا غیر آن قوله تعالی ان الذین کفروا باياتنا سوف نصليهم ناراً کما نضجت جلودهم
 بدلناهم جلوداً غیره فالعذاب الی غیر ذلک من الايات و در حدیث مقام محمود و الا من

حب القرآن وارو شده صحیح بخاری قرآن مختصر آیه ان الله لا یغفر ان یشرک به تا آخر آیه نیست بلکه
 آیه ان الذین کفروا من اهل الکتاب والمشرکین نیز داخل قرآن است و باین سبب شیخ عبدالحق
 کفار را مطلقاً از دود و عقیقه مشرکین منوشت و در عریض شفاعت که بقیه جهنمیان را بعفو الهی تعالی
 خواهند بخشید و خواهند زیاده و همانند سزاواران که عمل ایمان قلیل دارند و عمل نیک نکردن چنانچه در
 حدیث واضح است لهم العملوا خیرا و اولاد ان عمل جوارح است نه اهل ایمان دایل تفسیر مشرکین را
 شامل جمیع الذیاع کفر نوشته اند و کفر را معنی اصطلاحی شرعی لفظ شرک گردانیده اند پس معنی ان الله
 لا یغفر ان یشرک به نیز واثان لا یغفر ان کیفر به است چنانچه قاضی بیضاوی در تحت آیه و لا تنکحوا
 المشرکات مینویسد تم الکتابیات لان اهل الکتاب مشرکون بقوله تعالی و قالت الیهود و غیر
 ابن اند و قالت النصارى المسیح ابن الله لے قوله سبحانه و تعالی عما یشرکون و لکن خصت عنها
 بقوله تعالی و المحصنات من الذین اولوا الکتاب من قبلکم و بجز الرسول صلی الله تعالی علیه و علی
 آله و سلم باجماع الامه روی الحسن عن جابر بن عبد الله قال قال رسول الله صلی الله تعالی علیه
 و علی آله و سلم تزوجوا نساء اهل الکتاب و لا تزوجوا نساء منافقین کیف اطلقت اسم المشرک
 علی من لم ینکر نبوة محمد صلی الله علیه و سلم قال الحسن بن الفارس لان من یقول القرآن
 کلام غیر الله تعالی فقه اشک باله و غیره و تحقیق آنست که سابق مذکور شد یعنی آیات کثیره قرآن
 در تخلیک کفار و زنا و ناپاید مطلقا ایمانها بدیکه تخصیص در حق اهل کتاب نیز چنانچه آیه ان الذین کفروا
 من اهل الکتاب و المشرکین فی ناجیه خالدين فیها و قالوا لن تمسنا النار الا ایا ما معدوده الی قوله
 فا و لکن اصحاب النار هم فیها خالدون جمیع اهل بدعت و هو که بدعت ایشان بکفر سیده داخل
 آیه ان الذین کفروا من اهل الکتاب اند بضم مشرک نیست و مراد از ادا و دن ذلک نیست مگر
 ذنوب و معاصی خواه کبیره باشد یا جمعیه و جمعا بین الاوله سوال نیز در جمیع متون کلامیه مؤمن است
 که صحابی را طعن نباید کرد مضمون حدیث که ثم کیون ملکاً عضواً یقیناً معاویه ملک است که بعد
 سی سال شده است پس اگر کسی معاویه را بمقتضای حدیث طعن کند چه مضایقه دارد و سبب
 ظلم و غیره که لوازم ضمیمه است که نسبت باو گفته و گرنه توجیه حدیث شریف و عقاید اهل سنت
 حدیث و در مسلم و غیره مذکور است که در حدیث بعد از حدیث توجیه بغاوت و عضو ضمیمه ایشان

حیات و بغاوت او متفق علیہ است پس امانت باغی چه مضائقہ دارد و منع بعضی علما از حدیث است
 و بعضی اورا مینویسند کہ مجتہد نبود لہذا اگر شرک باجماع بر خلافت حضرت علی رضی اللہ عنہ ضرر ندارد پس
 این قول منافی آنست کہ ابورافع از ابن عباس رضی اللہ عنہما حکایت کرد کہ در یک نماز درود میخواند و آن
 خلاف روایت حدیث صحیح است در جواب فرمودند انہ فقیہ کذلک فی البخاری و نیز در مشکوٰۃ مذکور است
 قال ابن عباس رضی اللہ عنہما فقیہ پس اورا چگونه مجتہد نباید گفت و توجیہ آن چیست جواب انچہ در متون
 عقائد مرقوم است کہ صحابی راطعن نباید کرد درست است اما روایت حدیثی متضمن وجہ از وجہ
 طعن در بعضی صحابہ باشد بآکے ندارد و بالجملہ عرض اصحاب متون باین لقب صحابہ است نہ آنکہ
 صحابہ کلہم معصوم اند کہ وجہ از وجہ طعن نداشتند چه از بعضی صحابہ شرب خمر ثابت شدہ چنانچہ
 در مشکوٰۃ است و بارنا آنحضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علی آلہ وسلم اقامت حد و دبر آنہا کرده اند
 و از حسان بن ثابت و مسطح بن اثامہ قذف ثابت شدہ و بر آنہا حد نیز جاری گشتہ و از ما غز سلمی
 زنا صادر شدہ و مرجوم گردیدہ آری زلات و خطای این مردم من حیث الصحابیۃ واجب الاحترام
 اند و از ان قبیل نیستند کہ است زبان طعن دراز کنند یا وقتیکہ نفاق و ارتداد آنہا بالقطع معلوم گردد
 مثلاً در حق ابوذر غفاری رضی اللہ عنہ در حدیث صحیح بخاری وارد شدہ آنکہ امر رفیک جاہلیتہ حالاً ما مردم را
 نمیرسد کہ گوئیم ابوذر رضی اللہ عنہ مرد جاہل بود و همچنین در حق ابوہریرہ کہ از عمدہ صحابہ است در صحیح بخاری
 وارد شدہ کہ لا یضیع عصاه عن عاتقہ کنایہ از آنست کہ او بسیار ضرب سیاست میکند زنان و خادمان
 خود را حالاً ما مردم را نمیرسد کہ گوئیم ابوہریرہ مرد ظالم بود بلکہ اگر نظر فکر بالاتر اندازیم در بابیم کہ بعضی
 انبیاء علیہم الصلوٰۃ والسلام را از خدا تعلق در مقام عقاب الفاظ عتاب آمیز وارد شدہ است را
 ہرگز جائز نیست کہ بمقتضای آن الفاظ در حق آنحضرات تکلم نمایند مثل عصی آدم ربہ ففوس
 حال آنکہ حضرت آدم علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام را عاصی و غاوی گفتن کفر است و مثل
 لا آله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین و اذ ابقی الی الفلک المشجون فالنقمہ الموت و ہو
 ملیم کہ در حق یونس علیہ السلام علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام ابی و ظالم و ملیم گفتن ہیچکس را
 جائز نیست پس عبارت متون ہم درست است نظر الی مراعات الادب الواجب علی الامۃ
 و حدیث مذکور ہم صحیح المعنی نظر الی الواقع و ہمین است صحیح عقاید اہل سنت شکر اللہ سعہم و

انچه در کتب اصولیه مرقوم است که الصحابه کلمه عدول پس مراد آنست که صحابه کلمه در روایه
 حدیث از آنحضرت صلی الله تعالی علیه وسلم مأمون و معتبر اند هرگز از ایشان کذب در روایات
 حدیث ثابت نشده چنانچه تجربه و تحقیق بر رسیده که در مقدمات دیگر که از اینها دروغ گفته باشند آنکه
 مصدر گناهی نشده اند چنانچه عنقریب گذشت که بعضی از اینها در حضور آنحضرت صلی الله علیه وسلم
 باز تکاب کبار محمد و گشته آری که از صحابه از صدور گناهای عمدی محفوظ اند و بحث در اجتهاد و غیره اجتهاد
 ایشان حالا اصلا مفید نیست زیرا که بجهت نبودن درین مسئله بالیقین خطا نموند چه اجتهاد و در مقابله نص
 اصلا اعتبار ندارد و اندیم ب تحقیق حال واقعی پس بعد از تقیض و تفحص روایات معلوم میشود که ایشان
 در آخر عمر رتبه اجتهاد بهم رسانیده بودند اما پایه علمی کم داشتند و عبور جمیع احادیث حاصل نبود چنانچه
 کسانی که بحضور آنجناب پایه اجتهاد کامل رسیده بودند و آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم متبیین
 ایشان را تصویب فرمودند و به فتوی و تعلیم اجازت فرموده بودند مثل حضرت عمر و علی رضی الله عنهما
 عبد الله بن مسعود و معاوی بن جبل و زید بن ثابت دامنا الله هم پس هر که اجتهاد ایشان را نفی کند دست
 است زیرا که در حضور آنحضرت صلی الله علیه وسلم ایشان را آخرتیه حاصل نبود آنحضرت صلی الله علیه
 وآله وسلم در هیچ مسئله بر حجت اجتهاد معاویه حکم نفرموده اند تا اجتهاد ایشان معتبر و فقهی نبوده باشد
 و هر که ایشان را بجهت گفت نیز درست گفت زیرا که در اخیر عمر بسبب سماع احادیث کثیره از صحابه
 دیگر در بعضی مسائل فقه دخل میکردند همین است معنی قول ابن عباس رضی الله عنه که آن فقیه و خروج ایشان
 از جماعه عیقه برخلاف حضرت علی رضی الله عنه شده بلکه ندار و زیرا که در انوقت اجتهاد ایشان آنقدر
 رتبه داشت که ایشان را در اهل حل و عقد توان شمرد و علاوه آنکه خلافت حضرت علی رضی الله عنه مختص
 بنص ثابت است در مقابل نص اجتهاد اصلا اعتبار نیست کذا فی حل المسئله المنسوب الی ابن
 عباس رضی الله عنه عدم ایجاب انفس علی من جامع عن غیر انزال المنسوب الی ابی ابن کعب و غیره من
 الاضمار سوال در بعض کتب مرقوم است که بعضی صحابه از عشره مبشره در نماز جمعه حاضر بودند
 و مروان در خطبه سب حضرت علی رضی الله عنه که صحابه مذکور عقب آن نماز خواندند و حکم تکفیر او نکردند و اگر از
 سب حضرت علی رضی الله عنه شدت و تشنج بر مروان کردند عجب است که امانت علم و علما کفر است چنانچه
 در استشهاده النظار موجود است پس اینچنین امانت صحابی اهل چرا کفر نباشد و بحیره آن چهره است

و سب شیخین را کفر است و سب حضرت علی را کفر نباشد ترجیح بلامرجه چیست حال آنکه بزرگی و
علوم مرتبت در همه متواتر المعنی است و نیز فضیلت ابی بکر را بعضی قطعی میگویند و بعضی ظنی چنانچه
امام رازی و آمدی و سید شریف و علامه نقضانی تا شاه عبدالحمید رحیمهم امداین خلاف نیست و عقیده
بر کدام چیز باید داشت و درین برید توکل در بعضی منقول است پس تحقیق در این امر چیست جواب حضرت
حقین در سب کنندگان خود را حکم بکفر فرموده اند اما حضرت عثمان را پس در مشکوٰه موجود است که هرگاه
خارجیان ایشانرا محصور کردند اما منی از طرف خود در مسجد نبوی نصب کردند آن ملعون سب حضرت
عثمان را می نمود و مردم از حضرت پرسیدند که الیک امام عامه وقت نزول یک مازمی یجعی بنام امام فتنه
تقول فی ظنک حضرت عثمان را فرمودند الصلوة احسن ما یعلمه الناس فاذا احسن الناس جهان
معهم فاذا اساء و افاجتنب اساءتهم پس اجازت دادند همراه آن جناب نماز کرده و اگر حکم بکفر
میفرمودند نماز چگونه ادا میشد اما حضرت علی رضی الله عنہ پس در دار قطنی و دیگر کتب حدیث مرویست
که از حضرت علی را حال بغاوت شامیه پرسیده بودند امشتر کوهم قال من لا شرک فوا باز پرسیدند
امنا فقومهم فرمودند ان المنافقین لایذکرون الله الا قلیلا باز پرسیدند که در حق آنها چه اعتقاد باید کرد
و چه باید گفت فرمودند اخواننا بغوا علینا یعنی مسلمانان آنکه در کتب کبیره و معتبره آمده اند که
فرموده ختینین را در اهل سنت سب ختین را بدعت و ضعیف نوشته اند لیکن بدعت و ضعیف عظیم است
سب شیخین که دران این قسم آثار دارد و نشانه اند پس حکم بکفر نمودن سب ختین از قبیل استخوان
بالا اثر است که بخلاف قیاس لعجل آورده اند چنانچه در مسئله بیرو استقصاع و غیرهما لعجل آورده اند
و الا قیاس تقاضا میکند که سب هر همه اینهمه کفر باشد و هو اختیار متاخری تحقیقین زیرا که علوم مرتبه
و بزرگی هر همه متواتر المعنی است و از ضروریات دین و اگر کسی را شبهه بخاطر رسد که ختین چنانست
خود را حکم بکفر نکردند با وجود قیاس و قیام ادله صحیحهم بر وجود تعظیم آنها گوئیم و جش آنست که حضرت
ختین را بنا بر احتیاط در کفر مسلمانان شبهات آن طایعین اعتبار نمودند و معلوم فرمودند که فیه سب
شیخین را حضرت عثمان را و تهمت قتل حضرت عثمان را بر حضرت علی را و نظر آنها تقدیر و خ
پیدا کرده که هرگز احادیث و مناقب و علل و جات ما را در خاطر نمی آید و یا و آنها تحقق نمیکند و
به بعضی آیات قرآنی اند و گویا از راه تعصب و بنداری افراط در انکار بایستد اینان را احکام قرآن

وضوریات دین دانسته نمیکند گویا این معنی لازم سب وطن میباشد زیرا که لزوم کفر نیست
 بلکه التزام کفر است بنابراین امانت علم و علما را دانسته کفر است و اگر علم را جهل و
 علما را جهال دانسته با اعتقاد فاسد خود امانت نماید کفر نمیشود از نجاست که در حدیث شریف
 وارد شده آرد و الحدود و القصاص بالشبهات یعنی دفع کنید حدود و قصاص را بشبهات
 باین جهت در مقام شهادت حکم بکفر آنها احتراز فرمودند سبحان الله این مرتبه احتیاط در دین است
 که از حضرت ختین رضی الله عنه آید اما متاخرین اهل سنت چون دیدند که حالا آن شبهات باطلیه
 زائل گردیده حق از باطل میسر گشته و تمتهای آن ملائین بصل برآمده و بعد از تتبع طحاوی
 صحیح یافته شده که جناب رسالت صلی الله علیه و آله وسلم بامکان حضرات ختین در معامله
 کفار فرموده اند اما در حق حضرت عثمان رضی الله عنه در جامع ترمذی موجود است که جنابه پیش آنحضرت
 صلی الله علیه و آله وسلم آوردند تا بران نماز گذارند آنحضرت صلی الله علیه و سلم نه خود نماز گذارند
 و نه دیگران را فرمودند که نماز بگذرانند مردم ازین حال پرسیدند فرمودند که آن مکان بغض عثمان فایده
 الله و اما در حق منکران علی رضی الله عنه پس از آن جهت که در احادیث صحیح وارد است که حب علی آیه الایة
 و بغض صلی الله علیه و آله النفاق و نیز وارد است لا یحبک الا مومن ولا یغضک الا منافق و نیز وارد
 است اللهم وال من والاه و عاد من عاداه ناچار حکم تکفیر سب ختین نمودند و هو الذمب المنصور
 المقتی به فی زماننا و فضیلت حضرت صدیق رضی الله عنه قطعی است و آنچه بعضی نوشته اند جناب امام
 رازی و آمدی و غیره باین علما را کلام نیز صحیح درست است تفصیلش آنکه نظر به یک از اولیه
 ظنی است زیرا که خبر حاد مفید ظن است و آنچه در کلام الله تعالی که متواتر است واقع شده مثل
 لا یاتل اولوا الفضل منکم و یجنبها الا تقی الذمی و غیر ذلک محتمل التاویل است فلا یغید الظن
 اما چون مجموع اوله را من حیث المجموع ملاحظه کرده شود مفید قطع میگردد و بسا است که بر دلیل
 مفید ظن گردد و مجموع دلائل مفید قطع میگردد و کما فی الخبر المتواتر فان الاحاد یغید الظن و
 مجموعها اذا بلغت حد التواتر یغید القطع کذا فی کتاب الزالة الخفا و فرق العینین بسط ابن مقام
 بوجهی واقع شده که بعد از عبود بران هیچ شبهه در قطعیت نمی ماند در ضمن نیز توقف از انجبت است
 که روایات متعارضه و متخالفه از ان پلید در مقدمه شهادت امام علیه السلام وارد شده و بعضی

روایات رضا و استبشار و امانت اہل بیت و خاندان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مفہوم میگردد و کسانیکہ این روایات در نظر آنہا مرجع واقع شدہ حکم لعن او نمودند چنانچہ احمد بن حنبل و کیا مرادی از فقہا شیخ شافعیہ و دیگر علما رکثیر و از بعضی روایات کراہت این امر و عتاب بر ابن زیاد و اعداؤان او و مذمت برین کار کہ از دست نواب او بوقوع آمد معلوم میشود کسانیکہ این روایات نزد ایشان مرجع شد از لعن او منع نمودند چنانچہ امام حجتہ الاسلام امام غزالی رحمۃ اللہ علیہ و دیگر علما شافعیہ و اکثر علما حنفیہ و جماعتی از علما کہ نزد آنہا ہر دو روایت متعارض شدند و ترجیح یکطرف بر دیگر حاصل نشد بنا بر احتیاط توقف نمودند ہمین است واجب بر علما عند التعارض و موقوف الی حقیقۃ صح آیۃ در لعن شمر و ابن زیاد کہ رضا و استبشار آنہا باین فعل شنیع قطععی است من غیر التعارض بیکس یا در ان توقف نیست سوال آنچہ در جواب طعن بر عائشہ رضی اللہ عنہا در قصہ افشار سر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و تحریم ماریہ قطبیہ مرقوم است کہ از عائشہ رضی اللہ عنہا ہرگز افشار نہ شد پس معنی قولہ تعالیٰ و ان تموبا الی اللہ فقد صغت قلوبکما بضمیہ تثنیہ کہ راجع است بسوی عالیشہ و حفصہ رضی اللہ عنہما چہ معنی دارد و جواب عائشہ رضی اللہ عنہا ہر چند افشار نہ کردند لیکن بہ نشیدن تحریم ماریہ قطبیہ رضی اللہ عنہا و ان و مسور شدند و حفصہ را از افشار مسر منع نفرمودند بلکہ تلقی بہ لبثا شد و رضا نمودند و انہم بہ ترک اولی و شوب نفسانیتہ است و از قبیل حسنات الابراہیمات المقرین محل توبہ و استغفار گشت و در حدیث صحیح وارد است انہما الناس توبوا الی اللہ فانی التوب الی اللہ فی الیوم مائۃ مرۃ و نیز وارد است انہ لیغان علی قلبی و انی لا استغفر اللہ فی الیوم سبعین مرۃ سوال چون در قرآن است ما نمنح من آیۃ الآیۃ صلی اللہ علیہ وسلم نیست نسخ ہر حکم شرط است کہ حکم دیگر مثل آن یا بہتر از او از جناب کبریا غرسمہ بیاید پس حکم حل متعہ کہ از قولہ تعالیٰ فما استمتعتم بہ منہن فاتوہن اجورہن الی آخرایہ عند بعض مقرر است کما فی البیضاوی نسخ آن از قول او تعالیٰ فمن اتبعی وراء ذلک فاولئک ہم العادون شدید بل متعہ کلام حکم نازل شد عند ذلک بعض جواب مراد از ما نمنح من آیۃ او ننسہا الآیۃ است حکم کہ منسوخ میشود بلکہ دیگر منسوخ میشود و آن حکم نسخ بہتر از حکم دیگر کہ منسوخ است میباشد باقتبا نفع در حق عباد و ثواب یا برابر حکم منسوخ میباشد در حق عباد و ہمین اعتبار پس بل حل تحریم متعہ آمد چنانچہ حل حکم است از احکام الہی تعالیٰ ہمچنان تحریم حکم است از احکام الہی تعالیٰ

و تحریم نافع تر است در حق عباد و زیرا که حفظ نسب و کفارت محرمیت و توارث در صورت حل متعه
بر باد میسر و دو کما فصل فی التحفة الاثنا عشریة حاصل آنکه لازم نیست ناسخ از جنس حکم منسوخ
باشد حتی که ناسخ تحلیل هم ناسخ تحلیل شے دیگر باشد بلکه جائز است که تحلیل تحریم همان شے باشد
که ضد تحلیل نیست زیرا که بدل تحریم رل و زخم و قمار بیع چیز حلال نشده و همچنین در اکثر معاصی و بر تقدیر
آنکه مخالف بحکم ناسخ یا حکم منسوخ مسلم داریم میتوان گفت که بدل حل متعه حل جواز جاری می شود
است که کار متعه میکند چه اگرک فرشتاق و قاع باشد جاریه را خرید و نامت الاقا است منتفع شود
هرگاه که مستغنی گردد و بفروشد و نیز بدل حل متعه حل طلاق است و تفصیل این مقام را تفسیر فتح الغیر
که منشی منهلج الدین خان صاحب از نقل کسانیده در بحث این آیه ملاحظه بایر که در سوال چه وجه است
که خفیایان که اقتدای صاحبین میکنند در بعضی از مسائل و تقلید شافعی محذور و ممنوع انکارند حال آنکه
اگر اتفاق در اصول ملحوظ است پس در همه جا است و اگر اختلاف در فروع منظور است پس همه
جا است جواب صاحب من جواب دو طریق دارد اول آنکه جمهور حنفیه چنین میگویند که امام اعظم
مذنب خود را در میان اصحاب خود مثل زقر بن الهذیل و ابو یوسف و حسن بن زیاد و ابن سماعه
و قاضی اسد و محمد بن الشیبانی و امثالهم شوری گذاشتند و گفته اند که مذنب هر همه اینها مذنب
است هر که از مقلدان من خواهد بود و تقلید این جماعه نماید چنانچه قصص کثیره که دال برین شوری
است در طبقات کفوی و دیگر طبقات حنفیه مذکور است و مطور لهذا حنفیه مذاهب اینهمه را که
اجله اصحاب امام اعظم اند مذنب امام اعظم قرار داده اند و تقلید همه را و لو عند الحاجة فی بعض
المسائل تقلید امام اعظم گویند و دوم ارباب تحقیق ازینها گفته اند که مراتب اجتهاد چهار است
اجتهاد استقلال و اجتهاد انتسابی و اجتهاد فی الذنب و اجتهاد ترجیح امام اعظم و امام شافعی
هر دو مجتهد مستقل بودند یکی را تبعیت دیگر نبود اصلا بخلاف صاحبین و زقر و امثالهم که اینها مجتهد
منتسب بودند مجتهد منتسب تابع مجتهد مستقل است و بالا استقلال مجتهد نیست مذنب مجتهد مذنب
مستقل است چنانچه در مرتبه دیگر از اجتهاد بالا جمیع تابع اجتهاد استقلالی میباشد تفصیل این
اجمال آنست که مجتهد مستقل آنرا گویند که آیات و احادیث احکام را و انار صحابه و تابعین را خود
جرح و تعدیل نموده مایه الاجتهاد سازد و باز قواعد استنباط را وضع کند که عند الاستنباط

تناقض و تهافت واقع نشود این مرتبه خاص امام عظم و امام شافعی و امثالهما است بخلاف صاحبین زعفر
و امثالهم که اینها همان احادیث و آثار فقها و تابعین را که امام عظم ماخذ و مایه الاجتهاد و خود قرار داده اند پیشوای
خود ساخته اند قواعد استنباط را نیز از امام عظم اخذ نموده تا بمنوال امام عظم نسخ میکنند گو در فرع مخالفت
رو دهد و این مخالفت مخالفت در مذنب نیست یعنی در ماده اجتهاد و طریق استنباط شرکاب اند مثلا امام
اعظم چنین قرار داده اند که العالم قطعی کا لخاص و الخاص مبین فلا یحققه البیان و لا عموم مشترک فی معانیه
و یجمع الحقیقه و المجاز و خبر الواحد اذا خالف القیاس یرکب و یرعیل بالقیاس کحدث المصراه و مایه الاجتهاد را
احادیث و آثار حضرت عمر بن حضرت علی و عبداللہ بن مسعود و جابر و غیره که از فقهای کوفه که بایشان
رسیده قرار داده اند و همین است بعینه مسلک صاحبین زعفر بل تفاوت و امام شافعی روح
دین قواعد استنباط اتباع امام عظم نمیکند نه در تقریر ماخذ اجتهاد و این ایشالی واضح کنیم مثلا
و رطب و و طریق مسلک است یونانی و هندی قواعد طب است مثلا الا یصح التثقیق قبل النضج
و لا یجوز التحریک فی البخاریه من و لا یجوز استعمال الاقراص فی الحمی الا بعد الرابع عشر و لا یجوز انهما
القوة بترک الغذاء مدة طويلة بل یجب حفظها مہما امكن و لو زاد الغذاء فی المرض و ماخذ معالجات
خود اقوال جالینوس و بقراط و امثالهما می سازند پس اطباء یونان قاطبہ با وجود اختلاف آنها و طریق
معالجه مثل علونجان و واصل خان که با هم خیلی تفاوت دارند در یک مذهب یونانی شریک اند و
و طریق هندی کمال مخالفت باین طریق دارد و در اصول قواعد تفاوت بسیار است مذہبی
و شافعی را با هم مثل طب یونانی و هندی قرار باید داد و مذہب صاحبین را با هم مذہب حنفی
طریق بقراط و طریق جالینوس باید فهمید بمنزلة المصنفین من نوع واحد و ذلک انواع متباہات
ولہذا المقام تفصیل طویل یعنی عنہ ما حرره سیدنا و سنانا فی رسالۃ الانصاف فی بیان اہل
الاختلاف و عقد البجید فی مسائل الاجتهاد و التقليد فلیرجع الیہما و اللہ یقول الحق و ہو یدعی
السبیل و منہ قال النبی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم فی شیخ یوم القيمة ثلثة الانبیاء ثم العلماء ثم
الشہداء فی طریقۃ الامیان شرح الوصیۃ لما نزلت ہذہ الآیات لہا سبعة ابواب کل باب مہا
ہمز و مقسوم قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لجبریل علیہ السلام من ہذہ الابواب قال لاصحاب الکبار
من امتک اذا ماتوا من غیر توبۃ فیغذہم بقدر ذنوبہم یخرجہم منها بشفاعتک فبکی النبی صلی اللہ

علیه وسلم و دخل منزله ولم يخرج الى الصلوة ولم يتكلم مع احد الى ثلثة ايام ثم دعه الله تعالى
 بالشفاعة ثم الحيوان والمحشرات لمن شفاعة لمن رجبهم وطعمهم وسقاهم وكذلك الصدقات
 والولع الطامعات حتى ان المساجد وبساتينها وترباتها المكتنوس كل من الشفيعين لا اله الا انت ومنه
 انك انما روي عن ابى هريرة رضي الله عنه ان اذ مات المؤمن دار روحه حول داره شهر افينظر الى خلقه من ماله
 كيف يقسم ماله وكيف يودي دينه فاذا تم شهر روي الى حفرة فيدور حول قبره حولا فينظر روحه من
 يدعوله ويخزن عليه فاذا تم سنة سفع الى حيث يجمع الخلق الى يوم ينفخ في الصور انت
 بحر المذاهب ومنه در نماز تراویح فقها نماز تراویح را سنت رسول الله صلى الله عليه وسلم وبعض
 سنت عمر رضي الله عنه و در فتاوی فریج بسیار درین باب ذکر کرده اند و آنچه از عمل آنحضرت
 صلی الله علیه وسلم ثابت است همان نماز تهجد بود که یکدوبار جماعت گذارد و در بخاری صحیح
 است بآنکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم در رمضان و غیر آن زیاده بر یازده رکعت نمیگذاشت
 مگر در حدیث دیگر که آنرا بهیقتی تضعیف کرده است در رمضان بهیست رکعت نماز هم آمده و از خلفاء
 راشدین عمل بدان نماز معلوم نمیشود بلکه آنچه در حدیث آمدن که حضرت عمر بن خطاب و مردم را دیدند
 در نماز گفتند نعمت البدعة هذه والتي تنامون عنها خير من التي تقومون بها و حضرت علی رضي الله عنه
 مردم را در نماز دیدند فرمودند که لهذا قبر عمر کما نور المساجد صریح است در آنکه این هر دو امر بکبر
 خود نگذاشتند و اشعار است بآنکه این نماز تهجد است اگر در آخر شب گذارند بهتر است و نیز در مشکوٰۃ
 است که در عهد عمر بن مردم یازده رکعت میگذاردند پس قول بسنت و آنرا موکده دانستن و اینهمه
 تفهیمات بر این متفرع نمودن که اگر انجبین کند تراویح شود و اگر چنان نشود تراویح نمیشود
 از کجا است که اگر کسی اکتفا بیا زده رکعت کند باید که تارک سنت نباشد و اگر اصلا نخواهد باید که آنهم
 نباشد و نیز ختم قرآن را درین نماز سنت میگویند این از کجا نعم در حدیث آمده که آنحضرت صلی الله
 علیه وسلم در هر رمضان با جبرئیل علیه السلام میبایست قرآن میگرد و در رمضان اخیر و بارگذاشتن
 جا سنت ختم در رمضان ثابت میشود لیلا و نهارا حاج الصلوة و عجب ترازمه آنست که در بعضی از
 کتب فقه مذکور است که اگر اهل قریه بر ترک تراویح اتفاق کنند امام را باید که بایشان قتال کند امام
 ابوحنیفه رحمه الله علیه تارک نماز فرض را مستوجب قتل نمیدانند و این قائل بر ترک تراویح اهل بلد است

تحقیق
 در حدیث

بیان
 نماز تراویح

بیان دفع سببه

بیان تشبیه کفار و کلام غیر ممنوع است

بیان مرتبه خوانی و مجلس

حکم قتل میکنند منته رفیع سببه در نماز سنت است و از علماء خفیه هم آمده است ملا علی قاری حنفی
 درین باب رساله وار مستوعب روایات چنانچه عبارت است و منقول میشود و بی بنده و کین ان کیون
 رفیعاً لے القبلة لحدیث رواه البیهقی و ان ینوی برفعها التوحید و الاخلاص لحدیث فیہ رواه البیهقی
 و ان لایجوز بصره اشارته للماتبع الرعی و ان یخصیص الرفع بقوله لا اله الا الله لما فی روایه المسلم و ان
 یستمر علی الرفع لے آخر التشهد کما قاله النخض و احتزبه عن قول جمع بان الاولی عند الفراغ اعدوا
 و الاول هو المعمول لان الاعاده یحتلج رذایه منته موافق قواعد شرع شریف چنانچه مخصوص بکفار
 باشد و مسلمانان آنرا استعمال کنند خواه در لباس خواه در اکل و شرب و خل تشبیه است ممنوع
 و آنچه مخصوص بکفار است گوئی کفار انرا بیشتر استعمال میکنند و مسلمانان کمتر پس تشبیه در این
 اگر بعضی از امور مخصوصه کفار بنا بر آرام و یا بنا بر فانی در دو استعمال کنند بے آنکه خود را متشبه
 آنها سازند مضائقه ندارد و آنرا تشبیه که ممنوع است مطلقاً آن است که خود را در اعدا و آنها داخل
 کنند و استعمال قلوب بنا بر داشته باشند و همچنین تعلیم لغت و خط ایشان بنا بر تشبیه البته ممنوع اما
 بنا بر اطلاع بر مضامین ایشان یا خواندن خطوط ایشان اگر تعلیم لغت کند بے تشبیه و در تشبیه
 و عبادات و اعیاد مطلقاً ممنوع است و احادیث و الیه برین بسیار اندر غرض که تشبیه با آنها
 هر چه که باشد خل منع است و همچنین پوشیدن پوشاک ایشان بنا بر فائده بدنی مضائقه
 ندارد البته رفیع خان صاحب عالی مراتب مجمع خویها و الطاف قدر و ان علماء سلامت
 از فقیر عبدالعزیز بعد سلام سنون مشهود ضمیمه و کا تخمیر باد که عنایت نامه سامی بار دیگر در مقدمه
 استفسار مرتبه خوانی و غیره وصول نموده مهر بانین فقیر راطات استماع عبارت طویله نیست چه جای
 جواب مفصل و آنچه مرقوم بود که مولوی رشید الدین خان و بامولوی محمد اسحاق را باید گفت
 که ایشان بتجری جواب پردازند این هر دو صاحبان بسیار قلیل الفرصت اند و بسبب درس
 و دیگر امور اصلاً یکدم فرصت ندارند مع هذا بتدریج این هر دو صاحبان را خواهد گفت لیکن بالفعل
 آنچه محمول این فقیر است مینویسد از همین جا قیاس باید کرد در تمام سال دو مجلس در خانه فقیر
 منعقد میشوند مجلس ذکر و وفات شریف و مجلس شهادت جنین غرض اولی که مردم روز عاشورا یا
 یک دور و پیش ازین قریب چهار صد کس یا پنج صد بلکه هزار فرایم می آیند و در دوسه خوانند

بعد از آن که فقیر می آید می نشیند ذکر فضائل حسین رضی که در حدیث شریف وارد شده و حبیب
 می آید و آنچه در احادیث اخبار شهادت این بزرگان تفصیل بعضی حالات و بدیامالی قاتلان
 ایشان وارد شده نیز مذکور میشود باین تقریب بعضی شدائد که در جناب ایشان گذشته از روی
 احادیث معتبره بیان کرده میشود درین ضمن بعضی مرثیه ها که از مردم غیه یعنی جن و پری حضرت اسلم
 و دیگر صحابه شنیده اند نیز مذکور میشود و خواهاهی متوحش که حضرت ابن عباس رضی و دیگر صحابه دیده
 اند و حالات بر فرط حزن و اندوه روح مبارک جناب رسالت آتیه علی السلام میکنند و ذکر میکند و بعد
 از آن ختم قرآن مجید و پنج آیه خوانده بر حاضر فائحه نموده می آید و درین بین اگر شخصی غرض الحان
 سلام میخواند یا مرثیه میسرود این اتفاق میشود ظاهر است که درین بین اکثر حضار مجلس را و این
 فقیر را هم رقت و بکالاحت میشود اینست قدریکه بعمل می آید پس اگر این چیزها نزد فقیر بهین وضع
 که مذکور شد جایز نیست بود اقدام بر آن اصلاً نمیکرد بعد ازین آنچه امور دیگر ناشرع است حاجت
 بیان نمیدارد و بجز توفیق حسنات چه بزرگوار و السلام ^{۱۳۳۸} هجری رقع و دیگر فضائل آتیه
 کمالات الکتاب ذوالذهن الثاقب و الفهم الصائب آنخوان زاده مولوی عبدالرحمن صاحب
 سلمه الله تعالی و زاده بطنه فی العلم و العمل و بلغه لسانه کل الال - از فقیه عبدالعزیز زید الطایف سلم
 سنون الاسلام مقرون بالاعظم و الاکرام واضح راسخ شریف و ذهن لطیف با و که در قیسه کرمیه
 در توثیق نواب صاحب بخت شمول نموده حتی قائل مرتب علم و عمل در ترقی و تزیید دارد و از جمیع
 مکرمات و لهیات دارین در امان خود نگهدارد و فقیر از عرصه چند سال بسبب هجوم امراض گوناگون
 از مراجعت کتاب فقه محروم است بلکه بسبب فقدان بصارت هیچ کتاب مطالعه نمیتواند کرد و لهذا
 جمع نمودن کتب بیفایده و اسسته موقوف نمود و لیکن آنچه دیده و شنیده بفضل الهی محفوظ است
 و مسئله حکم کرگدن استفسار رفته بود حقیقت آنست که شیخ الاسلام در صیدیه و قول در حق
 او نقل نموده یکے قول آنکه حرام است زیرا که بر آن و دیگر حیوانات حمله میکند و میکشد
 اگر چه گوشت نمی خورد پس معنی سبیت در و پیدا شده و السباع کلهها حرام و در کتاب حیاة الجن
 نوشته اند که هر شدیدا العداوة للان یقبه اذا سمع صوته فیقتله و لا یاکل منه شیئا کذا فی
 المستطرف و قول دیگر آنکه نقل کرده است اینکه حلال است زیرا که گاه و نباتات میخورد

در حدیث شریف

فہومن البہایم لاسن السباع این وقت کتاب صیدیہ حاضر نبود کہ عبارت آنرا نقل کرده شود
اما مضمون عبارت بالیقین ہمین است کہ مرقوم شد و در کتاب حیوہ الجن قول کمال الدین موسی
و میری شافعی ہم بر جرمت جانور مذکور است کتاب مذکور ہم انیوقت میسر نشد کہ عبارت نقل کرده
شود و این محفوظ است کہ اگر گدن را شمار ہندی گویند و اگر گدن ہم گویند لیکن لفظ مشترک است
در میان این جانور و جانور دیگر کہ خبر و تر ازین بیباید و مشابہت دارد با گاومیش کہ در حق آن
جانور روایت صحیح است کہ حضرت مرتضیٰ علی رضی عنہ در کوفہ حلال بودن آن فرمودہ لہذا بعضی علما
سابقین را استنباہ رواد و حکم بجلیت این جانور ہم داده اند و اللہ تعالیٰ علم بحقیقۃ الحال و بر
دہن ثاقب سامی پوشیدہ نخواہد بود کہ این جانور بسبب جانور مشابہت دارد و بدن و پاہما مانند فیل
میباشد و سٹش مانند گاومیش و در دہن دندان دارد و شاخیکہ بر سر دارد مشابہت بانوک پیدا
کنند در کتب مصرح است کہ ہر گاہ در میان جانور حلال و حرام مشابہت پیدا میشود حکم آن
تالیع صورت آن جانور است اگر مشابہت صورت با جانور حلال بیشتر دارد پس حلال است
و اگر با جانور حرام مشابہت بیشتر دارد حرام است چنانچہ میان سگ و بز اگر کچھ پیدا شود ہمین حکم
در وحی جاریست پس در نیصورت کہ مشابہت خوک و فیل درین جانور موجود است حکم بحرمت است
و انسب است و من القواعد المقررة اذا اجتمع الحلال والحرام حکم بالحوتمہ لنتبہ کلامہ فقیر بنوفیق
الہی تعالیٰ میگوید کہ در فتاویٰ رحمانی مذکور است کہ فیل و اگر گدن نزد امام عظیم و ابو یوسف حکم
حل دارد و نزد محمد حرمتہ و نقل از ذخیرہ کردہ است و دلیل ہر دو جانبین قایم کردہ لیکن مخالف است
از ہدایہ کہ در باب بیح فاسد مرقوم است امام محمد فیل را نجس العین میگویند و هیچ جانور ندارد نجسین
اگر گدن و امام ہمام عظیم و امام ابو یوسف میگویند کہ فیل از سباع است پس ازین معلوم شد
کہ فیل و اگر گدن ہر دو حرام اند خوردن نباید اگر چہ معیشت نزو اہمین ہر دو جائز است پس کسیکہ
حکم بخوردنش میکند جائز نیست فافہم و اللہ تعالیٰ اعلم سوال در فوائد الفوائد لمغنی سلطان الشیخ
چند جا مذکور است کہ آیندگان پیش ایشان سر بر زمین مے نہادند و چون یکے ازین امر متفصلاً
نمود فرمودند مے خواہم مرقوم را منع کنم لیکن ازین جہت کہ پیش خواہد قلب الدین شیخ فیدالدین
قدس سرہما ہمچنین میگردند مے توانم منع نمود و دیگر را فرمودند چیرہ کہ فرض باشد چوں قضیت

آن منسوخ شود سینت باقیماند مثل صیام نضی و عاشورا و سجده آدم علی نبینا و علیه الصلوٰۃ و السلام
 را مامور بود اکنون که تاکید آن منسوخ شد اباحت باقی است تجویز سجده این بزرگان که تقدیر آن
 ظاهر و باطن بودن محل حیرت است و این استدلال چنانکه هست ظاهر است جواب در منتخب
 فتح العزیز که شیخ عبدالصمد الاسلام آنرا بفارسی بنویسند و چند از آن نقل شده بخد مت سما
 رسیده و حصه حضرت آدم علی نبینا و علیه الصلوٰۃ و السلام تحقیق سجده لغیر الله بوجه حسن مرقوم
 شد اگر آن نسخه اینوقت بهم میرسد چند سطر از آن نوشته خواهم فرستاد آید کم بر آنکه این بزرگان
 تجویز سجده چنانکه روند غایت توجیه فعل این اکابر بعد از تفتیش بسیار چنین قرار یافته که سجده را
 دو قسم دانستند سجده عبادت و سجده تحمیه سجده عبادت را خود کفر دانستند و سجده تحمیه را تجویز فرمودند
 و فرق در میان سجده عبادت و سجده تحمیه با وصف که تغایر نیست و تعظیم باطنی در هر یک بحسب ظاهر
 موجود نیست که اگر عند الملاقات و المحاضرة بطریق تعظیم و تکریم زائد بر تحمیه منونه واقع شود آن
 سجده تحمیه است و اگر بقصد تقرب الی رجال الغیب و تحکیم لکیفیات نفسانیة مطلوبه اعتشو
 آن سجده عبادت است چنانچه سجده کفار بسوی هنام و سجده ملائکه برای حضرت آدم علی نبینا و علیه
 الصلوٰۃ و السلام از قسم تحمیت بود چنانچه اکثر مفسرین بر آنند و بعضی گفته اند سجده برای خدا بود
 و آدم قبله هر حال چون ملائکه در مقابل حق تعلیم اسماء که از حضرت آدم علی نبینا و علیه الصلوٰۃ و السلام
 نسبت بابیشان واقعه مامور باین نوع تحمیه شدند دیگر تعلیمان و مسترشدان بطریق اولی
 نسبت بحکمان و مرشدان خود مامور شوند قیاساً جلایا و چون در شریعت منسوخ است از فرضیت
 بنسب انتقال نمود و لیکن در مقدمات این استدلال شبهه نوعی که متوجه میشود بر صاحب ظاهر
 چنانچه خود قلمی نشر موند و قویتر ازین استدلال شبهه دیگر است که عبد الکریم بهره گجراتی در
 تفسیر کمالی که بر وفق تصوف نوشته است آن را در تفسیر سوره یوسف آورده است حاصلش
 آنکه موافق قاعده اصول شرایع من قبلنا حجت است ما لم یظهر لنا نسخ فی شرعنا و سجده تحمیه در شرع
 حضرت یعقوب علیه السلام نبض کتاب که خرد الله سبحانه و تعالی در شریعت مانع جاز باشد و نسخ
 این جواز در شریعت مانع از خبر واحد نیست و هو قوله لو كنت امر احد الان لیسجد لاحد لامر المرأة
 ان تسجد له و هذا لکن لا یشیء لکثر ان لیسجد لغیر الله او کما قال و نسخ نبض کتاب را باید که خبر

متواتر باشد نه خبر واحد و مع هذا این خبر واحد محتمل است که نظر باشد تنباه سجدت سجدت با سجدت عباد
 داده شده زیرا که مردم قریب العهد بالکفر بودند و عبادت غیر الله معتاد و جوگر در آنوقت منع مطلق
 فرمودند کالنهی عن الختم و المرقه و جواب این شبهه آنست که درین تقریر سه امر غفلت از اجماع
 قطعی است بر تحریم سجدت و دوهول عن ذکر النسخ انتی منته نواصب فرقه جداست و رای خوارج
 در غرب و شام بسیار بوده اند و متوکل عباسی و وزیر او علی ابن جهم نیز از جمله نواصب است خوارج
 جمیع مقالین را از صحابه و پیغمبر و امیر المؤمنین علی مرتضی و معاویه و عمرو بن العاص و تکفیر
 میکنند و نواصب محض عداوت امیر المؤمنین علی مرتضی کرم الله وجهه و فریت طاہرہ او شعار خود
 دارند و از متاخرین حافظ مغربی نیز ناصبی است منته در موالات کفار انچه فقہا نوشته اند تفصیل
 سے خواهد حاصل آنکه موالات بمعنی دوستی اگر من جهة الدین باشد بالا جماع کثیر است و اگر طبعی محض
 است همچو محبت فرزند کافر و زوجہ کافرہ حرام نیست مگر آنکه در تذلیل آن مہما لکن باید کوشید در
 تطبیق آیات و احادیث وارده در میناب تفصیل مذکور چند ان تکلفی نیست مثل قوله تعالی
 لا تجد قوما یؤمنون بالہد و الیوم الآخر یوادون من خاؤا اللہ و رسولہ و مثل قوله لا تجد المؤمنون الکا کافر
 اولیاء من دون المؤمنین و مثل قوله و من یتوالہم منکم فانه منہم لے غیر ذلک و اما حکم موالات
 بمعنی معاونت و مناصرة پس مثبتی است بر اصلی مقرر و موالات الاعانتہ علی الکفر و المعصیۃ
 اتفاقا لقوله تعالی و لاتعاونوا علی الاثم و العداوان و این معاونت گاہی با جرت میباشد
 و آزاد عرف جاگرمی میگویند و گاہی بے اجرت میباشد آزاد و کمک میگویند و حکم ہر دو قسم
 واحد است یعنی اگر کفار خواهند کہ با مسلمانان قتال کنند یا ملکہ و بلدے از اہل اسلام آنطرف
 نمایند نوکری آنها حرام و مدد کمک نیز حرام بلکہ کبیہہ است و اگر با ہم کنند یا برائے جمع مال
 دیند و بستی ملکہ کہ از سابق در تصرف خود دارند مسلمانانرا نوکر گیرند نظر بظاہر شرع اباحت است
 قیاسا علی سائر الاحادیث مثل الخیاطہ و التجارہ و غیر ہما کیف و قد ثبت عن الکا کہ بر انہم آجروا
 انفسہم من المشکین لیکن عند التعمق آہم خالی از حرمت نباشد خصوصا درین بیان زیرا کہ
 جاگرمی اینہا سیمار و شناسان را خیلے موجب مفاسد دینی میگردد و اقل مفاسد بداعت است
 در انکار برافعیل منکرہ ایشان و مناصحت و خیر خواہی ایشان و تکلیف سواد و تقویت شوکت و تعظیم

کیفیت نواصب و خوارج

بیان محبت کفار و نوکری آنها

مفرط ایشان و خداوند و صاحب و قبله گفتن و اظهار محبت مفرط اینها را غیر فلک آری اگر این
اجاره باشد که ساہوکاران در راه خطرناک جہاد از مسلمین را بطریق بدرقہ میگیرند آنکہ طول صحبت
و دیگر مفاسد و ران رفاقت متحقق شود بلاشبہ جائز است فطاہر مراد فقہا با جازت نوکری کفار مبین
قسم است و اگر در صورت مسلمانہ ہما را ایشان کشہ شود مثل من مات علی الفرائض است
لا لہ ولا علیہ و ہمین قسم اعانت کذائی بلا اجرت و مقام مکافات با کفار کہ نسبت باین کس سابق اعانت
نمودہ باشند درست لقولہ تعالیٰ لا یملککم الذین لم یقاتلوا کم فی الدین ولم یخرجوا کم من ديارکم
کم ان تبرؤم و یستطو الیہم ان اللہ یحب المصلطین و قد ثبت فی الصحاح عن رسول اللہ صلی اللہ
تعالیٰ علیہ و علیٰ آلہ وسلم انی خراعتہ قبل ان یسلموا علیہ اثنین و کان بینہم حرب و درین قسم
ہم فرق باید کرد میان طاعت کفاریکہ معاندین اند و طاعت مثل سکھان و فرنگیان و غیر ایشان
مثل مرتدہا و اللہ تعالیٰ اعلم سوال دیگر فتن از کافر در دار الحرب نزد ابی حنیفہ ج در ہدایہ
روانوشہ خلافاً نصاحبیہ و الشافعی و نظیر بر تشدید شائع کہ در کتاب و سنت واقع است بر اخذ ہوا
این مسئلہ بسیار مستبعد نماید و معمولہ انگیز و شبہاہ ایشان دار الحرب است یا نہ ایما فرمایند
جواب دلازل بواہمین المسلم و المحرری فی دار الحرب محمول بر ظاہر است و موافق قاعدہ فقہیہ است
و اریں جنس سائل بسیار است مثل لاربواہین الممالک و الملوک و غیر فلک و اصل آنست کہ
بر جا گرفتن مال مجانا بلا شرط معاوضہ درست باشد از نجاربواہرام نمے ماند و ہر جا مسلمستان
شدہ و در دار الحرب بماند اورا بزور گرفتن مال حرمیان درست نیست و اگر بہ خوشی خود بدست و لو
فی ضمن عقد فاسد آن شرط فاسد درست میشود لانہ مباح الاصل فی حقہ و انما حرم تعرضہ لاسواہم
لما فیہ من نقض العہد و اذا بذلوا بالرضا فلا وجہ للمحرمتہ و آنچه مرقوم شد کہ معمولہ انگیز و شبہاہ ایشان
دار الحرب است یا نہ پس بدانند آنچه کہ میگویند کہ دار الاسلام گاہی دار الحرب میشود و این قول
مرجوح است و اصح آنست کہ دار الاسلام دار الحرب میشود آری درین اختلاف است کہ کی
میشود و طائفہ میگویند کہ اگر یک چیز از شعائر اسلام ممنوع باشد مثل اذان و نعتان دار الحرب میگردد
و طائفہ گفتہ مدار صیورہ دار الاسلام دار الحرب بر نحو شعائر اسلام نیست بلکہ ہر گاہ شعائر کفر
نمے و ندغہ با علان رواج گیر و دار الحرب میشود گو شعائر اسلام ہمہ برقرار باشند و فرقہ سوم

ازینهم ترغی کرده اند و گفته اند که حد و دار الحرب است که ان لا یجوز فیه سلم ولا ذمی امنایا بالامان السابق
سواء ترک بعض شعار الاسلام او لا یسواء اعلن شعار الکفر لا یمن قول ثالث و تحقیقین ترجیح داده
اند برین تقدیر معموله اگر نیز در اشباه ایشان بلا شبهه دار الحرب است و الله تعالی اعلم سوال
بعضی از علماء امامیه پوید بجواز اخذ بوا از انگریزان فتوی میدهند و بر یک روایت مختلف برای
جرفع عمل کردن و از انصوص دیگر که در عدم جواز موالات کفار وارد است کناره کردن و بایشان
مصاحبت و موافقت نمودن همان حکم دارد که افئو منون بعضی الکتاب و مکفرون بعضی معین
در فتح این باب مسأله خواهد بود و فتنه از کفار مبدل با مین مسلمین هم در اخذ بوا مضائقه
نخواهد ماند جواب مفاسدیکه در اخذ بوا از حرمیان مرقوم شده بود واضح گشت اباحتی صلی این
معامله بجهت منہاست و معین مفاسدیکه درین مرقوم شده اکثران مفاسد منقوض است بجماع
کفار که تضمین بقتل رجال و نهب اموال و سب زاری و تخریب عمارات و احراق اشجار و ذراعات
و ظاهراست که این عمل یا مسلمین در غایت قبیح است و مجسر بودن این معامله مفاسد دیگر را
خیر می دیگر است کلام در آن نیست بلکه بر فرض خلوازین مفاسد است و الا مباحات مستحبات
و مندوبات بسبب مجاوره مفاسده کسوت حرمت پیوسته چه جای این مسئله که اباحت آن
نیز متفق علیها نیست مخصوص بعلما و خفیه است و تجویز علماء امامیه درین مقام اعتبار ندارد و زیرا که
نزد ایشان از میان و سنیان نیز اخذ بوا جائز است صرف و تجویز علماء خفیه است و عمل
نکردن اکثر اشخاص بر آیتیکه وال برتری الکفار البتہ موجب طعن و ردین آنهاست لیکن ایمان
ببعض الکتاب و لو بجز النفع از آن قبیل نمیتواند شد که کلام بحسب ظاهر متوجه شود و لا متولی حیات
السر از سوال سنن و رواتب که آن در نماز پنجگانه معمولست و از اذان عوام چنان نشسته که
مجموع این کتبهای سنت و فرض و ظل در اصل نماز است و حال آنکه این نقد تا کید در غیر سنت
فجور و احادیث یافته نمیشود و بسا مسلمانان از مردوزن که از کثرت رکعات مواظبت بران و شوار
میدارند و اگر بفرجه رکعات فرض امر کرده شوند باسانی مواظبت توانند کرد و جواب در باب سنتها
علماء و اراء النہر غلو نموده و از اذان جهال عوام قریب فرض رسانیده اند و اینقدر از احادیث
ثابت نمیشود و همینست مذہب حضرت و الدمر عوم مادرین مسئله و همینست موید با حدیث

و آثار صحیح و مشدودان ماوراء النهر متوالید این نماز بار اثبات فرموده اند که مفسر فیض گشته بلکه حضرت والد مرحوم مادرین مسئلہ مکرر میفرمودند کہ ہر چند این مروج بہ نیت نیک این تشدیدات نشو انداز اقامت سنت مروج تساہل نکنند لیکن مروج بسیار از نماز فرض محروم داشتہ اند کہ بہ سبب کثرت اعداد رکعات ہر وقت و عدم فرصت اہل نماز را ہم ترک میکنند و میفرمودند این تشدیدات نوعی از تحریف شریعت است منہ بوج الی اہل مع الزیادۃ فی الثمن بلاشبہ جائز است بلکہ ہمین وجہ برکت است کہ در حدیث شریف وارد است البرکتہ فی الثلاثۃ فی الشکرۃ و فی البیع الی اہل و فی غلط البئر بالشیر لاکل لا للبیع و مقابلہ زیادۃ شن باہل و رنج مضرت زریکہ تفاضل و اہل در صورتی حرام است کہ تفسیرین باہم متقابل شوند یا ماہوفی علم التفسیر کا نقدین قسم مہربانن تصرف جن و شیاطین در بدن آدمی یعنی در روح ہوائی و نسہ یاد کہ حال قومی است و از البصر الجن در عربی سمناسند و با سبب و خطبہ در عرف تعبیر می کنند نزو اہل سنت بلکہ اکثر فرق اسلام مسلم است چنانچہ در تفسیر نیشاپوری و غیرہ و تحت آیتہ تنبیہ الشیطان من لمس مذکور است و اکثر المسلمین علی ان الشیطان قادر علی الصرع و القتل و الایذار بتقدیر اللہ تعالیٰ و مخالف درین مسئلہ غیر از فرق معتزلہ دیگرے نیست و آہا در این آیت از توجہات رکیکہ مینمایند چنانچہ در تفاسیر آہنام قوم است و نقل آن و امہیات نے حاصل و در اناجیل اربعہ یوحنا و متی و غیرہا و پانزدہ قصہ آسیب جن و اخراج آن از بدن مصرع ہم عیسوی مذکور است و در احادیث نیز فرسے کثیر ازین باب آمدہ ہرگز کیسے را جامی انکار نیست آیتہم بزرگمکہ انسان ہم بعد موت این کار میکنند یا نہ درین مسئلہ علماء اہل سنت و اختلاف است اکثر تحقیقین تجویز آن کردہ اند و بعضی با متناع آن رفتہ دلیل منکر ان نیست کہ اگر انسان نیز انکار کند باید کہ حقیقت او مقلوب بحقیقہ جن گردد و انقلاب حقائق محال است و نیز اگر انسان صالح است پس این نوع ظلم و ایذا چہ قسم ازوے بوقوع مے آید کہ خلاف صلاح است و اگر فاسق است یا کافر پس او از دست موکلان عذاب چگونہ خلاص شدہ و مرت این عمل مے یابد بنابراین مجوزین درین باب دو گروہ شدہ اند جماعہ میگویند کہ این باز باب انقلاب نیست بلکہ نوعی است از نسخ اخروی کہ اصل آن در آخرت و با بعد الموت

از روی احادیث ثابت است و در جامع صغیر سیوطی از کتب متعدد و در تتمه حدیث معراج مناهی
 انحضرت نقل کرده که رایت در جلد اخفوسه الشیاطین عند اللوت فجاؤ فی سلمه من الجنابة فمعمت
 من ایدیم او کما قال و این حدیث بومی ازین عالم بشام میرسد و چون این معامله از باب مسح
 اخروی شد پس خلاص از عذاب فاسق را چه الا انهم آید بلکه این هم نوعی است از عذاب که در آن
 گرفتار است مسلک علمای حنفیه مابرایه همین است ملامعین در شرح بزرخ که از معتمدان علمای امامان
 است میگوید انسان قدیم بر بنای عالم بزرخ بالمسح و هذا التعزيب وغضب من الله تعالى
 علی من شاء کمن کمن فی المسح فی الاثم السالفه و التعمرون الماضیه قروة و خنازیر الا انه رفع هذا
 العذاب عن هذه الامة المحرمة فی عالم الشهادة ببرکة النبی صلی الله علیه و آله و سلم الامام هون
 علامات الساعة الکبری فقه در فی الامامیث المحمدي ان یکون فی هذه الامة مسخ و کف و قد
 عند القیامة ذاک مسخ الانسان فی البرزخ یکون غالباً فی الکفار و المؤمنین الظالمین المؤمنین
 و الزائنین و الخلیفین سیما اذا ماتوا قبل ان یصلوا لکذا الممرین غیر ما یسبون فلیس کل من کان کذلک
 یکون مسموحاً بل من شاء الله مسخه و عذبه و المسخ ان یکون فی الصلحار و الاولیاء و اصلا و ان ماتوا
 علی جنابة و یکون المسخ فی القیامة لشرکاء و ان کذب اصحاب الکهف یجعل بلعما و السبع یجعل کلها
 و یخل ذلک فی الجنة و یطهى بذاته النار و من یقتیل یجعل راس من رفع او وضع راسه فی
 الصلوة قبل الامام راس حمار خف مسخ اخذ الیشوة و وضع الاحادیث و امثال ذلک کثیر تنجی
 و جماعت دیگر میگویند که این نه از باب مسخ است بلکه نوعی است از مشابهت و افعال و حرکات که
 اصناف مختلفه را با هم بهم میرسد بمنزله آنکه در دور کار میبهرها جماعه از مهندیان و سار کج بسته
 و زلفین را و یخته چند لفظ ایشوة اموشه خود را در میله وضع کردند و مانند آنها خشونه در حاملات و ضرب
 و شلاق بهیچ لعل می آوردند کذا و حکم من تشبه بقوم فهو منهم آن افراد ان را که کار
 جنیان میکنند در عرب خبیث میگویند و بهندی بھوت می نامند نه آنکه تغیر و حقیقت
 آنها واقع شود همین است که اکثر علمای عراق و عرب ابن راسک مختار گفته اند و هو الاقوی و الاصح
 نظر الی الدلیل و الیه کان میل سیدی الوالد قدس سره فی اثبات البحث فی بداهة المسخ و کما وقع
 مراراً عدیده السخه بجمعی منه در مسئله برز و تناسخ آنچه از کتاب منقول نموده بودند

درست است و فرقی که در میان بروز و تارخ نهفته بود نیز صریح بلکه نزد صوفیه تصرف یعنی بروز
روح در روح حی یا میت در اصل از خواص حقیقه الحقایق آمده و تقدس است و چون نسبت اولیا
با مخلوقات نزد ایشان نسبت ظاهر و ظاهر و توهمیت است و در مخلوقات نیز این نوع تصرف ثابت
است از حیث در این نوع تصرف در بعضی مخلوقات که مالک و جنیان باشند علوی و مطرو است و در بعضی
دیگر مخلوقات که ارواح نبی آدم اند خالق مادی و مقصود الانبیاء این باب چنانچه بسیار منقول است
و خود شیخ اکبر این باب قدری گفته که فی زمانه کرده و شاکست ارواح نبی آدم با ارواح جنیان مثل
شیخ سید و غیره درین باب موجب تمایز و تفریق نیست و چه شاکست در تفریق و تمایز با اشکال مختلفه
فیما بین ملائکه و شیاطین ثابت است و از اولیا هم بسیار منقول چنانچه قصه جمل غزل سید
همدانی قدس سره و غیره از این باب است و اصل موجب منع و نقصان ملائکه و اولیا بر نیکی و دور
اگر شیاطین را بسبب اقتضای نشانه خود اینقدر شایسته با ملائکه و اولیا حاصل شود چه باک که
نیکان و بدان از جنس با هم در امور بسیار شریک اند و میباشند مثل مشهور است که عاقله آدم
میکند بوزینه هم فرق است که شیاطین مثل شیخ سید و غیره این تصرف را برای اعدای نبی
آدم و بقصد تاله و عبادت و تضرع و قراین برای خود میکنند و ارواح مقدسه برای بقای علمی
باجرات کیفیت محمده و روح قابل این مینمایند و بیشتر در فرق در نیکان و بدان بقصد و غرض
و شاکست ملائکه صالحه و خبیثه میباشند و در صورت عمل شهدای و کافران در استعمال سلاح و اجزای
و سنان و قواعد شناسی و فرسیت یکسان میباشند و تفاوتیکه فیما بین الفریقین است راه
حسن نیت و خبیثه است و پس و شاکست این عمل ارواح مقدسه با مثل شیخ سید و غیره
از شیاطین و شبیه یک عمل یا عمل دیگر چندان نزد صوفیه مستبعد نیست بلکه برای تفحیم این عمل
در ارواح ایشان جای ندارد است حسن و در حق حضرت مقدسه ربوبیت چه جای ارواح دیگر
در نمایند شیخ ابن فارض مصری علیه الرحمته واقع است و مولانا رومی قدس سره در مثنوی شریف
همان معنی را بفارسی میفرماید مشتموی چون پری غالب شود بر آبی گو گو شود و از صف مردمی
چون پری را این دم قانون بود که دیگران پری خود چون بود و گو گو که آن مقام نیست نسبتیکه
روح را با بدن خود از قیومیت میباشند میتوان که روح دیگر را که اوسح و اقرب اطلاق روح است

باین روح بهم میرسد و آن روح حکم روح ارواح او پیدا کند و هر قدر وسعت و اطلاق زیاده تر شود این نفس
 زیاده تر بر فرد نماید حتی که در حقیقه الحقائق که روح جمیع ارواح است این معنی اتم و او متحقق میشود
 و از انجذاب بر هر روح این تصرف نایض میتواند شد آری استعدا و قابل شرط است اینست
 آنچه بر قواعد تصرف منطبق میتواند شد اما علماء ظاهر این قسم را حمل میکنند بر تلبسات شیاطین و چون زیر که
 این نوع تصرف مینمایند و گاهی نام یکی از بزرگان میگینند تا مردم با نکار بر بخیزند و تعظیم پیش آیند
 و کلام ایشان را با اعتقاد بشنوند و دستن سائل تصوف و مضامین فصوص نزدیک جنبان سهل کار است
 آری بعضی از شیاطین باین نوع تصرف میرج اغوا قصد میکنند و ز خواص تلبیس ایشان پیش نمید
 و بعضی از اینها در پرده ارشاد و تعلیم خود را گردن مردم جمع بسوی خود قصد مینمایند و درین تلبیس خواص
 نیز در رنگ عوام اشتباه پیدا میکنند و بنا بر همین نام کسی از بزرگان و اکابر میگینند و در زمان
 جاهلیت آمل شیاطین بر بعضی اشخاص بهمین وضع مثل اسبق و طیح و دیگر کاهنان آنوقت قریب
 بتواتر انجاسیده جامی انکار نیست و الله تعالی علم و دلیل علماء ظاهر دین و دعوی آنست که اگر این
 نوع تصرف از ارواح طلیبه انبیا و اولیا یا ملائکه یا حضرت حق واقع است حال آنکه با قطع و اقبال این
 نوع تصرف از شیاطین و ارواح خبیثه واقع است تلبیس عظیم لازم آید و اشتباه قومی رو و در
 دو جا جالبه را ممکن شود که بر روز روحی مقدس را در خود او نمایند و احوال و افعال آنها جاسه انکار
 نشود و افهام الی حق لازم آید بلکه دجال اکبر را که بر روز حضرت حق بخود او خواهند نمود اسکات و
 الزام ممکن نشود و قصص که از اولیا درین باب منقول است چنانچه در نفحات در ذکر اوصال الدین
 کرمانی است همچنین در فتوحات شیخ اکبر پس بر قصص اولیا و حیات است که بروح زنده و یا تصرف
 کرده و یا مطلق ساختند و بجای او نطق و تکلم کرده و این معنی جامی اشتباه نیست که در حالت حیات
 اگر شخصی ادعا بر روز روحی از ارواح زندگان نماید و قوس و فعلی از و صادر شود آن زنده جمع
 کرده غل شمه میتواند کرد بخلاف ارواحی که در برزخ اند یا ملائکه یا حضرت حق جل و علا و اهل
 مشرب تصوف در تجویز بر روز ارواح اولیا، مطلقاً خواه زنده و خواه مرده مینمایند ازین دلیل
 چنین جواب میگومند که اشتباه و تلبیس چون سربلج الار تفلع باشد و قریب الزوال ازان کج
 نیست و این تلبیس و اشتباه از همین قبیل است که با و فی رجوع بدلائل کتاب و سنت

و احکام شریعہ مرتفع میشود اقوال و افعال آنکس را باید کہ بر میار مشرفیہ حمل نمایند اگر مطابق آن باشد
 برزخ روح پاک است و اگر بخلاف آن باشد برزخ روح نجس است و نیز میگویند کہ این نور
 تمبیس و اشتباه و خرافات البیس و جفت ملکہ ذوق الہی و تمنی شیطان و الہام ملکی و وسوسہ
 شیطان و تشبیل بشہری کہ از ملک جن و شیاطین میشود نیز واقع است و آنچه از طرق رفع این
 تمبیس و اشتباه و انجاکبار برود میشود در اینجا ہم جاری خواهد شد و معہذا بادل قارورہ کہست
 بالجملہ طریق سلم ہمین است کہ امکان را بر قاعدہ تصوف انکار نباید خود وقوع را کہ محل اشتباه است
 سلم نباید داشت کہ دلیل بر آن سوا این دو سہ نقل بر وقوع قائم نیست و برزخ کثوفی کہ
 مجمع علیہ صوفیہ است و اسرار این نوع صور بسیار دارد کہ در کتب تصوف شرح است اما از شواہد
 این برزخ در کتب حدیث قصہ زید بن خارجه است و ابو بکر بن ابی الدنیائی کتاب من عاش
 بعد الموت و قاضی ابوبکر بن فحلہ و دیگر محدثین روایت کردہ اند کہ بعد از موت و قبل از دفن روح او
 بآبدن متعلق شدہ آواز سے کہ و ضم نوش آنکہ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ علیہ وسلم
 النبی الامی خاتم النبیین لانی بعدہ کان ذلک فی الکتاب الاول ثم قال القائل علی سائ
 صدق ثم قال ابو بکر خلیفۃ رسول اللہ الصدیق الامین الذی کان ضعیفا فی جسمہ تو بانی ام اللہ
 کان ذلک فی الکتاب الاول ثم قال القائل علی سائ صدق صدق ثم قال الاوسط بعد
 القوم الذی کان لا یخاف فی اللہ لومۃ لایم الذی کان بمنح الناس ان یاکل قویہم فہم
 عبد اللہ عمر امیر المؤمنین کان ذلک فی الکتاب الاول ثم قال القائل علی سائ صدق صدق
 ثم قال عثمان امیر المؤمنین و ہو رحمہم بالمؤمنین و ہو یعاف فی الناس من ذنوب کثیرہ خلعت
 لیلستان جلت استانت کلینین و بقی اربعینین و لا نظام لہم و ان تحت الاحمار و نبت الباعہ
 و اکل الناس لعضہم بعضاً ثم ارعوی المؤمنون لے آخر القصۃ الطویلہ و این قصہ معلوم میشود کہ در انجا
 برزخ و روح شدہ بود یکے از انہا روح زید بن خارجه کہ بآبدن خود متعلق شدہ حکم میکرد و دوم
 روحے دیگر بود کہ بعد از ہر کلام او را تصدیق میکرد ہر زبان او پس برزخ متنازع فہما ثابت
 شدہ و در کتب حدیث قصہ دیگر نیز ہمین و تیرہ وارہ است کہ الفاظ آن بیہوشیت و اللہ تعالی
 اعلم سوال لیند ر قواما اتہم من نذیر من قبلک صریح است و آنکہ قوم انحضرت صلی اللہ علیہ

تعالیٰ علیٰ آلہ وسلم در زمان فترہ غافل از تکلیفات شرعیہ بودند و این آیہ در سورہ قصص واقع است و سیاق این آیہ صریح است در رد عازیر کہ میفرماید ولولا ان تصیہم مصیبتہ بما قدمت ایدیہم فقیولوا ربنا لولا ارسلت الینا رسولا لفتنجنآیاک و نکون من المومنین اما آیہ التندر قوم الانذار ہم فہم غافلون پس درین معنی لفظ نیست زیرا کہ کلمہ ما سہ احتمال دارد الاول ان کیون نافیتہ والثانی ان کیون مصدریہ والثالثہ ان کیون موصولہ و علی الاول بحصل نفی الانذار و ان الباقین و در تفسیر نیشاپوری میگوید وقد یقال انما نافیتہ او موصولہ او مصدریہ اسی ارسلت لتندر انذار اباعہم او ما نذر اباعہم او ما نذرہ اباعہم فانہم فی غفلتہ فعلیہ ہذا کوہم غافلین بسبب عیث علی الانذار و علی الاول عدم الانذار بسبب غفلتہم اتمہ بالجملة بانضمام این آیہ بایہ سورہ قصص یا آیہ و ما کننا معذبین حتی نبعث رسولا نجات اہل زمان فترہ ثابت میشود موافق قاعدہ اہل سنت و مجتہدین کہ قایل اند بحسن و قبح شرعی منکر و وجوب عقلی اندا ما کلام و نیست کہ انذار و راء بعث رسول است و زمان آن است کہ در وحی بعث رسول نباشد و از نبودن انذار در زمان کہ آن زمان زمان فترہ است حکم فترہ نمیشود پس فیما بین حضرت عیسیٰ و آنحضرت علیہا الصلوٰۃ والسلام کہ مدت پنجصد و شصت سال است زمان فترہ نبود کہ اہل آن زمان حکم فترہ پیدا کنند مانند غیرہ چون صبیان و مجانین و معاقب نشوند زیرا کہ علم انبیاء ما تقدم خصوصاً حضرت موسیٰ و عیسیٰ و در آن بلا و موجود بود و حاملان آن کتب اگر چه در امور بسیار تحریف کردہ بودند اما در توحید و اثبات نبوت و معاد کہ اصول ثلثہ دین است فی الجملہ قدمی میزدند و لهذا در تفسیر نیشاپوری در تحت آیہ سورہ قصص میگوید من قبل کانت حجۃ الانبیاء قائمۃ علیہم و لکن با بعث الیہم من تجددتک الحجۃ علیہم فبعث اللہ تعالیٰ تقریر التک الکلیفات و ازالۃ التک الفترۃ پس نفی انذار نسبت بقوم آنحضرت و بعث رسول ہر دو تحقق شد و مراد از بعث رسول در آیہ و ما کننا معذبین حتی نبعث رسولا ان نیست کہ رسول از ان قوم باشد بلکہ مراد آنست کہ در عالم رسولی بود کہ خبر ان رسول و احکام آوردہ او ولو اجمالاً بمکلفین برسد و مکلفین را علم ان رسول حاصل گردد کہ در اعز مذہب ما در عالم مذہب دیگر طریقیہست کہ آنرا حق و مطابق واقع مے انکارند زیرا کہ ہمین قدر بحث و تفتیش و سوال و تحقیق دین کفایت میکند از سہ زمان فترہ در میان حضرت نوح و حضرت

ابراهیم علیهما السلام بعد از گذشتن عادی و شوم و مسلم است اگر در زمان فتره مجرد بنیامان رسول
 از قوم خود کفایت کند لازم آید که اکثر از منتهی در حق اکثر اهل زمین زمان فتره باشد و لیس فلیس
 در احادیث صحیح تامل باید فرمود که اهل زمان خود را چه قدر نگوئیم فرمودند مثل ان الله نظر الی
 اهل الارض فمقت عریهم و عجمهم الا بقایا من اهل الکتاب و در آیات قرآنی اسماعان نظر باید فرمود
 که کنتم علی شفا حفرة من النار فان قدکم منها و امثال ذلک چه معنی دارد پس زمان جاهلیت را
 که قبل از وجود با وجود انجاست زمان فتره مصطلحه نتوان گفت گو فتره لغوی باشد و بهمین معنی لغوی
 است و آیه یا اهل الکتاب قد جا رکم رسولنا بینکم علی فتره من الرسل ان تقولوا ما جاءنا من
 بشیر ولا نذیر زیرا که خطاب با اهل الکتاب است و فتره مصطلحه و در حق اهل کتاب مقصور نمیتواند شد
 و لهذا در حدیث شریف جابجا حکم تعذیب مروگان آتوقت وارد است مثل ابی و ابوک فی النار
 و جواب کسیکه پرسیده بود این ابی و مثل البتین اقوام عن فخرهم با با هم الذین بهم فحم من
 فحم النار و لیکون اهول علی الله من لجعل الذی یدبره الخربان فله غیر ذلک آری قومی
 انحضرت را تذیری نیامده بود که ایشان را بر کفر و معاصی ایشان ترسانند و هر چند نیامدن نذیر کدانی
 در دفع عذاب حجت نمیشود اما غنایت آیهی این عذر ایشان را هم زایل فرموده و نذیر بخواهم برگزید و
 اگر اسماعان نظر در مضمون آیه و لولا ان نصیبهم مصیبه بما قدست ایدیم کرده شود ظاهر میگردد که رسیدن
 مصیبت در عوض اعمال ایشان که گناهی از عذاب است سوار کان و نیویا و اوخر و یا مقدر و محدود
 وقوع بود اما ایشان را در انصورت جامی گفتن بود که ما را پیش بعثت رسول بموی ما و قبل از
 انذار چرا عذاب واقع شد لهذا ترا فرستادیم چنانچه قید الینا و لولا ارسلت الینا رسولا بان
 اشاره میکنند و در آیه دیگر که و ائسموا بالله جهدا ایماهم لئن جاءهم نذیر لیکون ابدی من احدى
 الامم بهمین معنی تصریح است و کذلک و آیه ان تقولوا انما انزل الکتاب علی طایفتین
 من قبلنا و ان کناعن در استهم غافلین او تقولوا لو انما انزل علینا الکتاب لکننا ابدی منهم
 الی آخره و ازین آیات ظاهر میگردد که آنها معتقد نزول کتاب بر طایفتین بودند میدانستند
 که حال آن هر دو طائفه نیست و در باب توحید و نبوت و محاد چه اعتقاد دارند بلکه در حق و در
 بن نوفل در اول صحیح بخاری مذکور است که کتب من الانجیل بالعربیة ما شاء ان یکتب

و ازین معلوم میشود که در میان ایشان نیز دعوت عیسوی رسیده بود و ترجمه انجیل را میشنیدند
 پس درین حالت احکام زمان فتره چه قسم جاری میشوند شد و آنچه مرقوم بود که اگر زمان بعثت
 آنحضرت صلی الله علیه و سلم زمان فتره باشد پس وجه اختلاف در حال ابوین مشرکین
 چیست که در فقه الکفر ایشان مصرح است و سیوطی و دیگر علماء در ایمان ایشان مسائل
 نوشته اند جواب مهربان من چون معلوم شد که زمان بعثت آنحضرت زمان فتره بود و بلکه زمان
 جاهلیت بود پس اشکال زائل گشت و بر تقدیریکه زمان فتره هم باشد این اختلاف گنجایش دارد
 که ایمان و کفر چیزهای دیگر است و عذاب و نجات چیزهای دیگر کافران زمان فتره را نهایت
 کار است که نجات یابند اما ایمان آنها خود البته ثابت نیست بحث در این است که در
 زمان فتره آباء آنحضرت صلی الله تعالی علیه و سلم مشرک و کافر بودند که به سبب
 غفلت فتره معذب نشوند یا موحود بودند و منتظر بعثت آنحضرت صلی الله تعالی علیه و سلم
 آله و سلم و غم مصمم کرده بر اتباع آنجناب صلی الله تعالی علیه و سلم پس آنچه در
 فقه اهل است که ابوین آنحضرت صلی الله تعالی علیه و سلم آله و سلم مائمه علی الکفر با اثبات
 نجات ایشان منافض ندارد اگر توحید و برادر از شرک از آنها ثابت شود البته منافی
 آن خواهد بود نهایت کار این مردم همین است که نجات ثابت میکنند تفصیل این اجمال آنکه
 در اثبات نجات والدین آنحضرت صلی الله تعالی علیه و سلم آله و سلم علماء را سه مسلک
 است اول آنکه ایشان با وجود کفر و مشرکیکه داشتند معذب نخواهند شد مثل صبیان و
 مجانین بعثت آنکه در زمان فتره بودند پیش از بعثت پیغمبر مقتضای آیه و ما کننا معذبین حتی
 نبعث رسولا لتعذیب قبل از بعثت مستحق نیست و قد سبق فی هذا المسلك من المنافاة و بر
 مسلک هم عبارت فقه اکبر صحیح است زیرا که مدلول او همین قدر است که مائمه علی الکفر تعرض
 تعذیب آنها در آن عبارت واقع نیست مسلک دوم آنکه ایشان را برای آنحضرت زنده ساختند
 و اینها ایمان آوردند و این مسلک نیز باعتبار فقه اکبر منازعت ندارد و لهذا خمس الدین کردی
 که از جمله علماء حنفیه ماوراءالنهر است در فقه خود میگوید و يجوز لعن من مات علی الکفر الا اولاده
 رسول الله صلی الله تعالی علیه و سلم آله و سلم لثبوت انه تعالی احياءهم له حتی امنوا به

مسکسوم اینکد اینها عقل خود باستماع از ملة ابراهیمی تسبیح شرک را دریافته ترک آن گرفته بودند و توحید را معتقد بودند و اصنام را عظیم نمیکردند و کابرا عن کابرعت آنحضرت را صلی الله تعالی علیه وعلی آله وسلم شنیده منتظر قدم ایشان و تولد ایشان بودند و بدل عزم مصمم داشتند که هرگاه آن مسعود بنصفه ظهور جلوه گر شود ما زول و جان متابعت او اختیار کنیم چنانچه قصه نوری که در چین عبداللہ والد شریف آنحضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلی آله وسلم بود و از بزرگان خود موروث داشت شاید این مدعا است بیشتر مختار سیوطی در رساله خود همین مسکس است پس درین صورت ہم نجات ایشان ثابت میشود و ہم ایمان ایشان نیز که در الوقت همین قدر ایمان اجمالی متحقق میتوانست شد چنانچه در حق ورقه بن نوفل نیز همین قدر ثابت است اما برین مسکس ہم عبارت فقہ اکبر از دست نمید و وزیر اکبر شاید عدم ایمان تفصیل را و عدم وقوع ایمان معروف علیہ را تعبیر کفر کرده باشند اما ابی و البوک فی الذار و لم یوزن لی بالشفاعة فیہا کہ در حق مادر شریفه ارشاد شده ازین ہر تہ مسکس اباء کلی و منافرت تمام دارند فالاولی فی ہذا المسائل السکوت منہ در باب تراویح چنانچه این حدیث صحیح واقع شد کہ اماکان یزید فی رمضان دلائلی غیرہ علی احد عشر رکعتہمچنان این احادیث ہم صحیحہ وارد شدہ اند کہ قالت عائشہ رب کان رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلی آله وسلم یجتہد فی رمضان بالاکتفاء غیرہ رواہ مسلم و عنہا رب کان اذا دخل العشرة الاخرة من رمضان احب الیلۃ و القظاہ و جددشد المیزر و اہ البخاری و مسلم و ابو داود و نسائی و عن النعمان بن بشیر قال فنام مع رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلی آله وسلم فی شہر رمضان لیلة ثلث و عشرين الی ثلث الیل الاول ثم فنام مع لیلة خمس و عشرين الی نصف الیل ثم فنام مع لیلة سبع و عشرين حتی فلقنا ان لا ندرک الفلاح امی السحر پس وجہ تطبیق در میان این روایات کہ صریح دلالت بر زیادتی و کیفی و کمی نماز آنحضرت در رمضان بر غیر آن مے کنند و دران روایت کہ نفی زیادت بکنند ہمین است کہ آن روایت محمول بر نماز تہجد است کہ در رمضان و غیر رمضان یکسان بود غالباً بعد از دہ رکعت مع الترمیز سید دلیل برین عمل آنست کہ راوی این حدیث ابو سلمہ و ترمذہ این روایت میگوید کہ قالت عائشہ فقلت یا رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلی

آنکه در مسلم اتنا هم قبل آن تو تر قال یا عایشه ان عینی تنامان ولاینام قلبی رواه البخاری و مسلم
ظاهرست که نوم قبل از تر و نماز تهجد متصور میشود و در غیر آن در روایات زیاده محمول بر نسا از
تراویح است که در عرف آنوقت بقیام رمضان مجبر بود آمدیم بر آنکه قیام رمضان بچند رکعت ادا
مینفر موند و در روایات صحیح مرقومه تعیین عدد نیامده لیکن از الفاظ مذکوره در حد و اجتهاد انحضرت
علیه الصلوٰۃ والسلام معلوم میشود که عددش بسیار بود و در مصنف ابن ابی شیبہ و سنن بیهقی
بروایت ابن عباس رضی و وارد شده که کان رسول الله صلی الله تعالی علیه و علی آله و سلم یصلی
فی رمضان فی غیر جماعه بعشرین رکعت و یوتر ایا بیهقی این روایت را تضعیف نموده بآنکه راوی آن
حدیث جد ابوبکر ابن ابی شیبہ است حال آنکه ابوشیبہ جد ابوبکر بن ابی شیبہ آنقدر ضعف ندارد که
روایت او بر طریح مطلق ساخته شود آری اگر معارض او حدیث صحیح باشد البته ساقط می گشت
و قد سبق ان تیوهم معارضه العنه حدیث ابی سلمه عن عائشه المتقدم ذکره لیس معارضه بالتحقیقه
بقی سالما کیف وقد تأید لفعیل الصحابه ثم کما رواه البیهقی فی سننه باسناد صحیح عن الثابت بن زید
قال کانوا یقومون علی عهد عمر بن الخطاب رضی فی شهر رمضان بعشرین رکعت و ردی الممالک فی
الموطا عن زید بن رومان قال کان الناس یقومون فی زمن عمر رضی ثلاثه عشرین و فی روا
باحدی عشره و بیهقی درین هر دو روایت جمع نموده است باین طریق که اول صحابه که اقم عدد زیاده
را که عدد مشهور تهجد انحضرت بود درین نماز هم اختیار فرموده بودند لعلته المشتکه منیها و هو ان کلاهما
صلوة لیل و چون نزد ایشان ثابت شد که انحضرت درین ماه درین قیام زیاده از آن عدد میفرمودند
و به عشرین میرسانیدند من بعد عدد بیست و سه را اختیار کردند و درین عدد اجماع شده بود بعد از تحقق
اجماع مراعات این عدد هم از ضروریات گشت در حق قرون متاخره ازین جهت است که فقها درین
امر تشدد میکنند و چیزهای بسیار است که بعد از تحقق اجماع تاکید شدید پیدا کرده اند و قبل ازین چند
تاکید نداشتند خصوصاً چون آن امر مجمع علیه شعار اهل حق گرد و ما به الامتياز از اهل بدعت شود
و در و اتب پنجوقتی نیز تاکید یک بعد از قرن صحابه بهم رسیده سابق از آن نمود که این طهر من ینج الروایا
فی ذلک و در اختیار این عدد وجه دیگر هم موجب ترجیح بهم رسیده از آنجمله آنکه در غیر رمضان
صلوة لیل که عبارت از تهجد است بعد و یازده وارد شده آنرا در رمضان که وقت جد و شمیم است

مضعف کرده اند و عدد و راتب پنج وقتی نیز عند اکثر الشافعیه برده می رسد تضعیف آن برست
 می رسد و سه رکعت و ترا بآن عدد ضم کنند بست و سه میشود بهتر حال در اینجا قاعده کلیه را ملحوظ نظر
 باید فرمود که در وقت اجماع و اتفاق اهل حل و عقد بر امری از امور شرعیه دلائل و ماخذ آن امر از طریق
 شش و مسائل متعدد بر قلوب اهل عصر وارد میشود و بهیئت مجموعیه موجب یقین بطن غالب حکم آن
 امر میشود و اگر از دیگرانی که در الوقت حاضر نبوده اند هر سر راخذ و دلیل را فراموشی نظر کنند نزد ایشان غلبه
 بطن یا یقین نمیشود لیکن در حق ایشان اجماع منعقد در زمان سابق در دلیل بودن کفایت میکند
 ازین قاعده مسائل بسیار می برآید و اگر اهل زمان متاخر خواهند که سوامی اجماع دلیله دیگر در آن
 مسائل پیدا کنند متخیر میشوند و هرگز ایشان را بر یقین میسر نمیشود زیرا که دلائل مانند اجماعیه و وزن
 ایشان فراهم نمی آیند آنچه از امام مالک رح منقول است که سسی شش رکعت باید خواند سوامی و سه
 و میگویند که عمل اهل مدینه همین بود پس اهل تاریخ وجه آنرا چنین نوشته اند که اهل مکة در مابین هر دو
 ترویجه هفت شوط طواف بجای آوردند چنان اهل مدینه محل طواف داشتند در مابین ترویجین چهار چار
 رکعت خواندن اختیار نمودند ازین جهت مجموع نماز ایشان باین عدد می رسد و فی مصنف ابن ابی
 شیبته عن داود بن قیس قال اورکت الناس بالمدينة فی زمن عمر بن عبد العزيز و ابان بن
 عثمان یصلون سائرین رکعة و یوترون ثلاث انتهى و ظاهر حدوث این زیادة که بسبب اول
 فیما بین واقع شده در زمان عمر بن عبد العزيز یعنی زمان امارت او بر مدینه منوره بوده است
 که در الوقت مردم را کمال رغبت در عبادت بهم رسیده بقدر ماثور و منقول ایشان را شایع حاصل
 نمیکشت و الله تعالی اعلم منه اذ اتخیرتم فی الامور فاستعینوا باصحاب القبور حدیث نیست
 قول بزرگیت و له معان ثلثه منها اذ اتخیرتم نظر الی الدلائل المتعارضة فی حل بعض الاشیا
 و حرمتها فاتركوا اجتماعكم و تقلدوا من قدوات و هذا القول اشبه منقول عن عبد الله بن مسعود و
 و سفیان الثوری و غیره و منها انکم اذ اتخیرتم فی الامور الدنیویة و ضاق بسبب ذلک قلبکم فانظروا
 الی اصحاب القبور کیف ترکوا الدنیا و استقلوا الاخرة و اعلموا انکم ایضا صایرون الی ما صار
 و هذا العلم سهیل علیکم صعاب الدنیا و شدائدنا بالجملة لئلا یضربم فی استمدانیت منه حیل
 مطلقا مکره نیست و نکار است نمی آید زیرا که در مسائل بسیار در احادیث مشهوره عمل با حیل آمیخته

منها فی الصمیمین مع الجمع بالذات و اتبع بالذات جنباً فان صرح فی مفاصله الرویات بتوسط غیر الخس الی غیر
 ذلک آرے نزد شافعی و مالکیه و حنابلہ استعمال حیل عند الضرورت جائز است یعنی برائے مخلص
 از مضیق و دفع ضرر از خود و نذر اکثر خفیه برای جلب نفع نے ضرورت که معتد بها است نیز جایز است
 مالم یکن فیها اتلاف حق واجب لله تعالی اولاً حد من العباد و متاخرین ایشان درین تعمق بسیار
 کرده اند و استعمال حیل را برای منع و جوب حق نیز جائز داشته اند و حرمت را مخصوص کرده اند و انبیا باطل
 حق واجب شده و فیه بعد لا یخفی منته استعانت با روح درین است بسیار بوقوع آمده انچه جهال
 و عوام اینها میکنند ایشان را در هر عمل مستقل دانسته اند بلا شبهه شرک حلی است و نذر اولیا که برای
 تضار حوائج معمول و مرسوم است اکثر فقها بحقیقه آنها بے نبرده اند و آنرا بر نذر خدا قیاس کرده
 حکم کرده بر آورده اند که اگر نذر بالاستقلال برای آن ولی است باطل و اگر برای خدا است
 و ذکر ولی برای بیان مصرف است صحیح است لیکن حقیقت این نذر آنست که اهدا ثواب طعام
 و انفاق و بذل مال بروح میت که امری است مسنون و از روی احادیث صحیح ثابت است مثل
 ما درونے الصمیمین من حال ام سعد و غیره این نذر مستلزم میشود پس جاهل این نذر آنست که ان
 نسبت مثلاً اهدا ثواب هذا القدر لے روح فلان و ذکر ولی برائے تعیین عمل مندور است
 نبرای مصرف و مصرف این نذر نزد ایشان متوسلان آن ولی میباشد از اقارب خدمه
 و همطریقان و امثال ذلک و همین است مقصود نذر کنندگان بلا شبهه و حکم انه صحیح یجب الوفاء
 لانه قریب معتبره فی الشرع آرے اگر آن ولی را حلال مشکلات بالاستقلال یا شفیع غالب
 اعتقاد میکنند این عقیده او منجر بشرک و فساد میگردد لیکن این عقیده خیرے دیگر است و نذر
 چیزے دیگر منته رساله در لبس احمد در اصل یکے از علمای روم تصنیف کرده بود و حضرت
 شیخ البوطه هر گودی ح حضرت ولی نعمت ما را فرمودند که آنرا مطالعه نمایند و بر آن چیزی بنویسند
 ایشان بعد مطالعه بطریق حاشیه چیزے بر آن رساله نوشته اند همین حاشیه در فهرست
 مولفات ایشان داخل است و درین باب مختار آنست که هر امر حرام نیست بلکه معصیه فقط و آن
 بمجموع مورد و مفرح و احمر تانی باشد و مرانی که دون مورد اند مثل شجر فی و پیان می و غیر ذلک
 سباح اند و بات شمع که آنرا اعرابان جوخ احمد گویند بالا جماع جائز است و همچنین که باره و از این جا

تفصیل استعانت از روح

بایان مسئله بلا شیخ

معلوم میشود که مدار بر شوخی رنگ است نه بر حرمه منته فرق در لزوم کفو انکار است که لفظیکه در
 مقدمه آورده ان لفظ را کسے تاویل و در انکار که باعتبار قواعد عربیه و احوال راست نیاید نمود
 مدلول ظاهر انکار نماید پس لزوم کفو متحقق نشد لیکن التزام وقتی متحقق میشود که مدلول لفظ
 مدلول لفظ اعتقاد کرده نماند تا بل انکارش نماید و گوید که هر چند لفظ وارد شده است اما من نمی بینی
 را قبول ندارم پس لزوم کفو نظر بواقع و لفظ الامر است و التزام باعتبار اعتقاد منکر و معنی لزوم کفو
 آنست که این عقیده که در حقیقت کفو است و حجود لازم می آید بر قائل آن نداند که حجود و کفو است
 منته لولا که لما خلقت الافلاک در هیچ کتاب بنظر نیاید منته از احادیث حرمت سودا گرفتن
 و دادن مطلقا معلوم میشود الا عند الضرورة التي تكون منحصرة وامثالها فانها مستثناة بالنص
 القرآنی الوارد فی حرمة المیتة و غیره و عموم بلوی را تخصیص این حرمت ساختن چنانچه در مالک
 هندوستان واقع است جبراة نمیشود و عموم بلوی در طهارت و نجاست البتة تاثیر میکند لافیه
 الحل و الحرمة منته قاعده اجاره آنست که بر شسته واجب و مندوب منعقد نمیشود و تعلیم قرآن
 فرض بالکفایه است و مندوب علی العین پس محل اجاره نیست آری در خانه کسے فتن و از صبح
 تا شام شستن و اطفال و اربابانی کردن فعلی است در امر تعلیم که بر ان اجاره منعقد میتواند
 در قیة بالقرآن مباح است فیعتقد علیها الاجارة رقیه را بر تعلیم قیاس نباید کرد و بدینک ینفع
 التعارض و آنچه در ترجمه مرقوم است که نگر فتن اجرت غریبیت و گرفت فتن رخصت باینجی است
 که اگر وقت تعلیم شرط نکرده بود و بعد از تعلیم مکانات آن نعمت بجزیره قصد کنند قبول آن خبر
 رخصت است که بظاهر اجرت نیست و نگر فتن آن غریبه که موضع طمع و نقصان اجرا است
 احتیاط مقتضی آنست و گرفت فتن اجرت بر رقی و عوایم بالا جماع جایز است لا باس به و تعلیم قرآن
 متاخرین جائز داشته اند که با جرت توان کرد اما مراد ایشان همین تعلیم است که در وی افعال
 و امر تعلیم بر شرط باشند تا محل اجاره توان داشت نه محض تعلیم مثلاً شخصی پیش شخصه بیاید
 که مرافقان آیت تعلیم کن و این از وی مزدوری خواهد که این اجرت بالا جماع بین المتقین
 و المتاخرین حرام است منته در حق اصحاب کهف مذہب مشهور و مجمع علیہ همین است که ایشان
 احیاء و همراه امام مهدی خواهند برخاست در لضررت ایشان مشغول خواهند بود و بعد از ان

بیان لفظ کفو
 و التزام

بیان لفظ لفظ
 و التزام

بیان لفظ
 و التزام

بیان لفظ
 و التزام

خواهند مرد و لیکن اوله صحیحه الماخذ قویه الدلالة برین امر از روی روایات یافته میشود و در تفسیر
در مشهور و دیگر تفاسیر روایات ضعیفه بوسیله ازین داوی مبشام میسر است و در نظم قرانی بهم
اشاره با معنی است و قصه فرستادن حضرت علی کرم الله وجهه برای دعوت ایشان باشد
کس دیگر موضوع است یا داورم که صاحب زهره الشیعه و دیگر محدثین حکم بوضع آن کرده اند
اما بعضی طرق ضعیفه وارد است که شب اسرار آنحضرت بران جماعت گذشته دعوت فرموده
و ایشان اجابت کرده باز بخواب رفته اند و الله تعالی اعلم مسنه لفظ حدیث در مسلم و ترمذی
اینست که معاویه بن ابی سفیان سعد بن ابی وقاص را گفت ما منعک ان تسب ابنا تراب
بعضی جانب داران معاویه بن ابی سفیان این لفظ را تاویل میکنند و گویند مرادش این بود
که چرا با حضرت علی مرتضیٰ رضی الله عنه در شستی در کلام منی کنی و منی فهمانی که دست از حمایتی قائلان
عثمان بردارد و در مقام قصاص بهما سپارد و لیکن درین توجیه و خدشه بخاطر میگذرد اول آنکه
برین تقدیر میباید که این گفت و شنید در ایام حیات امیه المومنین علی رضی الله عنه بوده باشد و از روی
تاریخ ملاقات سعد با معاویه درست نیست زیرا که سعد از ابتدای فتنه در موضع عقیق که بیرون
مدینه است منوروی شده و در آن ایام آمدن معاویه در مدینه منوره اتفاق نیفتاد بلکه بعد از
صلح از امام حسن رضی الله عنه حج آمده و با اهل مدینه ملاقات نموده و در آنکه جواب سعد امام باذکر است
فلانا الی آخره ازین توجیه ابار صریح دارد چه کثرت فضائل شخص مانع از نصیحت و پند گوی نمیشود
بلکه بهتر همین است که این لفظ را بنظر اهرش جاری باید داشت نهایت کار آنکه از کتاب این
فصل شنیع یعنی سب یا امر سب از معاویه بن ابی سفیان لازم خواهد آمد و پس نه با بول قاروره
کسرت فی الاسلام چه مرتبه سب کمتر از قتل و قتال است لما روی فی الحدیث الصحیح سباب المومن
فسوق و قتاله کفر و هرگاه قتال و امر بالقتال یقینی الصدور است ازان گزیر نیست بالجمله صلح
همین است که ویرا ترکیب کبیره باید دانست و زبان از طعن لعن بنده باین خود و الا یقال فی من زنی
ومن شر من الصحابة رضی الله تعالی عنهم اجمعین و هر جا بی خطای اجتهدای را دخل داد و
خالی از سماعت نیست جواب سوال حافظ صدر الدین حمید آبادی در استفسار مسئله و حق
الوجود و وحدة الشهود و از مولانا شاه عبد الغزیز دهلوی قدس سره الغزیزه اول معنوی این دو کلمه

معنی حدیث منعک ان تسب ابنا تراب -

یعنی منعک ان تسب ابنا تراب -

باید فهمید از حقیقت حال باید شنید معنی وحدۃ الوجود آنست که وجود حقیقت بمعنی مابہ الوجود یعنی
 مصدر می یک چیز است که در واجب واجب و در ممکن ممکن و در جوهر جوهر و در عرض عرض و
 این اختلافات موجب اختلافات و ذات نمیشوند مثل شعل آفتاب که بر پاک و ناپاک می افتد
 و فی ذات پاک است ناپاک نمیشود و این مسئلہ فی نفس حق است و هیچگونه مخالف شرع نیست زیرا کہ
 ہر مرتبہ از مراتب این وجود حقیقتی و حکمی جدا گانہ دارد و شرع شریف بیان حکم ہر مرتبہ یکمندی را ادنی و بعضی
 مضل و بعضی را واجب الاطاعہ و بعضی را واجب الحسیان و بعضی را حلال و بعضی را حرام و بعضی را
 پاک و بعضی را ناپاک میفرماید مردم کوتاہ بین میدانند کہ این ہمہ اختلافات ذات است ماضی و کما فیہ
 اختلاف شیون و اعتبارات است مانند آنکہ در معرکہ جنگ غیر از جسم نمودار نمی باشد اگر قاتل است
 جسم است و اگر مقتول است جسم است و علی ہذا القیاس راکب و مرکوب غالب مغلوب و مقرر
 مجید چندان اشارہ باین مسئلہ واقع شدہ و صحیح ترین آیات و الہ نبی یعنی این آیت است سنبہم
 آیاتنا فی الآفاق و فی انفسہم حتی یتبین لہم انہ الحق اولم یفیک بریکب انہ علی کل شیء شہید الا
 انہم فی مرتبہ من القارر بہم الا انہ بکل شیء محیط و نیز آیت ہوالاول و الآخر و الظاہر و الباطن نیست
 معنی وحدۃ الوجود اما معنی وحدۃ شہود پس حقیقتش اینست کہ سالک در وسط سلوک بسبب غلبہ حق
 و انحصار توجہ کہ بسمت آن بود ہمہ وجودات در نظر او غائب میشوند غیر از وجود حق و او را بنظر نمی آید و
 بسبب استغراق درین مشاہدہ از حفظ مراتب نیز گاہی غافل میشود و میگوید سبحانی ما عظم شانی و اما الحق
 و امثال ذلک لیکن چون بدرجہ انتہا میرسد ہر چیز را در مقام خود می بیند و میگوید باللہ رب الارباب
 تمثیلش آنکہ در روز بسبب غلبہ شعل آفتاب ہیچ ستارہ بنظر نمی آید و ہمیندہ حکم میکند کہ غیر از آفتاب
 ہیچ ستارہ موجود نیست و این حالت حالت وسط سلوک است چنانچہ حالت ابتدا مانند شب است
 چہ ستارہ بنظر نمی آیند و آفتاب بنظر نمی آید لیکن میدانند کہ این ہمہ نور آفتاب است کہ درین ستارہ
 ظہور کردہ است و در حالت انتہا کہ نمونہ آن موجود نیست تا برائی تمثیل آوردہ شود ہر دو چیز بنظر می آید
 ہم آفتاب و ہم ستارہ و بحسب حال میگوید ہر مرتبہ از وجود حکمی دارد و گویا کہ حفظ مراتب یعنی
 زندگانی کوانتہی باز سوال مشارالہ از نوشتہ مولانا اہل مسئلہ موصوفہ از سہ فرا نامہ حقیقت
 و معتبری مسئلہ وحدۃ الوجود نامت شدہ و مسئلہ وحدۃ شہود غیر معتبر لیکن عرض دیگر آنکہ جاییکہ

مقام کشف و کرامات است یک مقام است در پنج طریق و دو یک معتبر و یک غیر معتبر و در هر دو طریق اکثر اولیاء کامل شده اند چنانچه جناب حضرت شیخ احمد سرهندی رح بطرف شهود رفته اند و مقلدان حضرت موصوف بران طریق قایم غرض اینست که هر چه احوال شیخ موصوف آنجناب دریافته باشند از مقام فرمایند که طماننت از ان حاصل آید البته جواب از مولانا صاحب - صاف توحید وجود می نمجد علییه صوفیه است الاحضرت شیخ علاء الدوله سمنانی از متقدمین و حضرت شیخ احمد سرهندی مجدوالفنائین از متاخرین توحید شهودی رفته اند و تحقیق آنست که وحده وجود در مرتبه ذات و صفت اطلاق حق معین است و توحید شهودی که خبر از غیرت میدهد در مراتب تعینات واجب القبول و اطلاق است پس هر دو امر در واقع تحقیق دارند حکمت آبی در ابتدا نشود و نمائکمال است محمدی علی صاحبها الصلوٰة والسلام و التَّحِیَّۃُ الْقَامِیَ علوم توحید فرمود تا مردم از بعضی قرب و محبت و حضور و مهربانی جناب حضرت حق عز و علامتند و نشوند و در زهد و مجاهده غایب باری ننمایند و نعم ماقبل **س** شماره قلندر ستر دارمین نمائی مگو که دراز و در بنجیم ره در سیم پارسائی مگو و هر گاه این معرفت بخته شد رفته رفته در فهم کلمات عارفان طریقت مردم کج فهم راه الحاد پیوندند و این معرفت خامفته را وسیله انبطال شریع و تکلیفات نمودند و مذسب شیخ محب الله آبادی که ظاهرش قدم در وادی الحاد میزند شیوع تمام در و اج مالا کلام یافت عنایت خداوندی حضرت شیخ احمد سرهندی را بر روی کار آورد و او علوم غریبه را بر ایشان القاف نمودند من قبیل تعدیل الحار بالبارد و الرطب بالیابس حتی که اعتدال کامل تر در از ان مردم جامی کرد و باطل عمزوج بحق ارتفاع و انتفا پذیرفت همین است مصداق معنی مجددیه و الله تعالی علم و علمه تم حکم

بسم الله الرحمن الرحیم

سوال از مزار حسن علی صاحب بخدمت مولانا شاه عبدالغنی صاحب قدس سره الغزیر در مذسب اهل حق قول بالبدار باطل است چنانچه تفصیل تمام دلائل عقلیه و براین نقلیه در کتب احادیث و تفاسیر و کلام مصرح است و آنچه در کلام حضرت فخر المجدین امام المتصوفین جناب شاه ولی الله صاحب قدس سره ثبوت پیدا در کتاب بمعوات مذکور شده بکدام معنی باید فهمید و بکدام محل

بیان مجددیات تقدیرات

صحیح حمل باید نمود و مخالف کتاب و سنت نباشد عبارت مهمات نیست و اراده و قضای حوادث از این
تجلی فواره صفت جوش میزند و مبدار او نے حوادث همان اراده است و آن اراده را نیز اسباب بگیرند
بعضی مستتر مثل قوامی کو اکب و افلاک و طبقه کلیه که مدبر شخص اکبر است و بعضی ظاهر مثل ادعیه طاراعی و حوادث
که از مغل مرتفع میشود و این موطن محو و اثبات و مبدار شیخ واقع میشود و همین تجلی است که مرئی بنی آدم
خواهد شد و بعد از آن اخبار اقال و امام نجومی در تفسیر معالم التنزیل در بحث آیه میجو الله بایشان و مثبت و منفی
لم الکتاب نقل فرموده مراد از محو و اثبات که موهم بدار است چه خواهد شد و بزه عبارت عن عمر و ابن مسعود
انهم قالوا لا محو السعادة والشقاوة ايضا فيهما الرزق والاجل و مثبت ایشان عن عمر رضی الله عنه انه كان
يطوف بالبیت و هو یکی و یقول اللهم ان کنت کتبتنی فی اهل السعادة فاثبتنی فیها و ان کنت کتبت
علي الشقاوة فاثبتنی و اثبتنی فی اهل السعادة و المخرقة فانک تحو ما تشاء و مثبت و عندک لم الکتاب
و مثله عن ابن مسعود فی بعض الآثار ان الرجل یکون قد بقی له من عمره ثلثون سنة فیقطع رحمه فیرد
الی ثلثة ايام و الرجل قد یکون بقی من عمره ثلثة ايام فیصل رحمه فیرد الی ثلثین سنة انتهى پس
مراد از محو و اثبات که موهم بدار است چه در احادیث اول و زیادت بنا بر صله رحمی و کوتاهی بنا بر
قطع رحم و حدیث آخر حسیت و اگر بر قضای معلق و مبرم حمل کنند خالی از تکلف نیست جواب
مولانا شاه عبدالعزیز صاحب محبت و بلو می - بدار در کتاب مهمات بمعنی تجدد اراده واقع است که مشایخ
بدار است و در بخاری و حدیث اعمی و اقرع و ابرص کعبه العز و بل ان یتلیمهم واقع شده نیز همین
معنی است و بدایع تجدد اراده مخالف ذریع حق نیست زیرا که اهل سنت قائل به اراده را اوصاف
قدیمه از لیه حضرت باری میدانند و تعلقات آنرا حادث می انگارند و حضرت ایشان در کتاب
همعات و در کتب دیگر اراده در مرتبه ذات صفت قدیمه از لیه میدانند و در مرتبه تجلی عظم اراده را
حادث اثبات میفرمایند پس قدم اراده در مرتبه ذات است و حدوث آن در مرتبه متاخر از مرتبه
ذات که مرتبه تجلی عظم است و هرگاه حدوث و قدم در دو مرتبه واقع شود متخالف برخاسته است
مرتبه تجلی عظم را که مدبر شخص اکبر است و علما ظاهر نمیدانند و اثبات نمیکند پس نزو آنها حدوث اراده
را در هیچ مرتبه گنجایش ندارد بلکه تعلق بهمان اراده قدیمه را حادث انگاشتند و هذا قریب من النزاع
اللفظی و در آیه کریمه نیز اشارت به اختلاف مراتب معلوم میشود زیرا که فرمودند میجو الله بایشان و مثبت

باز فرموده اند و عنده ام الكتاب صریح دلالت دارد بر آنکه محو اثبات در جامی و ام الكتاب در مرتبه دیگر است
و در هر دو اثر حضرت عمر و ابن مسعود رضی الله عنهما نیز دفع مخالف با اختلاف فرشتین توان فهمید علما و طائفه
بقضای معلق و مبهم دفع مخالف مینمایند و لا باس بذلك لانهم لا یثبتون مرتبه سوی الذات
المقدسۃ اما الصوفیه ظاهراً اثبتوا التجلیات و مرتبه التجلیات متاخره عن مرتبه الذات امکن لهم القول
بحدوث الارادة فی تلك المرتبه من غیر لزوم محذور و در کتاب سموات و دیگر تصانیف ایشان اثبات
حدوث اراده قدیمه درین مرتبه مفصل مذکور است چنانچه بعد از انال واضح خواهد شد سوال منراض علیضاً
نزوال حق یعنی اهل سنت و جماعت صحیح و ثابت شده به بر این نقلیه عقلیه که مساوی انبیا و رسل
و ملائکه علیهم السلام عصمت و واحد است ثابت نیست حتی که اگر کسی را معصوم گویند درست نیست
و اینها مستطیعین و نقیبا جمیع اند اطراف عصمت بر غیر انبیا و ملائکه روا ندارند پس آنچه جناب فخر المجلدین
حضرت شاه ولی الله صاحب قدس سره در انقیضات الهیه و غیره صفات اربعه که عصمت و حکمت و جلال
و قطبیت باطنه است بر احو حضرت امیه اثنا عشر علیهم السلام ثابت کرده اند و ان هایت مآب نیز ان
مراتب را در رساله که در بیان اعتقادات بحضرت ایشان تألیف فرموده اند اقام نموده اند آنرا کلام محل صحیح محل
باید نمود و ولی الله از کتاب و سنت و اجماع است بر ان کدام است و جواب مخالف این قول که نسبت
به نسب اهل سنت نمایان شده چه خواهد شد و مع ذلك منافی تفضیل خلفا و ثلثه رضی الله عنهم خصوصاً
حضرت یحیی بن خویم بنی طاهر آنکه این مسئله تفضیل صحیح علیه اهل سنت است عند من بعینه و علاوه
آن خود جناب افادت مآب هایت انتساب حضرت شاه ولی الله صاحب بنی ارض بطور ربط و مطراق
تمام این مسئله را یعنی تفضیل خلفا و ثلثه سیما شیخین را بر عینی الله عنهم بدلائل نقلیه و عقلیه کشیده
و وجدانیه بقره و دانی و مثال شافی و ترتیب کافی تحریر فرموده اند پس جواب مخالف و تعارض
این مسئله مذهب و نامیه متفق علیها بآن مسئله غریبه غیر ثابت است عند اهل حق یعنی اهل سنت
و جماعت چه خواهد شد بنیو اتوجه و جواب از مولانا ممدوح - عصمت و حکمت و وجابت نزول
صوفیه معانی اصطلاحیه دارند خصوصاً در کتب مضافه حضرت والد اجد قدس الله سره مفصل مذکور اند
این وقت سبب شدت بیماریها امکان نیست که تمهید مقتضای نوشته آید اگر کتب مضافه ایشان
موجود باشد مطالعه باید نمود و واضح خواهد شد و شرح اعتصام از تصانیف شاه محمد عاشق علی بنی قدس الله

سر اگر ہم سہ شافی و کافی خواب بود و بالجملة موافق علماء ظاهر اینوقت جواب از ششہ میشود عصمت
 وار و اول امتناع صدور ذنب مع القدرة علیہ و این معنی با جماع اہل سنت مخصوص بحضرت
 انبیاء و ملائکہ علیہ است دوم عدم صدور ذنب مع جوازہ من غیر لزوم مخدور این معنی از حد و ضمیمہ
 مخفویت خوانند و ہمین معنی در کلام صوفیہ سوال عصمت برای خود آید چنانچہ در اول دعا سے
 حزب الجبر واقع شد پس لکن اجتمعت فی السموات و الارضات و الارادات و الخطرات الی اخرہ این
 مخصوص بانبیاء نیست و آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم کہ براسے اہلبیت خود خواستہ اند بقولہ اللهم اذهب
 عنهم الرجس و طہرہم تطہیرا ہمین معنی است و در حق حضرت عمر رضی اللہ عنہ وار و شدہ ان الشیطان
 یفر من عمر فریزد و ار و شدہ ان الحق یمن علی لسان حق صبیقی قطع شد کہ لعبد محبوب و لم یخف اللہ بعصہ فلا
 الشکال و حکمت بمعنی علم نافع است اگر مکتب باشد در اصطلاح و فیہ از حکمت نگاہ دیگر علم و فہم است
 نامند و اگر ان علم بطریق و سبب بر دل بتوفیق و دفع شود از آن حکمت نامند و آید ناہ حکمت فی اصطلاح
 و کلا آمینا حکما و علما و خواہ آن علم متعلق بقیاد باشد یا باعمال یا باخلاق و این سبب ہم مخصوص
 بانبیاء نیست و لکن آمینا لقمان الحکیم ان شکرت لعلی ان آتیکم من عند ربکم و ان کفرت لعلی ان
 یبیا ان بعضی از حکمت ایشان است آری ازین باب ہر چه بوجی آید آن مخصوص بانبیاء است
 و سبب اعم است نبی و غیر نبی و در ان شریک اند و لہذا در حدیث شریف وار و شدہ انما دار الحکمتہ
 و علی باہا و در روایت مشہور انما مدینۃ العلم و علی باہا و قہشد مراد از علم و دنیا ہمین معنی است
 و وجاہت بمعنی آنست کہ بعضی بندگان خود را حق تعالی بوجہ معاملہ نماید از دفع طعن معاذیان
 و تہمت نامی عیوب و حفظ و احصا بت بادشاہان و امرا در حق محبوبان و رویداران سے نمایند و معنی
 در حق دو کس از انبیاء و اولی الغرم منصوص قرآنی است اول در حق حضرت موسی علی نبینا و
 علیہ الصلوٰۃ والسلام ہر گاہ ایشان را نبی اسرائیل تہمت ادوہ و برص کرد و قال اللہ تعالی یا اہل
 الذین امنوا لا تکلموا کاذبین اذ وہاموسے فبرأ اللہ مما قالوا و کان عند اللہ وجہا حق تعالی رضی
 نشد بہمت ایشان اگر چه آن تہمت ہیچ مخدور شرعی نداشت دوم در حق حضرت عیسی کہ یہودیان
 در حق ایشان تہمت زنا زادی بر زبان آوردند و بسخن آمدن ایشان در عین طفولیت آن تہمت را
 زائل فرمود قال اللہ فی سورۃ آل عمران و جہا فی الدنیا و الآخرة و من المقربین و یکلم الناس

فے المہر و کھلا الے آخر و انہی نے در حق اکثر اولیا بہ ثبوت پیوستہ اول در حق ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ کہ ان صدیکہ فوق السموات سبح ان یخطأ ابو بکر فے الارض دوم در حق علی مرتضیٰ رضی اللہ عنہ کہ دعا کرد اللہم ادخلہ فی الجنۃ و اخرجہ من النار و کلمتہ ادھر حیات و اخرجہ من النار و کلمتہ باطن است کہ حق تعالیٰ بعضے بندگان خود را مخصوص سازد کہ محیط فیض الہی اولاً بالذات ایشان باشند و ازین بزرگواران منقل شود گویند ہر کسے تلمذ و کتاب از ایشان نکرده باشد مانند آنکہ شمع آفتاب از راہ روشنی در خانہ بیفتد پس اولاً آن روزن روشن شدہ و بواسطہ آن تمام اشیا بخانہ روشن شود و این را قطب ارشاد نیز نامند بخلاف قطب مدار بالجملہ اثبات این صفات از بعد عند تحقیق نہ مخالف مذہب اہل سنت است گویند ہر بنیان از اطلاق این الفاظ تحاشی نمایند و نہ مخالف تفصیل شیخین کہ مجمع علیہ جمیع اہل حق است زیرا کہ مدار آن تفصیل بر اکثریت ثواب است عند المتکلمین و جائز است کہ خدا می تعالیٰ بعضے بندگان خود را مخصوص بزیادت ثواب گرداند ہر چند فضائل دیگر و صفات کمال در غیر آنہا بیشتر باشد و مصنف کتاب ہمہ مات قدس اللہ سرہ مدار تفصیل شیخین بر تشہاب بنیادہ شدہ است و در بیان است و رفع شبہات و ترجیح دین و نگاہ داشتن مروج از بدعت و اجرائی جہاد و امر بالمعروف و نہی عن المنکر و ظاہر است کہ زیادتی شیخین مدین امور واضح من الشمس و ابین من الالاس است و لہذا قال اکثر المتکلمین التفصیل عندنا بالتفویق لا بالفضائل فقط سوال از مرزا حسن علی صاحب کتاب صواعق موبقہ در مذہب روافض خذلہم اللہ تعالیٰ کہ تالیف نصر اللہ کابللی است بجا خطہ شریفہ در آمدہ یا نہ و بعد از آنکہ ملحوظ نظر فیض اندر شدہ باشد فرقہ در تصنیف آن و تصنیف جناب افادات باب کہ تحفہ اثنا عشریہ است چیست و معاندان این دیار خصوصاً روافض خذلہم اللہ بطریق تراغنائی و بیہودہ گوئی خیلے شور و غیب میکنند کہ کتاب مستطاب تحفہ اثنا عشریہ ترجمہ صواق موبقہ است ہر چند سوال این معنی را مخلصان و فدویان را لاطائل و بیہودہ مینمایند و از جملہ بیہودہ البطلان است و ہر کس کہ از پایہ علم الہی داشتہ باشد این خبر را از محکم عنہ مخالف خواهد داشت لیکن بعضے کسان این ناگس را بسیار رنگ گردانند لہذا این امر نامرضی را موجب سمع و خرامشی جناب عالی نگاشتن شد جواب از شاہ صاحب ممدوح در وقت تصنیف تحفہ اثنا عشریہ از کتابہ اہل سنت کہ در مذہب شیعہ و کتب شیعہ کہ در مذہب اہل سنت تالیف شدہ قسم ہمہ رسیدہ

فوق
نسخہ
موبقہ
صواعق

قسم اول در مجادله این مسئله خاص یعنی اثبات خلافت خلفا منقول شده و آن مثل نواقض الروافض و مرافض الروافض و صواعق محرقة و شرح تجرید از طرف اهل سنت و مصائب النواصب و در شبهات الاعداء و اظهار الحق و سفینة النجاة از طرف شیعه قسم دوم آن کتابهاست که در مسئله امامت شریک آن و موافق آن به تفصیل تصنیف شده مثل بحث امامت و شرح مقاصد و شرح مواقف مطولح الاطوار و اربعین از طرف اهل سنت و تصانیف علامه علی و جدایق موبقه در رد صواعق محرقة و مقادیر از طرف شیعه قسم سوم آنست که تمام مذہب شیعه را هم در آیهات و هم در معاد و هم در امامت و هم در روایات احادیث و هم در اصول رو کرده اند مثل البطل الباطل و صواعق موبقه تالیف نصر الدکالی از طرف اهل سنت و منہج الحق علامه علی و احقاق الحق قاضی نور الدین شومتری از طرف امامیه این هر سه قسم کتب در وقت تالیف تحفه اثنا عشریه موجود و مستحضر بودند در الوقت ترتیب صواعق بسیار پسند خاطر افتاده و بهمان ترتیب درین کتاب کلام واقع شده و احقاق الحق نیز به همین ترتیب دارد و بطل الباطل نیز به همین ترتیب دارد ولیکن صواعق بسیار مختصر و خوش نما بنظر آمد همانرا اختیار کرده شد مگر بحث تولد و تبرا و ران نبود و شرح حدیث الثقلین نیز در آن نبود و مسئله انکار نبوت و اتحاد که لازم مذہب شیعه است به شرح و بسط در آن نبود و این البواب افزوده شد و باب مطاعن و جواب آن اصلا در آن کتاب مذکور نیست و نیز در صواعق الکتاب رد دلائل کلامیه نموده و روایات را از کتب امامیه کمتر آورده و در تحفه اثنا عشریه آن دلائل کلامیه را حذف نموده و در تفسیر روایات از کتب امامیه که مستحیده شد پس این کتاب را به این کتاب گفتن محض بظاهر ترتیب آن نمی تواند شد مانند آنکه موافق را از طوابع و مسلم را از مختص الاصول ابن حاجب ماخوذ دارند حال فرق واضح شد و هر دو کتاب نظر تامل بکار برده شود تا این خیال بالکلیه زایل گردد و مع هذا جامی طعن معاذان و حاسدان و قتی متوجه فقیر می تواند شد که این فقیر دعوی تصنیف این کتاب موجب افتخار خود است تقریر و تحریر بقلم زبان یا زبان قلم کرده باشد معلوم است که این کتاب را تصنیف حافظ غلام حلیم ابن شیخ قطب الدین احمد ابن شیخ ابوالفیض نوشته ام اگر منظور دعوی نسبت این کتاب بخود می بود چرا اینقدر اخفا بنامهای غیر معروف بعمل می آوردم بلکه حالا هم هرگز به نسبت این کتاب بطرف خود خوش نمی شوم آری اگر تفسیر فتح الغریز و مثال ابن تصانیف را اگر به فقیر نسبت کنند موجب شامانی خاطر میگرد و غرض که منظور روایان مذہب بود که در

مبین این کتاب در آن متعقبات مست شوند یا ترک نمایند الحمد للہ کہ این معنی حاصل شد و نیز اگر نازل کنند
 رد فاض را هرگز جای نیست زیرا کہ این کتاب اگر ترجمہ صواب است آخر اثبات مذہب اہل سنت
 میکنند و رد مذہب روافض سے نماید اینہا را چہ کار از آنکہ نقیض کنند کہ گویندہ کیست جواب باید نوشت
 و این طعن جواب نمیتواند شد آری بعض اہل سنت کہ آنہا را بشہت این کتاب نسبت باین فقیر
 عرق حسد بچوش آویختہ میخوانند کہ نسبت باین فقیر در میان نماند جواب سخن ایشان گذشت کہ فقیر
 و عوامی این کتاب ننہند و فخر خود سے خواہ منظور فقیر غرض ازین مقدمات سلوک این طریق جدید
 بر او مان او لے الالباب و طالبان راہ صواب بود الحمد للہ کہ حاصل شد سوال نثری ذوالفقار علیہ السلام
 مبعوث شدن رسول الثقلین جہت ہدایت عالم و دعوت اسلام است و نازل شدن قرآن بزبان
 عربی برای سہولت فہم و ادراک غومض آن بابل عرب پس این قرآن جہت سہولت دریافت
 اہل عجم و فرنگ و ہند و سہند و بنگالہ و غیرہ اقوام و جزائر و بناور کہ السنۃ متغایرہ و لغات مختلفہ دارند
 کافی نیست بلکہ اصلاً فہم آنہا بعبارت و معانی آن نمیدانند و از زبان اکثری از اقوام اطراف و جبال
 باوصف سعی و کوشش تعلم تلفظ کلام اللہ بصحت او نمیتواند و دعوت اسلام ہم در وقت پیغمبر خدا
 و خلفای برحق او بآنہا از ساکنان اقایم و اطراف عالم مثل پگیو و نیپال و غیرہ نرسیدہ و بعد از آن
 نیز سلسلہ جنبانی دعوت اسلام بآنہا نگردید پس اتمام حجت بطور ساکنان و یار عرب بر این اقوام یافتہ
 نمیشود و خدا می تاملے بر ہمہ بندگان خود رحیم و منصف است و احدی را زیادہ از طاقت او تکلیف نمیدہد
 درین صورت این قوم کہ دعوت رسول و خلفای برحق برایشان نرسیدہ و کتاب احکام سے جہت سہولت
 فہم آنہا صادر نگردیدہ در مواخذہ چنانکہ مروی است داخل باشند یا نہ اگر باشند شبہاتی کہ برین لازم
 سے آید مخفی نیست جواب ہر چند آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مبعوث شدند برای ارشاد و ہدایت
 ساکنان جمیع اقطار و بلدان و جزائر و جبال لیکن بعثت او لے آنحضرت بسوی جن و انس عرب
 بود و بواسطہ عرب بدگیران یعنی فارس و روم و بواسطہ آنہا بہ سہند و ہند و بلخ و جبالہ الے الجزائر
 و الجبال پس در نازل کردن قرآن اولاً زبان و لغت و اسلوب کلام عرب و اعجاز آنہا از معارضہ
 اش اختیار فرمودن ضرور افتاد تا عرب بخوبی و قاطع این کلام را و معانی او را بساکنان عراق و عجم
 و خراسان رسانند و آنہا بہ سہند و ہند و ترکستان رسانند بکہ او اگر رعایت ہر قوم کردہ قرآن را

نبوت شدن آنحضرت ہدایت عالم و رسیدن دین بہ ہر ملک

بلغت هر قوم نازل می فرمودند اختلاف در دین می شد و باب تحریف و زیادت و نقصان مفتوح
 میگشت اول کسیکه قرآن بر او نازل می شد یعنی ذات طهر آنحضرت صلی الله علیه و سلم هرگز معانی و نجات
 اقوام دیگر بلکه محتاج حروف و لهجه کلام هر فرقه نمیدانست پس تکلیف آن کلام مجهول اللفظ و المعنی فهم
 متصور میگردد و اگر شخصی عربی نژاد را کتاب پدید آورد تعلیم کنند و بگویند که فلان کس را برسان هرگز از او
 ممکن نخواهد شد و اگر سالها مشق کند هرگز محتاج و لهجه نیست این کتاب را نخواهد دریافت و اگر کسی گوید
 که چنانچه تعلیم امی به نسبت آنحضرت واضح شد پس خوارق عادت بود همین قسم تعلیم محتاج و لهجه و الفاظ
 لغت با آنحضرت بطریق خرق عادت می شد گوئیم که آنحضرت را اتفاق ملاقات با قوام دیگر در مدت عمر
 نشد و این معنی در علم الهی تحقق بود پس بطریق خرق عادت تعلیم هر لغت ضایع در انگان می افتاد و ضمیمه
 حکمت الهی همین موضع را اختیار نمود که بوقوع آمد آدمیم بر آنکه اثبات نبوت آنحضرت صلی الله علیه و سلم
 بر غائبین زمانها و مکانها غیر تفسیر مثل اعجاز قرآن چه قسم صورت بند و جواش آنکه امام رازی و دیگر
 علمای کلام نوشته اند که اثبات نبوت آنحضرت صلی الله علیه و سلم در نبوت که تحمل ابعاد آنجناب
 رو داده اعجاز قرآن نیست بلکه حالا و طریق است برای اثبات نبوت طریق اول آنکه بطریق تواتر که در
 هر قرن کرد و ناقل معجزات آنحضرت صلی الله علیه و سلم مثل اعجاز قرآن و شق قمر و تسلیم حج و مد اطاعت
 احجار و اشجار و زیارتی و طعام و شراب بخن آمدن آهو و شتر و گرگ و سوسمار که مجموع آنها در کتب
 حدیث بعد سه هزار سواى اعجاز قرآن رسیده بود نزد هر قوم ثابت کرده شود و افاده متواترات علم
 بدیهی را از قبیل امور متفق علیها است پس نزد آنها بطریق هدایت وجود آنحضرت و بعثت آنجناب
 بلکه احکام شرعی متواتره نیز ثابت خواهد شد بالاتفاق در امور ماضیه طریق نبوت علم همین است
 و وجود نو شیر و ان و حاتم طائی و اسکندر و خلافت نبی عباس و آمدن سلطان محمود غزنوی و رسیدن
 نزد هندیان بجه طور ثابت شده سواى این طور طور دیگر نیست دوم آنکه گویند که حالا احتیاج اثبات
 نبوت نمانده زیرا که آنحضرت پیداشدند و لکوها کس بسلوک و صحبت ایشان متوجه بخدا و مشغول
 عبادت و اطاعت الهی گشتند و مجتنب از معاصی و ملازم تقوی و طهارت و اخلاق نیک و آداب
 متحسن میشدند گرفته و مشغول به عبادت و طاعت و اجتناب از معاصی و ظلم و حسن اخلاق و آداب
 حقوق نزد هر قوم و پسندیده است و انرا هدایت میدانند پس چون آنحضرت صلی الله علیه و سلم

دعوی هدایت خلق المد فرمود آن هدایت واضح شد پس حاجت اثبات نبوت نماند که معنی نبوت همین است و لیس در اربعین بیان دین هر دو طریق نزد ساکنان جزایر و جبال و بیابان و نیبال متحقق است اگر بالفرض کسی از آنها ازین هر دو طریق محروم ماند حکم او حکم اهل قدرت خواهد بود علی اختلاف المذاهب چنانچه در کتب اصول مثل مسلم و عضدی مشروح و مبسوط است سوال از اخبار و تواریخ و آثار سجونی ثابت است که در هند و تارنامی کشیه که قوم هندو آنها را خالق و بعضی را مقصدای خود دانند گذشته و اجهای با شوکت و قوت و خلقت بسیار بوده اند از بدیهه آفرینش کدام پیغمبرین قوم هم مبعوث شده و کدام کتاب برای هدایت آنها بلغت نموده یا دیگر نازل گردیده است یا نه و در صورت عدم آن سلبش چیست جواب مفاد آیه قرآنی و ان من امة الا خلا فیها نذیر است که در هر ائمه ترساننده گذشته است که از آن کتاب قبایح و املات حقوق برساند عام از آنکه آن ترساننده از انبیا باشد یا از علما یا از عاظمای اولیا و عرفا و اگر از احوال مختلفه مثل روم و حبش و ترکستان و خطا و غن تقفیش کرده شود هرگز نشان پیغمبری نمیدهند که در آنها گذشته باشد بلکه مفهوم نبی را هم نمی شناسند اعتقاد عظمت و بزرگی عبادت و زما و تارکان دنیا و خلوت نشینان در طالع آنها مستحکم است و معاملة حضرت حق با هر فرقه مختلف است باختلاف استعدادات آنها و باختلاف علوم و فنون آنها در دیار عرب ازین تا شام و مصر به یک رنگ هدایت الهی ظهور فرمود انبیا و رسل را مبعوث فرمود و معجزات بردست آنها آفرید و کتابهای نازل فرمود زیرا که این بلاد امن علم غیب را اگر چه از بعضی بشر به بعضی بشر باشد سبب ایجاد مکه یا بعد زمانه همین طریق میدانستند که قاصد بیاید و پیغام ربانی برساند یا خطی همراه خود بیاورد آری نشان استی آن قاصد از و طلب میکنند چنانچه در امر او ملوک و سلاطین و الا هم همین مروج است که فرمانی یا شقه بدست معتبر خود میفرستند و برای تصدیق او بعضی چیزهای مخصوص از پالکی و فیل و فوج همراه او میدهند پس اهل این بلاد را که دیار عرب است طریق هدایت همین طور مقرر شده و هندو را چون این طریق مستمند علیه نبود بلکه ظهور حضرت حق را در بعضی چیزها و حکم بزبان حق با صد و راضا که مخصوص به مرتبه الوهیت است از خوارق عادات و کراماتی در مخلوقات نیابت حق میدانستند لهذا بایشان همین وضع معاملة واضح شد و پند مانویا نیند نامت و از قیام هدایت ایشان همین اسلوب

سبب اقامت
و سبب مبعوث

ماند چنانچه از کتاب جوک باسنت در این و بهاگوت معلوم میشود تا آنکه بیاس نام شخصی پیدا شد
و باغوا می شد یطانی تمام مذنب آنها را بر باد داد و شرک و بت پرستی را کج کرد و بعد از آن همه بنود
شرک را کشید و صورت پرستی پیش نهاد آری اختلاف شرایع باختلاف اقوام مثل کاب و کوهی
و مهاجین از قدیم در آنها بود و این معنی هم در شرایع قدیمه ما صلی دارد چه بر سبط از سباط بنی
اسرائیل مخصوص با حکما می چند بودند بلکه در شریعت ما نیز بنی اشم به مصرفیت خمس و حرمت نکوه
و حرمت تغیل مخصوص اند و تمام قریش باستحقاق خلافت ممتاز و مشرکین عرب را جز نیست لایق
منهم الا اسلام او ایف باجملة اوقات منود منطاب حق گزشته باشند خواه از افراد بش را باشند
خواه از شیعه و ما هی مثل عصای حضرت موسی و نافع حضرت صالح لیکن عوام این فرقه بسبب نفهم
در میان ظاهر و مظهر فرق نگرفته همه را معبود ساختند و در فضائل افتادند و همین است حال قریه
بسیار از مسلمین مثل تعزیه سازان و مجاوران قبور و جلالیان و مداریان و الله علم تحقیق الحال فقط
سوال از غلام علی شاه صاحب - حضرت سلامت - السلام علیکم ورحمة الله نماز بطرف قبر و تصویر
اگر چه از انبیا باشد حرام است پس استقبال جدر کعبه و حجر اسود و مقام ابراهیم علیه السلام که مثا بهت
با طراف قبور دارند چرا واجب کرده اند و حجر اسود که جای تقبیل انبیا است علیهم السلام نسبت
بایشان دارد و مقام ابراهیم که مناسبتی با ابراهیم علیه السلام پیدا کرده و می تواند که از انوار غایت
حضرت ابراهیم علیه السلام خطی باشد جدر کعبه طواف انبیا و ملائکه علیهم السلام است و محل
ورود برکات مسجودین حضرت حق سبحانه پس باین وجه استقبال آنها واجب کرده اند لیکن خشنه
ما باقی است غیر حق پیش کسی سجده چه را باشد بنیوا و جبر و اجواب اصل حقیقت نیست که تمام
کعبه قبله مسجد است بنا بر آنکه بیت الله شوب بجناب الهی است ملاحظه انبیا رسالین و بانی
میچ نیست و لهذا اگر جدر آن منهدم شوند لغو بالله مننه چنانچه در وقت حجاج بوقوع آمده یا حجر
اسود در شود چنانچه در عهد قرامطه بوقوع آمده یا مقام ابراهیم را کس دور سازد فضا که قبلیه است
قبله بودن بر خشت و چوب و سنگ موقوف نیست پس درین صورت هرگز ملاحظه نمی که قدم ما ششم
و مطاف فلان نبی یا ولی یا ملک است اصلا در میان نیست باینوجه شرک در آن جاری نمیشود
بخلاف قبور انبیا و اولیا و تصاویر بزرگان که در آنها نسبت بآن بزرگان صریح است و همین است

و در کعبه نیز چنانچه در انصاری

آنها مستقبل مسجد الیه میدانند پس فرق واضح شد و جا محال شکل نماز در مقام ابراهیم خیرے و غیر
 بجز امامت ابراهیم علیہ السلام اصلاً ملاحظہ نیست امام بودن چیزے دیگر است و مسجد بودن
 چیزے دیگر و آنها بنا بر استحباب نہ بنا بر وجوب حتی لوصلے فی اسی مقام شام من المسجد الحرام
 اجزائے الصلوٰۃ و هو المذنب الاصح چنانچہ در حق کعبہ آمدہ است کہ بیت المقدس است بچنین در حق
 حجر اسود بالخصوص آمدہ است کہ الحجر الاسود بین الدرفے الارض لوسیدن او دست بوس
 خداست و عظمت او ہمین جہت است چون منسوب بخدا شد ہر کعبہ وجہ مسجد الیہ شدن ہم رسانید
 آری این نسبت رافض صریح متواترے باید و آن در غیر کعبہ و بیت المقدس مفقود است
 و ہمین وجہ گفتہ بودند بنی اسرائیل جعل لنا الہا کما الہم الہہ و حالاً ایچ چیزے در عالم منسوب
 بحضرت حق نیست بل واسطہ الافضا محکبہ یا فضا کے حجر معلق و آن منسوخ است و این
 ثابت ہرچہ از منوبات دیگر مسجد الیہ واقع میشود از قبیل تصاویر یا معابد اسلاف ہمہ منسوب
 بغیر خداست بالجملہ فرق بسیار است باندک تامل ظاہر میشود در تفسیر فتح الغریر در آخر سیارہ
 الم در تفسیر آیت و عهدنا لے ابراهیم و اسمعیل ان طہرا بیتي للطایفین و دواول سیارہ مقبول
 در تفسیر قل للہ الشرق و المغرب یہدی من یشاء لے صراط مستقیم لے آخر الآیات ملاحظہ باید
 نمود اسرار عجیبہ ظاہر خواہد شد و این قدر تامل در رفع این اشکال کافی و شافی است کہ ہر گاہ
 انبیاء بطرف این خانہ سجدہ کردہ اند و این حجر لقبیل نمودہ اند پس نزد آنها عظمت این ہر دو چیز
 بچہ وجہ بود اگر سبب آن بود کہ ہر نبی لاحق لقبیل و سجدہ نبی سابق را ملاحظہ نمود پس سلسل
 در انبیا و قدیم بودن آن مکان لازم آید و اگر سبب این نبود محض نسبت بخدا بود حالاً ہم ہمین
 علت موجود است اگر انبیا سابقین میکردند یا سجدہ یا سنتے نمودند انہم شریک بودند
 یا امتثال درین امر پس امتثال را نیز ملاحظہ این معنی در میان نیست والسلام الاکرام۔ سوال در واقعہ
 باغ فدک۔ روی مسلم عن عائشہ ان فاطمہ بنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ارسلت الی
 ابی بکر تسال میراثہا من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لے آخر الحدیث در بخاری است
 نفصبت فاطمہ و خرجت عنہ ولم تنکحہ حتی ماتت و نیز در بخاری است من اغضبہا فقد اغضبنی
 روی مسلم عن عمر انہ قال لعلی و عباس کس نے حدیث طویل فرایتماہ یعنی ابابکر کا زبا و اتما

نسخہ
 پیچیدہ
 سب

و غاده او خاتنا قال عمر و الله لعلم انه لصاوق و بار و راشد و تاليج للمحق ثم توفي ابو بكر و انا و اولى رسول الله
تصله الله عليه و سلم و اولى ابو بكر و ايتاني كاذبا و انا و غاده او خاتنا و الله لعلم اني لصاوق و بار و راشد و
تاليج للمحق و در خارج النبوة است اين روايت و قصه محمد بن عبد الله بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف
هذه القرية المملوكة بمحمد و اهل على فاطمة عليها السلام و قفا محرم على غير ما مودا عليها من بعد ما على
در تها من بدله بعد ما سمعه فانما اثمه على الذين يدلون ان الله سمع عليم جواب روايت اول
و صحيح مسلم است و ازين روايت بهج قصير ابو بكر رضي الله عنه ثابت نميشود زير كه ايشان غير از
روايت حديث كه خود از آنحضرت شنیده بودند و حضرت علي و حضرت عباس و حضرت عمر و حضرت
عثمان و ديگر عشره مبشره نيز شنیده بودند چنانچه از روايت آينده صريح معلوم ميشود و بهج نكوه
و بيان مسلك شرعي قبا حتم ندارد و از الفاظ خشونت و خصومت و بے ادبي ازين روايت
مفهوم نيست و بهجشم آمدن حضرت خاتون رضي الله عنها و ترك كلام و ملاقات تا چند روز بغير تقصير
حضرت ابو بكر ثابت نميشود زير كه حضرت معصومين در بعضى اوقات بى تقصير هم بخشم مى آيند
چنانچه حضرت موسى عليه السلام بر حضرت نارون عليه السلام در مقدمه گوساله پرستان خيلم
بخشم آمدند چنانچه در كلام الله منصوص است بر همين قياس خشم حضرت خاتون بر حضرت صديق
بايد فهميد علاوه آنكه روايت هر چند بكم تكلم حتم توفيت و واقعه در ديگر روايات اهل سنت و
امامية رضا مندي حضرت خاتون از حضرت صديق ثابت شده و قاعده اصول است كه المثبت
مقدم على النافي اما روايات اهل سنت پس در مارج النبوة و كتاب الوفا و بهقي و شرح
مشكوة موجود است بلكه در شرح مشكوة شيخ عبد الحق نوشته كه ابو بكر صديق بعد اين قصه بخانه
فاطمه رفت و در گرمي آفتاب بر در بابتاد و عذر خواهي كرد و حضرت زهرا از راضى شد و در راي
النصرة نيز اين قصه تفصيل مروي است و در فصل الخطاب بروايت بهقي از شعبى نيز همين قصه
مروي است كه ابن السمان در كتاب الموافقة از او را عي روايت كرده كه گفت بيرون آمد
ابو بكر بر در فاطمه در روز گرم و گفت نميروم از اینجا تا راضى نگردد از من نبت چغبر خدا صلى الله عليه
و سلم در آمد بروى على پس سوگند داد و بر فاطمه كه راضى شو پس راضى شد فاطمه اما روايت اماميه پس
صاحب محجاج السالكين و غير او از علمای ايشان روايت كرده اند ان ابو بكر لما راي فاطمه

انقبضت عنه حجرة وتم تكلم بعد ذلك في امر ذلك كبر ذلك عنده فارادوا استرخا رافا تا فقال لها
صدقت يا ابنة رسول الله فيما اوعيت ولكنني رايت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقسمها فيعطى
الفقراء والمساكين وابن السبيل بعد ان يؤتى قوتكم وللصالحين فقالت افعلى فيها كما كان افعلى
رسول الله صلى الله عليه وسلم يفعل فيها فقال ذلك والله على ان فعل فيها ما كان يفعل
البرك فقالت والله لا فعلن ذلك فقال اللهم اشهد فرضيت بذلك واخذت العهد عليه وكان
البرك يعطيه من قوتهم ويقسم الباقي فيعطى الفقراء والمساكين وابن السبيل انتهى عبارت مرويه
در محتاج السالكين وديگر کتب معتبره اياميه و حديث من اغضبها فقد اغضبني نیز صحيح است
ليكن هر که از تحت عرب في الجملة وقوف دارد ميداند که اغضاب در لغت عرب آنست که شخصه
بقول يا بفعل و غضب آوردن شخصه قصه نمايد به ظاهر است که حضرت صدیق برگز قصه ايد
حضرت فاطمه داشت بلکه روايت حديثي که همه مشهوره از ان جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم
شنيده بودند و بيان مسئله شرعي که از ان مفهوم بود نمود پس مدلول من اغضبها بروصداق
نيامد و عيبت خداي تعالی تيز و حق او محقق نياست که اوقات الشبه طافات المشروط روايت دوم نیز
در صحيح مسلم است ليکن قصه که در صحيح مسلم و ديگر کتب صحيحه که مذکور است اينست که متروکه آنحضرت
صلى الله عليه وسلم در دست حضرت صدیق بود و از ان حضرت خاتون و از ولج مطهرات را خوراک
و پوشاک و حاج ضروريه ميدادند بعد از ان محتاج بنی ماشم را هرگاه حضرت عمر خليفه شدند حضرت
علي و حضرت عباس نزديکشان آمدند و متفق اللفظ و احسنی و خواست کردند که متروکه آنحضرت را
بدست ما حواله کنيد که موافق عمل آنحضرت و عمل حضرت ابوبکر و عمل شما در ان عمل نمايم حضرت
عمر همين شرط بايشان دادند و گفتند که اين التقييم نبايد نمايد و ميراث در ان جاري کنيد بعد
چند حضرت عباس منظور افتاد که اين التقييم بايد کنانيد حضرت علي اين امر را نمودند و عتاب
بسيار شد تا آنکه حضرت علي حضرت عباس را بيدخل ساختند حضرت عباس حضرت علي را براسه
فيصل اين منازعت و التمسيعي ميراث حضرت عمر آوردند و گفتند که اگر حنی من هذا الاثم انك اذ
الغادر النجاشي يعني خلاص اين مرا از دست اين ظالمه بيايد و گفتند و در مملکت و همين اللفظ
در صدر اين روايت در صحيح مسلم موجود است حضرت عمر بن الخطاب را در دست حمايت

حضرت علی بحضرت عباس گفتند هر چند خطاب بهر دو کس است لیکن منظور شما اینست حضرت عباس است که اگر حضرت علی درین مقدمه یعنی منع التقسیم که موهم اجر امیرات است ظالم و خائن و غدار و دروغگو باشد پس حضرت ابو بکر نیز با اعتقاد شما دروغگو و ظالم و خائن و غدار باشد و خدا میداند ایشان صادق و بارور باشد و نایب حق بودند و همچنین من نیز با اعتقاد شما ظالم و غدار و خائن و دروغگو باشم زیرا که ما همه یعنی حضرت علی و حضرت ابو بکر و من در منع التقسیم و اجر امیرات مشترکیم و بحدیثی که شما همه میدانید مسلم و آن حدیث قابل تاویل و تحریف نیست و الا حضرت خاتون چرا تاویل آن نمى فرمودند پس معلوم شد که این کلام حضرت عمر مخض برای امیرت خوانیدن حضرت عباس بود تا از حضرت علی نالشی ننمایند و مناعت نکنند چنانچه همین واقع شد که من بعد آن متروکه همه در دست حضرت علی ماند و حضرت عباس را در آن دخل نشد تا آنکه مروان بر او خود اقطاع نمود و در لغت عرب بسا اوقات دو کس را در کار سه شریک میکنند و منظور یک کس می باشد در کلام الله واقع است یا معشر الجبن و الانس الهم یا کم رسلا منکم حال آنکه رسولان از جن نیامد بلکه از انس آمده اند فقط و نیز در کلام الله واقع است یخرج منهم اللور لور و المر جان حال آنکه مر و ارید و مر جان از دریا و شورس برآیند نه از دریا و شیرین و روایت سوم که در معارج النبوة است منسوب به کتاب معتبر نیست و الفاظ او نیز خلاف لغت قدیمه اند و بتقدیر روایت آن صحیح باشد مخالف مذهب امامیه است چه از آن روایت صریح معلوم می شود که آن قریه نه میراث بودند نه مهب بلکه وقف بودند و همین است مذهب اهل سنت که نزد ایشان متروکه آنحضرت همه وقف بود و وقف کننده هر گاه وفات نماید و از طرف خود کسی را از اولاد یا عصبای متولی وقف نسازد تولیت وقف بوالی آفاق تعلق میگردد نه به موقوف علیه چنانچه در فتاوی عالمگیری مذکور است و انکان الواقف میتا فوصیه الی من القاضی فان لم یکن اوصی الی احد فالراے فی ذلک الی القاضی انتهی پس این روایت که در معارج است مؤید مذهب اهل سنت است و مخالف مذهب امامیه فرق این قدر است که نزد اهل سنت بر جمیع اهل بیت وقف بود حضرت خاتون و انداج مطهرات و محاسن بان بنی هاشم همه مدین داخل بودند اگر از مصارف ایشان باقی می ماند بر دیگر فقرا و مساکین مقسوم می شد چنانچه در جمیع اوقات همین حال است و ازین روایت خصوصیت

وقف بر حضرت خاتون و فریت ایشان معلوم می شود علی اسی حال هرگاه وقف شد متولی آن حضرت ابو بکر خواهد بود بحکم ولایت الامر چنانچه همین معنی را حضرت عمر خود فرموده اند که انا ولی رسول الله صلی الله علیه وسلم و ولی ابی بکر البیت نبوی علیهم السلام مصارف این وقف شده اند نه متولی فقط سوال انشی عاشق علی ملازم حکیم مهدی لکهنوی که بالفعل سبب عتاب حاکم آنجا در فرخ آباد در سایه حمایت صاحبان عالی شان سکونت ورزیده است اختلاف در مسائل اصول دین فیما بین مجتهدین اربعه مذہب اہل سنت و جماعت در کدام کدام مسائل است با توجهات هر یک ارشاد فرماید اختلاف در اصول دین هرگاه مجتهد اربعه را با خود ما در میان است پس چرا یکے مر دیگرے را از خود ما بیگانه نمیدانند بلکه در هر چهار مذہب حق دائر میفرماید هرگاه اختلاف در مجتہدان اہل سنت و جماعت روا باشد هر چند در کثیر مسائل یافته میشود لیکن چون وجود اختلاف موجود شد پس اعتراض اختلاف اصول دین که بر مذہب امامیه وارد میشود مرفوع گردید گود را بخا بسیار اختلاف واقع باشد لیکن شیعہ اثنا عشریہ زمان ما از اختلاف در اصول دین فیما بین مجتہدان اثنا عشریہ منکر بحث اند و ہمین عدم اختلاف اصول دین را دلیل بر حقیقت مذہب خود می آرند و مذہب دیگر را از خود بیگانه میدانند و در مذہب خود مشمول نمیدانند جواب که بہمان مجلس مرقوم گردیدہ و بمعانیہ تحریر جواب سائل متخیر گشته مقدر این معنی شد کہ مثل مولانا صاحب کسے عالم دین زمانہ نیست علمای اہل سنت و جماعت در اصول ثلثہ دین اختلافی ندارند مگر در بعض متفرعات اختلاف لفظی فیما بین اینہا واقع است و باین اختلاف سه فرقہ شده اند اشعریہ ماتریدیہ و خالہ و اصل نیست کہ علمای اہل سنت راجع تعالی و وجہ عطا فرمودہ یکے ذہن رساکہ بسبب آن بغور سخن میسرند و بنجد بر الفاظ نمیشوند دوم انصاف و قلت حد کہ بسبب آن کلام ہر قائل ہا بر محل نیک حمل می نمایند و حتے المقدور کفیر و تضلیل نمیکند مثلاً ماتریدیہ قائل شدہ اند بحقیقت نامیہ کہ آنرا تکوین میگویند و آن صفت قدیمے انکارند و اشعریہ صفت تکوین را اعتبار می دانند و مے فہمد از تعلقات قدرت و ارادہ این صفت حادث میشود و چنانچہ تعلقات ہر صفات حادث اند انہم حادث است پس کلام ماتریدیہ را کہ قائل بقدم ان صفت اند حمل میکنند بر قدم مبدی آن کہ قدرت و ارادہ اند و تضلیل و تکفیر نمے نمایند و ہمچنین است حال خلافت

دیگر که فیما بین این ہر سبہ گروہ واقع است مثلاً اشاعرہ و ماتریدیہ میگویند کہ کلام اللہ غیر مخلوق است
 و مراد از آن کلام نفسی است نہ الفاظ زیرا کہ حدوث الفاظ کہ کیفیات اصوات غیر قارہ اند بدیہی است
 و انکار بدیہی نتوان کرد چنانکہ میگویند کہ الفاظ ہر چند کیفیات اصوات غیر قارہ اند لہذا علم القراءہ بودن اینہا
 در وجود تلفظی است و اینجا یعنی الفاظ وجود نیست دیگر در متخیلہ ساعین دان وجود بطریق تجدد و الامتثال
 قرار دراز دارد مثلاً لگستان شیخ سعدی را بہمان وجود توان گفت کہ از مدت ششصد و سی سال
 موجود است یعنی بہمین الفاظ منت مرخدا می رانا آخر اولاً در متخیلہ شیخ سعدی لباس وجود پوشید
 باز در متخیلہ سامعان دیگر و لم جبر الی یومنا ہذا پس کلام لفظی الہی را در علم الہی نامند کلام نفسی قدیم
 گوئیم بیچ انکار بدیہی لازم نمی آید بلکہ عموم نفس کلام اللہ غیر مخلوق را از ظاہر صرف کردن و بر کلام نفسی
 محمول داشتن بعید از فہم است اشعریہ و ماتریدیہ دانستند کہ سخن چنانکہ راہ بدیہی دارد ایشان را تکفیر
 و تضلیل بناید نمود اشعریہ میگویند کہ حسن و قبح در افعال بمعنی ایجاب ثواب و عقاب ذاتی افعال
 نیست و الا نسخ در شرع جائز نمیشد لان بالذات لا یختلف و لا یتخلف و ماتریدیہ میگویند کہ افعال را
 قبل از وجود شرع حکم نیست از وجوب و حرمت چنانچہ معتزلہ میگویند اما در نفس فعل خیرے بہت
 کہ مقتضی وجوب است مثل نماز کہ مشتمل بر مناجات معبود است و چیز نیست کہ مقتضی حرمت است
 مثل زنا کہ موجب احتیاط انساب و از بسکہ شائع حکیم است حکم او جزائی نیست انچہ قابل وجوب است
 اورا واجب ساخته است و انچہ قابل حرمت است اورا حرام ساخته است آسے حسن و قبح بعضی
 افعال بقول ناقصہ ماد کہ نمیشود باین جہت اشعریہ انکار حسن و قبح ذاتی افعال بعمل نموده اند
 تا عوام بقول ناقصہ خود در میدان پرخطر جولان نکنند و از جادہ ایمان بیرون نروند و الیہ اشار
 سیدنا و مولانا امیر المؤمنین علی بن ابی طالب کرم اللہ وجہہ حیث قال لو کان الدین بالرای
 لکان باطن الخف او لے بالمرح من ظاہرہ پس اشعریہ قائل تکفیر و تضلیل نیستند و ہمچنین جمہور
 متکلمین صفات حق تعالی را زائد بر ذات مے شمارند و میگویند اثبات قدم استقلہ یعنی ذات
 متعدوہ کفر است و اثبات قدم یک ذات و جمعیت آن ذات قدم صفات آن ذات اصلاً کفر نیست
 و علما را در انہ از اثبات قدم را متعددہ و توصیفات متعددہ اہتراز کردہ صفات را لایین و لا غیر
 دانستہ اند یہ کہ اگر عین گوئیم نفی انہا لازم مے آید نہ سب معتزلہ و فلاسفہ میشود و اگر از ان گوئیم

نفی غیر پس طعن و تشنیع مخالفان با ثبات قدم متعدد میشود و این جهت نفی عنیت و غیرت کردن
 و جمهور تکلیف نمیداند که مراد از نفی غیرت مسئله است چنانچه ما میگوئیم نه انکار آن صفات و ایندانی
 عنیت هم کردند حال آنکه نفی عنیت نفی حقیقت است و نفی حقیقت چیزی را از چیزی مفسط ظاهر است
 و همچنین علماء را تریدیه میگویند السعید قد شفی الله و السعید را شعریه میگویند السعید من سعد فی بطن امه
 و الشقی من شقی فی بطن امه هر دو فریق غرض فریق دیگر ضمیمه و تکیه بر تضلیل زبان را بنده ساخته اند زیرا که
 یک فرقه انجام را نظر کرده و فرقه دیگر وسط را نیز اعتبار کرده به تبدیل شقاوت و سعادت قائل
 شده و همچنین است حال اختلافی که در ایمان واقع است الایمان هو التصدیق فقط و الاقرار
 کاشف عن التصدیق او هو التصدیق و الاقرار و العمل بمعنی ان العمل من مکملاته جمهور محدثین
 از شافعیه و مالکیه و حنابله قائل بانچه شده اند و خفیه قائل باول و ایند این فریق جزم نمیکند بایمان
 خود و میگویند که انا مؤمن ان شاء الله و خفیه میگویند انا مؤمن حقا زیرا که در کمال ایمان که عمل است
 شبهه است که هست یا نیست و در نفس ایمان که تصدیق است هیچ شبهه نیست و علی هذا القیاس
 و آنچه اثنا عشریه میگویند که در فرقه ما اختلافی نیست در اصول دین و همچنین است در حال تریدیه
 و حال اشعریه که فیما بین خود با اختلاف ندارند پس جامی قبح نیست متعبد ایما بین اثنا عشریه
 نیز در بعض اصول اختلاف است و منه القول بالبدا و المراجعة حتی انکراه بعضهم و قول بخلاف
 بسیار می از کلام السدکه جمهور اثنا عشریه بآن قائل اند و در کتاب اعتقادات صدوق ابن بابویه
 انکار برین قول بسیار است و شدت نفی آن نموده و مثل قول بحجیت قیاس که متعبد الله اثنا عشریه
 بآن قائل است و دیگران انکار آن می نمایند و همین جهت او را ثلث عشریه لقب داده اند
 تا هم سبب این اختلافات کفر و تضلیل نمیکند چه ابن بابویه را کمال تعظیم پیش آیند و لقب
 به صدوق نموده اند و ما هو اکرم فهو جوابنا فقط سوالات مظهر فرج که چهار سوال احوال حضرت موح
 فرستاده در خط خود نوشته بود که جواب این سوالات موافق قرآن شریف ارتام سازند
 سوال نکاح و تضرع صغیره کرده دادن مادر و پدر را جائز است یا نه جواب این مسئله از چند آیات
 کلام الله مستخرج میشود آیه اول و انکحوا الایامی منکم و الصالحین من عبادکم و اما انکم طریق
 استخراجش اینکه لفظ ایامی جمع ایم است در لغت عام صغیره و کبیره و مرد و زن را گویند و عیش

کے است کہ حفت نہ آشتہ باشد اگر مرد است زن ندارد و اگر زن است شوہر ندارد پس محرم
کلام اللہ چنین شد مردان نے زن را و زنان نے شوہر را از زمرہ خود لفظ ایہم عام شد و دختر
صغیرہ نابالغ نیز در ان داخل گشت و این طریق را موافق اصول درج فی العموم میگویند آیت دوم
و یسلونک عن الیتامی قل اصلاح لهم خیر یعنی سوال میکنند ترا از حال یتیمان کہ صغیر السن
نے پدر باشند و یتیم در او میان همان است کہ صغیر السن نے پدر باشد چنانچہ در جانودان
آیت کہ صغیر السن بے مادر باشد و صغیر السن در ان معتبر است و الاہر فر و نیز یتیم باشد بعد از ان
ے فرماید قل اصلاح لهم خیر یعنی بگو کہ اصلاح کار ایشان بہتر است پس معلوم شد کہ در
انچہ مصلحت یتیم باشد بعمل باید آوزد و اکثر اوقات نکاح کردہ و ادان یتیم در صغر سن موافق
مصلحت ہے باشد خصوصاً زنی یتیم کہ بعد از نکاح نان و نفقہ او بر ذمہ شوہر لازم میگردد و مہر
برائے او مقرر میشود و سر امر منفعت است چون در یتیم جواز نکاح کردہ و ادان ثابت شد باوجود
آنکہ قرابت قریبہ ندارد و پس در حق دختر کہ نہایت قرابت قریبہ دارد اصلاح حال ہمہ تمین باید
البتہ نکاح کردہ و ادان جائز خواهد بود این طریق را موافق اصول قیاس بالائسہ و دلالت النص
گویند مسئلہ دوم اگر دختر خواہد کہ از غیر کفو نکاح خود نماید امتناع پدر و مادر او میرسد یا نہ
جواب این مسئلہ از چند آیات کلام اللہ مستنبط میشود آیت اول در جامی بسیار در قرآن مجید
واقع شد و بالوالدین احسانا یعنی باید و مادر خود نیکی کنید و قاعدہ عقل مقرر است کہ الامر
بالشیئ نہی عن ضدہ یعنی چون حکم امر فرماید بکردن چیزی پس ضد آن چیز ممنوع میشود
زیرا کہ اجتماع ضدین محال است پس ازین آیت معلوم شد کہ والدین را ایذا نباید داد
زیرا کہ ایذا ضد احسان است در صورتیکہ دختر یا غیر کفو نکاح خود نماید والدین را ایذا بر کلی ہم
میرسد و عار شدید لاحق میشود پس حرام شد آیت دوم در سیارہ بانزدہم واقع است قضی
ربک الاتعبد والاایہ و بالوالدین احسانا اما یلغین عندک الکبر احدہما او کلاہما فلا تقل لہما
ان ولاتنہرہما و قل لہما قولا کریمیا یعنی حکم کردہ است پروردگار تو کہ عبادت نکنید مگر او را
و با او پدر نیکی کنید اگر برسد بحد پیری یکے از ایشان یا ہر دو ایشان پس تنگدل شدہ
با انہما کلمہ اف نکوئید و با و از بلند ایشان را زجر نکنید و بگوئید برای ایشان سخنے کہ دروے

عزت و اکرام آنها باشد ازین آیت معلوم شد که امانت شان و عار لاحق کردن و ذلیل ساختن
 حرام است و هرگاه دختر با غیر کفو نکاح خود کند اینهم ایذا و ذلت بابوالدین میرسد پس حرام باشد
 و والدین را ممانعت ازین عمل جائز باشد فقط مستلزم سوم اگر شخصی پیش از نکاح به پدر و مادر زن
 شرط نموده که من در خانه شما خواهم ماند و دختر خود را بمن نکاح کرده و مهید بعد از آن در خانه پدر و مادر زن
 آن شخص نماند نکاح باطل میشود یا نه جواب نکاح باطل نمیشود زیرا که در آن نکاح بر شخص است زن
 و شوهر که علقه زن و شوهری بهم میرسانند پس مساکنت زن با شوهر و شوهر با زن ضروری است پدر و مادر
 زن بعد از نکاح کرده دادن دختر از نکاح بی علاقه میشوند در خانه آنها ماندن چه ضروری است در کلام الله
 در اول سیارۃ خیم که در المحصنات است واقع شد بعد از بیان محرمات حل لکم ما دار و لکم ان
 تتبعوا با ما و لکم محصنین غیر مصنفین یعنی حلال کرده شد بر اے شما که طلب نکاح کنید ما را و ای ما
 محرمات را بخرج کردن مال های خود در مهر و نان نفقه لیک در آن حالت که آنها را در قید خود آرید
 و در خانه بخور و نگاه دارید تا سواهی شما دیگرے را بران و سترس نباشد محض شهوت رانی قصد
 نکنید که خفیه میشود بلکه با اعلان و حاضر کردن شاهدان نکاح کنید پس معلوم شد که در آن نکاح مجرب
 چیزها است شرطهای دیگر که در فلان خانه باشد یا بروی نکاح دیگر نکنند یا حرم نگیرد و نفقات
 و معتبر نیست آری اگر این شخص باید پدر و مادر زن بخوشی خود شرط کرده است که من دختر شمارا
 از خانه شما نخواهم بر آور و خود هم در خانه شما خواهم ماند برین معامله عهد شده و وفا بعد حق المقدور
 لازم است اگر نه عند ازین عهد با نقض نماید عند الله گناه کار میشود اما در نکاح خلل نمی افتد
 در سیارۃ دوم از کلام الله واقع است و المؤمنون بعد هم اذ عاهدوا یعنی مردمان گسائی هستند
 که وفا میکنند بعد خود چون عهدے بنزد و قطع نظر ازین آیت در جائے بیار از کلام المحکم که
 یوفوا عهده قال الله تعالی و اوفوا بالعهدان العهدهان سوا حکم صریح است مستلزم چهارم جائیکه طلب بر سر
 باشد و گردش فلک حوی باشد و فرد شب شما یا کم از آن باشد در اینجا حکم صوم و صلوة چیست
 جواب حکم این مسئله بتفصیل در بیچ کتاب از کتب نفقه مذکور نیست و دیده شد ظاهراً علماء نقیض
 بهجت اینکه این موضع یعنی عرض تسعین مسکن حیوانات نمیتواند شد چه جای آن زیرا که
 بسبب کمال بعد آفتاب از اینجا استیلا بر روت بحدے میباشد که تعیش و حیات که موقوف

به جمارت غریزی است ممکن نمیشود پس بحث از حکم صوم و صلوة در اینجا بحث دیده اند و مهمل گشت
 لیکن از کلام الله حکم این موضع هم مستخرج میشود صورش اینست که آفتاب هرگاه بحرکت خاصه خود
 در بروج شمالیه یعنی از حمل گرفته تا آخر سنبله در آید پس نزد مسکنان آن مواضع در تمام دوره یوم و لیل
 غائب نمیشود و بحرکت فلک الافلاک هر روز مدار سے را قطع میکند مدار هر روزه را دو حصه نمایند
 یکی حصه را روز اعتبار کرده سه نماز که فجر و ظهر و عصر است بقیسم آن نصف مدار بقدر اوقات ادا
 نماز کنند و نصف دیگر را شب اعتبار کرده ادا مغرب ادا نمایند تا اینکه آفتاب ببلع آن مدار برسد
 نماز عشا ادا کنند اینست حکم صلوة و قنیه آفتاب و مدارات شمالیه باشد و در نظر مسکنان اینجا ظاهر
 باشد و هرگاه آفتاب در بروج جنوبیه یعنی از میزان تا آخر حوت داخل شود پس باندازه و تقدیر
 مدارات شمالیه مدارات جنوبیه را حساب کرده مدار بر یوم و لیل تقصیف کنند نصف را شب و نصف را
 روز اعتبار کنند زیرا که مدار جنوبی و مدارات شمالی متساوی اند تفاوت در آنها نیست گوئی نظر
 به اختلاف اوج و حضیض قدر سے تفاوت غیر محسوس هویدا شود اما صوم پس حکمش اینست که تحقیق نماز
 از آیندگان مراکب که متصل زمین معمور آمد و رفت دارند که شهر قمریه که اتم ماه است و آن ماه را
 محفوظ داشته سی روز دیگر شهر قمریه را اعتبار کنند هرگاه باین حساب رمضان المبارک در آن
 نصف هر مدار را روز اعتبار کرده روزه بگیرند و نصف آنرا شب اعتبار کرده افطار نمایند طریق
 سهل اینست اگر آلات نجوم و تقویم شناسی داشته باشند چنانچه مسموع شده که در بلاد روم
 برای شناخت ماه ها که بیلال سے رسانند که از این اشکالات قمریه ماه از اول تا آخر دریافت میشود
 پس از وی آن آله رمضان اعتبار کرده و اداره دیگر ساعات روز و شب را دریافته و موافق آن
 روزه دارند و افطار نمایند اگر نخواهند منازل قمر را از ابتدای آن ماه دریافته هر منزل را دو قسم کنند
 نصف را روز و نصف را شب اعتبار کنند و طریق سهل آنست که منطقه مایل قمر پنج درجه از منطقه
 البروج میلان دارد پس هرگاه در منازل شمالیه خواهد بود مدار او بر مردم آنجا دایم بظهور خواهد بود
 هر مدار را تقصیف کرده صوم و افطار کنند و هرگاه معتدلات در منازل جنوبیه بود همان حساب منازل
 شمالیه را یاد داشته در آن منازل بعمل آرند و حکم این مسئله مستخرج است از آیه کلام الله که در
 سیار و نیز و هم واقع است و هو الذی جعل الشمس ضیاء و القمر نورا و قدره منازل لتعلموا

خداست الحسین و الحسب یعنی حق تعالی آن ذات پاک است که گردانیده است آفتاب را
 و خشنده مهتاب را روشن و مقدر کرد بر آن مهتاب منازل را یعنی منازل است و ششگانه تابانید
 شما شمار سالها را حساب ماه و دیگر آنچه تنفرع برین دانستن است مثل صوم و صلوة و وصول دیون
 و وجوب نامیانه و غیر ذلک در شب پیاره بست و مقیم در سوره الرحمن فرموده اند انکس و القمر بحسان
 یعنی آفتاب و مهتاب بحساب مقرر قطع بروج و منازل می نمایند اگر کسی را شبهه بخاطر رسد که
 اوقات نماز باعات روز و شب مقرر است روز و شب هر یک باشد دراز یا کوتاه پس در پیش ما
 نماز ادا باید کرد و در ششماه و در نماز و همچنین صوم در ششماه و در نماز ادا باید کرد و در ششماه
 که بنام این بر شکل نعمت القطب بجزکت خاصه خود طلوع کند و در وقت غروب از طرف جنوب بیاید افطار
 نماید و گوئیم این وضع بچند جهت خلاف مقصود و خلاف آیات کلام الله است اول آنکه اوقات
 بر ساعات شب و روز است که بجزکت اولی که اسرع حرکات است تعلق دارد و بجزکت خاصه
 آفتاب که بجزکت خاصه او تعلق دارد و آیه قرآنی در سیاره نوره هم واقع است و هو الذی جعل
 اللیل و النهار خلفه لمن اراد ان یدکر اوارا و شکورا یعنی او تعالی آن خدا نیست که گردانیده
 است شب و روز را آینده و درنده بر آن کسی که اراده یاد خدا دارد یعنی بزبان بایدل یا اراده
 شکر دارد یعنی بحسد و جوارح پس معلوم شد که برای ذکر و شکر خدا همین روز و شب که تعلق بجزکت
 اولی دارند و آمد و رفت مینمایند مقرر است و صوم نیز در شکر داخل است زیرا که ما می بینیم
 خود را بترک عذاب برای خدا می کاهد و صرف میکند وجه و دم آنکه در تمام مدت ششماه سه نماز
 فرض میشود و در مدت ششماه دیگر دو نماز هرگز مقصود از فرضیت نماز حاصل نمیشد زیرا که فرضیت
 نماز برای آنست که بنده بفاصله قلیل ساعت بساعت متوجه بخالق خود شود و عبادت کند تا آنکه
 توجه و عبادت بر روح و نفس او مستولی شود و رنگ غفلت و نکرت دور گردد و اگر در مدت یکسال
 پنج بار این قصه اتفاق افتد اصلا امری بنفس و روح نمیرساند بلکه یاد هم نینماید و اگر در صوم
 ششماه روزه و ناشد شماه افطار مقرر می شد در حق سکان آن موضع تکلیف مالا بطلاق
 لازم می آید زیرا که در مجرای عادات امتناع از اکل و شرب تا این مدت دراز مهملک است
 و آیه قرآنی یعنی این تکلیف ناطق است در سینه موم و در جانی و دیگر هم واقع است

لا یكلف الله نفسا الا وسعها و نیز در کلام الله در سیاره دوم در جائیکه فرضیت روزه بر این فرضیه وند
واضح است کتب علیکم الصیام کما کتب علی الذین من قبلکم لعلمکم تقون ایاماسحروا ت یعنی
بر شمار روزه تا فرض کرده شد چنانچه بر پیشانیان فرض کرده شد تا شما ورزش تقوی بیاورید
وروزه تا نهم روزه شده و ظاهر است شمردن روزه ماه در یک ماه یا کمتر یک ماه می باشد و عرف مشهور است
که روزه با شمار ذکر میکنند دوم و سوم و چهارم هر گاه از ماه تجاوز کند ماه با شمار میکنند یک ماه و دو ماه
و سه ماه و دو نیم ماه پس معلوم شد که روزه زیاده بر یک ماه فرض نیست تا شش ماه چه رسد و بعضی
نقیه نشان داد در اینجا شبهه دیگر بخاطر می رسد بیانش آنکه در کتب اصول مدیونینند که سبب وجوب
در نماز و روزه وقت است و در فرض تعیین چون وقت نماز نباشد یعنی طلوع فجر و زوال
آفتاب و غروب آن هر روز نباشد پس وجوب پیدا باشد زیرا که سبب بودن سبب تحقق نیست و
وقت را که سبب وجوب میگردد معنی علامت است در اصل سبب وجوب کما الی است و حکم
الهی را نیز سبب است همه حکمت مقصود است پس در نماز سبب وجوب و حقیقت تنبیه مذکور
و فکر خالق و دفع غفلت از انجذاب است و در صوم کسر نفس بر ترک مایعات تا مدت دراز این باب
لازم وجود نوع انسان است هر جا که باشد و موافق قواعد آسانی شرع معیار حکم نماز و روزه
بطور دیگر بر آورد این است که مدت شش ماه روزه شش ماه شب باشد حکم حلیت و یا شش ماه
بیدار بودن و مشغول کار و بار بودن و همچنین مدت شش ماه خواب کردن یعنی خمس حرکت ماند
از محالات عادی است لابد در مدت شش ماه وقت استراحت و خواب از وقت کسب تلاش
معاش جدا خواهند کرد و پاره را براسه اینکار و پاره را براسه کار تعیین خواهند نمود پس وقت
تلاش و تردد در حق آنها روز قرار باید داد و نمازهای روز در الوقت باید گذارد و وقت استراحت
و خواب را در حق آنها شب قرار باید داشت و نمازهای شب را در اول و اوسط وقت باید گذارد
و همچنین روزه و افطار باین طریق بسیار سهل و موافق قاعده فقه که عرف و عادت را در
بعض احکام عند الضرورت معتبر میدانند در آیات کلام الله نیز اشاره باین مطلب مذکور
است در آخر سیاره هفتم میفرماید فائق الاصابا حجل اللیل سکنا و الشمس والقمر حسبنا یعنی
او تعالی شکافنده روشنی روز است و گردانیده است شب را وقت سکون و استراحت و افتاد

و ماہتاب را براسے یادداشت حساب ماہ باو سال ملو سی پاره ہشتم میفرماید من رحمہ جل
 لکم اللیل والنہار لتسکنوا فیہ ولتتخروا من فضلہ یعنی از رحمت و لطف خود گذرانیدہ برای شما شب روز
 براسے سکون و استراحت و برای تماشای معاش و درین عبارت لف و نشر است یعنی شب
 براسے سکون در روز را برای کسب و تلاش معاش ازین آیت ہم معلوم میشود کہ شب در حقیقت
 وقت استراحت است ہر چو نیک باشد و روز وقت تلاش و تردد است ہر چو نیک باشد موقوف
 بر طلوع و غروب آفتاب و ماہتاب نیست فقط سوالات مولوی حمید علی - ماہی را کہ
 صیاد کا فرصت کدہ باشد در اکل آن چه حکم است جواب - حلال است در کتب فقہ مطبوعہ
 لا باس باکل السمک الذی یصیدہ الجوسی و اصل آنکہ گرفتن ماہی در جمیع احکام حکم فوج ندارد
 تا آنرا بچہ کافر گمان کردہ شود سوال وضو نیکہ براسے نماز جنازہ کردہ باشند کیے از نماز بچگانہ
 بدان وضو گزاردن رواست یا نہ جواب رواست زیرا کہ در وضو نیت شرط نیست بہ نیت کہ
 کند گزاردن نماز بآن جائز است در تبہم کہ نیت شرط است نیز رواست فی العالم کی تہ تویم
 لصلوۃ الجنائزۃ و سجدۃ التلاوۃ اجزاء ان اصلے بہ مکتوبہ بلا خلاف کہ ان فی المحیط فقط سوال
 نماز گزاردن بر فرش گلیم و نمند و سجۃ ملاوت رواست یا نہ جواب رواست بشہ طہ کی پیشانی
 بران قرار گیرد سوال زید بمرض تحلیل سح چنان گرفتار است کہ یک رکعت ہم بضبط سح او اتواند
 نمود پس بنا بر نماز وضو نمازہ کند و بعد اواسے نماز آنچه معمول او باشد از منزل کلام السد و تلاوت
 حدیث شریف و صلوۃ ملیبات بدان وضو بخواند یا بتجدید وضو بخواند و بعد اواسے نوافل مثل تہجد
 و چاشت و اشراق و غیرہ مانیر براسے او را و معمولہ وضو بر نمازہ نماید جواب حاجت تجدید وضو نیست
 اگر نا قصے دیگر تحقیق نشدہ باشد ہمان وضو کفایت میکند سوال در فوائد محیط آورده کہ محصے
 بجناب حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم عرض نمود کہ زید در سفر است و گوہر مادر و پدر
 و وطن بمسافت بعیدہ یاد موضع غیر معلوم است و او زیارت را مشتاق است چه کند
 آن سرور صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ خطے کشیدہ بخمال مادر و پدر زیارت آن خط بکنند پس
 در نصورت ساختن تغزیہ تمسک باین روایت اغلب کہ حکم جائز دارد جواب این روایت و
 کفایہ شعبے است چند ان معتبر نیست معہذا در ان روایت ذکر سفر و بعد مسافت نیست فقط

صورت مجهول بودن موضع قبور پدر و مادر مذکور است معلوم را بر مجهول قیاس روانیست زیرا که اگر قبله مجهول باشد تحریری جائز است چون موضع قبور بر نور حضرت امامین معلوم است زیارت تابوت مصنوع جائز نباشد والا بدین نوع زیارت قبور غیر مجروح گزاردن بر اسع کعبه مصنوعه و خوفات مصنوعه نیز جائز باشد فقط سوال زیارت تابوت تخریب و فاسخ خواندن بران و مرثیه خواندن و گفتن تسنید آن و فریاد و نوحه کردن و سینه کوبی نمودن و جرح خوردن بپاتم حضرت امام حسین چه حکم دارد جواب این چیزها همه نادر است و کتاب السراج بروایت خطیب آورده لعن الدین زار بلا فرار و لعن الدین زار شهما بلا روح و مرثیه گفتن و خواندن و شنیدن آن بشرطیکه متضمن تحقیر و اہانت اہل بیت یا نسبت ظلم و ستم بجناب الہی نباشد بخانه خود باکے ندارد و فاسخ و درود و صدا نیز بخانه خود بخشن است و فریاد و نوحه کردن و سینه کوبی نمودن و جرح خوردن همه حرام است و حدیث است لیس مناسن طلق و خرق ترجمہ یعنی نیست از ما شخصے کہ جرح خورد و گریہ باوان نوحہ کند و گریہ بان درود نیز در حدیث است لیس مناضرب الحمد و شوق البیوب و دعا بدعوکم الجالبیۃ این ہر دو حدیث در شکوۃ المصابیح است فقط جواب سوال مولوی محمد زاہد خان شاہجہان پوری - حدیثی کہ مرقوم شدہ بود بلا خطہ درآمد در کتب صحیحہ حدیث موجود نیست اما در تفاسیر محدثین مثل ابن جریر و ابن مردودہ بروایت ضعیف موجود است و معنی حدیث بر مذہب اہل سنت کم کسے میدانند بموجب فرمودہ سامی نوشتہ میشود اول یک مقدمہ را خاطر نشین باید ساخت بعد از ان معنی حدیث خود بخود فہمیدہ خواہد شد مقدمہ اینست کہ حق دو قسم میباشد حق دایرہ حق متعین مثلاً دین و اسلام حق متعین است و مذہب حنفی یا شافعی مثلاً حق دائرہ است حاصل آنکہ حق دائرہ آنست کہ خود ہم حق باشد و غیر او نیز حق باشد مثل صوم و افطار در حق مسافر کہ ہر دو حق اند و قیام و قعود و نماز نفل و جہاد و اخلاص نماز منفر و علی ہذا القیاس و حق متعین آنست کہ غیر او حق نباشد مثل اصل نماز فرض چون نہ مقدمہ معلوم پس باید دانست کہ مراد از حق در سوال مرتضیٰ علی کرم اللہ وجہہ کہ بالحق مراد حق متعین بود حق دایرہ و لہذا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در جوابش قرآن و اسلام را ذکر فرمودند کہ ہر دو متعین اند کتب دیگر و ادیان دیگر منسوخ شدہ اند و خلافت حضرت علی ذکر فرمودند و مقید ساختند بقولہ

اذا انتهت اليك يعني چون خلافت بتورس حق متعين گردد زيرا که در الوقت از خلفاي ايشان
غير از ذات ايشان موجود نبود بخلاف خلافت خلفاي ثلثه چون وقتیکه خلافت بحضرت صدق
رسيد دایر بود در میان چهار کس زيرا که امامت مفضول با وجود فاضل جائز است اگر در الوقت
باحضرت علی یا حضرت عثمان بيعت میکردند جائز بود همچنين وقتیکه بحضرت عمر رسيد دایر بود در میان
دو کس و هر گاه که بحضرت علی رسيد دیگر محتمل خلافت موجود نبود و لهذا ايشان را خاتم الخلفاء گویند
و انچه از لفظ اذا انتهت اليك مفهوم میشود زيرا که ولايتک گفته اند و الا مفهوم میشود که ولايت
غير مطلقا حق نیست و انچه از لفظ مفهوم میشود که مطلق ولايت چون بتورس منتهي نشود و تمام
گردد درین نقطه نیک غور باید کرد و نیز مقدمه دیگر باید دانست که حق دائر الا لازم نیست که
همه شریک او مساوی و برابر باشند بلکه جائز است که یک شق او افضل باشد از شق دیگر و در اصل
حقیقت مشترک باشد چنانچه در کفاره مبین که حق دائر است در میان اعناق و اطعام و کسوت
حاله آنکه اعناق بالاتر است از اطعام و کسوت و کسوت افضل است از اطعام کذا
هذا و الله اعلم بالصواب و الا است منشی نجم الحق - نماز خفیه المذهب با تقدیر انیمه ثلثه
یعنی شافعی و مالک و احمد بن حنبل رحمهم الله جائز است یا نه جواب نماز خفیه المذهب در پس
شافعی المذهب و مالکی و حنبلی همه ناجز است چرا که در اصول اینان اختلافی نیست و اگر تب
احادیث صحیح و دفعه صحیحه ثابت است لیکن فی زمانه این بعض علماء ماوراء النهر بسبب قصیر الغهی
خود و تعصب و زبیر و گفتگو بسیارند قول او شان مردود است و خلاف بنقه و حدیث مجتهد خود است
هرگز قابل اعتد و اعتبار نیست و در کعبه التذالے الامان نیز مبین طور جاری است و الا در
مذهب اهل سنن و فرقه خلافيه چه فرق معلوم میشود نزد اهل سنن و جمیع فقهای متحققین در هر چهار
مذهب حق و آیت و این مسئله را از کتب اصول معتبره و دیده باید گرفت تا که اطمینان کلی خواهد شد
کتابه فقیر عبد الغنی عفا عنه و کفر عن سیئه سوال دیگر غنی را مان وقف خوردن چه حکم
دارد جواب جائز است سوال کسیکه حلال را حرام و حرام را حلال داند عند الشرع حکم او
همیت جواب اگر آن شخص میدانده که فلان چیز در شرع حرام است باز بمحض اتباع نفس او را
حلال میگردد یا بالعکس پس آن شخص کافر میگردد و اگر نمیداند پس کافر نمیشود سوال نیز

معنی حدیث شریف، تجویزات داهیہ در کیکہ کہ منفی بطرف انکار میشود و هر چه بموجب سایل
نقہی بر و گناہ لازم می آید بیان فرمانبرداری و جواب تفسیر قرآن و حدیث را اولاً علم صرف و نحو و اشتقاق
و لغت و معانی و بیان و علم فقہ و اصول فقہ و عقاید یعنی علم کلام و علم حدیث و آثار و توارخ ضرورت
بدون معرفت این علوم در آمدن در معانی قرآن و حدیث ہرگز جائز نہ و بعد ازین ہر صاحب مذہب
تمسک بقرآن و حدیث میکند و در رفع شبہات مخالفین محتاج بتاویل میشود و تاویل قرآن و حدیث
موافق مذہب خود حق میدانند و مخالف مذہب خود باطل و مینران در معرفت حق و باطل فہم صحابہ
و تابعین است انچہ این جماعت از تعلیم آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بانضمام قرآن حلی و مقالی
فہمیدہ اند و در ان تخطیہ ظاہر نکرده واجب القبول است پس این صاحب توجہات رکیکہ اگر از
قبیل اول است تہدید و وعید در حق او بسیار است من فسر القرآن برائہ فقد کفر من فسر القرآن
برائہ فلیتبرر مقعدہ بن النار و حال قرآن و حدیث یکسان است کہ ہر دو مبنا صحیح دین و لغت و
عرب تملکہ حقیقت و مجاز و ظاہر و ماول و فاسخ و منسوخ است و اگر از فرقہ ثانی است متبع است
و اگر بر خلاف قرن اول حمل میکنند پس در بغت او ملاحظہ باید نمود اگر مخالف اولہ قطعہ است
یعنی نصوص متواترہ و اجماع قطعی است او را کافر باید شمرد و اگر مخالف اولہ ظنیہ قرینہ نقیض
است مانند اخبار مشہورہ و اجماع عریض گمراہ توان فہمید و دن الکفر و الا از باب اختلاف متبی
رحمۃ باید دانست چون تمیز این مراتب بعلم وافر تعلق دارد ظاہر است کہ اختراع کنندہ این توجہات
از قبیل جاہلان است او را بلزوم دستحقاق جہنم و زجر و تشدید و امر معروف و نہی منکر ازین امر
شنیع باز باید داشت و بر عوام الناس تاکید باید کرد کہ با وصیبت ندانند و سخن او را نشنوند و اگر از
فرقہ ثانی کسی باشد کہ مذہب معلوم است مانند رافضی و خوارج و معتزلہ و مجسمہ قبح مذہب او بر
مردمان آشکار باید کرد و اگر گمراہی خود را در پردہ اہل حق داسے نماید توجہات او باینجانب باید
نوشت تا حکم آنرا رقام نمودہ آید و السلام سوال شخصی دعوت میکنہ و کار بدینوی و نحو
کنندہ نیز در پیش است اغرض او ازین دعوت ہمین است کہ از جیلہ ہمین سخن مدعو را بخاند خود برود
لعمام خوانندہ تہملق و چالوسی در پیش آمدہ سفارش کنانیدہ کار مرعوبہ را بانصرام رساند چون
مدعو ہمین سخنان را دریافت نمود اجابت دعوت نمیکندہ او را میگوید کہ در کدام کتاب و کلام مذہب

جائز است که سنت پیغمبر صلی الله علیه وسلم را مسلمان رد کنند و پیروی آن نکنند لهذا عرض میدارم که قبول کردن دعوت این چنین کس و بامانند آن که او ازین حیلہ سازی قصد بریدن یا تعویذ و عملیات آموختن دارد و رشوت لیت چه حکم است جواب اگر آن کار دنیوی بر شخص مدعو واجب باشد خواه بایجاب خدا مثل تحقیق مسائل فقه یا تخلص مظلوم از ظالم مع القدره و مانند این خواه بایجاب عبد یعنی سلطان و حاکم مثل فصول خصوصیات در حق قاضی و خواندن عرضی یا در حق منشی و نوشتن شقه و پروانه و فصول معاملات دیوانی و فوجداری در حق اهل کاران متعلق باین خدمات پس اجابت دعوت نباید کرد که بظاهر دعوت است و در باطن رشوت حرام است قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یا ایها العمال غلول و اگر آن کار دنیوی یا دینی بر ذمه این شخص مدعو واجب نباشد نه بایجاب خدا و نه بایجاب عبد مثل حاکم و سلطان مثل مرید کردن و تلقین اشغال و اذکار کردن و دوم کردن بر مریض و تعویذ نوشتن و لو که گمانیدن در سر کار امیر مری که آشنای این مدعو است و آنکه این مدعو از طرف آن امیر مقرر باشد برین کار چنانچه بخشی و جماعت دارد و رساله دار میباشد بلکه مجبور و آشنائی و دوستی و مصاحبت توان کرد و مانند رسانیدن حاجت حاجتمندان و مانند صدقات و خیرات و مانند این چیزها پس هیچ باک نیست مدعو را در اجابت و خوردن طعام جائز است لقوله علیه السلام فی حق الرقیة بفاتحة الكتاب ان الحق ما اخذتم علیه اجره کتاب الله هذا هو المطابق بقواعد کتب الفقه و الله اعلم سوال شخصی در حالت نوم و بخیر بوقت شب بر بستر خود می خسپید و هم در آنجا زن او هم بر بستر علمده در خواب بود گفتا را بدون آگاهی آن شخص مادر زن او هم در آنجا همراه دختر خود آمده بخواب گردید و مرد سرگز در آن حالت و قوت نداشت در حالت مستی و شهوت از جای خود برخاسته دست بر بستر زن خود بطلب مرد و پارا گرفت آن پایی خوشداس او بود که همراه دختر خود می خسپید آن شخص نادانسته زن خود فهمیده بود و مجبور احساس پایی و هم آواز آن زن فوراً شناخت که این پایی مادر زن خود است دست برداشته پایش بگذاشت بر بستر خود باز گردید حال احوال او را میگویند که زن او بر او حرام گردید شخصی افلاس زود محتاج و محض نیت مقدم بر بعد خرابی زن بدست آورده خانه خود را آباد ساخته بود و حال چنین حرکت ناگهانی بدون اختیار که بالاخر

درآمد از بوقوع این خانه اش بر باد میرود و جواب بر مذہب حنفی بیج علاج این واقعہ ممکن نیست
 زن این شخص بسبب آنکہ مادر او دست بشہوت رسانید حرام ابدی گشت کذا فی کتب الفقہ
 اما بر مذہب شافعی پس دست رسانیدن مادر زن بشہبہ آنکہ زن است زن حرام نمے شود
 آرسے اگر محبت یہ مادر زن میکرد البتہ زن حرام میگشت کذا فی کتب الفقہ واللہ اعلم
 فائدہ در مخارج حروف و ضروریات قرأت و ابتداء اسلام معمول بود کہ در رکوع و سجود
 میگفتند سبح قدوس ذوالجبروت والکبریا و اعظمۃ بعد از ان چون در سورہ واقعہ
 نازل شد سبج بسم ربک العظیم حکم شد کہ در رکوع سبحان ربی العظیم گفتہ باشند باز نازل شد
 سورہ سبج اسم ربک الاعلیٰ حکم شد کہ در سجده سبحان ربی الاعلیٰ گفتہ باشند اگر کسی را بر زبان
 حروف ظاہر و خبیر و جہاد نشود و قصد و کوشش در ادا کند پس بیج مضائقہ نیست زیرا کہ در حدیث
 صحیح بخاری و مسلم واقع است فرمود پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ ماہر باشد از قرآن یعنی الفاظ
 قرآن بر زبان او بسہولت جاری شوند و بخارج خود بر آید ثواب او نوشته میشود ہمہ فرشتہ ہا
 بزرگ نیکوکاران و سیکہ قرآن میخوانند و زبان او غرض میکنند در خواندن با وجودیکہ آن کس کوشش
 کردہ باشد در ادا حروف و بران کس شاق باشد پس او را دو ثواب میشود قال رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم الماہر بالقراۃ مع السفرة الکرام البررة والذی یقر القرآن و یتتبع فیہ
 و هو علیہ شاق لہ اجران از شکوہ شریف نوشتہ شد و قال اللہ تعالیٰ و رتل القرآن ترتیلا تریل
 در لغت روشن و واضح خواندن را میگویند و در شرع چند چیز در خواندن قرآن ضرور است تا کمال
 ترتیل حاصل شود اول تصحیح حروف کہ بجای ضا و ظا و جیم طائمانہ بر آید دوم تحمین و قوف کہ
 وصل و قطع کلام نے محل نیفتد و صورت کلام الہی تبدیل نیاید سوم اشباع حرکات یعنی ضمہ
 و فتحہ و کسرہ را با ہم امتیاز دادن کہ یکے بدیکے مشتبہ نشود و چہارم آواز را فے الجملہ بلند کردن
 تا الفاظ قرآن از زبان بہ سامع وارد شوند و آواز را سجا بردل بر سبب کیفیت از کیفیات مطلوبہ در دل
 پیدا کنند مثل شوق و ذوق و خوف و بیم و تعجب و تحسین صوت و تشہیم و ملاحظہ شد و در مواقع آن
 کہ بسبب رعایت شد و عظمت کلام و جلالت آن نمودار میگردد و مدبر ناشر ادا میکند اگر در قرآن
 امر مخوف یا مفاخر شود توقف کند و از خدا پناہ گیرد و اگر امر مطلوب یا مقصود شود توقف کند

و از خدا آن مطلب را بر سر خود بخوابد و اگر در قرآن تعلیم دهم یا ذکر می فرموده اند توقف کند و آن
 دعا و آن ذکر را از دل یکبار بر زبان راند مقصود ازین چیزها تا بدو فهم است و بدون رعایت
 این چیزها مثل شعر خوانی میشود همیشه فکر میکند که آخر سوره که خواهد رسید تا نزد تمام کند خط بنام
 امام شاه خالص گرامی منش امام شاه جیو سلمه الله تعالی از فقیر عبد العزیز و فقیر رفیع الدین
 بعد از سلام سنون الاسلام واضح باد و قیمه کریمه رسید مطالب چند مرقوم بود اجوبه آن نوشته
 می شود یکے آنکه پیش فقہا و حنفیہ مسح ربلح لجمہ فرض است و در حدیث شریف است که حضرت
 صلی الله علیه وسلم زیر سرخ را ترک کرد و اگر ربلح لجمہ را مسح فرض شد زیر سرخ را ترک کردن چه حیاتی است
 جواب مسح ربلح لجمہ فرض است و ترک کردن زیر سرخ سنت است که رتبه او از مرتبه الکفار بر فرض
 بزرگتر است زیر سرخ از وجه طالع است شستن آن بالضرورة از فرض خارج است و همچنین کث اللجمہ
 غسل جلد مخفی سنت است پس از فرضیت مسح ربلح لجمہ و شستن زیر سرخ تعارض نیست سوال دوم
 روز قیامت که لقاح حضرت باری جل شانہ خواهد شد چه طور خواهد شد در تجلی ذات با صفات
 جواب این تقریر در رساله دراز به تفصیل مستوفی درین باب نوشته است که اطہار آن بمقام
 طوسے دارد اما سخن مختصر اینست کہ متفق علیہ اہل سنت و جماعت است کہ دیدار الہی در جنبت
 نمی کیف خواهد بود یعنی بغیر لون و شکل و بعد و جهت تصویر این مقام محققان اہل عقل و کشف بخند
 وجہ بیان فرمودہ اند حکیم البونصر فارابی در کتاب فصوص خود میگوید کہ انکشاف شیئی گاہی بر وجه
 جزئی شخصے می باشد و گاہی بوجہ کلیہ کہ عنوان یک شخص یا اشخاص کثیرہ شود اول را رویہ
 و ثانی را معرفت و ثالث را علم گویند حاصل در وقت تعلق بدن از حق تعالی شانہ قسم ثانی است
 و بعد خلع بدن این معرفت ترقی نمودہ بدرجہ اول خواهد رسید این را تعبیر برویت نمودہ میشود
 بقدرت الہی جل شانہ بہ نسبت آن ذات مقدسہ همچنان جرم و لذات در مبصر و مبصر پیدا خواهد
 و این را بجزایب و ابعاد و رویت تعبیر نتوان کرد کہ عبارت دیگر شعر بر کمال انکشاف نیست و درین
 نقل ہم اندک تغیرے و اصلاح کردہ شد یعنی در کلام شریف ایشان حصول جرم و لذات
 در باصرہ نبود و اتفاق علما است کہ نام رویہ بہمان ادراک است کہ توسط حاسہ باشد نہ مجرد
 ادراک قلبی والا این قول موافق تاویل اہل اعتزال میشود بنا بران دوسہ حرف درین

زیاده کرده شد و از کلام بعضی دیگر متفاویشود که رویه در مشاهدت حق میشود و حصول ظل مری در
جلیدیه و از انجا در مجمع النور و از انجا در حس مشترک و از انجا نفس ناطقه صورت خیالی و وهمیه و عقلیه تجرید
میکند و در همین رسته نزول میکند که علم عقلی بواسطه وهم و خیال بحس مشترک نزول میکند و شبیه
حالت ابصار حاصل میشود اما چونکه تا جلیدیه نزول نیست ابصار حقیقی نتوان گفت و در آن جهان
که نفوس مقدسه و مطمئنه گشت کمال اتصال بجناب مبدر پیدا میکنند اشعه نورانی آن ذات مقدسه
بر قوت عقلیه و وهمیه پرتو مینند و از انجا بر خیال و حس مشترک نزول میکند و بسبب شیوع فضل الهی
بر قوت درک انسانی رفیع موانع نوم و تعطل حواس در مجمع النور و جلیدیه نیز ریزش خواهد کرد همچنانکه خیالات
درین جهان و جهت و مکان نیست آن محایه حقیقت نیز در جهت و مکان نخواهد بود و دیگر کلمه است
که در حدیث شریف آنچه در باب رویت وارد شده بر نفی جهت و سلب لوازم جمیعت ایمانی نمیدهد
اینقدر است که آن تجلی عبارتی صورتی از سایر نظامها بدو وجه امتیاز میدارد اما از سایر مخلوقات
که نیز نظام صفات انجناب اند پس بآنکه ظهور ذات در آن مقام بعنوان الوهیت است و در سایر نظامها
بعنوان خلایق و انواع کائنات چنانچه از نا حضرت کلیم ندای انی انا الله لا اله الا اناسر نیز و اما از
سائر تجلیات صوری و خیالی و حسی این جهانی پس بدین وجه است که ظهور ذات مقدسه در آن
مقام بصورتی میان صور کائنات معلومه و مقرون بحدی از عظمت و کبر بانی و نور و بها و جمال
وصفا و شمول کمالات ذاتی و اسمائی خواهد بود که حوصله نظر اکمل و اشرف را از آن در وهم و عقل
خود و گنجایش ندارد و بر اکثر ازان در تصور آوردن نمى تواند و آنچه اهل سنت نوشته اند که رویت
انجنابى نمى کيف است برای دفع اشکالات معتزله از ثبوت لوازم جمیعت گفته اند چون حقیقت تجلی
در یافت شود جمله اشکالات از هم می پاشند و معینا بعضی اکابر میفرمایند که نفس را به سبب
استغراق قومی در شهوات و حسی احساس هیچ غیر از زمان و مکان و جهت و وجود خود و غیر خود نخواهد
همین را محایه نمى جهت و شکل و لوازم جمیعت میتواند گفت بالجمله همچنان که گفته می شود
که زید و عمر را صریحا و دیدیم و حال آنکه سواى بعضی اعراض ایشان ندیده ایم هرگاه این
مسامحه تعبیر در شایده که موضوع لغوی لفظ رویه است جاری باشد در غایت بدفع آن چرا
باید کوشید و چرا التزام باید کرد که گفته ذات صرف از تعلق فهم و ادراک معر است و قید احساس

والبصار اقتدار سے این روتہ در حق خواص و عوام بسہ وجہ مختلف میشود کیے بحسب قرب و بعور و
دیگر بحسب قلت و کثرت حجب و دیگر بسبب زیادتی معرفت و صفات و کمی آن کہ در وارد دنیا کسب
شده و تائید اینست کہ شبہ نیست کہ بدن ارضی را بہ نسبت روح حیوانی در وجدان مثل ذات
مقدسہ حجاب زیادہ تر است و روح حیوانی را بہ نسبت عالم مثال سفلی کہ مقام جن و شیطین
است و عالم مثال سفلی را بہ نسبت عالم مثال علوی کہ مقام ملائکہ مقربین چون بعالم مثال ترقی
نماید صورت اہمان عالم اکتساب کند و بدن او حکم ارواح علویہ پیدا کند انچہ در اینجا غیب است
آنجا شہادہ گردد و اشرقت الارض بنور بہا و حقایق اعمال و مہیا کل ملائکہ و احوال جنت
و نار معائنہ شود لا جرم اعظم تجلیات الہی را کہ کارخانہ تدبیر و فیضان قضا و قدر و نزول شریع بر انبیا
و صدور امر و نبی ملائکہ از آنجا است بحسب مراتب اتصال نفس آشکارا گردد و تجلی شود و جوارح بدین حجت
توأمی روح مطلقہ آن واردات گردد یقین است حالت معائنہ بصری حال خواهد کرد و اللہ اعلم بالصواب
سوال سوم آنچہ نوشتہ اند کہ ذات حق الآن کماکان است و در اکثر اوعیہ مے آید بجان من آنچہ
بذاتہ و لا بصفاتہ بحدوث الاکوان و حق تعالیٰ باینقدر ظہور مخلوقات در ذاتش و صفاتش تغیر
نیاید و فہم نمے آید جواب مثال ظہور کائنات از حق سبحانہ و تعالیٰ ولہ الشان الاعلیٰ من کل
ما فہم و دیدری ظہور صور در آئینہ است آئینہ را ذاتے است کہ جرم معین است و صفات
خارجہ لازمہ از قدر و شکل و رنگ و شفافی و شیب و فرازی و سطح و مانند آن و صفاتے است
خارجیہ عارضیہ مانند برگشتن روی او از غرب لبشرق و از زمین بہ فلک پس تغیر دو قسم صفات
در طرف حصول جوہر آئینہ حاصل است و اما صورت منتشر آئینہ در ان مطلقا در ان طرف
حاصل نیست نہ بنظہور و خفا مے آید در ذات و صفات آئینہ تغیر مے آفتد اگر چہ ہزاران
ہزار صورت نیک و بد و پاک و ناپاک در دے نمودار گردد و اللہ اعلم سوال چہارم کافران
نبرد خود بر ملک تصرف یافتند و مدت مدید ملک مذکور در تصرف آنہا ماند پس ملک مذکور
در کدام وقت و عرصہ مالک میشوند و کدام شریط است کہ دادن ایشان ازان ملک مہم
کردن ازان ملک در حق کسے حلال شود و اگر ہمین صورت مسلمانان متصرف شوند
و کسے بدہند گرفتار آن روا باشد یا نہ سوال پنجم اگر کفار بر انبار منقولہ متصرف شوند

و یکسے بدبند گرفتن آن روا باشد یا نه جواب اگر کفار بر اشیاء منقولہ متصرف شوند چون بدار خود
 بر بند مالک میشوند اما چون بر ملک متسلط میشوند پس آنکه این ملک دار الحرب کے میشود اختلاف است
 بعضے میگویند که دارالاسلام هیچگاه دار الحرب نمیشود اگر بدار الحرب متصل گردد دار الحرب میشود
 و بعضے میگویند که ما دام که یک شعار شعار اسلام هیچگاه اعلان ظاهر باشد دار الحرب نمیکرد و چون شعار
 اسلام موقوف گردد دار الحرب میگرد و بعضے میگویند که اگر یکے را از شعار اسلام موقوف سازند دار الحرب
 میشود اما صحیح آنست که ما دام که حرب قائم است و مسلمانان از اتمام آن ملک عاجز گردیدند متجاوز
 اند و استیلاء کفار بحدی نشده که هر چیز را از شعار اسلام که خواهند موقوف سازند و مسلمانان نے
 استیذان ایشان اقامت دارند و بر املاک خود نے اذن ایشان متصرف اندان ملک دارالاسلام
 است و دار الحرب نشده و تصرفات عارضی ایشان معتبر نیست و بعد تسلط اسلام ان تصرفات اعتبار
 ندارد و چون مسلمانان از جنگ برگردند و منقاد شوند گو که فلان جمع اسباب در ول داشته باشند اما انقطاع
 در مانند و اقامت مسلمانان با استیذان ایشان گردد و تصرف بر املاک خود و اذن ایشان کنند و
 جریان شعار اسلام از راه نے تقصیبی ایشان باشند از روی قوت مسلمانان آن ملک دار الحرب
 میگرد و تصرفات ایشان جائز است و همه ایشان جاری و اما غلبه و تسلط مسلمانان بر بلاد کفار
 پس تصرفات ایشان در آن ملک جائز است در اموریکه موافق شریعت اند و در غصب اهل مسلمین
 نیست و الله اعلم بالصواب سوال ششم صلوٰۃ الوسطی کدام است و فرضا اگر یکے وسطی میشود چها
 نماز باقی سے مانند تصدیق کمال از انها بر بخیزد جواب در صلوٰۃ الوسطی هفت قول است یقین
 هر یک از پنج نماز و مجموع نمازها معا قول ششم و مبهم بودن بدستور ساعت جمعه و ليلة القدر
 و اسم اعظم قول هفتم صبح و ارجح همین است که صلوٰۃ وسطی صلوٰۃ عصر است و چهار نماز باقی
 کمال تقدیر از انها بر بخیزد زیرا که تقدیر صلوٰۃ وسطی در نفس او نیست بلکه در محافظت او بایده
 است چون وقت مستحب و جماعت و مسجد و سبایغ وضو و سواک و اذان و اقامت و غیر اینها
 و کثرت افکار و مزیت تاکید دین امور از قبیل مزین افضل بر فضلت نه فاضل بر ناقص و در
 ثبوت این تفاوت خود شبه نیست و الله اعلم سوال هفتم شریعت معلوم است که احکام ظاهری
 را گویند و بدان امور بستند و طریقت و حقیقت و معرفت که ذکر آن در رسال محابده و فہمید بخوانید

کہ چہ چیز است جواب لفظ شریعت دو معنی دارد علم و خاص معنی اول ماجار عن رسول اللہ
 صلے اللہ علیہ وسلم فی امور الدین من اعتقاد و عمل و خلق و حال و نیت و رخصتہ و غیرتہ و امر و نہی
 و معنی دوم آنچه تعلق العمل جوارح دارد از عبادت مالی و بدنی و معاملات مالی و بدنی و بیان ان
 عہدہ فقہ است و در کتب فقہ مذکور میشود ہمین را مقابل طریقت و اخوات آن میکنند پس آنچه تعلق
 با تعلق مہیات و آداب عبادات ہر وجہ غرمت دارد و طریقت است و آنچه تعلق با خلاص و غیر غریز
 و تحصیل مشاہدہ و استغراق در ان دارد حقیقت است و آنچه تعلق بمکاشفہ اسرار اعتقادات دارد
 از کیفیت توحید و معیت و قربت و اسرار محبت و دلا و مراتب ولایت و اولیا و مانند آن - آنرا
 معرفت گویند و انجیمہ در معنی ادب شریعت داخل اندازے در ہر فنے کاملان آن فن غیر منصوص
 را استنباط نموده با منصوص یعنی سادہ شدہ بنی و سبیلے دیگر داده علم جدا گانہ استخراج کردہ اندوہن
 و سہما سہیدہ اند و سوال ششم معرفت کمال ہر شے کچہ طور میشود زیرا کہ از دیدن و شنیدن خوردن
 معرفت کمال حاصل نمیشود جواب سہمہ حقایق استنباط ظلال صفات الہی اند و ظہور آنها در خارج
 مربوط لعل رابعہ است فاعلی و غائی و مادی و معنوی و ظہور کمال این حقایق بہ ترتیب آثار
 مختصر آنهاست و حصول ثمرات خاصہ بانہائیس معرفت کمال ہر چیز با اجمال بہ تجلی ذات
 حق است بر سالک در ضمن آن شے کہ این تجلی بعد و مشاہدہ کثرت در وحدت در مقام سہمہ
 بابتدئ فی الاستیاء حاصل میشود و بالتفصیل با حاطہ مبادی و خواص اوست از قوانین علمیہ
 مع تشخیص مبدعین و مراتب تنزل آن از قوانین کشفیہ و اگر از محسوسات باشد و را ک
 بحواس نیز در تمییم معرفت حقیقت او داخل است و اللہ اعلم سوال نہم فصہ اہلس کہ در کلام اللہ
 وارد است معلوم نیست کہ سوال و جواب او بچہ طور گردیدہ بطور الہام یا بطور دیگر جواب طور
 این کلام در نقلیات ہیج وارد نشدہ اما وجدان چنان دریافت میکنند کہ از راہ یافت بود
 یعنی این شکی ندائے سے شنید و میدانست کہ این ندا حق است و در نفس الامر یکے از
 ملائکہ مظاہر قہر کلام الہی را دادے ساخت کہ این اورا نمیدید و نمے شناخت لیکن باید دانست
 کہ کفر این ملعون کفر جہل و احتجاب نیست بلکہ کفر جہود و عناد است پیش از لعنت قوت ملکیت
 کہ بہم رسانیدہ بود تلقی از غیب میکرد و ازل نکر وہ اند و سلب نمودہ تا از الم قبض و فرط غلطش

چیترا نگر دو و قدیم در راه توبه نہ ہند بلکہ ہمیں راہ را بخروج بسخط و عتاب نموده در کسوت امانت
 طرد برپا داشتہ اند اما در جوہر روح اور قیقہ مظلم انگندہ اند کہ گاہے خود را مستحق حبس و گاہے
 در لباس استغنا و مایوسی گمان کردہ بقوت طاغیات و اسماء مکتبہ در شباطین و مردم تصرف
 میکنند و ان رقیقہ مظلم را با قراین ان سموہ ساختہ خلق را بضلال و جہل و فسوت و کفر امانی
 باطلہ رنگین مینماید لغو و بالتدینہ و اللہ اعلم سوال و ہم مشہور است سجدہ ارواح و از کلام التبتین
 قدر معلوم گردیدہ کہ است بر یکم قالو ابلی و تعبیر معلوم نیست کہ بچو چو بود و ساجد یک سجدہ و دو
 سجدہ و ناک آن بمثل امیرن مذکورین کدام کس شدند جواب سجدہ درین موقف مروی نیست
 مومنین کہ خاتمہ ایشان بر ایمان میشود جواب اقرار نے توقف دادند و کافران بتوقف اما
 بعض فقہا میگویند کہ انبیاء و سجدہ کردہ اند و عوام مومنین یک سجدہ و کافران نکردہ سند این
 سخن معلوم نیست آری در احادیث و آیات گرفتن چہار میناق معلوم میشود اول از خمبہ
 اولو الغرم دوم از سائر انبیاء سوم از علمای چہارم از عامہ قال تعالی و اذا اخذنا من النبیین بیثام
 و منک من نوح و ابراہیم و موسیٰ و عیسیٰ ابن مریم و اخذنا منهم میثاقا غلیظا و جای دیگر فرمودہ
 اند و اذا اخذنا میناق النبیین لما اتیتکم من کتاب و حکمتہ ثم جاکم رسول مصدق لما معکم لتؤنن
 بہ و لقتصرنہ و جای ارشاد شد و اذا اخذنا میناق الذین اوتوا الکتاب لبقینہ للناس و لا تکتبونہ
 و جای دیگر فرمودہ و اذا اخذ رب من نبی آدم من ظہور ہم ذریتہم و اشہد ہم علی انفسہم است
 بر یکم قالو ابلی و اللہ اعلم سوال یازدہم در حالت برہنگی کلام حرام است و چون زن و شوہر
 فراہم آیند ذکر اللہ ضرور است این او امر فیما بین مباحثت دارند جواب در حالت برہنگی کلام
 حرام نیست بلکہ مکروہ است و این مکروہ ہم با یکدیگر است نہ مجرد تلفظ بزبان و ذکر اللہ در جای
 متن و نجاست منع است و در شغل جماع نہ و معہذا علما نوشتہ اند کہ لا ذکر اللہ در بیت الخلاء و ہم
 در وقت جماع پیش از در آمدن و کشف عورت کردن پس مسنون است مابین و منافات
 نیست و اللہ اعلم سوال دوازدهم دیدن جناب پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم در حالت منام فرقی
 بینہ و شیعیہ و در ایسیر میشود و ہر یک الطاف انجناب بیان میکنند و احکام موافق خود
 نقل مینمایند اغلب کہ ہر دو کسانرا افراط کردن در آن جناب خوش نمی آید و خطرات

شیطانی را ایجاد نکرده نیست این را چه تصور توان کرد جواب مضمون حدیث من اتی فی المنام
فقد رآنی را اکثر علمای تخصیص بصورت مدفون در روضه منوره نموده اند و بعضی تعمیم کرده و جمیع صورتها
که آنجناب از ابتداء نبوت تا وفات در جوانی و کلاں سالی و سفر و حضر و صحت و مرض بر آن
بوده اند توار و سنی و شیعی بر آن صورت اقبال بیش نیست و وقوع آن ثابت نشده و انقضای بالفضیلت
اما تحقیق نیست که دیدن آنحضرت صلی الله علیه و سلم در خواب بر چهار قسم میتوان شد یکے رویا می آید
که اتصال تعیین با آنجناب است و بلکه سلیقه تحقیق که دیدن متعلقات آنجناب است از دین ایشان
و سنت ایشان و ورثه ایشان و نسب مطهر ایشان و درجه سالک در متابعت و محبت ایشان مانند
آن بصورت آنجناب مقدس در پرده مناسبات که در فن تعبیر معتبر اند و رویای نفسانی که ظهور صورت
اعتقادیه خود است که بر لوح خیال منقوش است مثل انتقال صورت بر کاغذی این هر سه قسم در
حق آنجناب جایز است و قسم چهارم که شیطانی است یعنی تمثیل شیطان بصورت آنجناب پندنی
و ممتنع است اما در قسم سوم شیطان گاهی آواز می دهد و گاهی تمبیس میکند و وسوسه می اندازد
چون بشهادة بعض روایات که در وقت خرات سوره نجم وقت سکوت آنجناب شیطان حرف
می زند گفته بعض صاحبین مشرکین را مشبه ساخت در حین حیات آن یعنی ممکن باشد در خواب چرا
ممکن نیست لهذا در شریعت غرض احکام خواب را صحت نمیشمارند و در احادیث مشهوره نمیشمارند
احیاناً اگر از اهل بدعت دیدن آنجناب بصحت رسد ازین قبیل خواهد بود و الله اعلم بهما و از ما
محموظ کرده باشند و السلام جواب شبهات مشرکین در باب مشیت الهی قوله تعالی
سَيَقُولُ الَّذِينَ اشْرَكُوا لَوْلَا اِنَّهٗمَا اشْرَكْنَا وَقَوْلُهُ تَعَالٰی وَلَا يَرْبٰى عَنْ الْقَوْمِ الْمَجْرِيْنَ وَنَبَقَامُ
شبه مشرکین را هست حاصلش آنکه رو عذاب از قوم مجرین مستحقین عذاب میتواند شد بیان آنکه
مسلمانان میگویند که هر چه بیه مشیت الهی است پس شرک که اعلی اقسام کفر است و تحریم حلال
که آنرا اقسام کفر است همه بیه مشیت الهی است زیرا که اگر مشیت او تعالی متعلق بخلاف آن
نشد البته همان قسم واقع میشد و او پدران با چه قسم شرک و چه تحریم حلال چه می توانستیم کرد
و الا مشیت ما غالب بر مشیت خدای شد و چون شرک و تحریم حلال بیه مشیت او تعالی شد عذاب بر آن
چرا قسم متصور شود که خلاف آن مقدور خلق نیست حق تعالی ازین شبهه بسه طریق جواب فرمود

موافق ترتیب مناظره اول نقض دوم حل سوم قول بالموجب نقض اینست که حق تعالی باجماع مسلمانان
 و کافران یعنی همه سابقه را بر شرک و تحریم حلال عذاب فرموده است اگر این عذر واقعی می بود اینها
 چرا عذاب میشدند مثل عا و نمود و قوم مدین و فرعون و اما آن که کفار آن زمان احوال این ائم را
 بتواتر شنیده بودند بلکه آثار عذاب را دیده و حل اینست که مشیت دفع عذاب نمیکند چیزی است که مشیت
 الهی واقع میشود مثل زنا و سرقه و دوا و قتل و ظلم و بران عذاب شده و میشود زیرا که این مشیت
 تابع اراده و مشیت بندگان است تا هر چه اراده کنند موافق آن حق تعالی پیدا میکند آری مشیت
 قاهره که خلاف اراده و مشیت بنده باشد دفع عذاب است زیرا که بنده در آن مشیت مثل جبار و اهل عقل
 میشود و فرق چون ظاهر است و میان کسی که خود را از بالا می بیند از او یا در چاه بر تابد و کسی که در
 اختیار بلغزش پاید از بالا می بیند مادر چاه فرود و بر آید همین فرمودند که حل عندکم من علم
 فخر جوه لنا الخ و قول بالموجب آنست که مسلم و مشیت که شرک کافران و پدران ایشان مشیت الهی
 است لیکن تعذیب ایشان نیز مشیت الهی است پس دفع آن نمیتواند شد چنانچه دفع کفر و کفر
 نمیتواند شد پس بگفته خود الزام خوردند و همین است معنی قول بالموجب در اصطلاح اهل مناظره
 که دعوی خصم را مسلم دارند و بگفته او الزام دهند و همین است معنی قل فلد الحجة البالغة الخ
 اما قوله قل لهم شهدا منكم الذین یشهدون ان الله حرم هذا پس در جواب یهودیان واقع است
 و متعلق بقوله تعالی ذلک جزینا هم بخیمهم و قوله تعالی یوم یحشرهم جمیعاً با معشر الجن قد
 استکثرتهم من الانس سابق مذکور رفته است که ذلک جلنا فی کل قریة اکابر مجریها بیکدیگر و آنها
 و ما یحکرون الا بانفسهم و ما یحکرون بعد از آن قدری از مکرات آنها مذکور شده قوله تعالی و اذا جازاهم
 آية قالوا لن نؤمن الا بحیث یخرج من الارحام و ما یخرج من الارحام و ما یخرج من الارحام و ما یخرج من الارحام
 میفرمایند که روز قیامت همه مگر کنندگان را یکجا حاضر کنند و فرقه جن را که اصل الاصول مکر اند خطاب
 فرمایند قد استکثرتهم من الانس یعنی بسیار گرفتید شما از فرقه انس یعنی بسیار از آدمیان
 بیکدیگر و تلج و عابد و مطیع و فرمانبردار خود ساختید تا آنکه در شهوات غرق ماندند و اصلاً بخدا
 توجه نکردند و فکر آخرت در خاطر ایشان غلظت کرد چون آدمیان ازین خطاب بومی عتاب خواهند
 شنید عذ خود در تابع شدن جنیان بیان کردن آغاز خواهند نهاد و حاصل عذ نیست

که با بکزن و شیاطین از ان جهت فریب خوردیم که ما تنبیه قریب و مواخذه عاجله بر شرک مصی
از طرف شما واقع نشد بلکه مهلت و رازدادید و باعث اتباع بهره مندی بود جنیان را از انش که نذیر
و قربان از طرف آدمیان با ایشان میرسد و انجالح مطالب جزئیة مثل دادن فرزند و مال و چیزها
دور رسانیدن و از احوال غایبان اطلاع دادن و دفع اعدا نمودن و حاضر شدن در وقت ندا و
از طرف جنیان با آدمیان میرسد و سرعت مواخذه واقع نشد تا آنکه در همین کا و بار عمر را تمام کردیم
و با عل خود رسیدیم و اگر فی الفور بر بر شرک و بر هر گناه تنبیه و تعذیب میشد ما متنبه شده از اتباع
جن دست بردار میشدیم و توبه میکردیم و مدامت نمی کشیدیم حق تعالی خواهد فرمود ان شاء الله تعالی
فیها یعنی چون شما دنیا را خود را در اتباع جنیان و قبول و ساوس شیاطین گزرا نیدید و آخرت
هم آتش که اصل ماده جن و شیاطین است مقام شما است الا ما اشار الله یعنی چنانچه در بعض
اوقات در دنیا هم خالی از اتباع جن و شیاطین می بودید و رنجایم بعض اوقات حنالی از
اتباع جن از آتش بطبقه زهر میر خوا مید رسید و هر گاه خبر از کمال موافقت با عمل پیدا کرد ثابت شد
که ان ربک حکیم علیم و این امر مخصوص بفرقه جن و انس نیست بلکه کذ لک لولم بعض الظالمین بعضا
یعنی همچنین مسلط خواسیم کرد و دالی خواهیم نمود بعض ظالمین را بر بعض اگر چه از یک جنس باشند مثل
آدمیان مفضل با هم همین قسم جزا خواهند یافت و گمراه شوندگان از انها نیز خواهند شد و همچنین بعض جن
از بعض بلکه بعض عرب بعض عرب و بعض هندو بعض هندو جواب مسئله من مصحف مصحف
محدث و جنب و حایض و فاسار را مختلف فیه است و صاحب مذاهب مختلفه خفیه و شافعیه و بخاری و
اند حاجت اعاده نیست لیکن عدم جواز گرفتن مہار شرکیہ بر ان مصحف محمول باشد نسبت بشافعیه کرده
اند در کتب شافعیه موجود نیست ظاہر اشخصه بطریق مبالغه گفته باشد از حمل صندوق مصحف و خطه
که در ان مصحف باشد نزد ایشان درست نیست و مذہب بخاری که مرقوم نموده اند در کتاب غنی بان
تصریح نموده مگر مذہب ابن عباس که قرأت قرآن مرخب را جائز داشته اند استنباط میتوان
کرد که من مصحف نیز او را جائز باشد چالا اصل اینہم مذاہب باید فہمید ان شاء الله تعالی عقد ماہمہ
حل خواهند شد و استبعادات ہمہ مرفع خواهند گشت حقیقت انیست کہ در احادیث صحیحہ ہمین
وارد شده کہ لا یس القرآن الا ظاہر در من ہمین حدیث اصل است و در قرأت ابن حدیث کہ

لا اهل القرآن لحالض ولا جنب ودر حمل هیچ حدیث وارد نشده و همچنین در کتابت هیچ حدیث وارد نشده دیگر آنکه کتابت مستلزم مس است پس حکم کتابت حکم مس باشد یعنی حرمت بخلاف نظر که مستلزم مس نیست و للملزم حکم لازم بنابر قاعده عقلیه حالا باید شنید که مراد از قرآن دین عبارت لایس القرآن الا ظاهر حقیقت قرآن که کلام نفسی است و دال بر آن که کلام لفظی است مراد نیست اذ لا یکن متبعا لان الاول من صفات الباری جل جلاله والثانی کیفیت قائمه بالهوا پس مراد نیست مگر نقوش داله بر آن یعنی مکتوب و همین معنی اشاره کرده اند مفسرین مثل کشتا و مدارک جامع گفته اند المراد من لیس المکتوب پس این عبارت توجیه است بیان مذرب کس نیست آدمیم بر آنکه اختلاف در میان حنفی و شافعی چه قسم افتاد سیانش اینست که مراد از قرآن در اینجا مصحف است بالا جماع و مس مصحف بالنص حرام شد نفقشش باید کرد که مصحف چه چیز است بگوید ظاهر است که مصحف بلکه جمیع اسماء کتب بر قدر مکتوب ازان کتب در عرف محصور نیست بلکه خوانی آن کتاب مابین السطور و جلد متصل و غلاف که بجلد متصل است همه را مصحف و کتاب می نامند پس مس این چیز را حرام شد و این چیز را را تبعاً حکم مکتوب دادند بنابر الفرق بین المتصل و المنفصل مقرر است که در بیع زمین آنچه متصل بآن زمین باشد داخل میشود بلا ذکر و آنچه در معرض انفصال باشد داخل نمیشود مثل مفتاح و ادانی موضوعه و چار پایه با بخلاف اشجار و عمارات که بلا غلا داخل میشود پس مذنب حنفیه درست شد و مس غلاف متجانی خواه بعلاقه یا بغیره علاقه همچنین خرطیه که در مصحف باشد با تکلیف جائز شد که مس این چیز را مس آن چیز نیست لاعرفا و لا حقیقه و شافعیه گفته اند که در عرف چون تحقق نموده شود و وقت نظر نموده آید و رعایت احتیاط منظور باشد طرف شے را گویند متصل باشد حکم شے میبندند پس حمل هم حرام شد لانه مستلزم لمس الطرف و حکم الطرف حکم المظروف و لهذا در عرف مس آوندی که در و چیز محترم باشد جائز نمیدارند و مقام ادب بلند تر ازین می فهمند بعد از ان قیاس مساوات درست می کنیم و میگویم که طرف الشئی و کما طرف طرف الشئی که حکم با نحمته و قیاس مساوات در اینجا صحیح است که مقدر بغیریه صادق است لان طرف الطرف طرف الیکن در اینجا مخاطبه دارد میشود بر شافعیه اینکه می باید که مس بعد از آن خانه که مدان صندوق مصحف نهاده باشد محدث را جائز نباشد جوابش آنکه طرفی

دو قسم میباشد اول با متقل با متقل الشی عرفا و هو اللفظ المخصوص بدو الثانی طرف لا یتقل با متقال
 کالبیت فانہ یقال الدرۃ فی الحقۃ والحقۃ فی البیت والدرۃ فی البیت لکن البیت لا یتقل
 با متقال الدرۃ بخلاف الحقۃ پس این قسم طرف مختص بان شے نشدہ والاضافۃ للاختصاص فلا
 یکون ظرفا مختصا بذک الشی فلا یحرم سہ لان الحرام من اللفظ المختص بہ و نیز باید دانست کہ
 فرق است بالاجماع در بیان آنچه الفاظ قرآن در آن مکتوب باشند بر وجه قرانیت حتی کہ آنرا
 مصحف یا بعض مصحف توان گفت پس مس او محرم است چنانچہ یک برہہ کاغذ کہ برو یک آیت
 قرآن مکتوب باشد یا تو نیکہ در روایت قرآن مکتوب باشد یا روپیہ کہ بر روایت قرآنی منقوش کردہ
 باشد پس مس این چیز با ہمہ حرام است نزد خفیہ ایضا و کہذا عند الشافعیۃ زیرا کہ در النوار مرقوم است
 ولا یحرم حملہ فی الامتقۃ والعدل اذالم یکن مقصودا بالحمل وان علم بخلاف صندوق کہ در محض
 مصحف نہادہ باشد و متعارفین فرق بہانست کہ ظرف الشی ما یکون مختصا بذک الشی بخلاف ما
 یشتک فیہ ذلک الشی وغیرہ و در سب نجاری از بسکہ متروک العمل است حاجت توجیہ ندارد و منویر
 چیز سے منقح از کتاب او معلوم نمیشود آری استدلال اولی فرستادن کتاب بسوی تفسیر کہ در روایت
 قرآنی مکتوب بود بر جواز مس خنب یا محدث مصحف را درست نیست زیرا کہ نوشتن دو آیت در خطی
 یاد رکتنایے بنابر قرانیت نبود و الا س کتاب گلستان کہ در روایت عملوا الی داود شکر او قلیل
 من عبادی الشکور و دیگر آیات قرآن است مس جائز نباشد و همچنین مس خطوط کہ در مقام تخریص
 انما لد و اما الیہ راجعون مینویسند و در مقام شکر الحمد للہ رب العالمین مے نگارند کسے را درست
 نباشد و بنابر اینست کہ نفاسیر را بشرطیکہ غالب در آن قرآن نباشد مس جائز داشته اند نیست
 توجیہ مذہب مشنوعہ و اند علم بحقیقۃ الحال سوال رنگ نور فیمینی دارد و نیز مذکہ عبارت از تجوید شمس
 و بیج حمل ہر سال بمغان رنگبہ از میان مردم و چہ از فلزات و نباتات و حیوانات و طعموم و اہام و ساعا
 پس ہمچنین از رنگہا ہی برائے ہر یکے تشخیص کردہ اند و میگویند تصدیق آن اینست کہ ہر گاہ لون
 جنی را باین قاعدہ استخراج کنیم مطابق مے افتد پس باین مناسبت رنگ نور و مقرر میکنند
 نہ آنکہ فی نفسہ داشته باشد و تا نباشد آنکہ وقت نور و زرا بر یک صاحب ساعت و صاحب
 طالع ترتیب دادہ بیان میکنند و این اوان در آن کوکب حقیقی نیست اما نسبت کردن

به نوروز اسناد مجازی است بعلaque طریقت زمانی سوال ترکان که دوازده سال را بهم میاورن
قرار داده اند بچه وجه است و حوام که آنرا سواری نوروز گویند چه منتهی دارد جواب ترکان است
در مناسبات خفیه این اسامی مقرر کرده اند اما ظاهر آنست که بجز اصطلاح است و بایا استقرار
ناقص که وقت تسمیه بدست آمده مثل تولد این حیوانات دران سال بیشتر شده باشد یا مردم را
میل بصفات مالوفه این حیوانات افزون گشته باشد و تسمیه مردم آنرا سواری نوروز محض توهم
واهی است سوال تقسیم بروج دوازده گانه و نامهای آنها براسه اجزاء سطح فلک است یا برای
جمله از کواکب که بر صورت مسمیات ان اسماء واقع شده جواب اهل یونان اسامی بروج بر
اجزاء فلک مقرر کرده اند که تثلیث هر یک از چهار مربع منطقه البروج که ما بین الاعتدال
و الانقلاب حاصل شده و در خطوط کواکب و احکام سعادت و نحست همانرا بکار می برند و
تسمیه باین اسماء بنا بر آن بود که اعتقاد مسمنین عدم انتقال آنها بود و متاخرین در آنها
متابعت متقدمین کردند و اما اهل هند بروج را براس میگویند و بدو نوع اعتبار میکنند یکی در
ضبط ایام و فصول و ظلال باعتبار نقاط و دیگر در ضبط خطوط و احکام سعادت و نحست بحسب
صور و اول را حساب سائن مینمایند و ثانی را حساب برین و این تفریق حساب فلک و اختلاف فلک
ثامن النسب است اگر چه اهل هند موافق اهل فرنگ اعتقاد وجود فلک ندارند بلکه خلاصه انکارند
پس به بساطت و ترکیب چه رسد و الله اعلم سوال قال الشيخ محمّد الدین بن العربی فی فضائل
الشهور ان الفضل الشهور عندنا رمضان ثم شهر ربیع الاول ثم رجب ثم شعبان ثم ذو الحجة ثم
سوال ثم ذو القعدة ثم المحرم و علل بالتعلیلات المتعددة و قال الی ههنا انتهی علمی فی فضیلة
الشهور القمریة و اما بقیة الشهور و هی الصفرة و الربیع الآخر و الجمادان فهی مساویة فی الفضائل
فینما یغلب ظنی فانی ما تحققت فیها تفاوت فلا فکرم لی ان اقول ما لیس لی به علم و قال فی موضع
اخر انما اختار الله من الشهور رمضان لمشاركة باسم الله تعالی فقد ورد ان رمضان من
اسماء تعالی فتعینت له حرمة بیاهی به علی سائر الشهور انتهی و قال جریان احکام الشرعیة
على الشهور القمریة دون الشمسیة و لمسؤل من هذه الکلام امور بل الفضائل للشهور کذلک
و هل رمضان یکون من اسماء الله تعالی فما مخصاه و اما السرفی اجراء احکام الشرعیة على الشهور

القمرية دون الشمسية الجواب لا يخفى ان نظر التفضيل بين الاشياء يختلف باختلاف المقاصد
 فعند الامر بالغيل افضل من الفرس وعند الغزاة بالعكس وعند الزراع البعير افضل منها ولا يلحق
 النسي قاطبة افضل منها جميعا اذا تمهد هذا فنقول ببركة رمضان في هذه الآية بركة عامته البتة الذي
 انزل فيه القرآن وفيه تقام فريضة الصوم وفيه ليلة القدر ببركاتها المعلومة وبركة ربيع الاول
 بمولد النبي صلى الله عليه وسلم فيه ابتداء ونشر بركاته صلى الله عليه وسلم على الامة حسب ما
 يبلغ عليه من هدايا الصلوات والاطعامات معا وبركة عامته نبوية والنبوية بعد الالهية وبركة رجب
 بركة خاصة تد وبركة شعبان بركة خاصة نبوية لابل المجاهدة وللملازمة النوافل افي شهر النبي صلى
 الله عليه وسلم والبركات الخاصة بعد العامة وبركة ذى الحجة بركة خاصة تد في مكان مخصوص
 ولكنها مقصودة وبركة شوال وذى القعدة كذلك الا انها وسيلة الى الحج المقصود ولكن يكون
 في شوال بقايا بركات رمضان ودون ذى القعدة فلذلك قدم على ذى القعدة وبركة المحرم
 اكثر ما كانت في الامم السابقة وما اصاب منها سيد الشهداء من الارتفاع الى درجات الشهادة
 كان في صورة البلاء والمصيبة فلذلك اخرجت فضيلته وليس في الشهر الباقية مزيد بركات و
 اختصاصات واما بركة شعبان فمن جهة ليلة البراءة وما فيها من تقدير حوادث السنة وبركة ذى الحجة
 حسب ما دل عليه قوله صلى الله عليه وسلم ما من ايام احل الصالح فيها احب الى الله من عشر ذى الحجة
 يعمل فيها صيام كل يوم منها بصيام سنة وقيام كل ليلة بقيام ليلة القدر وبركة يوم العرفة
 فان صيامه كفارة سنتين ماضية وتائنة وفضل المحرم من حيث انه فاتحة السنة فالشيخ لم يلتفت
 اليه ومع هذا فالشيخ حيث بين هذا الترتيب هو بنفسه لاجابة لنا الى التعرض له الا اننا استرنا
 الى مواضع الخلاف معه فليفهم بالتدبر واما تسمية الحق سبحانه برب رمضان فنقول مجاهد عسى ان
 يكون سمعه من ثقة او سمار الدتعا الى توقيفته ولعل سبب تسمية ان هذا اللفظ يشعر بالجد والحرقة
 والاذابة وهي شان من شئون نور الله الخاص كما ورد في الحديث الصحيح حجاب النور وكشف
 لاحتراق سمات وجهه واسته اليه بصره من خلقه وحسب ما اشار اليه جبريل عليه السلام لودنوت
 انملة لاحترفت وحسب ان ما روى ان الطور احترقت من سطوة التجلي والحق سبحانه يفعل الفواره
 اثار الحارة فلعله يسمى بذلك رمضان ولكن المشهور المعروف انه اسم الشهر فقط واما تعليق الحق

سبحانه سلسله التکوین من اختلاف الفصول و اختلاف الایام و اختلاف الظلال بالشمس و تعلیق
 سلسله التشريع من الحج و الصوم و الاعیاد بالقمرة فذلک حق لا شک فیہ و السرفی ذلک امر ان
 ظاهر و باطن فالاول ان اختلاف الشهور القمریة منوط باوضاعه الظاهره الاختلاف فی الشمس و
 الشهور الخمسة التي فی باطن الانسان لا یخلو عن ظلمة تعین الانوار الضعیقة فی وجهها و شعاعها
 و لیس باحیالنا تلك الظلمة الطبیعة التي علیها حفظ ضوابط الشرع دون ظهور شمس الحقیقة المأثمة
 باطلاع الحجب فتناسب القمر نظام التشريع و الذي یظهر عند التامل ان شرائع النصارى و اليهود یتنبی
 عباداتها و اعیادها ایضا علی الشهور القمریة و انما یحفظ المواسم فیها بالعکس بالمشهور و الله اعلم سوال
 مردے مقلد به حسن ظن خویش که بایکے مجتهد دارد و اقتدا بوی مینماید در بر خیز از احکام شرع که قول می
 بکتاب و سنت مخالف است و کافه علماء دین با یکجانب رفته اند چه طور عمل نمایند و بروز قیامت از عهده
 احکام اسلام چگونه بر آید که بر کتاب و سنت عمل نکند و بر قول کسی که مأمور با طاعت او نبوده عمل نمود
 صریح و حدیث صحیح بگذاشت و آیات در باب اقتدای پیغمبر فراموش نمود قوله تعالی و اتبعوه لعلمکم
 تهتدون و اتبعوا الرسول لعلکم ترحمون و اما تمکم الرسول فخذوه و ما نهکم عنه فانتهوا بموجب فاسئلوا
 اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون سوال نموده امیدوار جواب شافی است جواب متاخرین از مجتهدان
 چند قسم گزاشته اند جماعه بودند که شمه از اجتهاد و ترجیح داشتند و جماعه مزاولت علوم دیگر بر کمال
 داشتند اما مزاولت علوم شرعیه از قرآن و حدیث و فقه کمتر داشتند ایشان خود از اجتهاد و استدلال
 عاری بودند و جمع اول بعضی ازان قسم بودند که مزاولت فقه بیشتر داشتند و مزاولت قرآن و حدیث
 کمتر این جماعه نیز از جهاد دانی بودند و از جماعه اولی اکثری ملکه استنباط از قرآن و حدیث
 نیافته بودند اگر چه در فوائد قیود و در فحاشی اختلافات کتب تحصیلی ملکه درست بهم رسانیده بودند جماعه اول
 قلیل که قدرت در ملکه استنباط و عبور بر کتاب و سنت و معرفت اختلافات فقها بیشتر داشتند
 بنا بر مصلحتی راه اجتهاد و تفسیر و تدوین مصلحت نیست که مقتضای جبلت مردم است که هر کس بر
 فهم خودی نازد و بر مرتبه کمال دیگر را اگر چه اجمالا اعتقاد نماید اما بشهادت و حبان با وجود قوت
 امری در خاطر خود چون افضل را از امثال خود و اقران خود نیز قبول نمیکند چه جای هم درجه های
 خود پس درین صورت اگر یک کس در عصری شروط اجتهاد بهم رسانید و استنباطات احکام خلاف

سلف می نمود هر یک موافق استعداد خود چه ناقص و چه متوسط را به می نمود و اختلاف
 بعد می رسید که اتحاد شریعت در عبادات و معاملات بر همه می خورد و باب امر معروف و نهی
 منکر مسدود می شد چنانکه تا وقتیکه مردم بر چهار مذهب استوار شدند و تقلید ایشان اختیار کردند
 بمقتاد و چند فرقه پیدا شدند و بعد از ایشان تابان همه فرقه ها باقی ماندند و مذاهب دیگر مختصر
 بنا برین مصلحت تا حصول شهادت عقل و نقل بر و فاقست فهم و کثرت عبور و صلاح قلب و نور
 باطن و بے طمع و خلوص از هوا و فریاد قوس چنانچه ازین مجتهدین مروی گشته در خود نیافتند
 و مع ذلک در جرح و تعدیل سواهی نقل احوال ایشان مسلک ندیدند و در سلیقه فهم عربیه موافق
 لغت قدیم نیز خود را اخصر یافتند از امور بسیار که از قرآن مجلس و قائل مستنبط میشوند خود را
 محروم دیدند بنا بر آن راه اجتهاد مسدود ساختند پس عذر ایشان پیش حضرت رب العزت
 همین است که خداوند را در اختراع آراء خود مفسده نادیدیم و در ابتداء سلف استحکام بدین
 و آثار قبول عند الله بیشتر یافتیم بنا بر آن معرفت ناسخ و منسوخ و ظاهر و باطن مطلق و مقید
 بر ذمه ایشان گذاشتیم که مثل ایشان درین امور ثبوت نداشتیم و بهین مصالح حال هم ثابت
 است لیکن با اینهمه قائل شدن تجریم اجتهاد مذہب کسی نیست مگر از هر فرقه متعصبان بطور
 لن ترک ما وجدنا علیه ابا و ابناء و زبان خود ساخته اند و غیر ایشان چنانچه از اکثر فقهای شافعی
 استمدکات و تعصبات بر امام خود و فتوی بر مذہب از دیگر می مروی است لیکن خفیه
 و خبا بله زیاده از دیگران راه تعصب می روند چنانچه صاحب اشباه و النظائر گفته که اگر از ما پرسند
 که مذہب شما چگونه است و مذہب مخالف شما چگونه حالانکه در اصول میگویند المجتهد خطی و
 و یصیب گویم مذہب ما صواب است محتمل خطا و مذہب مخالف ما خطا است محتمل صواب و اگر
 در تحقیق باب اجتهاد کوشیده شود همان خوف موجود است که نوشته ما را مردان حجت ندانند
 در استخراج مذاهب رکیکه از تحلیل و تحریم در شریعت خلل یابند ازند و اما سیکه حق تعالی او را
 قوت اجتهاد و اوصی داده بالضرورة الوجدانیه پاسبان تقلید نمی باشد لیکن همه را دعوت بحد
 خود نمیکند چون بزم مذہب خود محل فتنه میدانند باینکار نمی پردازد و بالجمله اگر کسی اینوقت اجتهاد
 چند چیز را بر خود لازم گیرد تا روبروی رب العالمین مالک یوم الدین شمرنده نشود اول جود فهم

و ملکه تدقیق و راستنباط از کتب عربیت و قواعد منطق و ضوابط فہم و تحیل تحصیل درین کتب
 و دوم فراولت کتاب سنت بوجہ عبور و تدقیق سوم تخلیہ نفس از ہوا و تعصب چہارم اتصال روح
 پیدا کردن بجناب نبی صلے اللہ علیہ وسلم پنجم تصفیہ نفس از ہنہیات ظلماتیہ و عل از نورانی فرق فہم
 کما و راستفت قلبک و لا افتاک المفتون ششم اطلاع بر مذاہب فقہا تا نقض اجماع لازم نیاید
 و مذہب رکبیک بر کسے روشن نگردد تا با وسیل ننماید اگر اینہمہ شرط میسر باشد منیالہ الاجتہاد
 و میثاقا آنکہ باین پایہ نرسیدہ اگر خواہد کہ فی الجملہ از رقبہ تقلید برآید و بر مذہب یکو بعضی مسائل
 عمل ننماید گو کہ قوت اجتہاد نداشتہ باشد اورا چند چیز لازم است و این جمع مذاہب را تلیق گویند
 و این را چند صورت است اول آنکہ از روی دلیل حقیقت قول بعضی ایہمہ با وجود عبور بر اولیٰ مخالف
 آن ترجیح یافته باشد برین تقدیر بھیج قیدی نیست در آن مسئلہ موافق حدیث صحیح غیر منسوخ
 ظاہر الدلالہ عمل ننماید گو کہ در سایل دیگر مقلد یک شخص باشد دوم آنکہ عملی از اعمال باشد و ضویا
 نماز یا صوم یا ہائے از معاملات بطور شخصے کند و البقی بطور دیگرے در نیصورت اگر بعضی
 شرط بعضی است مانند سائل حیض و لوقض و وضو برے صلوة پس احتیاط ننماید و آنکہ عمل مذکور
 چنان نشود کہ پیش بھیج یک درست نباشد اگر بر مذاہب درست باشند این را اخذ بالا احتیاط گویند
 و اگر بر یک مذہب درست باشد اخذ بالقول گویند سوم آنکہ در باب دیگر تعلق ندارد مانند صلوة
 و صوم و زکوۃ و مانند نکاح یا بیع و اینجا مختار است اگر خواہد بعضی ابواب بر مذہب کسے کبند
 و بعضی دیگر بر مذہب کسے چہارم آنکہ مذاہب ہل موافق ہوا نفس از ہر مذہبے انتخاب ننماید
 و این درست نیست زیرا کہ از قبیل اتباع ہوا است نہ اتباع امر خدا چنانکہ نوشتہ اند اگر کسے
 در ربو مشروبات بطور حنفی و در مطعومات بطور مالکی و در طہارت منی و نفی تحریم بزنا بطور
 شافعی عمل ننماید از اشتیاق مقرر باشد پنجم آنکہ مذہبے کہ انتقال میکند روایت مر جوحہ آن مذہب
 بگیہ و کہ اکثر علما ہی آن مذہب آنرا متروک داشتہ اند این نیز درست نباشد و بعد ازین ہمہ ظاہر
 کلام آنکہ اگر مسلمان را بجز اولت علوم عربیہ فہم کتاب و سنت بسلیقہ لے تکلف میسر شود و حدیث
 در یاد کہ محققان فن حدیث حکم بصوت آن کردہ اند و از جملہ فقہا مایل سنت جمعی بران فرقت
 بوجہ یکہ از مخالفت اجماع بیرون آمدہ و از استادان معتبہ شمر و حواشی دریافتہ باشند

انتقاد نسخ آنرا پس آن سلمان را حق و موکد تر همین است که از هر مذہب کسی که باشد در آن مسئلہ اتباع
 حدیث بکند و در چیزیکہ این چنین نص یافتہ نشود بہر سیکہ حسن ظن داشتہ باشد تقلید او نماید و درین
 قسم حکم واضح شارع را بموجب آنکہ صاحب مذہب در ترک آن حجت داشتہ باشد نگذارد و باین قدر
 مخالفت ہرگز از آن مذہب خارج نمیشود چنانچہ از ائمہ اربعہ بصراحت و تاکید ثابت شدہ است
 کہ ہر کہ حدیث صحیح را بر خلاف قول مادر یا بدعمل بحدیث بکند کہ فی تحقیق مذہب ماہمین است و چونکہ
 چنین نباشد در توہم خلاف آن نسبت سلب ایمان از اکابر لازم می آید گو یا دعوی رسالت
 مقتدا سے خود میکنند و دیدہ و دانستہ مقتدا را مجوز مخالفت امر رسول می پذیرند نفوذ بالذکر ملک
 و نیز شہ نیست کہ عصات ہر مذہب با وجود مخالفت صاحب مذہب از آن مذہب خارج نمیشوند
 پس باتمنا بقول پیغمبر چگونہ از آن مذہب خارج شوند و آیا تکیہ صاحب سوال در اقتدا سے پیغمبر
 صلی اللہ علیہ وسلم ذکر کردہ بر ہمین محمول است و درین امر بیچ کس را عذر نیست و فی تحقیق
 اگر مقلدان مذہب شخص کنند می یابند کہ این باب را تقلید ایشانرا بحدیث کشیدہ کہ قول ہر یک را
 از احاد فقہاء در مقابل حدیث می آرند و ترجیح میدہند و این از آن قبیل است کہ علماء را پیغمبر
 رسانیدہ شود بلکہ بخدا ہی زیر کہ در حدیث صحیح ترمذی آمدہ است کہ عدی ابن حاتم از جناب نبوت
 صلی اللہ علیہ وسلم در تفسیر آیتہ اتخذوا احبار ہم در میانہم اربابا من دون اللہ عرض کرد کہ یا رسول
 اللہ آیا ایشان را بخداست پرستیدند و ندانستند فرمودند کہ گفتہ ایشان حلال و حرام
 میدانستند گفت آری سے فرمودند ہمین است ارباب گرفتن و ظاہر است کہ منصب ب تکلیف
 و نصب شرعیست مخصوص بخداست و نہ نص قاطع او کسی را این منصب دادن شرک محض است
 نفوذ باللہ منها و نص قاطع مثل اطیعوا اللہ و اطیعوا الرسول و من بطع الرسول فقد اطاع اللہ تعوی
 یحبکم اللہ در شان دیگر سے وارد نیست و اطاعت اولی الامر محصور است در مباحات چنانچہ
 فرمودہ فان تنازعتم فی شئی فردوه الی اللہ و الرسول لیکن علوت مبارک جناب نبوی
 صلی اللہ علیہ وسلم چنانکہ در آیہ یصلین احدکم العصر الا فی نبی قریظہ و در اختلاف فتاوی قلفا
 اربعہ در لفظ حسین و غیر آن معلوم شدہ است کہ آرا مجتہدین را در فرغ تصویب فرمودہ اگرچہ
 یکے از دیگرے بصواب نزد یکتر سے بود و همچنین سیکہ تصویب مذاہب میکنند و این امر الفاتے

در احادیث صحیحہ و توفیق در احادیث صحیحہ و توفیق

اهل هر چهار طریب است همین وضع اعتراض می نمایند که حق حقیقی دارا است و بعضی سائل افر
 است از دیگر بحق رجحان یکم از ذهاب در خاطر کسی نسبت باین ظن معقوفی تو اندش که
 شاید این حدیث معارضی با تادیله داشته باشد و آنچه فقیر نوشته است که محروم نماند اولاً باعتبار
 افضلیت و اولویت لهذا ترک رفع یدین میکنم و ثانیاً بنا بر عدم وجوب است و آنکه موجب اتهام
 رفض و فتح باب غیبت نشود که عوام را کیفیت رفع و اهل حق و اهل باطل معلوم نیست خصوصاً افغانه
 و توراتیان را که در ابتدای ما غالب و اکثر بودند و ثالثاً اختلاف صحابه هم تعیین یکم را ضعیف است
 است سوال حضرت سلامت بعد تسلیمات معروض میدار دارا در سیر قدیمی حیثیت و سیر نظری
 حیثیت و این هر دو لفظ در کلام حضرت مجدد واقع است و بیان فرمایند که طریق تلقین طریقه جد
 حیثیت و طریق تلقین طریقه سلوک حیثیت جواب سیر نظری مشاهده مقامی بدون یافتن
 انوار و آثار آن در خود و سیر قدیمی دخول در آن مقام و یافتن انوار و آثار آن در خود و لفظ جد
 و سلوک چهار معنی دارد اول گسته گشتن برشته عقل بصدره دارد و ناستن آن دوم ظهور آما
 مطلوبیت و محبوبیت در طالب و ظهور آثار محبت در و طلب در مطلوب این معنی نیز بمضمون یکهم و
 یکجونه نمیشود مگر به محبوبیت لیکن مراد آثار محبت است بر مجاهده مراد آثار محبت
 سبق مجاهده است بر مشاهده سوم خرق حجب وجود بقا و بقا و تهذیب باطن با خلاق صالحه و
 اقوال صالحه فاصله چهارم وقوع سلوک منوع مصالحه محاش بود چه که این مصالحه فوت
 نشود این مراتب را فهمیده تلقین آن نمودن میتواند شد از سیکه قوت باطن دارد و طبعی مرتب بقا
 و بقا کرده است و الله اعلم و احکم جواب سیم مطالب رقیه کریمه رسید متعبر سیم مطلب و اول
 طریقه سهروردیه حضرت مجدد و الشیخ احمد السهروردی عن ابیه الشیخ عبدالاحد عن الشیخ رکن الدین
 گنگوہی عن ابیه الشیخ عبدالقدوس گنگوہی عن شیخه الشیخ قاسم درویش الاودهی عن شیخه السید
 بزرگین بزرگنجی عن شیخه السید اجل عن شیخه السید جلال المودود بنجد و دم جهانیان بسند بن
 احمد با عن ابیه السید احمد الکبیر عن ابیه السید جلال البخاری عن الشیخ بهار الدین زکریا الثانی
 عن الشیخ رکن الدین ابی الفتح عن ابیه الشیخ بهار الدین زکریا عن صاحب الطریقه الشیخ شهاب الدین
 السهروردی و فی شرح فیض الدین امام که از اجداد حضرت مجدد اندیش امام شیخ بهار الدین زکریا

بحث

مطلب

و از خلفاء ایشان بودند پس محتمل است که ایشان را از اجاد خود اجازت این طریقه رسیده باشد
 بلکه موروث خاندان ایشان همین طریقه باشد و طریقه چشمتیه و قادریه و نقشبندیه از مکتب ایشان
 و والد ایشان باشد و دیگر اعتدال شغل همه اوست و تحقیق این آنست که مراد تحصیل حالتی است که
 لازم اضطرابی قلب شود و اختیار رفع آن نماند اگر کسی را اعتقاد حقیقت و حده وجود ثابت است
 ملازمت این شغل باین حالت می کشد و الا برگزین می کشد بلکه همیشه باطنش حکم میکند که این خیال
 من خلاف واقع است این شغل صاحب را هرگز نفع نخواهد داد و شبهه نیست که ظهور این منفعی خود بخود
 بتصفیه قلب او می آید و اقوی است و از مدخلیت تصنع و تکلف بعید تر است و خواهی خورد و حقه الله
 علیه نوشته اند که مادام شخصیکه معتقد توحید وجودی نیست حصول فنا فی الله و وجود او را ممکن نیست
 در حق منکر او همه فنا نا محجب نورانیت است که غیر حق است و تجلیات او همه انوار لطافت و غیره
 نه ظهورات حق تعالی و تحقیق توحید وجودی طو ل می خواهد محمل آنکه آیات کلام الله و احادیث رسول الله
 صلی الله علیه و سلم معیت و قرب ذاتی صریحا اثبات میکنند و جوابش بآنکه همه صرف از طایفه اند
 نه امتناع او نمیتواند شد و این همه از خلاف عقل است نه از کتاب و سنت چه انصاف است
 که منصوصات شرع را پیشتر عقل و تخيلات عقل ناقص خود را شرعی نام کنیم در جامع ترمذی در حدیث
 لودیم بحمل الی الارض السابعة السفلی لیهبط علی الله و در حدیث ان الله یقبل الصدقة من الطیب
 همیشه صریح می نویسد که مذہب سلف اجرائی آن بر طاهر است بلا کیف بالجمله نفی غیریت
 محضه و اتحاد وحدت فی الجملة منصوص است و آواز انبی انا الله از آتش و کنت سمعه و بصره
 دلیل واضح است و بشرط انصاف از کلام حضرت محمد نفی وحدت وجود مطلقا ثابت نیست
 بلکه نفی بعضی اقسام آن اما آنچه در ذهن مستقر می شود از آن بزرودی و شوار و دوام بکار متغیر
 الطرفین دیگر حقیقت ذکر جبر و حق آنست که انکار آن سفاهت واضح است در تلاوت قرآن
 جبر صریح است ما اذن الله لشی ما اذن یعنی تعنی بالقرآن بجهتیه و در تلبیه حج آمده فضل الحج
 الحج و الحج اسی رفع الصوت بالتلبیه و اراقة الدم و قرآن را فضیلت معروف است و کما
 نعرف انقضاء صلوة رسول الله صلی الله علیه و سلم با ذکر و فضل التکبیر بیسمه الحفظة علی الذی لیسیمه
 الحفظة لیسعین ضعفنا و بنا بر طریقه چشمتیه و الیسیه و قادریه که همه پیران ما ند بر ذکر جبر است حکم بآنکه

فعل حرام موجب آیه نمیشود باطل است بلکه ذکر جبر موجب جمعیت است که بالاتر از ان جمیع نیست چون خواجه علار الیز
 عجمدوانی بعد از قتل حضرت خواجه نقشبند علیه الرحمة به حج و ذکر جبر اسماع کردند و بعد مراجعت عند
 آوردند بآنکه شمارا السبب قوت باطن حاجت این نبود و ما ازین نفع بسیار شد حضرت خواجه نقشبند
 انکار آن نکرد و چون خود از روح حضرت خواجه عبدالحق عجمدوانی ذکر خفیه و عمل بر غایت گرفته
 بودند خود نمیکردند و مثل شمارا که در فقهیات تقدیم حدیث با جتهادیات میکنند درین معنی تردید میآید
 اگر چه مذہب حنفیان باشد در ان روایت اگر چه مشهور است لیکن فقیر البینه آن کتاب یاد
 کردن محتاج تفحص است یک دفعه خواجه بهر ای عالم فقهیات از طرف بادشاه روم امیر حج شده آمد
 در مدینه با شیخ ابراهیم کروی ملاقات نمود و گفت که درین سفر بدعت عظیم ازین مردم دور کردم
 فرمودند کدام بدعت گفت ذکر جبر از مسجد و شهر بیت المقدس موقوف کنایه بدان این آیه خوانند
 و من اظلم من منع مساجد الان یدکر فیها اسمہ و سعی فی خواها چند روایت که از فتاوی نوشته بود
 پیش نموده فرمودند اگر کار تقلید است شما تقلد دیگر و من متقلد دیگر و روایات شما بر من حجت نیست و اگر
 کار به تحقیق است اینک گوی و میدان بعد ازین چند رساله در اثبات ذکر جبر نوشته اند بعض ازین
 رسائل پیش فقیر هم موجود است باجملة الحق احق بالاتباع والسلام فقط

مجموعه مسائل خمرشاه عبدالعزیز خاندان دہلوی

رسالہ فیض عام

بسم اللہ الرحمن الرحیم

بعد حمد رب العالمین و نعت سید المرسلین صلوٰۃ اللہ علیہ وآلہ الطیبین و اصحابہ التابعین واضح باد کہ
عاصی گنہگار نالایق ساکن موضع بردوان پرنہ حویلی ڈھا کہ جلال پور درسنہ یکہزار و صدست و نہ
ہجری از مرزا پور متعلق بنارس بدلا الخلافت شاہجہان آباد بجناب ہدایت و ارشاد و آپ قبلہ پرتا
و کعبہ کعبہ شناسان محقق حق یقین مدقق مسائل دین متین امام العابدین رئیس العارفین
پیشوا سالکین رہنما طالبین سرخیل محدثین سرفہر مفسرین فضل فضلا ہی زمان فصیح فصحا
دوران محی مرہم دین محمدی متبطل مذہب گمراہان ابدی وسیلہ نجات عصہ متخیر مولانا مرشدنا
شاہ عبدالعزیز محدث دہم فیوضاتہ و برکاتہ حاضر شدہ بیعت حاصل کردہ چند سوالات دینی و دنیوی
کہ از اسالہام کوثر خاطر بودہ بجناب مہر و روح گزرنیدہ و جواباتیکہ از ان جناب ارشاد شدہ ہر یک از ان
ماوی راہ ہدایت و تعلیم مرشد طریق مستقیم است خدا توفیق رفیق کند کہ عامل جواب مذکور شدہ قیامت
و نجات آخرت بہرساند بنہ و کرمہ سوال بکدام از منہیات متنفر و راغب در او امر شود جواب بسیار گفتن
لا حول ولا قوۃ الا باللہ و لفی و اثبات کلمہ توحید و ضرب آن بر قلب بشد و بد و خواندن مہوین
صبح و شام مفید این معنی است سوال بوقت فجر دو رکعت سنت است و دو رکعت فرض و
بوقت ظہر چہار رکعت سنت و چہار رکعت فرض و دو رکعت سنت و دو وقت عصر چہار رکعت
فرض و در مغرب سہ رکعت فرض و دو سنت و بوقت عشاء چہار رکعت فرض و دو سنت
و سہ و تر بخوانم سواي آن در پنج وقت کدام کدام نماز بکدام وقت خواندن ضرورت و ایما

جواب فرض و سنت و انجی همین قدر اما اگر فرصت دست دهد چهار رکعت بسلام واحد بعد از زوال
 آفتاب قبل از نماز ظهر ادا باید کرد و مسنون است و چهار رکعت قبل از نماز عصر از مستحبات است
 و این مغرب و عشا صلوة الا و این است و آن هم مستحب است ششم رکعت هم آمده و بست رکعت
 هم آن بشرط فرصت هر قدر که شود باید نمود و نماز اشراق بعد از طلوع آفتاب تا یکپاس روز
 برآورد و نماز شب آنیک باین فرض برآورد تا قریب دال و نماز تهجد نیم شب تا صبح صادق ادا باید نمود و نماز اشراق دو رکعت
 و چهار رکعت هم آمده و نماز چاشت چهار رکعت است و نماز تهجد دو رکعت تا دوازده رکعت بطور تراویح
 باید خواند و بعد از دو رکعت سلام باید گفت و بعد از چهار رکعت تسبیح و تهلیل خوانده و در نتیجه دیگر شروع باید نمود
 سوال بعد از نماز پنجگانه برای خواندن تسبیح و مناجات هر چه ارشاد شود جواب بعد از نماز صبح لا اله الا الله الملك الحق المبين صد بار و در باید ساخت و بعد از نماز ظهر اگر فرصت باشد حنبی الله
 و نعم الوكيل یا نصدر بار و اگر فرصت نباشد بست و پنج بار و بعد از نماز عصر تسبیح فاطمه که مشهور معروف
 است باید خواند و بعد از نماز مغرب کلمه تمجید یعنی سبحان الله و الحمد لله یا نصدر بار باید خواند و بعد از
 نماز عشاء در دو هر صیغه که باشد صد بار متوجه بست درین مشوره شده و استحضر صورت مبارک مغیر
 صلی الله علیه و سلم نموده باید خواند سوال از مناجات مندرجه کلام الله و احادیث رسول الله صلی الله علیه و سلم
 علیه و سلم و از مناجات تصنیفات خود عربی یا فارسی ارشاد شود جواب مناجات کلام الله تخصیص
 بزرگان جمیع نموده اند مصدر بلفظ ربنا و اقشده و مناجات احادیث در کتاب حصین بقید اوقات
 و حالات مرقوم است و فقیر مناجات تصنیف نکرده است مگر والد بزرگ فقیر دعای مومنون
 اعتصام تصنیف فرموده اند بزبان عربی آنرا نقل کنانیده باید گرفت و روز و شب یکبار یا چند
 سوال برای غفور جباریم و عاقبت بخیر جواب برای غفور جباریم استغفار بسیار مناسب و برای عاقبت بخیر کتاب
 ذکر کلمه طیبه تلاوت آیه الکرسی بعد از نماز سوال برای محفوظ ماندن از عذاب قبر جواب ملائمت سوره تبارک الذی بعد نماز
 عشا قبل خفتن و سوره سجد نیز همین حکم دارد سوال برای اینکه از زور و تحریص نفس غیث و لمیس بصین محفوظ مانده شود
 جواب اکثر کلمه لا حول الا الله و ملائمت مخوذین بعد از نماز صبح و مغرب یا روز یا زده بار سوال سوا
 رمضان المبارک روزه بکدام ماه باید کرد جواب سوا رمضان المبارک روزه هفتم ذی حجه نهایت کثرت
 ثواب دارد و گنایان دو ساله را تکفیه کند و روزه دهم محرم که روز عاشورا است نیز بسیار مسنون و موجب کفارت

یکساله است و سوا این دو روزه ناسه روزه در هر ماه نیز مننون است بهتر است که سیزدهم و چهارم
و پانزدهم باشد اول یا آخر ماه اول عشر هر ماه یک روزه بگیرند نیز ادای سنت میشود و روزه و شب نیمه
از مستحبات است و روزه صبح شب است و روزه شش وعید و روزه عشره ذی الحجه سوا هر روزه عید و روزه
هر قدر ایام که میسر شود در ماه و حب از مستحبات است و ثواب بسیار بر آن موعود سوال درود و استغفار
برای وظیفه دوام هر چه ارشاد شود جواب درود باین صفت بر شب اگر باشد والا شب جمعه صد بار
مداومت باید کرد **اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَالْهِدْيَةِ الْوَكِيلِ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ وَبِهِتَرِ اسْتِغْفَارَاتِ**
سَيِّدِ اسْتِغْفَارَاتِ در وقت خفتن با ملاحظه معانی باید خواند و سید الاستغفار در کتاب سبل الرشاد
نکود است و تمام آن کتاب جواب نفیسه است نقل باید کرد و وظائف و صلوة را موافق آنچه در آن
مرقوم است بخامی باید آورد و آن کتاب گویا خلاصه سلوک طریقی خاندان ماست خصوصاً فوائد سلوکیه
که از حضرت والد مابوسی طالبان و مریدان فیضان نموده در آن مجموعه مندرج است حضرت شاه
محمد عاشق قدس سره که از اجل خلفای حضرت والد ماجد بودند آنرا تالیف فرموده اند بقدر شش جزو
خواهد بود سوال آداب تلاوت قرآن شریف جواب آداب تلاوت قرآن تهذیب و استقبال قلبه
حتی الامکان و حروف را بخوبی ادا کردن و مد و تشدید و نغمه داشتن و در مقام وقف وقف کردن است
آداب ظاهری و اما آداب باطنی پس مبتدی را تصور کردن گویا که بحضور رب العزت تلاوت میکنم و او مرا
در مقام استاوشسته میشنود و منتهی را تصور کردن که این کلام را بلا واسطه از زبان حضرت رب العزت
می شنوم و فرق در میان مقاین اینست که در صورت اول زبان از خودش و گوش از حضرت
رب العزت و در صورت دوم زبان از حضرت رب العزت و گوش از خود باین مقام اوشافه نموده است حضرت امام جعفر صادق رضی الله عنه
چنانچه شیخ الشیوخ در حواری از ایشان نقل کرده اند **إِنِّي لَأَقْرَعُ الْآيَاتِ حَتَّى تَسْمَعَهَا مِنْ قَالِكُنَا**
یعنی میخوانم آیه را و تکرار میکنم تا اینکه شنوم آیت را از قائل آن و شیخ الشیوخ نقل این کلام
عوار گفته که حضرت امام صادق رضی الله عنه در این وقت بمنزله شجره موسی میشد **إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ**
الْعَالَمِينَ میگفت سوال برای دفع عذاب مرگ هر چه ارشاد شود بعمل آرد جواب برای سهل
شدن سکرات موت مداومت آیه الکسی و سوره اخلاص مروی است و دفع عذاب القبر مداومت
سوره تبارک الملک بعد از نماز غفار و قبل از خفتن در حدیث کهن و همچنین خواندن سوره الدخان مرد

سوال: جواب گویید بخط و مهر حضرت پیر و مرشد عنایت گرد و جواب حاجت گویید موافق احادیث مقوم
 میشود حاجت مهر نیست و این جواب در زبان باید ساخت و پارچه لک از خوشنویسانیده نزد خود باید داشت
 جواب اینست اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللَّهُ وَ اَشْهَدُ اَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُوْلُهُ رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا وَ بِالْاِسْلَامِ
 دِيْنًا وَ مُحَمَّدٍ نَبِيًّا وَ رَسُوْلًا وَ بِالْقُرْآنِ اِمَامًا وَ بِالْعَبَةِ قِبْلَةً وَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ اِخْوَانًا وَ بِالصِّدِّيقِ وَ بِالْفَارُوقِ
 وَ بِذِي النُّوْرَيْنِ وَ بِالْمُرْتَضَى اِمَّةً رَضَوْنَا اللّٰهَ عَلَيْهِمْ مَرْجَا بِالْمُتَكَلِّمِيْنَ اَشْأَبِدُنِ الْحَاضِرِيْنَ وَ شَهَدَا
 بِاَنَّا كُشِّمْنَا اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللَّهُ وَ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُوْلُ اللّٰهِ عَلَيَّ اِنَّهُ الشَّهَادَةُ الْحَقِّيَّةُ وَ عَلَيَّ كِتَابُ الْمَوْتِ وَ عَلَيَّ كِتَابُ
 تَبْعَثُ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالَى سوال یک پارچه مستعمل برای کفن عنایت شود جواب انشاء الله تعالی
 داده خواهد شد سوال اگر شجره بدستخط پیر و مرشد بعبارت عربی یا فارسی بطور مناجات نظم گردد بسیار
 بر مراد است جواب فقیر بسبب ضعف بصارت نمیشن نمیتواند و شجره قادریه بلغت فارسی و هم بلغت
 هندی مع مناجات منظوم است هر چه پسنداید نقل آن بگیرد سوال شجره در قبر نهادن خواهد شد
 یا نه و اگر نهاده خواهد شد ترکیب آن عنایت شود جواب شجره در قبر نهادن محمول بزرگان است
 لیکن این را دو طریق است اول اینکه بر آئینه مرده درون کفن یا بالا کفن گرانند این طریق را فقها منع میکنند
 و میگویند که از بدن مرده خون در ریم سیلان میکند و موجب سوء ادب با سما می بزرگان میشود و طریق
 دوم اینست که جانب سر مرده اندرون قبر طاقچه بگذارند و در آن کاغذ شجره را بنهند سوال آنچه در
 رویت از جناب مرتضی علی علیه السلام طریقه یا بنجناب مرحمت شده قلمی فرموده مرحمت گردید یا
 ملخص آن نویسانیده عنایت شود جواب نه برویت جناب مرتضی علی کرم الله وجهه مشرف شده
 بیعت نموده بودم ایشان بعد از آنکه مرده فرموده بودند که در زمان ما یعنی صحابه کرام برای وصول
 الی الله سه طریق مسلوک بودند و طریق از آن موقوف شده یعنی صلوة و تلاوت قرآن شریف
 سوم که ذکر است باقی در آن طریق نیز تفاوت بسیار راه یافته بعد از آن طریق صلوة و تلاوت قرآن
 فرمودند و طریق صلوة که بطور شغل ادا کرده شود طول و تفصیل بسیار دارد و این وقت بسبب بیست
 مرض خود و مصیبه امکان تحریر نیست و طور تلاوت برای مبتدی نیست که خود را قاری و حق استماع
 تصور و تجلیم نماید که بحضرت رب العالمین قرآن میخوانم چنانچه شاگرد بحضور استاد میخواند و براس
 منتهی نیست که حق را قاری و خود را مستمع قرار دهد و زبان خود را نائب تصور کند و گوش را مستمع گویا

حضرت حق بزبان من کلام میکنند و من محو شوم و یقین است که درین تصویر سبب غلبه محبت
حالی که عاشق صادق دارد وقت استماع کلام محبوب بالمشافهه رو میسر حاصل خواهد گردید و گره کشائی
در عا خواهد شد و الله المنعم سوال ترکیب زیارت حضرت خضر علیه السلام و استمداد مراد از آنجناب
هر چه ارشاد شود بعمل آرد جواب ترکیب زیارت حضرت خضر علیه السلام این وقت نبود انشاء الله
متعاقب بر آورده نوشته خواهد شد سوال هرگاه کسی بحالت مرض الموت دریافت کلامی زندگی
نیست خواه بعد یک روز یا دو روز یا زیاده از آن فوت کند درین حالت پیران او را کمال این معنی قبول
از موت مریض را بشطرحال بودن بموش و حواس او یا برشته مریض را براسه رفاهیت و نجات
مریض چه تدبیر باید کرد جواب مریض را چون حالت همسر که مایوس از زندگی گردد و قریب اجل متحقق
شود و از آن اورا بایک اول نعل و یا بوضو یا تیمم بوجه من پاک سازند و رو بقبله چارپایه او را فرش کنند
گرد و پیش او را بوجه حسن صاف و شست و شونموده بپاشیدن گلاب و نگاهدشتن عطریات خوشبو
سازند بعد از آن ذکر دنیا و فکر باقی ماندگان بحضور او موقوف دارند بکجا و نوحه اصلاً تجویز نکنند و بایک
تعلق لغبت شوند و در از آن و فرزند مواجهه نمایند اگر خود بخود آن را یاد کند یکدوبار بحضور او آرد و بجا
کلمه استغفار رو بروی او بجهر نمایند تا بخود می خود او را یاد آید و بر زبان براند و او را بتاکیه ای نکنند که کلمه
استغفار بخوان بل خود وقتاً بوقت کلمه استغفار با و از بلند بخوانند تا او را یاد و می گردد و همچنین بعمل
قبر و خوف حساب و شدائد عقبه ذکر نکنند بلکه رحمت الهی بخشش گناهان و شفاعت پیغمبر
صلی الله علیه و سلم عموماً و ذکر ارواح صالحین لاسیما مشایخ و پیران طریقت پیش او نمایند و امر
زائل شدن گناه گناهکاران و قبول اعمال اندک پیش او مذکور نمایند تا جارا در خوف غالب باشد
و آنچه در آن وقت وصیت کند بخودش لی قبول نمایند و ضامن شوند که این وصیت را البته بجا آورند
آورد تا خاطر او متروک نشود بحضور او سوره یسین و سوره الحمد و سوره غلام خوانند و کسور و آیات قرآنی
گاه گاه میگرد و باشند سوال ترکیب نماز استسقا و کسوف و خسوف و عاشورا عنایت شود
جواب براسه نماز استسقا رئیس با جماعه مسلمین در عید گاه سه روز متواتر بیرون آید و بران
پیاده بهتر است و در بارچه که نه مستعمل بیرون آید و زمین و تجمل مثل عید نکند و بدلیل و شوع
و شرمندگی در عید گاه رفته دو رکعت نماز نفل بقراوت جهز بخواند بعد از آن خطبه گوید دعا

استغفار از گناهان بسیار کند و امام را باید که تلقین از زیر په بالا و از بالا بر زیر و از راست بچپ و از چپ
بر راست بکند و بعد و کوشش دعا و از کسی بجا آرد و دعائیکه در حدیث آمده است آنرا بخواند و دعائیت
اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مَغِيثًا مَرْتَبًا مَرْتَبًا فَاغْنِنَا عَنْ غَيْرِهَا عَاجِلًا غَيْرِ اجَلٍ اللَّهُمَّ اَمِنْ عِبَادِكَ وَبِهَاتِكَ وَ
اَنْتَ خَيْرُ حَكَمِكَ وَ اَنْتَ بَدَلُكَ اَلْمَيْتَ نَازِ كَسُوفَ بَدِينِ طَلِيقِ است که امام جمعه بامردمان دو رکعت نماز
نفل مانند سایر نمازها بقرأت پوشیده بخواند هر قدر که طول قرأت میسر شود بهتر است و در دعا و استغفار
مشغول باشد تا که آفتاب روشن گردد و در نماز خسوف جماعت نیست هر شخص دو رکعت نماز نفل
تنها تنها بخواند و در دعای استغفار مشغول باشد تا که آفتاب منجلی گردد و در طریق نماز عاشورا در کتب
مشایخ چنین مرقوم یافته که روز عاشورا و قتی که آفتاب بلند گردد دو رکعت نماز نفل بخواند در رکعت اول
بعد فاتحه آیه الکرسی یکبار در رکعت دوم بعد فاتحه آخر سوره حشر بخواند و بعد از سلام در دو رکعت که خواهد
بخواند و در بعضی روایت مشایخ چنین نوشته شده که شش رکعت بخواند و در رکعت اول سوره ناس
در رکعت دوم انا انزلناه و در رکعت سوم انا انزلنا الارض و در چهارم قل هو الله و در پنجم قل
اعوذ برب الفلق و در ششم قل اعوذ برب الناس و بعد فراغ سبجیده نهد و حاجت خود بخواند سوال
درین زمانه وجه حلال چگونه میسر شود جواب وجه حلال در این زمانه و در زمان سابق نیز چهار صورت
حاصل میشود و همیشه اهل نوکری بشرطیکه اعانت کفر و ظلم در آن نباشد و کار غیر مشروع نیز در آن نباشد
و دوم نداعت بشرطیکه ادای حقوق علمان بوجه مشروع گردد و سوم تجارت در امور مباح بشرط
ادای حقوق و عدم تطفیف و رکیل و وزن و غش و غیر ذلک چهارم صناعت و حرفت همچنین
شروط سوال ترکیب زیارت قبور جواب هر گاه که براس نداشت قبری از عوام مؤمنین برود و اول
پشت بقبره رو بسینه میت نماید و سوره فاتحه یکبار و اخلاص سه بار و در وقت درآمدن بمقبره
این الفاظ بگوید السلام علیکم اهل الدیار من المؤمنین و المسلمین یغفر الله لنا و لکم و انا ان شاء
الله بکم للاحقون و اگر قبر بزرگ از اولیا و صلحا باشد روی بسوی سینه آن بزرگ کرده بنشیند و بگوید
یکبار یا چهار ضرب سبحان قدوس ربنا و رب الملائکة و الرّوح گوید و سوره انا انزلناه سه بار بخواند
و اول را از خطرات خلاص کرده مقابل سینه آن بزرگ آرد برکات روح و دل این زیارت
کننده خواهند رسید سوال برای دریافت اینکه اهل قبر کامل است یا نه و در صورتیکه اهل قبر

کامل باشد از استمداد بچ صورت باید کرد جواب بعضی از اهل قبور مشهور کمال اندو کمال
 ایشان متواتر شده طریق استمداد از ایشان آنست که جانب سر قبر او سوره بقره انگشت بر قبر نهاد
 تا مفلحون بخواند باز بطرف پائین قبر برآید و این الرسول تا آخر سوره بخواند و زبان گوید اے
 حضرت من برای فلان کار در جناب الهی التجا و دعا میکنم شما نیز بدعا و شفاعت امداد من
 نمائید باز رو قبله آرد و مطلوب خود را از جناب باری خواهد و کسانیکه کمال اینان معلوم نیست
 و مشهور و متواتر شده دریافت کمال آنها بهمان طریق است که بعد از فاتحه و درود و ذکر سبوح
 دل خود را مقابل سینه مقبور بدارد و اگر راحت و تسکین و نوری دریافت کند بدانکه این
 قبر اهل صلاح و کمال است لکن استمداد مشهورین باید کرد سوال ترکیب استخاره و غیره
 براس دریافت حالات آیند جواب در قول جمیل مشهور و مذکور است و طریق سهل آنست
 که شب چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه متواتر بعد از نماز عشاء و فراغت از امور دنیوی بسم الله الرحمن
 الرحیم راسه صد بار بخواند اللهم شرح همفته بار بار بسم الله بر سینه و روی خود دم نماید و دعا نماید جناب
 باری که در فلان امر آنچه واقع شد فی است در خواست یا بلفظه هتف یا تف بمن بنمای بعد از آن
 صد بار این درود بخواند اللهم صل علی سیدنا محمد بعد و کل معاوم الک اگر خواهند دعا استخاره که در
 آمده است مع استخاره برای مطلب خود سه بار بخواند و بحال قلب خود نظر نکند اگر غم درست
 در آن کار باشد بعمل آرد و اگر در غم فتور گردد و وقوف دارند دعا می استخاره در مشکوه موجود است
 سوال برای مشکلات و صعوبات دنیوی جواب دعا الکرب با طهارت و وضو و بے قید
 عدد و درین باب مجرب است و دعا اینست لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَكِيمُ الْكَرِيمُ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّ الْعَرْشِ
 الْعَظِيمِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ
 وَ دَعَاءِ رَحْمَتِكَ وَ أَعْيُثُكَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ وَ أَسْأَلُكَ مِنْ كُلِّ آثِمٍ لَأَتَّعِيَ فِي ذَنْبِ الْأَعْفَاءِ وَ لَا
 يَهْتِمُ إِلَّا فَرَجَهُ وَ لَا حَاجَةَ لِي مِنْ خَوَائِجِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ در اعمال
 مشایخ ختم حاجگان نیز مجرب است و طریقه او معروف و مشهور و ختم باید بکتاب العجايب بالخیر
 یا بدیعی یکبار در دو صد بار در اول و آخر درود و صد بار نیز خواهد تنها بخواند خواه بجماعت سوال
 برای حفظ آبرو و جودت جواب اسم یا عزیز چهل و یکبار خوانده بر روی خود و میلن وقت صبح

و هر وقتیکه اراده رفتن در باز محصور صاحبان حکومت منظور باشد مجرب است اگر همین اسم را در انگشتی
نقشه گمینه اش نیز از نقره باشد و شکل مربع کنده کنانیده در وقت شرف قمر که در هر ماه می باشد
از اهل بخو تحقیق آن میتواند شد تیار ساخته بعطر خوشبو نموده با احتیاط نگه دارد و در وقتیکه
بدر بار پیش اهل حکومت رفتن منظور باشد در خضر دست راست پوشیده بوزند و همچنین در وقتیکه

ع	ز	ی	ز
ز	ی	ز	ع
ی	ز	ع	ز
ز	ع	ز	ی

در عدالت و در کیمهری بنشیند نیز مجرب است و شکل مربع نیست
سوال برای فراغت رزق جواب در وقت چاشت چهار گشت
نماز بگذارند بعد از فراغ سجده روند و در سجده یکصد چهار مرتبه

یا و تائب بخوانند و اگر فرصت نباشد پنجاه مرتبه بخوانند و سوره الکاف در روز جمعه خواندن نیز موجب
وسعت رزق است و همچنین سوره واقعه در یک شب دو بار خواندن بعد از مغرب بعد از عشاء نیز مجرب
و بعد از نماز صبح صد بار یا معنی و اگر فرصت باشد یک هزار و یکصد بار و سوره فزل بعد از نماز عشاء است و
یک بار و اگر فرصت نباشد هفت بار و اگر اینقدر هم فرصت نباشد یکبار لیکن چون باین آیت رسد
رَبِّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاسْجُدْهُ وَكُنْ لِلَّهِ حَسْبًا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ بست و پنج بار بخواند
بعد ازین سوره را تمام کند سوال برای ادا می فرض جواب دعای مشهور بعد از نماز سه بار خواندن موجب دعا نیست اللهم
اننی اعوذ بک من الهم والحزن واعوذ بک من العجز والكسل واعوذ بک من الجبن والبخل واعوذ بک من غلبة الدين وقهر الرجال اللهم
اکفنی بحلالک عن حرامک واکفنی بفصلک عن سواک سوال برای محفوظ ماندن از جمیع آفات و بلیات
و کمالات دنیاوی جواب سی و سه آیه بعد از نماز شام باید خواند اگر فرصت نباشد آیه الکرسی
ده بار بوقت صبح و یا حفظ و در هر بار بخواند و حزب البحرین باب مجرب است سوال آنچه در باب
محفوظ ماندن از جمیع آفات خواندن سی و سه آیه حکم فرموده بودند که کدام کدام سی و سه آیت هست
یا مطلق سی و سه آیه از هر سوره که باشد تفصیل آن ایما گردد جواب سی و سه آیه این است
چهار آیه از اول بقرنا مفلحون و سه آیه از آیه الکرسی تا خال دون و سه آیه آخر سوره بقرنا لید مافی
السموات تا آخر و آیه سوره اعراف از قوله تعالى إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ تَالْحَمْدُ تا آخر سوره نبی تا
از قل ادعوا الله وادعوا الرحمن تا آخر و آیه از سوره الصافات تا لا رب و سه آیه از سوره الرحمن
این هشتاد و نه تا فلا تمنصران و سه آیه از سوره حشر از لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ تا آخر سوره حشر

و دو آیه از اول سوره حین قل اوجی الی تاشطاً سوال برای تسخیر حکام اینک همواره حکام زمان
 شفیق و مهربان باشند و بنوعی انداز رسانند جواب و فیکه نزد ایشان بگردند یا تحمل کل سنی
 و آجمله یا تحمل هفتده بار خوانده بر روی ایشان و مکنند و در خانه خود متوجه بخانه حاکم شده یا ثقلی
 القلوب دو صد بار بخوانند و دعا کنند که حق تعالی دل او را مسخر سازد و سابق عمل را بخیریه مقرر
 شد درین باب مفید است سوال اکثر در خواب حالات عجیب غریب که گاهی اتفاق دین
 آن بلکه بوسه و خیال بهم نرسیده و دیده میشود انسان موجب که در تها میگرد و در این باب هر چه
 ارشاد شود جواب وقت نهم معوذتین و آیه الکرسی یکبار خوانده بر سینۀ دروئی خود دم باید کرد
 و اگر ازین هم نفع نشود این اسم را سه بار خوانده بر اعلای بدن خود دم باید کرد بعد از آن وقت
 خواب این دعا را باید خواند یا سَمِکَ اللَّهُمَّ وَصَنَعْتَ مَبْنِیَّ وَبِکَ أَرْفَعُهُ إِنَّ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى
 أَحْفَظْنِی مِنْ تَوَمِّی جَنِّی بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَکَ الصَّالِحِیْنَ وَاعُوذُ بِکَ مِنْ مَهْرَاتِ الشَّیْطَانِ
 وَأَنْ یُخْضِرُونِ اسم اینست یا شدیده سوال ترکیب سفر کردن بهر نوع که ارشاد شود عمل
 آرد جواب و فیکه اراده سفر سازد دست بر او آویزاند و در رکعت نفل بگذارد و این دعا بخواند
 بِسْمِ اللَّهِ خَرَجْنَا وَبِسْمِ اللَّهِ رَجَعْنَا وَعَلَى رَبِّنَا تَوَكَّلْنَا اللَّهُمَّ إِنَّا لَکَ خَیْرُ الْخُرُجِ وَخَیْرُ
 الْإِیْجِ اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَی السَّفَرِ ذِلاً وَاطْوِلْی الْبُعْدَ کُنْ لِی صَاحِباً فِی السَّفَرِ وَحَلِیقَةً فِی الْإِیْلِ
 اللَّهُمَّ أَعِزَّنِی مِنْ وَعَثَاءِ السَّفَرِ وَکَاثِرَةِ الْمُتَقَلِّبِ وَسَوْءِ الْمُنْطَفِی الْمَالِ وَالْأَهْلِ وَالْوَلَدِ اللَّهُمَّ
 زِدْنِی فِی سَفَرِی الْإِیْبَةَ وَالتَّقْوَةَ وَمِنْ أَتَمِّ الْکَمَلِ کَاثِرَ ضَلَالَةٍ اِنَّ اَنْ اَنْتَ شَهَادَتِ دَسْت
 راست را اگر دسر خود و گرد اگر مال و متاع و جانوران و رفقا سے خود بگرداند و بگوید بِسْمِ اللَّهِ
 اَلَا اِلَهَ اِلَّا اللَّهُ حَوَالِیْنا حِصَارُکَ وَنَحْمَدُکَ رَسُوْلَ الْفُطْلِ وَنُسَمِّحُکَ فِی حَرْزِ اللَّهِ وَفِی کَفْرِ اللَّهِ
 وَفِی حَیَاةِ اللَّهِ الذِّیْ یُؤَاوِیْ وَاَجَلْ وَاکْبَرُ مِمَّا آفَاکَ وَاحْذَرُ اَلْهِی بَسْمِ دَسْت و پاو زبان و
 گوش و موش کسانیکه مار بدخواهند و بد را ده کنند از دندان و زهر زبان و عباران و ظلمان و
 اشرار خلاق از درندگان و گزندگان و چرندگان و بیزندگان یا ثَلِثُ الْفِی لَآ حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا
 بِاللَّهِ الْعَلِیْمِ صَلَّی اللَّهُ عَلَی خَیْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَاٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ أَجْمَعِیْنَ بعد از خواندن این حصار سه بار
 دستک زند و روانه شود و بر سوار سی دست راست اول خود را به بند و بسم بگوید و جائیکه خطر باشد

اسم یا حقیقت نہ ہند و نہ ہوشت بار خواندہ بر جان مال و رفقا دم کند و سورۃ لایلاف نے ہمارت
 و جلسہ و استقبال قبلہ اکثر اوقات خواندہ باشد سوال برائے دفع شر اعدای دنیوی ہر چہ باشد
 شود و عمل آرد جواب برای دفع شر اعدای دنیوی وقت نے وقت نے قید ہمارت و عدو و
 شرایط دیگر را دوست این دعا مجرب است و وقت خواندن این دعا صورت اعدا و خیال آوردہ
 سنگ بر سینہ آنہا بزند بسیار مجرب است اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَجْعَلُكَ فِیْ سَخْرِیْمٍ وَ کَعُوْذٍ بِکَ مِنْ شَرِّ ہَرَمٍ
 و خواندن سورۃ تہمت یا سورۃ فیل برای دفع اعدای مجرب است سوال حسب نسب شرف
 و نجابت چیست جواب حقیقت حسب بزرگی خاندان شخصے است بشرطیکہ در ابائی فریبہ باشد
 تا ہفت پشت مثلاً شخصے از اولاد ملوک یا از اولاد امراء کبار یا از اولاد شیخ عمدہ یا از اولاد علمائے
 مشہور بودہ باشد و حقیقت نسب بزرگی خاندان شخصے است کہ در آبائے بعیدہ باشد مثلاً حسینی
 بودن و ماشمی بودن و علوی بودن و قریشی بودن و ابراہیمی بودن و علی نے القیاس بعضی
 اشخاص میباشند کہ در ہر دو امر تفوق دارند مثلاً اولاد حضرت غوث الاعظم کہ ہم سیدانند و ہم
 شرف اولاد این قسم بزرگ دارند و بعضے حسب دارند نسب ندارند مثل تیموریہ و راجپوتان و اولاد
 امام اعظم علیہ الرحمۃ و بعضے مانسب دارند و حسب ندارند مثل قزوینیان جاہل و سادات بارہہ
 و شرافت و نجابت و عرف عوام اکثر در مقام بزرگی نسب متعلی سے شہد

تمت

ایضاً از ارشادات مولانا شاہ عبدالعزیز رحمۃ اللہ علیہ

بسم ال سائل خمر ترو البوحیفہ رحمۃ اللہ علیہ معرفت است باین تعریف ہوا لہی من بالحبیب
 اذا اشتد غلا و قذف بالزبد پس ہر گاہ اورا دے لطیف نمایند اورا دے عربی بازق و در فارسی باوہ منہ
 و آن نیز بالاجماع حرام است زیرا کہ لطیف یسیر موجب انقلاب حقیقتش نمیشود و خاصیت اسکا کہ
 بسبب رقت قوام و سہرت نفوذ در دیت متغیر نمیکرد و ہر گاہ آن قدر بپزند کہ ثلث او بر
 آنرا مثلث سے نامند و آن بر قاعدہ خفیفہ روح حلال است زیرا کہ بسبب تغیر قوام از رقت
 بغلظت از حد خمر برآمد و بسا اتر بہ مسکہ و ملحق گشت کہ قدر مسکہ از آن حرام است و کم از حد اسکا
 مباح است و نیز دیگر علمائے اہل سنت آن ہم حرام است لان ما اسکر کثیرہ فقلیلہ حرام و اگر

آلقدر پسند کہ نصف او برود آنرا نصف و جمہوری نیز گویند زیرا کہ جمہور آنرا ہم حلال میدانند و اگر آئند
 پسند کہ دوثلث آن برود آنرا ملا گویند و همین است کہ اورا خلیفہ ثانی برای اہل شام کہ خواہ مخواہ
 شراب بودند و بعد اسلام ترک آن نمودند مبتلا با مراض گشتند و شکایت آن پیش خلیفہ ثانی بمشورہ
 صحابہ تجویز نمودند و در شرح و قایہ و غیرہ مثلث را بحد طلا تعریف کردہ و انود و آنرا ہم مختلف فیہ گفتہ و مراد
 از آن آنست کہ بوزناب ثلثین آب اندازند و نگاہدارند تا آنکہ شداد و غلیان پیدا یزد و جبہ الحرمۃ کما ہو عند الجمہور
 ہوا الاسکار و القلیل و الکثیر سوا فی وجہ الحجتہ ہو عند ابی حنیفہ رضی الخرج عن حدیث و بر فقہاء حنفیہ
 کہ در غیر حرم حقیقی قدر سکر را حرام میدانند بخالف احادیث مشہورہ و الہ بر این کہ ما اسکر کثیرہ و قلیلہ
 حرام و فی لفظ ما اسکر منہ البحرۃ فجرختہ حرام و فی لفظ اخر ما اسکر منہ الفرق فعملا الکف منہ حرام و دائرہ
 بسیار تنگ میشود و بتوجہات ضعیفہ ملتجی میشوند اقول ان ہذا التحريم ليس تحريما بالحقیقۃ بل
 لاجل سد الذریعۃ حتی لا یتوصل بقلیلہ لے کثیرہ کالنبی عن القبلۃ للصائم الشاب النہی عن
 النظر الے وجہ الاجنبیۃ لانہ یدعو الے الفساد و الافعلۃ الحرمۃ ہوا الاسکار و اما فی نجاستہا فقلبہا و کثیرہا
 سواء ہذا ہو تحریر مذہب ابی حنیفہ رضی الخرج عنہ و فی ہذہ المسئلۃ ما ہو عند الجمہور و اللہ اعلم

سوالات عشرہ کہ شاہ بخارا زعمدۃ المفسرین زبدۃ المحشین صاحب الادب
 و التمیم مولانا شاعبد العزیز دہلوی حرمۃ اللہ علیہ کردہ بود و جو ابامو و تفصیل فیل دادہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ رب العالمین الرحمن الرحیم مالک یوم الدین والصلوۃ والسلام علی خاتم النبیین
 و سید المرسلین محمد وآلہ جمعین سوال اول آنکہ فرقہ امامیہ کہ فی زمانہ مذہب ایشان مرجع است
 در اسلام و ایمان آنہا چہ گفتہ آید و طریق سلام در ملاقات باینہا کردہ آید یا نہ و وہم آنکہ اگر کسی
 قذف عاشق رضی اللہ تعالیٰ عنہا و یا سب صحابہ کبار رضوان اللہ تعالیٰ علیہم نماید و کسی اورا

وایضا فيه من انكر امامته ابى بكر الصديق رضي الله عنه فهو كافر وعلی قول بعضهم هو مبتدع
ولیس بکافر و الصیح انه کافر و كذلك من انكر خلافة عمر رضي الله عنه في اصح الاقوال و يجب
انكاره و انقض في قولهم يرجع الاموات الى الدنيا و تاسخ الارواح الى ان قال و هو لا يقوم
خارجا عن ملة الاسلام و احكامهم احكام المتردين استهت و هرگاه بموجب روایات فقط کفر آنها
ثابت شد پس در ملاقات ایشان نیز حکم ملاقات کفار جاریست یعنی ابتدا بسلام نباید کرد
و الا عند خوف الضر العظيم اللاحق منهم و رد جواب نیز بقدر ضرورت اکتفا باید نمود و اگر در افعال
تعمیمیه دیگر غیر از سلام خود بعمل آرند در مقام مکافات بقدر مشروع عمل باید آورد و همچنین در
عیادت و تعزیت و تهنیت و اجابت دعوت مکافات منظور باید داشت چنانچه حکم سائر کفار
همین است و کذا حکم الخوارج و النواصب جواب سوال ثانی آنکه قاذف عاشره رضی الله
عنها بلا شبهه مرتد است و در پیش حاکم برده بشبهه و اثبات قذف و سب بر نموده قبل باید رستا
بحکم حدیث من بدل دینه فاقتلوه و این همه برای آنست که قصاص از قاتل دفع شود و الا چون
شخصه بگوش خود این کلام شنید و منکر آن کلام را بگشت عند الله ماخوذ نمیشود و اما عند القاتل
اگر شبهه معتبر ندارد و سب واجب قصاص خواهد گشت و همین است حکم خوارج و نواصب اگر قذف و سب
نمایند جواب سوال ثالث آنکه تفضیل شیخین بر حضرت مرتضی علی رضی الله عنهم جمعین بر کل
الوجه نیست بلکه علمای محققین نوشته اند که تفضیل اصحاب شیخین علی الآخر من جمیع الوجوه محال
چون تفضیل حضرت مرتضی علی در جهاد سیفی و سنانی و دفن قضا و کثرت روایت حدیث و اشیائیه
و حقیقت لایستماز و حجت بر حضرت صدیق اکبر قطعی است همچنین تفضیل آنجناب در قدم اسلام
و اول من صله بودن بر حضرت فاروق نیز قطعی است بلکه مراد از تفضیل شیخین بر جناب
مرتضی نیست مگر تشبیه به بنی من حیث سیاست الامه و حفظ الدین و سد باب الفتنة
و ترسیج احکام الشرع و اشاعت الاسلام فی البلدان و اقامه الحدود و التعزیرات و همچنین است
مقاصد خلافت کبری و لهذا تقدیم شیخین درین امر مجمع علیه صحابه بود بلکه در صواعق محرقة و دیگر
کتب حدیث معتبره مذکور است که جناب رسالت صلی الله تعالی علیه و آله وسلم فرمودند
سالت الله ان يقدمک یا علی و ابی ابی الله الا تقدیم ابی بک جواب سوال رابع آنکه تفضیلیه دو قسم اند

اول کسانیکه حضرت مرتضیٰ علی را بر شیخین تفضیل میدهند و در محبت شیخین و تظیم اینها و مناقب و مراجع
 اینها و اتباع روش و طریق و تمسک با اقوال و افعال اینها سرگرم و در اسخ قدم اندازند آنکه اهل سنت با وجود
 تفضیل شیخین بر جناب مرتضیٰ علی رضی الله عنه بوجهی که مذکور نیست بجناب مرتضیٰ کمال رسوخ و
 محبت و اتباع و طریق و تمسک بقول و فعل آنجناب سرگرم و این قسم تفضیلیه داخل سنیان اند لیکن
 مدین مسلم خطا کرده اند و خلاف ایشان را با جمهور اهل سنت از قبیل خلاف اشعریه یا ماتریدی
 باید فهمید امامت این قسم تفضیلیه جائز است و بنزدی از علمای اهل سنت و صوفیه اینها برین
 روش بوده اند مثل عبدالرزاق محدث و سلمان فارسی و حسان بن ثابت و بعضی صحابه دیگر و
 قسم دیگر از تفضیلیه کسانی باشند که گویند ما محبت مرتضیٰ علی رضی الله عنه و اولاد و اتباع و
 طریق اینها و تمسک با اقوال و افعال اینها کافی است و شیخین و صحابه دیگر را بدگنویم لیکن بآنها
 سر و کار سه هم نداریم نه محبت نه عداوت نه اتباع و نه ترک اتباع و نه تمسک با اقوال و افعال
 اینها و نه اعراض و این قسم تفضیلیه بلا شبهه متبع اند و حکم امامت ایشان حکم امامت متبع است پس
 از اعتبار اهل سنت این قسم تفضیلیه نبوده است **جواب سوال خاص** آنکه مروان علیه لعنه را بدگفتن
 و بمل انویر را بودن خصوصاً در سلوک که با حضرت امام حسین و اهل بیت مینمود و عداوت مستقره
 از آن بزرگواران در اقل از لوازم سنت و محبت اهل بیت است که از جمله فرائض ایمان است
 و امام معاویه بن ابی سفیان پس صحابی است و در حق او بعضی احادیث نیز وارد است و علمای
 اهل سنت در حال او مختلف اند علماء ماوراء النهر و مفسرین و فقهای این همه حرکات جنگ
 جدل و ارباب جناب مرتضیٰ علی رضی الله عنه حمل بر خطای اجتهادی دارند و محققین اهل حدیث بجنبه دایا
 صحیح دریافته اند که این حرکات خالی از نشانه نفسانی نبود و خالی از تهمت تعصب اموی و قریشیه
 که جناب ذی النورین داشت نبوده است پس نهایت کارش اینست که مرکب کبیره و باغی
 باشد و الفاسق لیس باهل اللعن اگر مراد از سب همین قصد است این فعل او را بدگفتن و بد
 گوشتن بلا شبهه محققین این معنی واضح است و اگر مراد از سب لعن و شتم است پس مجاز است
 که کسی از اهل سنت پیرامون آن گردد چه نزد اینها براس فاسق و مرکب کبیره استغفار با مومنین
 فیکون اللعن حراماً خاصه که او مرد صحابی است شفاعت رسول الله ص و عفو صاحب حق بعضی

جب ترضی علی رضی اللہ عنہ در حق او زیادہ برفساق دیگر متوقع و مرجوحست بالقطع معلوم است
 کہ بعضے صحابہ در زمان آن حضرت صلے اللہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ و صحابہ وسلم مرکب کبیر
 شد اند مثل ماغراسلمی کہ زنا کرده بود و مثل حسان بن ثابت کہ مدقذف عائشہ صدیقہ رضی اللہ
 عنہا شریک گشتہ آنحضرت اینہا را حکم تکفیر نفرمودہ اند و هنوز قذف عائشہ رضی اللہ عنہا منصوص
 التحريم در قرآن نشدہ بود برخلاف این وقت کہ حالا قاذف عائشہ بلاشبہ کافر است لا انکار
 نص القرآن جواب سوال سادس آنکہ اگر خفی الذنب بر عیب شافعی عمل نماید در بعضے احکام
 بیکے از سہ وجہ جائز است اول آنکہ دلایل کتاب و سنت در نظر او مدآن مسئلہ مذہب شافعی را
 ترجیح دہد و دوم آنکہ قضیہ مبتلا شود کہ گذارہ بدون مذہب شافعی نماز مثل احکام میاہ درین دیار
 یا احکام مفقود و سوم آنکہ شخصے باشد صاحب تقویٰ و او را عمل با احتیاط منظور افتد و احتیاط در مذہب
 شافعی یا بد مثل صدقہ و ادائے زائد از قدر دو آثار یا گوشت طاوس نخوردن و علیٰ ہذا القیاس
 لیکن درین وجہ شرط دیگر ہم بہت دآن است کہ تلفیق واقع نشود یعنی بسبب ترکیب مذہب
 صورتے متحقق شود کہ بہر دو مذہب روا باشد مانند آنکہ فصد را ناقض وضو بدانند باز بہمان
 وضو نماز عقب امام بے قرائت فاتحہ بگذار د کہ در هیچ مذہب وانشد وضو بر مذہب حنفی
 باطل گشت و نماز بر مذہب شافعی و اگر سوائے این وجوہ ثلاثہ ترک اقتدائے حنفی نمودہ
 اقتدائے اشاعہ یعنی کرد یا بکنس کردہ قریب مجرام است زیرا کہ لعن بہت در دین جواب
 وال سالح آنکہ تحصیل علم منطق ہیچ ہال نیست زیرا کہ علم منطق از علم مقصود بالذات نیست
 از علوم ایستند نہ نحوہر ف و آلہ ہر خبر را در حلت و حرمت حکم آن چیز است کہ ذی الالہ
 است مثل توپ توپچانہ و اسب سلاح خانہ کہ آلہ حرب است پس اگر حرب عبادت است مثل
 جہاد و کفار و دفع سارق و قطاع الطريق استعمال آلات و اتخاذ ادوات آن حرب بنیہر قبیل
 عبادت خواہد شد و اگر آن حرب حرام و معصیت است مثل بغی و قطع الطريق پس استعمال
 آلہ آن حرب بنیہر حرام و معصیت خواہد بود و بکنایہ کل آلہ مع ذی الالہ نہایت کار آنکہ اگر کسی علم منطق
 تحصیل کردہ در تالیفات مذہب باطلہ و تشکیکات عقائد حقیہ استعمال کند البتہ درین کار
 گنہگار است نہ در نفس تحصیل علم مذہب نہ آنکہ در کلام قدما بھو این علم منع از استعمال آن

مذہب شافعی

بکثرت وارد شده آنرا بر چه چیز حمل باید کرد جوابش آنکه مجموع تحصیل این علم محمول بر دو چیز است
 یا آنکه ملوایشان منع از آنهاست یا اشتغال این علم که مقصود بالذات گردد و از حدود و مسایل خارج نشود
 و تمام عمر در آن مصروف گردد و از تحصیل مقصود بالذات باز دارد و اشتغال بجمع علوم آیه شریفه
 و صرف و معانی و بیان باین وجه ممنوع و حرام است یا آنکه در آن زمان بیشتر اشتغال این علوم
 در تأییدات مذہب اعتزال و فلسفه رایج بود و در امثله حدود و رسوم و قضایا و قیود و کمال سیال
 قدم عالم و اثبات میسوی و صورت و غیر ذلک مستعمل میشد و هر که باین علم اشتغال میگشت دین او باین
 منخرقات مملو و مشحون میگردد و در فتنه زفته و روضه در دین او پیدا میگردد و بدین جهت حرام و معصیت
 گردید حال این امور و منطق بالکل بر طرف شده و از اهل حق جزوی از اجزای علم کلام که دلیل علوم
 دینی است گردانیده اند حرمت و معصیت بودنش نیز بر طرف شده و از حکم رفع بار تعلق لعلته
 و آنچه در فتاوی سراج النیر قوم است و دخل فی الفلسفه المنطق مراد از همان منطق است
 که جزو فلسفه بود و امثله آن در مسائل فلسفه مستخرج شده بودند و این منطق مجز و جزو علم کلام است
 و الله اعلم بالصواب و تعلم اکثر زمری یعنی آئین خط و کتابت و لغت و اصطلاح اینها را دانستن
 با کسی ندارد اگر به نیت مباح باشد زیرا که در حدیث وارد است که زید بن ثابت بکلم آنحضرت صلوات
 علیه و آله و صحابه سلم روش خط و کتابت یهود و نصاری و لغت آنها را آموخته بود و براس
 این غرض که اگر براس آنحضرت علم خطی باین لغت و رسم خط برسد جواب آن تواند نوشت و اگر
 بمجوز و خوش اندامها و اختلاط آنها تعلم این لغت نماید و باین وسیله پیش آنها تقرب جوید پس
 البته حرمت و کراهت دارد و قدر انفا ان للمالکة علم ذی الآلة و نوکری یضاری بلکه جمیع کفره
 چند قسم است بعضی مباح و بعضی مستحب و بعضی حرام و بعضی کبیره و بعضی سبیه و بعضی کفره و بعضی کفره
 این کس را برای اقامت رسوم صالحه و سرانجام امر محمود مثل دفع دزدان و قطع الطریق و قیام و اقامت
 شرع شریف در عدالت و بنای قناطر و ترتیب ترمیم عمارات نافع مثل مهمانسرای و غیر ذلک استیتم
 کند بلا شبهه جایز است بلکه مستحب است بدلیل قصه حضرت یوسف علی نبینا و علی الصلوٰۃ و السلام که از پادشاه
 مصر که در آن وقت کافر بود و از غلی خزائن مصر درخواست عدل و تقیم نماید و بدلیل
 قصه والده حضرت موسی علی نبینا و علی الصلوٰۃ و السلام نوکری فرعون را برای شیر دادن حضرت

موسے علی نبینا وعلیہ السلام قبول کرد و اگر برای امور دیگر نوکر بود و اختلاط با کفر لازم آید و مشاهد
رسوم و اوضاع منکره آنها در آن خدمت اتفاق افتد و اعانت بر ظلم شود مثل غشی گری و دزدگاری
و سپاه گری یا تعظیم مفطر بر اے آنها و تذلیل خود و دشمن و ایستادن ضرر و افتد حرام میگردد و اگر برای
قتل مسلمان و برہم کردن ریاست یا ترویج کفر و خمس مطاعن دین و نحو ذلک نوکر می گیرند کبیرہ
عظمت است بر حد کفر جواب سوال ثامن آنکہ استماع غنا مجرد از فرامیر و طاهری در مذہب امام
البحرینہ رحمہ اللہ روایات مختلفہ است اصح آنست کہ جائز است و دف ہم جائز است و احادیث
کثیرہ متوید این روایات اند قال شیخ الاسلام ابن الہمام قید حرمتہ التغنی بما اذا کان فی
اللفظ لا بالکمل کصفۃ المذکر والمرآۃ المغنیۃ الحسنۃ و وصف الخمر المہج الیہا و المنیات الخائبات
و ہجاء مسلم او ذمی الا اذا اراد انشاء الشعر للامشہاد او لعلیم فصاحتہ و بلاغۃ نعم اذا قیل ذلک
علی الملأ ہی منع وان کان مراعیظ و حکما لذلک نفسہا لا کذلک التغنی وقت الولیمۃ و العقیقۃ
و عند الولادة و عند مجی الغائب استہ و قال فی الزلیعی اختلاف فی التغنی المجرد قال بعضہم انہ
حرام مطلقا و منہم من یقول لا بأس بالتغنی لیفید لہم القوافی و الفصاحتہ و منہم من یتال مجزئ التغنی
لرفع الوحشۃ اذا کان و صدہ و لا یكون علی سبیل اللہ و قال السخسی فی البدایع و اسماع فی اوقات
السور و تاکید للسور و مباح ان کان ذلک السور مباحا کالغنائی ایام العید فی العرس
و فی وقت مجی الغائب و وقت الولیمۃ و العقیقۃ و عند الولادة و عند النحمانہ و عند حفظ القرآن
جواب سوال ناسخ آنکہ ختنائی شکل راہر و شہوت دیکہ تہ نمے آید بلکہ غالب مغلوب باشد
اگر شہوت فرج غالب است نکاح او باہر و باید کرد و اگر شہوت او در فکر غالب باشد نکاح باہر
باید ساخت و در اجرائی شہوت دیگر او را صہر لازم است جواب سوال طائر آنکہ کل دغان حرام
حدیث نیست و در حلت و حرمت حقہ اختلاف است اصح آنست کہ کوہ تحریمی است از حیث
بومی بد کہ از ثامن حقہ کش مے آید مثل پیاز خام و سیر خام و از حیث تشبہ باہل ناکہ دو وارد و
ایشان خوانا ہلد و من اکل البنج و مات الخ اصلا و کتب حدیث نیست بلکہ از الفاظ رکیکہ ابن ہرود
کلام صریح معلوم میشود کہ مجعول و موضوع است و نوشتن علاؤ الدین تبریزی اعتباری ندارد
کہ در این باب اعتبار بر قول محدث متعبر کہ حدیث را بیان نماید باید کرد اما و عاظ احادیث غیر متعبرہ

را بر احوال و تخریب ذکر میکنند و از حال آن احادیث مطلع نباشند تفصیل مسئله حق نیست
 که در کشیدن تماکو و چه حرمت متحقق نیست زیرا که علت حرمت و زینات منحصر بر دو چیز است سمیت
 و سکریت و این شیش خالی از این هر دو چیز است لیکن در استعمال آن باین کیفیت که دغان اورا
 درون بکشد سده وجه از کراهت بهم نرسد بلکه بوسیله که از دغان حقه کش می آید و دم شباهل نار
 و این هم علت کراهت است چنانچه در مختصر یعنی دست بر تهیگاه نهاده ایستادن و در تخم کجیم
 نهی در شرع وارد شده سوم آنکه استعمال این وضع مسلم را ملابس نار میگرداند و ملاست با ما میگرداند
 است لکن اینها صورۃ عذاب الله لعلی و لهذا از کی یعنی داغ نهادن نهی و کراهت آمده و هر چند
 این ثلاثه متکرم نهی تنزیه است اما بسبب اجتماع منجر بکراهت تحریمی شد و بعضی از اهل عقول
 گفته اند که لفظ کل دغان حرام هر چند حدیث نباشد از کلام درست است زیرا که دغان نزدیک عقل
 مرکب از دو چیز است ارضیت و ناریت و هر دو حرام اند فالکرب منها یکون حرماً اما جواب این
 سخن آنکه حرمت ارضیت و ناریت اجلت سمیت است و چون علت مرتفع شود حلال گردید
 استعمال نوره با برگ پان و طین ارمنی و طین مختوم در او دیده پس اگر استعمال این دغان
 بطریق اصلاح بدن باشد مثل تحلیل ریح و رفع قبض علت حرمت نخواهد داشت و در بعضی
 کتب در حرمت آن از آیه یوم تاتی السماء بدخان مبین لغشۃ الناس بهذا عذاب الیم
 استدلال کرده گفته اند ازین آیت معلوم شد که دغان آله عذاب است و آله عذاب را استعمال
 کردن درست نیست و جواب ازین شبهه اما صغری و کبری هر دو ممنوع اند زیرا که دغان چنانکه
 الله عذاب است الله منعم هم است چنانچه در استعمال خود که در حدیث صحیح وارد است که
 محارمکم الا لوة یعنی عود و طب را برای بهشتیان در بهشت در مجامع خواهند آورد و نیز استعمال
 آله عذاب مطلقاً ممنوع نیست زیرا که عذاب قوم نوح علی نبینا و علی الصلوة السلام بطوفان بود

تمہ دلائل شیعہ بیان حدیث ثقلین

(منقول از تحفہ اثنا عشریہ باب ہفتم)

بسم اللہ الرحمن الرحیم

باید دانست کہ اقسام دلیل نزد شیعہ چہار است کتاب و خبر و جہار و عقل کتاب کہ قرآن مجید است
 بزعم ایشان قابل استدلال نیست زیرا کہ اعتماد بر قرآنیت او حاصل نہیں شود الا وقتیکہ ماخوذ باشد
 بواسطہ امام معصوم و قرآنی کہ از ائمہ است در دست ایشان موجود است و این قرآن را ایامہ بزعم
 ایشان معتبرند ائمہ اند و قابل استدلال تسک نشم وہ چنانچہ از کلینی وغیرہ کتب معتبرہ ایشان
 منقول خواہد شد و این مطلب بچند وجہ ثابت است اول آنکہ جماعہ کثیرہ از امامیہ از ایامہ خود روایت
 کردہ اند کہ قرآن منزل التحریف کلمات از مواضع آن و اسقاط آیات بلکہ سور نیز بر وقوع
 آمد و ترتیب ہم متغیر شدہ و بالا آنچہ موجود است مصحف عثمان است کہ ہفت نسخہ آنرا نوشتہ
 با کتاف عالم شہرت داد و کہسے را کہ قرآن منزل بر اصل ترتیب وضع میخواند ضرب و شلاق میخورد تا آنکہ
 طوعاً و کرہاً ہمہ آفاق بر این مصحف اجماع کردند پس این مصحف قابل تسک و استدلال نباشد و ظلم
 و الفاظ او و عام و خاص او محل اعتماد نباشد چہ جائز است کہ این احکام کہ درین قرآن موجود اند
 ہمہ آہنہا یا اکثر آنہا منسوخ باشند بآیات و سورتے کہ اسقاط کردہ اند یا مخصوص باشند بآیات
 و سورتے خاصہ و جبہ دوم آنکہ ناقلان این قرآن بلاشبہ مثل ناقلان توریت و انجیل اند کہ بعضے
 از ایشان اہل اتفاق بودند مثل عظمای صحابہ و کبری ایشان و بعضے از ایشان برہمن و دنیا طلب
 و دین فروش مثل عوامہ صحابہ کہ بطمع مال و مناصب اتباع ریسان خود کردہ اند و از دین مرتد شدند
 مگر چہاں کہش کس باقی ہمہ سنت پیغمبر را جواب دادند و باخاندان او دشمنی و عداوت پیش گرفتند
 و کتاب او را تحریف و خطاب اورا تعبیه کردند مثلاً بجای من المرفق الی المرفق و بجای ائمہ
 ہی انکی من ائمتکم امثہ ہی اربی اسن امیہ نوشتند و علی ہذا القیاس چنانچہ در دعای صحنی قریش کہ
 اورا قنوت امیرالمومنین و متواتر انکار کردند مذکور است و بعض آن دعا در باب ثانی گذشت پس

چنانکه بر تورات و انجیل اعتماد نتوان کرد و عقیده و عمل را از آن نتوان گرفت همچنین این قرآن
موجود تمسک نباید کرد و چنانکه احکام آنها منسوخ شده اند به قرآن مجید هم چنین این قرآن هم
بسیار نسخ شده و نسخ را غیر از امیه کسی نمیداند سوم آنکه ثبوت نزول قرآن و اعجاز او بلکه ثبوت
نبوت پیغمبر نیز موقوف است بر ثبوت صدق ناقلین و چون ناقلین ثبوت نبوت پیغمبر این جماعه باشند
که بسبب غرض فاسد خود ایضاً را که حضور یک لک و بست و چهار هزار کس پیغمبر فرموده بود و انفا و کتمان
نمودند و هیچکس عند الحاجة اظهار ساخت تا آنکه حق خاندان نبوت تلف شد و اصل عظیم دین که هم
جنب نبوت است یعنی امامت بر هم گشت بر نقل اینها چه اعتماد شاید بنا بر غرض فاسد علی این جماعه
توطیه ها بر بسته باشند که فلاسفی نبی بود معجزه ما آورد و قرآن بر و نازل شد و همه بلغا از معارضه او
عاجز شدند و در واقع هیچ نباشد و اما خبر پس حال آن دین باب تفصیل گذشت و تازه این است
خبر را می باید که ناقص باشد پس ناقل خبر شیعه اند یا غیر شیعه و غیر شیعه را خود اصلاً اعتبار نیست
زیر که صدر اول ایشان که مقاطع الاسانید از مرتدین و منافقین و محرفین کتاب الله و معالین
خاندان رسول بوده اند و شیعه با هم در اصل امامت و تعیین امه داعی و ایشان اختلاف قائل
دارند و اثبات یک قول از اقوال ایشان نمیشود الا به خبر زیرا که کتاب این مذکرات بهنجمله
الزام مخالف نماید ساکت است پس اگر ثبوت خبر و حجت آن موقوف بر ثبوت آن قائل بود و در
صریح لازم آید و نیز حجت بودن خبر بسبب آنست که قول معصوم است بواسطه عدم انقضای
دیگر رسیده و عصمت شخص معین ثابت نمیتواند شد الا به خبر زیرا که کتاب مذکور است و نقل را
و معجزه بر تقدیر صد و نیز موقوف بر خبر زیرا که مشاهدی و معجزه هر کس را اتفاق نیفتاده است
و اجماع نیز بسبب دخل معصوم در آن حجت است و باز در نقل اجماع لغایبین خبر در کار است
و عصمت شخص معین را به خبر سادیه خبر معصومی دیگر که بواسطه او رسیده ثابت کردن در صریح است
و نیز حجت خبر موقوف بر نبوت نبی و امامت امام است و چون اصل ثابت نشد فرع چگونه ثابت شود
بالجمله نزد شیعه توأتر خود از خبر اعتبار افتاد زیرا که گمان واقع از عدد متواتر بطور آمد و اظها غیر واقع
در حکم رد است و اخبار را خود بالا اجماع دین مطالب معتبر نیست پس استدلال به خبر مکرر
نیست و اما اجماع پس لطلان آن اظهار است زیرا که اجماع اجز ثبوت نبوت و شرع است

چون نبوت و شرع ثابت نمیتواند شد اجماع چگونه ثابت شود و نیز محبت اجماع نزد ایشان
 بلا صالیه نیست بلکه بنابر آنست که قول معصوم نیز ضمن آن میباید و هنوز در بودن معصوم
 و تعیین آن که کدام است و نقل قول او بحث و فقیه میسر و نیز اجماع صدر اول و ثانی یعنی
 قبل از حدوث اختلاف در است خود معتبر نیست زیرا که اجماع کردند بر خلافت ابو بکر و عمر و حُرّت
 متعه و بر تحریف کتاب و منع میراث پیغمبر و دفع امام برحق از حق خود و غصب تعلقات خاندان رسول
 و بعد از حدوث اختلاف در است و تفرق ایشان بفرق مختلفه اجماع چه قسم متصور شود و خصوصاً
 در مسائل خلافیه که احتیاج با استدلال و اثبات محبت منحصر در آنهاست و نقل معصوم و اجماع
 و موافقت قول با قول سایر است ثابت نمیشود مگر باخبار و حال و تعارض و تساقط و ضعف و دهن
 قسمی که هست روشن است و نیز نقل اجماع در مسئله خلافیه بخصوص امری است که شدنی نیست
 و علماء شیعه را بلکه اثنا عشریه را بخصوص درین نقل باهم تکاذب و تضاد واقع است بعضی ازین نقل
 اجماع فرقه خود میکنند و دیگران تکذیب میکنند و انکار مینمایند و چون اجماع یک فرقه از امامیه که یک فرقه
 اثنی عشریه اند بافرقه دیگر که یک فرقه از امت اند به نقل خود ایشان ثابت نشود اجماع جمیع است ثابت کردن
 چه قسم متصور باشد و این را بچند مثال روشن کنیم صاحب سبیل السلام الی معالم الاسلام که از
 عمده علماء اثنا عشریه است در شرع حدیث عقل بتقریب میگوید که کلام الشیخ ابی الفتح محمد بن علی
 فی کتبه الفوائد یلّی علی اجماع العلماء علی البدایه من خصایصهم فانکروه سائر الفرق
 و کلام العلماء المحلی فی النهایه و التهذیب و کشف الحق یلّی علی اللصار فی الانکار و نیز شیخ
 شهید ثانی که از اجله علمای ایشان است فصل مستقل دارد در آنکه شیخ ایشان در جاباه مدعی اجماع
 فرقه شده است حالانکه خود و در جاباه دیگر مخالف آن گفته نقل از آن فصل می آید
 فَمَا یَسْتَمِلُّ عَلَى مَسَائِلِ ادْعَى الشَّيْخُ فِيهَا مَا أَنَّ بَعْضَهُ خَالَفَ فِي حُكْمِ مَا ادَّعَى الْإِجْمَاعُ
 فِيهِ أَوْ رَدَّ نَا لِلتَّنْبِيهِ عَلَى أَنَّ لَا يَعْتَمِدُ الْفَقِيهَ بِدَعْوَى الْإِجْمَاعِ فَهَدَوْعَ فِيهِ الْخَطَا وَالْحِجَا كَثِيرٌ
 مِنْ كُلِّ وَاحِدٍ مِنَ الْفُقَهَاءِ سِوَمَا مِنْ الشَّيْخِ الْمُرْتَضَى فِيمَا ادَّعَى فِيهِ الْإِجْمَاعُ مِنْ كِتَابِ النُّكُلِ
 دَعَا فِيهِ خِلَافَ الْإِجْمَاعِ عَلَى أَنَّ الْكُتَابِيَّةَ إِذَا اسْلَمَتْ وَانْقَضَتْ عِدَّتُهَا قَبْلَ أَنْ يَسْلُمَ الزَّوْجُ
 يَنْفُسُخُ النُّكُلُ وَقَالَ فِي النِّهَايَةِ فِي كِتَابِ الْأَخْبَارِ لَا يَنْفُسُخُ النُّكُلُ مِنْهَا أَسْتَبْهَرَ فَفَصَّلْتُ

در آنچه مشتمل باشد بر مسائل دعوی کرده است الوجوه اتفاق را در آنها با وجود آنکه در مذات خود نفیست کرده است در حکم آنچه دعوی اجماع کرده و در آن وارد کردیم آنرا برای خبر دار کردن بر آنکه عالم نیز بخیر و بسبب دعوی اتفاق پس تحقیق واقع شده در آن خطا و مجاز بسیار از هر یک از علل مخصوصاً از شیخ مرتضی پس آنچه دعوی کرده است در آن اجماع را از کتاب نکاح دعوی اوست در خلاف ظاهر آنکه زن کتابیه و حتی که اسلام آورد و بگذرد عدت او پیش ازین که مسلمان شود شوهر فسخ میشود نکاح و گفته است در نهانیه و در کتاب اخبار است فسخ میشود نکاح در میان آن هر دو و همچنین قسم هر باب از ابواب فقیه تکذیب شیخ و سید مینماید و این رساله پس درازست قریب صد سئله بلکه باید در آن مندرج است و اما عقل پس تمسک بآن در شرعیات یا در غیر شرعیات اما در شرعیات پس نزد این فرقه اصلاً تمسک نیست زیرا که از اصل منکر قیاس اند و او را حجت نمیدانند و اما در غیر شرعیات پس موقوف است بر تجربه و انرا شواهد و هم والف و عادات و احتراز از خطا در ترتیب و صورت اشکال این معنی بدون ارشاد امام حاصل نمیتواند شد زیرا که هر فرقه از طوائف آدمیان بعقل خود چیزی را ثابت کنند و چیزی را منکر شوند و با هم در اصول و فروع تخالف نمایند و عقل ترجیح نمیتوان داد و الا بهما تخالف و تراجم در ترجیح هم متحقق خواهد شد پس لابد در این عقل حاکمی و مرجعی باید که احد النجائین را اصواب و دیگر را خطا قرار دهد و این قسم حاکم و مرجع غیر از نبی و امام نمیتواند شد و چون نبوت امامت که موقوف علیه عقل است در غیر توقف است تمسک بعقل نیز محل اعتماد نباشد و معجزات کلام در دلائل شرعیه است و امور شرع را بعقل صرف ثابت نمیتوان کرد زیرا که عقل از معرفت آنها با تفصیل علیهم السلام است بالا جماع آری عقلی که مستمدمد و گیرنده از شریعت باشد و اصل آن حکم را از شرع گرفته باشد میتواند قیاس چیز دیگر بیان کرد و لیکن چون قیاس نزد این فرقه باطل است پس عقل را مطلقاً در امور شرعیه دخل نماند خاصه در قواعد و کلیات شرع هنوز تردد و اضطراب است عقل را در چه چیز بکار خواهند برد ثبوت العرش اولاً ثم انفس ثابت ساز عرش را اولاً بانشاء و گاه فاعل جلیله باید دانست که قیام جمیع بر این عقلیه با اعتقاد بدیهیات است پس اگر جمیع انکار بدیهیات پیش که مندرج است سوطاً بیته که *اَلْوَحْدُ نَصْفُ الْاِثْنَيْنِ وَالْفِي الْاِثْنَيْنِ لَيْسَ تَحْتَهُ وَ لَا يَرْفَعُ اَنْ وَ اَلْجِسْمُ الْوَاحِدُ لَا يَكُونُ فِي اَنْ وَ اَلْوَاحِدُ فِي مَكَانَيْنِ وَ الْغَائِبُ*

عَنْ الْحَوَاسِ لَيْسَ لَهُمْ الْحَاضِرُ وَمَا يَسْمَعُ بِاسْمِ الشَّيْ لَا يَكُونُ عَيْنٌ ذَلِكَ الشَّيْءُ وَامْتِثَالِ اَيْن
 قَضَا يَارَ الْكَارِ كُنْدَ اثْبَاتِ، مَبِجْ مَطْلَبِ نَزْوِ اِثَانِ بَرَا اَيْنِ عَقْلِيَّةِ نَمُوَانِ نَمُوْدِ مَحْمَدِيْنَ قِيَامِ جَمِيعِ
 وَلا اِلَّ اِلَّا شَرْعِيَّةِ وَمَقْدَمَاتِ دِيْنِيَّةِ بَرَا اِثْبَاتِ لَيْسَ صِفِيَّةِ اِسْتِ كِهْ اَزْ رِزَا نِ حَضْرَتِ اَبْرَاهِيْمِ طَلِيْلِ تَا اَيْنِ
 وَفَتْ دَرْ جَمِيعِ اَوَايَا نِ سَلَمِ اِسْتِ وَاصُوْلِ اَنْ مَتَّفِقِ عَلَيْهِ جَمِيعِ طَلِ مِثْلِ اِنَّ الْمَعْبُوْدَ وَاحِدٌ وَارْتِجِيزِ
 الرَّسُلِ وَيُظْهِرُ الْمُعْزِزَةَ وَ اَنَّ الْمَلَا ئِكَةَ مَرْسُوْلُوْ اَللّٰهِ اِلَى الْخَلْقِ مَعْصُوْمُوْنَ عَنِ الْكُذْبِ وَالْخِيَا
 فِي التَّلْيِيْحِ وَ اِنَّ اَللّٰهَ اَحْكَمُ اَلْكَلِيْفِيَّةِ عَلَى عِبَادِهِ بِجَانِبِ بَيِّنَاتٍ وَعَلَيْهَا يَوْمَ الْبَعْثِ وَالتَّشْوِيْحِ
 وَالتَّارِيْخِ وَهَرْتَمِذِ مَعْجُوْدِيْكَ اِسْتِ وَتَحْقِيْقِ اَوَّلِيَّةِ وَفِيْدِ مَغِيْبِ اِنْ رَاوْطَا هَرِيْكَ نَدِ عَجْرَهْ رَاوْهَرْتَمِ
 فَرِشْتَمَا نِ فَرِشْتَاوْكَانِ خُدا اَنْدِ لِسُوْطِ مَحْفُوْظِ اَنْدِ رُوْغِ وَخِيَا نَتِ دَرْ رِسَايِدِنِ وَبَدَرْ سَتِيْ كِهْ
 خُدا اِسْتِ حَكْمِ بَا مَحْكُوْلِيَّتِ دَاوْنِ بَرَبَنْدْكَانِ اَوْ جَزَا مِيْدِيْدِ بَا نِ وَبَرَا نِ رُوْزِ بَرِيْكَ نَجْمَتِنِ وَ پَرَا كَتِ
 شَدْنِ بَهْ بَهْشْتِ وَدُوْرُخِ وَ اِثْبَاتِ اَصُوْلِ وَ قَوَاعِدِ صِفِيَّةِ بَرْ طُوْرِ شَرْعِيَّةِ مُمْكِنِ نِيْسْتِ پَسِ اِثْبَاتِ
 مَبِجْ مَطْلَبِ اَزْ مَطْلَبِ دِيْنِيَّةِ بِلَا اَكْلِ نَزْوِ اِثَانِ مُمْكِنِ نِيْسْتِ پَسِ اَيْنِ فَرْقِ سَوْفِطَا نِيَّةِ دِيْنِ اَنْدِ
 تَفْصِيْلِ اَيْنِ اِحْمَالِ وَ اِيْضَالِ اَيْنِ اِبْهَامِ اَنَكِهْ اِثْبَاتِ نَبُوْتِ حَضْرَتِ خَاتَمِ الْاَنْبِيَا رَا كِهْ اَخْذِ اَيْنِ
 اَصُوْلِ وَ قَوَاعِدِ نَسَبِ بَايْنِ اِمْتِ اَزْ اَمِيْرِ الْمُؤْمِنِيْنَ وَ اِيْمِ اَطْهَارِ رَوَايَتِ كُنْدِ مَعْلُوْمِ بِالْقَطْعِ اِسْتِ
 كِهْ اِثْبَاتِ بِلَا اَسْطِ اَزْ اَمِيْرِ الْمُؤْمِنِيْنَ وَ اَمَكِهْ اَطْهَارِ رَوَايَتِ نَدَارَنْدْ مَكْرُوْبِ سَايِطِ وَ سَايِطِ اِثْبَاتِ رَا حَالِ
 مَعْلُوْمِ اِسْتِ كِهْ خُدا اِثْبَاتِ اَنْهَارِ اَكْذِيبِ مِيْمَايَنْدِ وَ مَتْهَمِ مِيْدَارَنْدِ فِي الْوَاقِعِ هَمِ وَ سَايِطِ اِثْبَاتِ
 چُنَا نَجْمِ نَبُوْتِ خَاتَمِ الْاَنْبِيَا رَوَايَتِ كُرْدِهْ اَنْدِ اِيْمَچَا نِ جَمِيْعِ وَ صُوْرَتِ حَقِ اَعَا سِ نِيْزِ رَوَايَتِ كُرْدِهْ
 وَ رُوْغِ صَرِيْحِ بَرِ بَسْتِهْ نِيْزِ وَ سَايِطِ دَرْ رَوَايَتِ شَرْ اِيْطِ اِمَامَتِ وَ تَعِيْنِ اَمَكِهْ تَخَالُفِ تَعَاْضِ دَارَنْدِ
 بَحْدِ كِيْهْ تَطْبِيْقِ اَصْلًا مُمْكِنِ نِيْسْتِ پَسِ اَكْذِيبِ اِيْضًا اِثْبَاتِ اِلَا عَلَى التَّعِيْنِ مُبَيَّنِ شَدِ وَ اَوْتَرَا نِ كَا وَ بَا
 وَ دَرْ وُكُوْلِيَا نِ رَا كِهْ بَهْتِ غَرَضِ فَا سَدِيْ شَهِيْرِ اَفْتِرَا ئِيْ نَمُوْدِهْ بَا شَدِ چُنَا نَجْمِ دَرْ مَقْدَمِ خِلَافِ
 دَرْ قَرْنِ اَوَّلِ الْعَمَلِ اَوْرُوْنْدِ اَعْتَبَارِ مَحْمُوْدِ اِسْتِ وَ سَوَا مَحْمُوْدِ اِثْبَاتِ اِيْمَانِ اِيْمَانِ اِيْمَانِ اِيْمَانِ
 اَعْتِمَادِ نِيْسْتِ وَ اَوْتَرَا نِ رَوَايَاتِ اَزْ اِنْ چِهَا كِيْشِ اِيْمَانِ كِيْشِ بِالْقَطْعِ مَعْلُوْمِ اَلْاِنْتِفَا اِسْتِ وَ اَكْر
 بِالْفَرَضِ اَزْ اِنْهَارِ اَوْتَرَا نِ هَمِ شَدِ بَا شَدِ خَبَرِ اِيْمَانِ اِيْمَانِ اِيْمَانِ اِيْمَانِ اِيْمَانِ اِيْمَانِ اِيْمَانِ
 اَلْكَلِمَةُ جَانَا حَكْمِ بَا سْتَحَالِ هَمِ مِيْكِنْدِ چِهْ قَسْمِ اَفَادِهْ اَقْبِيْنِ نَمَايْدِ وَ صَحَابِهْ دِيْكَرِ هَمِهْ نَزْوِ اِثْبَاتِ فَرْدِ فَرَا جِ

از دین و صاحب الاغراض الفاسده و دروغگو یان و کذابان بوده اند و معجزه اشیه از آنها روایت
ندارند و می سلیم بن قیس الهملی فی کتاب وفات النبی صلی الله علیه وسلم عن ابن عباس
عن امیر المؤمنین و غیر واحد عن الصادق ان الصحابه ارتدوا بعد النبی صلی الله علیه وسلم الا
اربعة النفس و فی روایت عن صادق الاستیة پس آنچه این گروه مرتدین بزعم ایشان از ادعای
رسالت و اظهار معجزه علی وفق الدعوی و نزول قرآن و عجز بلغا از معارضه آن و احوال جنت و عذاب
و تکلیفات شرعیه و نزول وحی و ملائکه بلکه نبوت انبیاء ماضیین و دعوت ایشان تبو حید فی العباد
و نهی از شرک در آن روایت کنند و روایت شد زیرا که خبر جمعی است که اجماع کردند بر خلاف وصیت
پیغمبر که به حضور یک لک و سبت و چهار هزار کس بتا کیدات تمام فرموده بود علی الخصوص که زوایا
این جماعه هم نزد خود شیعه متواتر نشده نزد فرق دیگر که هم رنگ آن جماعه اند متواتر شده و اگر بحجرت
شهرت و مشیوع در آن قرن و مابعد آن قرن اکتفا کرده شود پس کمال نیل احتیاطی در دین
لازم آید زیرا که آن قرن و مابعد من القرون همه بر مخالفت او امر و نواهی پیغمبر بسته اند و قرن
را تحریف کرده و احکام بسیار خلاف ما انزل الله در آن قرون بحدی شایع و مشهور گشته که از اصل
شرعیت بهم مشهور تر گردیده مثل غسل الرجلین در وضو که حادثه ایست بغایت کثیر الوقوع و بهر جهت
اشخاص الاتعد و لا تحطی دیر اند و همه بر غلط روایت نموده و چنین مسح علی الخفین این قسم بدعات را که
رعیسان آن قرون از طرف خود احداث کرده رواج داده اند برابر احکام صلیه شرعیت دانسته
مثل سنت تراویح و حرمت متعه و غیر فلک پس این جماعه بیدین و بیبایک چه بعید است که اتفاق
نموده باشد بر ایم نبوت و نزول وحی و ملائکه و ذکر بهشت و دوزخ براسه تحریف مردمان و غیب
ایشان و تواتر و قسے مفید یقین میشود که اهل تواتر اغرضه فاسد در میان نباشد و اینجا اغراض
بیعد و شمار موجود اند و احتمال است که چند کس از اینها منشأ روایت این دعوی و صدق معجزه
براسه غرضه شده باشند و سائر ایشان بحیث طمع موافقت و مدانیت کرده از ایشان قبول
نموده شهبیر کرده باشند و نیز احتمال است که از کاهنان و منجمان پیشین شنیده بودند که شخصی
در قریش پیدا شود و بدست او ملک روی زمین و خزان بیشمار افتد از او بعد مناف نامش
فلان و نام پدرش فلان پس مفسسی را بخوال فاته کشی متابعت او و سر افتاده باشد

بر صاحب سبق را تلذذ بزنان ایران زمین که سفید پوست و نازک بدن میباشند و خطاطی کرده باشد و هر دنیا پرست را سیر بساتین کسری و گلگشت فروین و شیراز و سکونت در قصور قیصر و امن گشت طبع شده باشد و از یهود نیز جمعی بموجب اخبار و کتب قدیمه خود این ماجر را دانسته اند و نص از تورات موافق مدعی او بر آورده و قصص و اخبار انجیل عبارت بلیغه بر او در دست کرده داده باشند و معینان هنوز ثبوت نزول تورات و وقوع قصص انبیاء هم در تورات و دار و گیرست با موافقت آنها و ناموافقت چه میکشاید و چه میرود بالجمله اول جاهلان عرب باین اغراض ابداع نموده باشند باز مردم را غلط بر غلط افتاد بنا بر مطامع و مستلذات و نبوی و نصافی پس در پی ابداع آن حجم غفیر لازم شدند و رفته رفته صورت دینی و دهری قرار گرفت چنانچه در اکثر امور شرعی بر علم شیعه همین قسم رو داد واقع است مثلاً آنچه در تواتر غسل جلیین شیعه میگویند همین تشقیقات و احتمالات است که مذکور شد بلکه در اینجا زیاده ترویجی تر زیرا که غسل جلیین نسبت بمسح جلیین مشقته و کلفته دارد و قبول مشقت و رنج و تشهیر آن بحسب ظاهر فائده نبوی دریافته نمیشود بخلاف امر نبوت که مقدمه ریاست عامه است که خلیه و نجیب خاطر نشین است و محل طمع و حرص برای این امور هزاران بلکه لکها جان خود را بر باد میدهند اگر اجتماع بر یک کلمه و یک روایت نمایند چه عجب باشد و ممد و فروغ ایشان این هم شده باشد که هرگاه کسی با ایشان منازعت نموده بخار به برخاست نکبت کشید و تباها و خراب شد عوام را خصوصاً کسانی که در زمان متأخر پیدا شدند اعتقاد حقیقت روایت اول خود قومی ترش چنانچه شیعه در امر خلافت خلفای ثلثه و شهرت آن مردم آن زمان و قوت اعتقاد متأخرین اهل سنت همین قسم احتمالات دارند و اگر تواتر این قسم اشخاص مفید علم قطعی شود باید که تواتر یهود نیز که بالاتر ازین اشخاص مذکورین در تحریف کتاب الله و تکذیب و مخالفت انبیاء و پیرو صایا هستند آنها بودند در تأیید دین موسی علیه السلام مفید یقین شود زیرا که یهود نیز نص صریح حضرت موسی بتواتر نقل میکنند که فرمود شریعی موبد ما دامت ملوک الارض یعنی ملوک من همیشه کرده است تا وقتی که آسمان است زمین و تعظیم اکسبت موبد ما دامت السموات و الارض تعظیم سبب همیشه کرده شده است تا وقتی که آسمان زمین است و همچنین تواتر نصاری که نص صریح

حضرت عیسیٰ رابرتکه اور ابن ابی اسد است وَاَنَّ رِیَالَةَ ابْنِ الْبَشْرِ قَتْلَتْ قَبْلَ مَجِئِهِ تَحْقِيقَ رِیَالَتِ یَسُوعَی تَمَامُ شَد
 بیش از آمدن او روایت کنند و قرآن مجرب کہ ہے کہ بیت این جماعت است حکم توحید و تخیل محو دارد کہ از خودیست باری
 بسیار و سوره های بسیار ساقط کرده اند و کلمات او را تبدیل نموده و ترتیب او را تغیر داده اگر این
 قرآن متواتر کذا فی تسک جائز باشد با تخیل نیز جائز باشد و در تخیل مرقس کہ انجیل ثانی است
 و از صحاح این نص موجود است و اناجیل اربعه نزد ایشان متواتر اند قَالَ غَرَسَ رَجُلٌ اشْجَارًا
 فِي اَرْضِهِ وَبَنَى حَوَائِثَهَا الْمُجْدِرَانَ وَخَفَرُ فِيهَا يَسِيرًا وَبَنَى عَلَيْهَا مَبْنًى فَلَمَّا كَلَمَتْ عِمَارَةُ الْبَشَرِ
 اَوْدَعَهُ عِنْدَ الزَّرَّاعِ دَسَافِرًا لِّبَلَدٍ اٰخِرٍ وَاقَامَ بِهَا فَلَمَّا حَانَ اَنْ يُخْضَعَ الثَّمَرُ ارْسَلَ عَبْدُ امْرِئِ
 عَبْدِهِ اِلَى الزَّرَّاعِ لِيَاخُذَهُ ثَمَرًا فَلَمَّا جَاءَ وَاَرَادَ اَنْ يَاخُذَ ثَمَرَهُ ضَرَبُوهُ وَاَرْسَلُوهُ خَائِبًا ثُمَّ ارْسَلَ
 عَبْدًا اٰخَرَ فَاَوْفُوهُ وَضَرَبُوهُ وَشَجَّوْا سَنَّهُ ثُمَّ ارْسَلَ اٰخَرَ فَنَقَلُوهُ فَكَانَ يُرْسِلُ عَبْدُهُ الْيَتِيمَ
 تَتَرَى اَفِيضَرُ لَوْ اَنْ يَضَعَهُمْ يَقْتُلُوهُمْ كَمَا كَانَ لَدُنَّ ابْنِ وَاَحَدٌ يَحْبِبُهُ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ سِوَاهُ فَارْسَلَهُ الْيَتِيمَ فَلَمَّا رَاَهُ الْكَلْبُ قَالَ
 بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ هَذَا الَّذِي يَرِثُ اَبَدَهُ اَجَبَةً فَهَلُمُّوْا نَقْتُلْهُ وَرِثَ الْبَشَرَانِ فَوَجَّوْا عَلَيْهِ فَنَقَلُوهُ فَلَا جَرِمَ
 لِيُغَضِبَ عَلَيْهِ صَاحِبَ الْحَائِطِ وَيَرْجِعَ اِلَيْهِمْ وَيَقْرَعَهُ مِنْ اَيْدِيهِمْ وَيُرَدِّمَهُ وَيَضَعَهُ عِنْدَ اٰخِرِينَ كَقَوْلِ
 نَشَانِ شَخْصِ درخت باران زمین خود و بنا کرد و اگر در آن دیوار ناکند در آن چاه است و ساخت بر آن
 خانه ناپس هرگاه تمام شد عمارت باغ سپرد آنرا نزد مزارعان و سفر کرد بسوی شهر دیگر و اقامت کرد
 در آن پس هرگاه وقت رسید این که نخته شوند میوه ها فرستاد غلامی را از غلامان خود بسوی
 مزارعان تا کہ بگیرد میوه های آن را پس هرگاه کہ آمد و خواست این کہ بگیرد میوه را زدند او را و فرستادند
 او را بے طلب باز فرستاد غلامی دیگر را پس ایذا دادند او را و زدند او را و حلق آلوده کردند او را و شکستند سر او را باز فرستاد
 دیگر را پس گشتند او را پس بود کہ میفرستاد غلامان خود را بسوی ایشان پے پے میروند
 بعضی ایشان را میکشتند بعضی ایشان را دبو دوار یک پس سر کہ دست میداشت او را و دبو دوار پس سر
 سوامی و می پس فرستاد او را بسوی ایشان پس هرگاه دیدند که از آن گفت بعضی ایشان بعضی را
 است آنکه وارث شود بعد وی باغ را پس بیا بیید قتل کنیم او را و وارث شویم باغ را پس حمله کردند
 بر وی پس گشتند او را پس ضرر و غضبناک شود برین کار صاحب باغ در جوع کند بسوی ایشان
 و بستاند آن باغ را از دست های ایشان و هلاک کند ایشان را و به نهد او را نزد یک دیگران پس

از اینجا معلوم شد که اثبات ملت خفیه که سبیل آن قول نبوت خاتم الانبیا است بدون اتباع
 اهل سنت و اصول مذہب نمیتواند شد زیرا که ایشان اصول دین خود را اخذ کرده اند از جماعه صحابه
 کبار مثل عشره مبشره و عبا و له اربعه و کثرتین و دیگر اهل بدرو اول بیعت الرضوان و مهاجرین اولین
 که حق تعالی در کتاب خود بر صدق و صلاح ایشان گواهی داده قوله تعالی اُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ
 وقوله تعالی مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ إِلَى الْغُرِّ الْأَثَرِ و در آیات بسیار در حق ایشان کلمات
 خوشنودی در ضامنہدی ارشاد فرموده قوله تعالی لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرِ
 اَلْأَعْلَىٰ غَيْرِ ذَلِكَ مِنْ الْأَيَّاتِ بَارِئًا لِّأَهْلِ السَّنتِ اَيْنَ نَصُوصِ رَأْدِ قُرْآنِ و احادیث شنیده از حال
 ایشان تفحص و جوی نمودند معلوم کردند که ہر جمہ ایشان صادق الاعتقاد شدید المحبت و الرسوخ
 بوده اند و اعلامی اعلام شہر بیعت غیر ابھیج وجہ تصور نکرده اند و در حفظ احکام ملت خفیه بیضابنوعی
 مدانست روانداشته اند و کتاب خدا را بہتر از جان خود عزیز میداشتند و دین الہی را در محافطت
 و حمایت فوق الانفس و المہج سے انکاشتند و سن رسول اوراد و عادات فضلا عن العبادات
 مہم انگین تقویت میکردند و عوام صحابہ بہت خوف سیاست و برکت صحبت ایشان نیز ہمین تیرہ
 و اشد تیرہ و تا بعد از ایشان با حسان نیز تاثیر صحبت ایشان و بانعکاس اشعہ انوار ایشان سلوک
 ہمین طریق لازم گرفته اند و بکناد اقرنا فقرنا و اتباع و القیاد این جماعہ مر پیغمبر را محض بوضوح
 حق بودند برای جلب نفعی و دفع ضرری بلکه ہر کہ از جمایہ عرب بداع مولفتہ القلوب تبسم
 شدہ بود و گویس قوم و صندیہ عشر و باشد اورا تحفہ امانت مینمودند مثل ابوسفیان و اربع بن
 حابس کہ در مجلس خلیفہ ثانی با و صف ریاستی کہ داشتند و خوار ہوا کشیدہ اند و صف النعال جایافتہ
 و فقر و مساکین اہل ایمان و علما و کم اصلا ان این با مثل صہیب عمار و صد مجلس بودند و عند القدر
 ولایت و ملک سلطنت را بخویشاوندان و اقارب خود دادند و قدم اسلام و کثرت صحبت پیغمبر شدت
 رفاقت اورا و تقسیم این مناصب ملاخطہ کردند و اکثر ایشان بعد از قیل و قال و جنگ جدال و کشتہ
 شدن بزرگان و اقارب خود اصرار بر کفر و بعد از رویت معجزات قویہ ایمان آورده اند و اگر بقول کہ نہ
 و متحین و اہل کتاب بطبع مال و مناصب میگرددند بایستی کہ در اول و ہلہ انظار ایمان مینمودند و زمان
 دراز در بر ہمہ فی امور پیغمبر و عداوت او نمیکذرا نیند و چون بقل و روایت ایشان ثابت شد دعوی

نبوت و ظهور معجزات و نزول قرآن و معجزات از معارضه آن یقین حاصل شد که فی الواقع
چنین بود و نبوت صدق و صلاح ایشان به شهادت قرآن و رسول بر وجه دارنیت تا معذوری
لازم آید بلکه بر وجه تاکید اعتقاد و مریضین است و الاخص حال ایشان کافی است در اعتقاد صحت
خبر ایشان و صدق متواترات ایشان و ابتداء سبیل ایشان و لزوم طریقہ ایشان پس اگر شیعو
بقران یا خبر رسول یا اجماع تمسک کنند لابد تنزل کرده باشند از حرف شیعہ خود و شوبی از مذہب
اہل سنت بر خود لازم گرفته و الا این تمسکات ایشان مثل لامع سرب بقیش بر آب نیست حقیقت و بی ثبات
خواهد بود پس واضح شد کہ بنابر اصل شیعیت هیچ دلیلی از دلائل ایشان راست نیست و چون دست
بدان اہل سنت زدند و این قرآن و اصول ملت خفیفہ قائل شدند لابد جمیع امور متواترہ ایشان
مثل تفویض امر نماز باو بکر صدیق و فضایل و مناقب او غسل طہین مسیح غنغین کہ مانند قرآن و
اصول بتواتر ثابت شدہ اند قائل باید شد و قبول باید کرد و الا حکم نے صل لازم خواهد آمد آن کسے خورد
و شکر دیگرے بجا آوردن لطفے ندارد و جد و منع بادہ اسی زانکہ چہ نمیتست بہ دشمن سے بولن
و ہمزگستان نسبتین ہا این فائدہ را باید کہ از دست نہی کہ بے مفید است و نیز از ابواب سابقہ
معلوم شد کہ بناسی نہ شیعہ بر روایات اصحاب ائمہ است از ائمہ و احوال آن اصحاب نیز معلوم
کہ اکثر آنها دروغگو بودند و خود ائمہ آنها را تکذیب فرمودند و هیچ امامی نبودہ است الا بعض اصحاب
اور امام لاحق تکذیب نمودہ بدلیل آنکہ آن بعضے با امامت او قائل نبودند و معتقد امامت شخصے دیگر
یا قائل تو کف و انقطاع امامت بودند و معہذا سبب حسن ظن کہ با اصحاب ائمہ دارند تکذیب امام لاحق
بلکہ تکذیب خود آن امام را بحوسی نمے شمارند و بر روایات ہمہ آنها اعتماد کلی دارند پس چرا باید آن
و اصحاب رسول کہ کمتر از امام و تاثیر صحبت نخواہد بود حسن ظن نمیکند و روایات آنها را مقبول نحو
سازند غایت ما فی الباب آنکہ بعضے روایات از ائمہ مخالف روایات صحابہ خصوص در مقدمات متعلقہ
با امامت نزد ایشان رسیدہ باشد و شبہہ در صدق صحابہ ایشان را پیدا شدہ باشد لیکن چون
این مخالفت در اصحاب بر امام جاریست و این شبہہ در ہمہ آنها ساری معہذا مانع قبول روایت
نشده پس در حق اصحاب چرا مانع قبول روایت شود و ما ہذا الا التعصب النحس والعناد النجس
و التحقیق بحباب رسول اللہ علیہ وسلم و الامانہ بتاثير صحبۃ لا حول ولا قوۃ الا باللہ حالانکہ خود

ایمہ عذر این مخالفت را بیان فرموده اند و اصحاب را بصدق وصف نموده و در صحاح ایشان مردمی و ثابت است لیکن غشاة البصیر چشم ایشان را کور و گوش ایشان را کر ساخته است من کتاب الکافی للکلینی فی باب اختلاف الحدیث بحذف الاسناد عن منصور ابن حازم قال قلت لابی عبد اللہ ما بالی اسئلک عن المسئلة فیمینی فیہا بالجواب ثم یحجک غیر منی فتجیبہ فیہا بالجواب اخر فقال یحیی الناس علی الزیادۃ والنقصان قال قلت فاخبرنی عن اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صدقوا علی محمد صلی اللہ علیہ وسلم ام کذبوا قال بل صدقوا قال قلت فما بالہم اختلافوا فقال اما تعلم ان الرجل کان یاتی علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فیسألہ عن المسئلة فیمینی فیہا بالجواب انتم یحییہ بعد ذلک بما ینسخ ذلک فنسخت الاحادیث بعضها بعضاً ایضاً بحذف الاسناد عن محمد ابن مسلم عن ابی عبد اللہ قال قلت لہ ما بال اقوام یروون عن فلان و فلان عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و لا یتہمون بالکذب فیمحی منکم خلافہ قال ان الحدیث ینسخ کما ینسخ القرآن از کتاب کافی مکلینی را در باب اختلاف حدیث بدو کردن اسناد از منصور ابن حازم ست گفت گفتم مرا ابی عبد اللہ را چیست حال من می پرسم ترا از مسئلہ پس جواب میدہی مراد را بجوابی پس مے آید نزد تو سو اسے من پس جواب میدہی اوراد را بجواب دیگر پس گفت ہر آنہ ما جواب میدہیم مردم را بر زیادت و کمی گفت گفتم پس خبر دہ مرا از اصحاب رسول خدا صلعم راست گفتند بر محمد یاد روغ گفت بلکہ راست گفتند گفت گفتم پس چیست حال ایشان کہ اختلاف کردند پس گفت ہر آنہ مردمی بود کہ مے آمد بر رسول خدا صلعم پس مے پرسید اورا از مسئلہ پس جواب میداد اوراد را بجواب باز جواب میداد بعد ازین با پنجہ نسخ میگردان پس نسخ میکردند حدیث بالبعض آن بعض را و نیز بد حذف اسناد از محمد بن مسلم از ابی عبد اللہ گفت گفتم اورا چہ حال ست قومہا را روایت مے کنند از فلان و فلان از رسول خدا صلعم و تہمت کردہ نمیشوند بدروغ پس مے آید از شما خلاف آن گفت ہر آنہ حدیث نسخ کردہ میشود چنانچہ نسخ میشود قرآن فائدہ اخری اہل من الاولی و لقینا بسا و قد الدارین فی شرح حدیث الثقلین فمن شاء فلیجعلہا مع الابواب الخمسة التي بعدھا رسالہ ملحہ فائدہ دیگر است بزرگتر از اول و لقب دادیم آن را سعادت ہر دو جہان در شرح حدیث ثقلین پس ہر کہ خواہد باید کہ کند آن را با ابواب پنجگانہ کہ پس از دسے ہستند رسالہ جدا

باید دانست که باتفاق شیعه و سنی این حدیث ثابت است که پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرموده انی
 تارک فیکم الثقلین ما ان تمسکتم بهما لن تضلوا بعدی احدی اعظم من اخر کتاب الله و عترتی
 اهل بیتی هزارتن کنی استم در شما دو چیز گران آنقدر که اگر گرفتید آنها هرگز گمراه نشوید بعد من یکی
 از ان هر دو بزرگتر است از دیگر قرآن شریف و اولاد من از اهل بیت من - پس معلوم شد که مفسرین
 ربی و احکام شرعی ما را پیغمبر حواله باین دو چیز عظیم القدر فرموده است پس مذنبی که مخالف این
 دو باشد در امور شرعی عمیقۀ و عملاً باطل و نامعتبر است و هر که انکار این دو بزرگ کند خارج از دین
 شود حالاً در تحقیق باید افتاد که این دو فرقه یعنی شیعه و سنی کدام یک تمسک باین دو جبل متینست
 و کدام یک استخفاف این دو چیز عالی قدر میکند و امانت مینماید و از درجه اعتبار ساقط می انکار و طعن
 در هر دو پیش میگیرد و این بحث را بنظر تامل و انصاف باید دید که طرفه کاری و عجیب باجراحی است
 و درین بحث غیر از کتب معتبره شیعه منقول سخنان ابو دجنانه در تمام سیال از ملزومات است اما کتاب
 امامیه و شیعه از درجه اعتبار ساقط شد و مثل تورات و انجیل قابل تمسک نماند زیرا که تحریف بسیار
 در و راه یافته و احکام بسیار از و منسوخ شده و آیات و سوره بسیار کثافت احکام و مخصوص عموماً بود و
 بزد می رفته و آنچه باقی است بعضی الفاظ او مبطل و بعضی زائد و بعضی ناقص و رومی الکلینی
 عن هشام ابن سالم عن ابی عبد الله ان القرآن الذی جاء به جبرئیل الی محمد صلی الله علیه
 وسلم سبعة عشر الف آیه از ابی عبد الله هر آینه قرآن آنکه آورده بود آنرا جبرئیل بسوی محمد
 صلی الله علیه وسلم هفده هزار آیت بود و رومی عن محمد بن نصیر عنه انه قال کان فی لم یکن اسم
 سبعین رجلاً من قریش باسما بهم و اسماء ابائهم و روایت کرد از محمد بن نصر از وی و گفته
 بود و لم یکن نام هفتاد و از قریش بنامهای ایشان و نامهای پدر ایشان - و رومی عن سالم
 بن سلیمه قال قرأ رجل علی ابی عبد الله و انا اسمعه حروفاً من القرآن لیس ما یقرؤه الناس
 فقال ابو عبد الله من کف عن هذه القراءة و اقرأکم انقرأه الناس حتی یقوم القائم فاذا قلم القام
 قرأ کتاب الله علی حده و رومی الکلینی و غیره عن الحكم بن عقیبة انه قال قرأ علی بن حنین و انا
 ارسلنا من قبلك من رسول و لا نبی و لا محدث قال و کان علی بن ابی طالب محدثاً و رومی
 عن محمد بن ابراهیم الهلانی و غیره عن ابی عبد الله ان امته هی ادلی من امیه لیس کلام الله بل

محرّف عن موضعه والمنتهل ایتمه هی از کی من ایتمکم دروایت کے از سالم بن سلیمہ گفت خواندموی
برابی عبداللہ ومن سے شنیدم آنرا حرفہا از قرآن نبود آنچہ میخوانند مردم پس گفت ابو عبد اللہ
بازمان و بازمان ازین قرأتہا و بخوان چنانچہ میخوانند آنرا مردم تا کہ قایم شود امام مہدی پس ہر گاہ
کہ قایم شود امام مہدی بخواند کتاب خدا را بر طبقہ ان دروایت کرد کلینی وغیرہ از حکم بن عتبہ ہر آنکہ وی
گفت کہ خواند علی بن حسین و نفرستادم پیش از تو بیچ پیغمبر سے و نہ صاحب الہام گفت و بود علی
ابن ایطالب صاحب الہام دروایت کرد از محمد بن الجهم الہامی وغیرہ از ابی عبد اللہ ہر آنکہ
جماعت وی بالا تراست از جماعت نیست کلام خدا بلکہ بجایا کردہ شدہ است از طور خود و نازل کردہ شدہ
چنین است امامان کہ انہما پاک تر اند از امامان شما و نزد ایشان ثابت و مفز و مشہور است بعضی
سورہ تمامہا ساقط مثل سورہ الولاۃ و بعضی سورہ بالکثر مثل سورہ الاحزاب فاتہا کانت مثل
سورہ الانعام پس ازین سورہ آنچہ در فضایل اہل بیت و احکام امامت ایشان بود ساقط کردند
ولفظ و نیک قبل از لا تحزن ان اللہ معنا نیز ساقط کردہ اند و لفظ عن ولایۃ علی بعد ازین
آیت و قفوا ہم انہم یسئرون و لفظ و کلکم ہواۃ بعد ازین آیت خیر ترن الف شہر و لفظ علی بن ایطالب
بعد ازین آیت و کف اللہ المؤمنین القتال لفظ آل محمد ازین آیت و سيعلم الذين ظلموا آل تحید
اتحادی منقلب یقلبون و لفظ علی بعد از و کل قوم ہاد و ذکر کل ذلک ابن شہر شوب البازندرانی
سے کتاب المثالب لہ و علی ہذا القیاس کلمات بسیار آیات بشمار را شمرہ اند پس حالا
نزد ایشان در میان قرآن مجید محفوظ و در میان توریت و انجیل فرستہ نماند و تسک باین ہر
و جہے ندارد کہ محرف و مبدل و منسوخ بنا سنخ مجہول اند و اما عترت رسول پس باجماع اہل لغت
عترت شخص اقارب اورا گویند و اینہا نسبت بعض عترت را انکار کنند مثل حضرت رقیہ و حضرت
ام کلثوم بنات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و بعضی را داخل عترت نمیشمارند مثل حضرت عباس
عم رسول اللہ و اولاد او و مثل حضرت زبیر بن صفیہ عمہ رسول و اکثر اولاد حضرت زہرا را نیز
و دشمن دارند و بدگویند مثل زید بن علی بن الحسین کہ خیلے عالم متقی و متورع بود و از دست
مروانیان شہید شد و پس از یحییٰ ابن زید را نیز دشمن دارند و همچنین ابراہیم بن موسیٰ کاظم
را و همچنین جعفر ابن موسیٰ کاظم را و اورا ملقب بکذاب کردہ اند حالانکہ او از کبار اولیاء اللہ بود

و باینکه بسطامی انواخذ طریقت کرده و بغلط شهرت یافته است که باینکه بسطامی مرید جعفر صادق است و جعفر بن علی را که برادر حضرت امام حسن عسکری بود نیز لقب بکذاب نموده اند و حسن بن الحسین المشنی و پسر او عبدالله محض را نیز که محمد اکبر لقب محض است مرتد و کافر شمارند و ابراهیم بن عبدالله را و زکریا بن محمد باقر را و محمد بن عبدالله بن حسین بن الحسن و محمد بن القاسم بن الحسین و یحیی بن عمر را که از احفاد زید بن علی بن الحسن است نیز کافر و مرتد و مانند و جماعه سادات حسنییه و حسینییه را که قاتل بابا است و بزرگی زید بن علی بوده اند ضال و گمراه شده اند حال آنکه کتب انساب و تواریخ سادات و دلالت صریح میکنند بر آنکه اکثر اهل بیت حسینیان و حسینیان محقق امامت زید بن علی و فضیلت آن بزرگوار بوده اند و جماعه ایشان را عشریه در حق آن بزرگواران اتقا و کفر دانند و خلوه و درنا دارند چنانچه در باب معاد از کتب ایشان منقول خواهد شد و جهش بهم ظاهر است زیرا که منکر امامت یک امام نزد ایشان مثل منکر نبوت یک نبی کافر است و الکافر متخلد فی النار و این همه بزرگواران منکر امامت امام وقت خود بلکه امامت بعضی از ائمه با صیین نیز بوده اند و طایفه قلیله از ایشان عشریه بران رفته اند که اینها در اعراف خواهند بود مثل حضرت عباس عم رسول الله و بعضی گویند که بعد از عذاب شدید شفاعت اجدا و خود نجات خواهند یافت و این هر دو قول را یک یک و مردود و موافق قواعد و اصول ایشان همان قول اول است زیرا که شفاعت در حق کفار بالا جماع مقبول نیست و اعراف و الخلد نیست و معجز بودن ایشان را در اعراف و حجه نیست که اینها منکر امامت بودند و منکران امامت کفار اند و با وصف این همه روایت میکنند که محب علی لا یدخل النار و در محبت ایشان با امیر المؤمنین هیچ شبهه نیست اما نصبت این فردا تماشا باید کرد که چه قدر بزرگان را که جگر پارهای ائمه و برادران ائمه بودند بجه مرتبه امامت و استخفاف مینمایند و در حق چند کس که محدود از اولیبت ائمه انشاء عشر و بعض اقارب ایشان باشند و پرده محبت هزاران رعوب و قباح نسبت کنند و استخفاف و امانت زیاده از حد نمایند بالاتر از خواجه و نواصب آری + دوستی نمی خرد و خود دشمنی است + و بعد از تنقیح کتب و روایات ایشان تفصیل آن قباح و عیوب گشتیم فی نصف النهار هویدا میگردد و لیکن در اینجا چند کس از کفریات ایشان بطریق نمونه از خزوارے ثبت می افتد اول آنکه گویند امام وقت ما زمان

آن مرتبه جبان و هراسان و خائف و بزدل بوده است که از مدت هزار سال بخوف جماعت طایفه
 مخفی شده و هرگز وجود انقلاب دول و برهم شدن عباسیه و تسلط چنگیزی که بعد از قبول اسلام
 خود را محب اهل بیت میگفتند و بعضی از ایشان مذاهب شیخ اختیار کرده بودند و بعد از تسلط صفویه
 بر عراقین و خراسان که محب صادق شیعہ و خیر خواه این گروه است و بعد از رواج این مذہب در ایران
 و کہن و بنگالہ و یورپ و امارت و وزارت این فرقه در مہند و سند ہرگز بر نیامد و اورا طہیان حاصل
 نمیشود و دوم آنکہ از حضرت صادق در جمیع کتب ایشان روایت است کہ فرمود یا معاشر الشیعۃ
 خذمتہ جوارینا و فرقی نہ کن از کلمہ اللہ اند نفوس خبیثہ ایشان چہ قسم این بہتان عظیم را سہل و سستہ
 و باین جناب پاک نسبت کردہ تسویم آنکہ بر حضرت نسبت میکنند کہ فرمودند و در حق حضرت کلمہ
 بنت سیدۃ النساء علیہا السلام اول فرج غصب منا سبحان اللہ چہ کلمہ است کہ از زبان
 ایشان برے آید نزدیک است کہ آسمان فرو افتد و زمین بشکافد اول در حق آن سیدہ پاک
 لبضعۃ الرسول فلذہ کبد المتبول چہ فحش و سوو ادب است و کہ از مخلصت خبیثہ را بدامن پاک
 آن طاہرہ مطہرہ مے بندند و دیگر در حق حضرت امیر و حضرت حسین چہ قدرے حفاظی و در ناموسی
 ثابت میکنند و در حق حضرت صادق کہ این کلمہ بران جناب تہمت مینمایند چہ قدرے جمعی
 و بی غیرتی اعتماد دارند این لفظ را اول بزرگان بزرگان منے آرند علی الخصوص ذکر این
 عقیقہ مستور الاسم و المستی از اقارب بلکہ بزرگان خود امر است کہ از اذل و او باش نیز از ان
 احترام واجب میدانند باز اریان و ملی را دیدیم کہ در ہنگامہ افاغنہ قندار کہ خورا بدرانیان لقب
 کردہ اند زنان بسیاری را نئے ناموسی شد و ہرگز من بعد نام این فعل قبیح بزرگان نیامدند
 و عار کردند و احتمال آنکہ در لبضعۃ طاہرہ رسول این قسم فعل خبیث واقع شود جہرا و کرنا کار ہیج
 مسلمان نیست لا حول و لا قوۃ الا باللہ۔ چہارم آنکہ گویند کہ حضرت بنات و اخوات خود را بکفر
 فخرہ زنی میدادند مثل حضرت سکینہ کہ در نکاح مصعب بن زبیر بود و علی ہذا القیاس دیگر
 قریبات خود را در عقد کفرہ نواصب مے در آوردند چنانچہ در کتب انساب سادات بتفصیل مشروح
 است پنجم آنکہ نسبت کنند بہ حضرت صادق کہ قرآن مجید را بر زمین بر تافت و امانت نمود
 و طعنہ کہ بر عثمان بابت احراق مصحف ابن مسعود نمودہ اند بعینہ بحضرت صادق ثابت کنند

روسی الکلبینی عن زید بن جهم البهلی عن الصادق انه قرأ ولا تکلونوا کالتي نقضت غزلها من بعد
قوة الکناثا تتخذون ایمانکم دغلاً بینکم ان تکلون ایة هی ازکی من ایمانکم فقلت جعلت فداک
ایة قال ای والله قلت انما یقرأ بی قال وما ربی داومی بیده فطهرها نائنه - روایت کرده است
کلبینی از زید بن جهم بهلی از صادق علیه السلام بدستیکه میخواند و بناسید مانند زنی که شکست
رسمان خود را بعد از دستبندی پاره پاره می کند سوگند می خورد را موجب خلل در میان خود تا که بشنود
امان که آنها پاک ترند از امامها می شنید گفتم کرده شوم قربان تو ایامه است گفت آری قسم خدا
گفتم جز این نیست که خوانده میشود و آری گفت چیست از منی و اشارت کرد بدست خود پس برانداخت
آزما بامنت ششم آنکه آنچه منافعی ایمان و ضد علامات مؤمن است بغض حضرت امیر المؤمنین
بسو و ایة نسبت کنند و میخوانند شبهات حضرت امیر رخنه در ایمان ائمه اندازند که حضرت ائمه
بر تقیه و اخفا و حق و اظهار باطل در طول حیات خود با وصف عدم خوف هلاکت در حقیشان
اصرار داشته اند نص متواتر امیر المؤمنین که در نهج البلاغه موجود است این است قال علیه السلام
علامه الایمان ان لا توثر الصدق حیث یضرک علی الکذب حیث ینفعک کذا فی نهج البلاغه
گفت علیه السلام نشانی ایمان اینست پسندگنی راستی را جایگاه زیان دهد و ترا بر دروغ جایگاه
سود دهد ترا چنان است در نهج البلاغه هفتم بعضی تفاسیر آیات قرآن بایه نسبت کنند
که برگزیده بر قواعد عربست و نحو است نمیشیند پس سامع آن تفسیر بر قصود حضرت در فنون عربی
و نادر اقصیت ایشان بر قواعد نحو استدلال کند و همچنین بعضی تفاسیر که مغل بر لفظ کلام موهب کل
نظم و انتشار ضمائر و برهمی سیاق سخن باشد بحضرات منسوب سازند تا مردم را سوره اعتقاد و در
علم ایشان حاصل شود هشتم آنکه از ایمة روایت کنند که ایشان از جهاد منع میفرمودند با وصف آنکه
در قرآن مجید قسمی که درین امر تاکید و تقید فرموده اند بر طفل کتب پوشیده نیست پس ایقاع نقل
کنند و ثقلین حالا که تمه حدیث ثقلین این عبارت هم روایت کرده اند که لن یفترقن حتی یرد علی
الخوص برگزیده دانشوندان هر دو تا که وارو شوند نزد من بر حوض و ازین عبارت صریح مستفاد میشود
که پیغمبر معیار معرفت اقوال و مذاهب و عترت طاهیه سره بنا بر آنکه مردم بر ایشان دروغ خواهند
و انفر خواهند کرد و با عنایت فرموده است و آن همین است که روایاتی که از ایشان بشنویم بر قرآن

عرض کنیم هر چه را قرآن قبول داشت صحیح است و هر چه را کذب کرد کفر است و قرآن محفوظ است و لا ینزل من بعد رما
و دیگر لواحق دارند که کلید باب دروغ بندی و افترا سازی است بخلاف قرآن که بسبب شهرت
و تواتری که دارد پیش هر کس در هفت و هر مکان موجود است و در حفظ آلهی محفوظ لایاتیه الباطل
من بین یدیه و لامن غلفه تنزیل من حکیم حمید بخشم آنکه تجویز جمیع مطلقه بجناب ایشان
نسبت کنند و این در حقیقت تجویزنا است معاذ الله من ذلک هم آنکه باری کردن بقضیب و خستین
در عین نماز بجناب ائمه نسبت کنند حاشا هم من ذلک اول نماز که اعظم رکان دین است چه جای
عجب و باری است دوم آنکه این باری کدام لطافت دارد یا دهم تجویز نماز با وجود آلودگی جا به
بنجاسات غلیظه بجناب ائمه نسبت کنند تعالی جباهم عن ذلک دوازدهم خوردن بچه جانور مرده
بجناب ایشان نسبت کنند حاشا هم عن ذلک سیزدهم تجویز بوس و کنار یا زن در عین نماز
بجناب حضرات نسبت نمایند در روایات منقول از کتب ایشان درین همه مسائل که مذکور شد انشاء
الله تعالی در باب فروع بیاید چهاردهم منع مردم از تعلیم واجبات دین مرزنان را بجناب
ائمه نسبت کنند بی شیخ الطائفة عن اویم ابن حرقال سالت ابا عبد الله علیه السلام عن المرأة
ترے فیما یری النائم علیها غسل قال نعم لا تجدوا من فیتجدنه علة روایت کرد ابو جعفر طوسی
از اویم بن حرقال پرسیدم از ابا عبد الله علیه السلام از آنکه که به بیدار آنچه می بیند خوانده
برو و غسل است گفت آری حدیث نمکنید از ایشان پس خواهند گرفت این را علت و دین
صورت لازم می آید که جناب ائمه را نهی باشند بخواندن نماز در حالت جنابت که آن کفر است
بالاتفاق حال آنکه رضا با کفر نیز کفر است بالاتفاق معاذ الله من ذلک و نیز راضی باشند بجل
مکلف بواجبات شریعت و هو من اقصی المنصب الامامة فادع فی استحقاقها فاطع للعبد الله
و المروءة و الزین خدیج ترو قبیح تر درین باب روایت صاحب الحاسن است که از کاظم علیه السلام
آورده - انه قال لا تعلموا هذا الخلق اصول دینهم هر آینه و میگفت تعلیم نمکنید این مردم را اعتقاد
دین ایشان سبحان الله این چه روایت قبیح و حکایت شنیع است که نسبت بجناب میکنند چون
ایشان از تعلیم اصول دین مردم را منع فرمایند دیگر این چه قسم تعلیم کنند چو کفر از کعبه بر خیزد

کجا ماند مسلمانی - پانزدهم - ترک عمل با و امامت نسبت بجناب آئمه کنند خصوصاً بجناب باقر و حضرت صادق
 علیهما السلام که ایشان ترک تقیه میکردند حال آنکه از حضرت صادق روایت کنند انقیاد دین آبا فی سبیل
 حضرات و دین آبا و کرام خود چه قبیح یافتند که ترک دادند شانزدهم - خلاف نص صریح کتاب الله بجناب
 ائمه نسبت کنند تا اقلع مخالفت فیما بین الثقلین نمایند و مردم را در امر دین متحیر سازند گویند درند و سیم غیر
 مسکوک حضرات ایشان زکوة واجب ندانسته اند و خود هم نداده اند معا و الله بخوانند که حضرات را در وعید
 و الذین یکنزون الذهب و الفضة و لا ینفقونها فی سبیل الله دخل نمایند مقتضای آنست که هر یک که جامه دین
 و گریبان چاک کردن مواز از نماز در موت پسر و پدر و دیگر اقارب حضرات آئمه جائز داشته اند معا و الله ایشانرا
 درین صبر ان و جزع کنندگان داخل مینمایند و از بشایات قرآنی که در حق صابرین وارد است خارج
 میسازند و در وعید لیس متاع من شق الحیوب شامل اعتقاد میکنند بیست و نهم - تخصیص قصاص بخواجگی که خلا
 نص قرآنی است بجناب ایشان نسبت میکنند نوزدهم - حکم با شتر قاق و انبومی که مسلمانی قتل کرده
 باشد نسبت بحضرات ائمه نمایند خلاف قاعده شریع است لا نر و از زنده فداخری و لا یجری والد عن
 ولده و لا مولود و لا جاز غزو و لا اگر این قسم انتقام گرفتن در شرع جائز بود فرق در میان توه چنگی خانی
 و شریعت محمدی چه خواهد بود و جواز اشتقاق و له حربی بآنست که توقع محاربه است از ان اولاد و برآ
 قلیل سواد انها و اولاد می قاتل با آنکه نه مستعد حرب اند و نه داخل سواد اهل حرب بحسب وجه
 اشتقاق درست باشد که صریح لقص عهد است و مخالف جمیع ادیان و ملل که و فایده را واجب
 دانند و نیز مخالف نص قرآنی که النفس بالنفس است - آنکه از حضرات ائمه قتل کنند که از روز قتل
 عمر که بر نعم ایشان نهم بیع الاول است تا سه روز از آنم گناه صغیره و کبیره بر کس نوشته نمیشود
 پس در نصوص اباحت کفر و جمیع معاصی در ان سه روز بجناب ائمه نسبت نمایند بیست و یکم
 جواز استعمال آبی که با و استنجا کرده باشند در شرب و دیگر جوانج و طهارت بجناب آن طایفین
 و طاهرین نسبت کنند بیست و دوم - از حضرت ائمه روایت کنند که ائمه مرحوم را القبا ائمه ملعونه
 است رواه الصیرفی عن ابی عبد الله علیه السلام و بعضی روایات تشبیه ائمه مصطفویه بخنزاران
 حضرت صادق روایت کنند که رواه الکلبینی عنه علیه السلام حال آنکه در نص قرآنی خیر ائمه ایشان
 را خطاب داده اند در حق ایشان فرموده و کذ لک جعلناکم ائمه و سبطا بالجملة غرض این طائفه

ایقان مخالفت است فیما بین الثقلین تا سہ کلاہ دین شریعت گم شود و تمسک بکتاب اللہ بسبب
ادعائے تحریف و زیادۃ و نقصان و تغیر و تبدیل برہم خورد و تمسک بعترۃ بحجت تکلیف و حکم باز نہ
بعضے و روایت مخالفت کتاب اللہ از بعضے متعذر شود و خلافت خدا مثل بہایم و انعام غیر مقید
بقیدے ہرچہ خواستہ باشند کردہ باشند

رسالہ وسیلۃ النجاة

تصنیف فخر المحدثین ذوالعلم والتمیز مولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی رحمۃ اللہ علیہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد لله حق حمده والصلوة والسلام على حبيبہ وجندہ اللہم بامقلب القلوب ثبت قلوبنا على
دينک سبب تالیف شخصے از آشنایان کہ بذریعہ شیخ الفت داشت استدعا نمود کہ چند کلمہ در بیان
دلائل حقیقت فرقہ ناجیہ باید نوشت بحکم الدین النصیحة اجابت آن مسؤل کردہ آمد و این رسالہ
را وسیلۃ النجات نامیدہ شد السلام علی من اتبع الهدی سوال در میان اہل سنت و شیعہ گفتگو
بسیار واقع شدہ سنیان دعوی میکنند کہ مذہب ما بر حق است و موافق قرآن و حدیث است و کتابہای
شیعہ ہمہ باطل و افسوس نکتہ مذہب اہل بیت ہست بلکہ مذہب اہل بیت ہمین است کہ ما می داریم و شیعہ
ہم ہمین دعوی میکنند کہ قرآن مذہب ما است و طریقہ ما طریقہ امام جعفر صادقؑ است و کتابہای سنیان را
تفسیر معتبرہ نمیکند در این بارہ جواب شافی از آیات قرآنی کہ در آن جای ذم زدن کسی نباشد و عند منقطع
گردو باید نوشت کہ طالبان راہ نجات بر آن عمل نمایند و از مذہب باطل دست بردارند جواب امی برادر
اول بنام ہندو بہی را دریافت کن و کتابہای ہر فرقہ را یکسو گذار و در طاق بنہ و چون بر بنای ہر یک

واقع شوی آن بنا بر آیات قرآنی مطابق کن و بنای هر کدام مذہب که حکم و راسخ مینی آن را
 مذہب حق دانسته کتابهای آنها میخوان و جعل آرد و بنای هر مذہب که باطل یا بی کتابهای آنها را
 و سانس شیطان دانسته در آب اندازد و آن هرگز گردد و آنها را پاره پاره کن و یقین دان که آن مذہب
 اہل بیت نیست بلکه مذہب شیطان است پس بدانکه بنای مذہب اہل سنت بر ایمان و تقوی
 و صلاح و راستی ابو بکر و عمر و عثمان و علی و غیرهم از مهاجرین و انصار و دیگر اصحاب سیال السنین صلی اللہ
 تعالیٰ علیہ و آلہ و سلم کہ ہزار سال پس بودند ہمراہ آن حضرت صلعم در راہ خدا و نماز کردند و قامت حیات
 آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم ہمیشہ در نصرت و حمایت او بودند و بعد وفات آنحضرت صلعم در خلقت
 خود عدل و انصاف و راستی گزیدند و خدمت اہل بیت و محبت آنها بجا آوردند و امیر المؤمنین علی
 علیہ السلام ہمیشہ بآنها نشست و برخاست نمود و ہمراہ آنها با کفار جہاد کرد و در پس آنها نماز خواند
 و ہمیشہ بآنها محبت داشتہ و بعد وفات آنها در حق آنها دعا می خیر نموده بسیار مدح و مناقب آنها
 بیان فرمودہ و بنای مذہب شیعہ بر کفر و نفاق خلفاء ثلاثہ و غیرہم نہرا ان صحابہ سید ابراہیم است
 کہ اینہا میگویند کہ ہمہ آنها ایمان نفاق آورده بودند و ہجرت ہم براسے ریاست و طمع دنیا کردہ بودند
 و ہمہ جہاد و عبادت آنها برای ریای بودند نہ برای خدا و بعد وفات آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم
 و مرتضیٰ علی رض را یاری نکردند و حق او نیز در گرفتند و متابعت و نماز علی علیہ السلام ہمراہ اینہا
 بنا بر خوف و تقیہ بود حتی کہ علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ دختر طایرہ و خود را در نخل عمر برای تقیہ داد
 و نام پسران خود ابو بکر علی و عمر علی و عثمان علی ہم براسے تقیہ نہاد و صحابہ مخلصین اندک بودند
 ابوذر و مقداد و سلمان و عمار و جابر رض و چند کس دیگر اسی برادر چون بنای هر مذہب و باقی
 پس بدانکہ دلیل بر بنای مذہب اہل سنت آیات قرآنی بسیار اند کہ ہر یک از ان براسے اثبات
 و استحکام آن بنا کافی است و بنا بر اختصار درین مقام چند آیات نوشتہ میشود قولہ تعالیٰ **وَالسَّابِقُونَ**
الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَ الْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَ رَضُوا عَنْهُ و سایر
 کہ اولین و نماز مهاجرین و انصار و آنانکہ پیروی و متابعت سابقین کردند بہ نیکوئی یعنی با ایمان و
 طاعت راضی شد خدا صلی اللہ تعالیٰ از انہا و راضی شدند انہا از خدا صلی اللہ تعالیٰ و **وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي**
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ و ہمہا کہ و خدا براسے آنها بہشت ماکہ جاری اند زیر منازل یا در خشان آنها نہا

خَلِدِينَ فِيهَا أَبَدًا این همه مهاجرین و انصار و متابعت کنندگان آنها در بهشت ما باشند همیشه این است
 بر ملا ند می کنند که مهاجرین و انصار سابقین همه بهشتی اند و متابعت کنندگان آنها که بعد آنها
 بودند و طریقه آنها اختیار کردند آنها هم بهشتی اند و شک نیست که ابو بکر صدیق رضی الله عنه از
 مهاجرین اولین است که وقت هجرت همراه پیغمبر صلعم بود و عمر و عثمان و علی رضو بسیار دیگران
 مهاجرین اولین اند و هر که ابو بکر را از مهاجرین اولین نداند بسبب انکار این آیه کافرا باشد قال
 الله تعالى إِذَا خَرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَائِفِي الْأَشْيَافِ الْعَارِافُ يَقُولُ اصْحَابِهِ لَا تَخْرُجُوا إِنِّي أَنَا
 مَعْتَنَّا چون بیرون کردند رسول خدا را صلعم الله تعالی علیه وآله وسلم کفار که در حالیکه دوم در کس بودند
 چون بودند هر دو در غار چون میگفت رسول خدا صلعم الله تعالی علیه وآله وسلم میا خود را که ابو بکر صدیق
 است اند و کمین مشو بدستیکه خدا با ما است و متابعت کنندگان آنها باو تکی مهاجرین و انصار اند
 که بعد این ما ایمان آوردند و هجرت و نصرت کردند و حق تعالی درین آیت خبر داد که آنها همیشه در
 بهشت خواهند بود پس ثابت شد که ایشان قطعاً بهشتی اند هر که ایشان را بهشتی نداند بسبب انکار این آیت
 کافرا باشد و اگر درین مقام شیطانی بیاید و ترا وسوسه دهد که شاید مراد ازین آیت مهاجرین باشند
 که شیعه در حق آنها حسن ظن دارند که هجرت آنها فی سبیل الله بود و هجرت ابو بکر و غیره بر احوط طمع دنیا
 بود جواب او بگو که احوط نیست دروغ میگویی بلکه هجرت جمیع مهاجرین برای خدا بود چنانچه در آیه
 که اول بعد هجرت در باب قتال نازل شده أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَّا لَبَّائِكُمْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَفَنُؤْمِنُكُمْ
 داده شد بچنگ کردن کفار مرگشان را که میخواهند کارزار کردند را یعنی مهاجرین را بسبب آنکه آنها
 از دست کفار ظلم کشیده بودند وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَفْسِكُمْ لَقَدِيرٌ و بدستیکه خدا می تواند بر نصرت کردن
 آنها هر آینه قادر است الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَآمَنُوا بِمَا نُفَصِّلُ لَكُمْ مِنْ دُونِ مَا آمَنُوا بِهِمْ يُفَصِّلُ اللَّهُ لَهُمْ
 کرده شد از سرانامی شان بغیر حق مگر آنکه میگفتند آنها که پروردگار ما تعالی است یعنی ایشان را
 هیچ گناهی نشده که بسبب آن بیرون کرده شدند مگر فقط بسبب ایمان آنها را بیرون کردند پس
 ازین ثابت شد که هجرت جمیع مهاجرین خالصاً لله تعالی بودند بر احوط طمع دنیا پس ثابت شد که همه
 مهاجرین رضو منصوب اند اسی برادر هر که ایمان بقرآن دارد چون بر روی ثابت شد که خدا می تواند
 کس را جنتی فرمود و گفت که آنها در جنت بر سبیل ابد و دوام باشند تمام اعتراضات او در حق

و محسوس گشت چرکه حق تعالی عالم الغیب است و میدانم که از فلان بنده در فلان وقت حسنیاً
در فلان وقت سیدہ بنظر خواهد آمد و با وجود آن اگر او را فرماید که این را بختی نمودم درین ضمن اشارت
بمخفرت جمیع زلات و محقق گشت پس دیگر بندگان را در حق آن کس طعن و تشنیع نمودن اعترض بجای
آلہی کردن است گویا کہ اعتراض کنندہ میگوید کہ این بنده بدست خدا و تعالی اورا چرا بہشتی مے کند
و ظاہر است کہ اعتراض کردن درین مقام کفر است و بندہ را کہ خدا و تعالی بہشتی خواندہ است البتہ و در
بہشتی است و اعتراض کسے در حق و محض سر سے ندارد و او را دوزخی نمیکند لیکن اعتراض کنندہ و در
کافر است پس باین وجہ تمام شبهات شیعیان ساقط شد و احتیاج نماز کہ بحجاب آن پرداختہ شود
تا برای تسلی سائل جہم الشیاطین گردد پیش اگر شیطان بیاید و تراف و موسسه کند کہ در سورہ انفال در
قصہ بدر نازل شدہ قولہ تعالی یا ایہا الذین امنوا اذا لقیتم الذین کفروا جفاً فلا تولوہم الادبار ترجمہ
آیت ای کسانی کہ ایمان آورده اید چون ملاقات کنید کفار پس پشت مدید از جنگ کفار تو کہ تعالی
و من یولوہم الدبر فاما لکم فیہم عذاب عظیم یا ایہا الذین امنوا لا تتخیزوا الیہم فاما لکم فیہم عذاب عظیم و مآذیہ جہنم و مکر
پشت دہ از جنگ کفار مگر در حالیکہ برگزیدہ باشد برای جنگ یا چاہ آرنہ بسوی جماعت مومنین
پس تحقیق رجوع کرد ششمی از خدا و جامی او جہنم است و گویند کہ صحابہ و جنگ احد و حنین گزینختہ اند
در جواب او بگو در بدر کہ مقام نزول آیت است کسے نگزینختہ بلکہ ہمہ ثابت قدم ماندند چنانچہ حق تعالی
میسفر ماید و لقد نصرکم اللہ بیدر و انکم اذین ترجمہ آیت بدر سیکہ نصرت و دشمنان را خدا تعالی و جنگ
بدر و حالانکہ شما خوار بودید و چشم کفار بسبب قلت و در قصہ بدر فرمود اذ یوحی رنگ اے الملئکۃ انی
متکم ترجمہ یاد کن اے محمد صلی اللہ علیہ وسلم چون وحی میکرد و پروردگار تو بسوی فرشتگان کہ من
باشما ام قولہ تعالی فقیہوا الذین امنوا ترجمہ پس ثابت دارید مومنان را و آیت مذکورہ بر کفر دلالت
ندارد بلکہ بر آنکہ گزینختن از جنگ کفار حرام است و حق اللہ تعالی ہست اگر خواہد بخشد اگر خواہد عذاب کند
و لہذا چون در جنگ احد فرار واقع شدہ حق تعالی از ان عوف فرمود و قولہ تعالی و لقد عفا اللہ عنہم
پس اعترض ساقط شد و در روز حنین اولاً فرار نمود و ثانیاً چون عباسؓ آواز داد یا عبا و اللہ اعز
اللہ ہذا می اورا آمدند و جنگ عظیم نمودند و توبہ متحقق گشت و از پس کہ ایشان ناصران دین ضایعاً
بودند حق تعالی بموجب وعدہ خود قولہ تعالی لیصرفن اللہ من نصرتہ ایشان کرد و در

غیبی از ملائکہ برای ایشان فرستاد و بشارت نزول سکینہ کہ خاصہ مومنین کامل الایمان ست در بارہ
 ایشان نازل فرمود چنانچہ میفرماید قولہ تعالیٰ لَقَدْ كَرَّمْنَا مُحَمَّدًا فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ تَرْجِمُہ
 بدرستیکہ نصرت داد شما را خدا تعالیٰ و غزوہ ہامی بسیار و حنین و میفرماید قولہ تعالیٰ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ
 سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ تَرْجِمُہ پسترنازل فرمود خدا می تعالیٰ سکینہ و آرام خود را بر پیغمبر و صلی اللہ
 تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم و بر مومنان کہ ہذا سے عباس باز گشتند و آمدہ تدارک مافات کردہ قتال شدید
 نمودند قولہ تعالیٰ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا تَرْجِمُہ و فرستاد لشکر را سے ملائکہ کہ شما سے صحابہ بخشم خود
 ندیدید آنہارا و قولہ تعالیٰ وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا تَرْجِمُہ و عذاب کرد و شکست داد و کفار را را می غزنی تا مل
 فرما کہ ساینکہ این قدر رحمت الہی و تسکین حال آنہا باشد ہر گاہ کہ مقتضای بشریت بلغزد و فرشتگان
 برای امداد آنہا آیند و سکینہ الہی در بارہ آنہا نازل یابد کار مسلمانان باشد کہ تمام آیات رحمت و مغفرت
 را فراموش کند و آنہا را ہدف مطاعن سازد و معاذ اللہ تعالیٰ من خيث الباطن و شر الشيطان و شرکم
 و باز اگر شیطان بیاید و ترا و سوسہ کند کہ شاید آنہا منافق باشند کہ در اوقات منافقان ہم بودند
 چنانچہ در قرآن مجید ذکر منافقان ہم بسیار آمدی در جواب بگو کہ آری منافقان بودند لیکن منافقان
 در اعراب بودند و ہرقامان کہ مسکن آنہا گردیدینہ بود یا بعضی از ساکنان و در اہل مکہ یعنی مہاجرین
 و در انصار کہ ایمان و نصرت شان منصوص است کہ منافق نبود چنانچہ میفرماید قولہ تعالیٰ
 وَمِنْ حَوْلِكَ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ تَرْجِمُہ و بعضی از ان کسان کہ در گرد شما باشند می اہل تہ
 از بادینہ شیمان منافقان مقولہ تعالیٰ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النَّفَاقِ لَا يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ
 تَرْجِمُہ و بعضی از اہل مدینہ خالی شدند از یکی و حالیکہ خوراکہ اند بر نفاق نمیدانی ای محمد آنہا را کہ
 عالم الغیب نیستی و میدانیم آنہا را بعد از ان حق تعالیٰ آنہا را ہم ممتاز ساختہ چنانچہ میفرماید قولہ تعالیٰ
 مَا كَانَ اللَّهُ لِيُذَيِّقَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ تَرْجِمُہ نیست و نہ منہ
 خدا تعالیٰ را کہ بگذارد مومنان را بر حالیکہ شما ہستید بر آن یعنی مختلط مومن و منافق تا کہ تمیز فرماید
 و جدا کند بلید را از پاک یعنی منافقان را از مومنان پس حق تعالیٰ تمیز داد و آنحضرت صلعم را اظہار
 آنہا مطلع گردانید و آنحضرت ۴ بخدیفہ بن الیمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ صحابی است اظہار
 فرمود بر اسی فصیحت و سوائی پسران ایشان کہ مومنین مخلصین بودند بر دیگران ظاہر نکرد و اگر چه

بسیار سی از منافقان بسبب علامات نفاق فضیحت ہم شد و ہمہ کس آنہا را دریافتند لیکن حق سبحانہ و تعالیٰ بوجہ قبایح و قرآن یا فرمودہ و در حق آنہا وعید شدید بیان نمودہ بوجہ حسن ظاہر شد و در صحابہ کہ اہل سنت و در حق آنہا حسن اعتقاد دارند کہ منافق نبود چنانچہ حق تعالیٰ در حق منافقان میفرماید قولہ تعالیٰ **فَإِنْ يَتُوبُوا لَكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ تَرْجُمُهُمْ** اگر توبہ کنند منافقان از نفاق خود باشد بہتر مرایشان را قولہ تعالیٰ **وَأَنْ يَتُوبُوا لِعَذَابِهِمُ اللَّهُ عَذَابُ الْيَقِينِ** فی الدنیا و الآخرۃ ترجمہ اگر رد گردانند از توبہ و بر نفاق خود مانند عذاب کنند خدا حق تعالیٰ آنہا را عذاب سخت در دنیا و آخرت قولہ **وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ قَلِيلٍ وَلَا فِي الْآخِرَةِ** ترجمہ و نہ باشد ایشان را در زمین ہیچ یاری و نہ در دگاری یعنی در زمین کسے یاری آنہا نکند و خدا حق تعالیٰ در حق مہاجرین برخلاف این قبایح اوصاف حمیدہ میفرماید و وعدہ نصرت میدہد چنانچہ آیت سابق در باب اذن قتال در حق مہاجرین خواندیم **قَوْلُهُ تَعَالَى وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ** ترجمہ تحقیق خدا متعالی بر یاری کردن مہاجرین قادر است یعنی آنہا را یاری خواهد داد و ہمدین آیت ذکر ہمین مہاجرین میفرماید قولہ تعالیٰ **وَاللَّهُ مِنْ بَيْنِهِمْ** ترجمہ البتہ یاری خواهد داد و اللہ تعالیٰ کسے را کہ دین اورا یاری دہد و شک نیست کہ حق سبحانہ و تعالیٰ جمیع صحابہ را کہ بعد از حضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم باقی ماندند خصوصاً خلفاء راشدین را یاری داد کہ ہزار نامشہ کلان و متردان را کشتند و ملک کسے را قیصر را بنیم زدند و خلفاء راشدین را تمام صحابہ یاری کردند پس معلوم کہ خلفای ثلاثہ از مہاجرین فی سبیل اللہ اند کہ حق تعالیٰ وعدہ نصرت کہ مہاجرین دادہ بود در حق ایشان بوجہ اتم راست کرد و معلوم شد کہ بوجہی اصحاب نیز ناصران دین غذا بودند و اگر منافق بودند کسے دست آنہا ہم نمیگرفت و در زمین کسے را و نصیر آنہا نبود و نیز ظاہر شد کہ انجہ منکرین قرآن گویند کہ علی رضی اللہ عنہ آن حضرت را طلب خلافت نمود و خانہ بنجانہ مہاجرین و انصار بر او قائم کردن حجت میگشت و کسے از انہا یاری او نکرد و حمایت او نمود این سخن شان کفر صریح و کذب جلی و انکار این آیت است **چه حق تعالیٰ درین آیت وعدہ نصرت مہاجرین کردہ و شک نیست کہ امیر المؤمنین علی رضی اللہ عنہ مہاجرین** اول است و محال است کہ کسے اورا یاری نکردی پس ثابت شد کہ کسانیکہ این سخن بجناب بآن فرمودی نسبت میکنند دشمنان انجباب اند کہ آیت منافقین در حق او میخوانند و میگویند **تَوَلَّىٰ تَحَمُّلًا فِي الْأَنْزِلِ**

سَنَ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرَةٍ ثابت شد که دوستان آنجناب اهل سنت اند که اورا نسبت لفاق نمے کنند بلکه
میگویند که اگر آنجناب برای طلب خلافت برخاستے و اراده آن داشتی و از پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
لفظے در حق خود شنیدی کہ البتہ تصرف اذنا پذیر گشتے و همه بیماری اورا برخواستند و چنانچہ دوبارہ مهاجرین
و رومیانہ پس معلوم شد کہ آنجناب خلافت صدیق رضی اللہ عنہ معتقد نہ بود و ہمیشہ ناصر و معین
آنها بود و الحمد للہ علی نعمائے باز شنو کہ حق تعالی در فضیلت منافقان چه میفرماید قول تعالی لَنْ يَنْفَعَكَ
يَتِيَةُ الْفَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا لَمْ يَجِئُوا مِنْهَا
فِيهَا الْأَقْلِيلُ تَلْعَوْنَ نِينَ ترجمہ ہر آئینہ اگر باز نیامند منافقان از لفاق خود و اگر باز نیامند کسی کہ دل
آنها بیماری است چون ضعف ایمان و مانند آن و اگر باز نیامند کسی کہ خبر بدے افکنند در مدینہ
از غیب لشکر اسلام میفرماید اگر باز نیامند و توبہ نکنند این ہر سہ کردہ البتہ برگماریم و مسلط گردانیم ترا
ای محمد بر ایشان پس ہمسایہ تو نباشند در مدینہ اندک مانہ یعنی زود از شہر مدینہ بیرون روند و خوار و
رانندگان قال اللہ تعالی اِنَّمَا تَقْفُوا اخذُوا وَقْتًا وَقْتًا لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ ترجمہ ہر کجا کہ یافتہ شوند گرفتہ شوند و گشتہ
شوند گشتہ شدنی بسیار این آیت ثابت شد کہ کسی کہ توبہ از لفاق نہ گردند در مدینہ از آنها کسے نہ
و آنها خراب شدند و ہلاک گشتند و گشتہ شد پس معلوم شد تمام صحابہ کہ بعد از حضرت م در مدینہ
باقی ماندند ہمہ ناصران دین خدا و حق پرست و اصحاب خلص بودند پس آنچہ آنها بر آن اجماع
و اتفاق کردند معین حق و ہدایت باشد نہ ظلم و ضلالت چون قباحت منافقان شنیدی صحت
مہاجرین ہم بر عکس این بشنو قال اللہ تعالی وَالَّذِينَ هُمْ يَجْعَلُونَ لِشَرِّ مَا هُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ترجمہ و کسی کہ ہجرت کردند در سادہ خدا تعالی از پس آنکہ ظلم کردہ بودند
بر ایشان کفار کہ البتہ جاد ہم ایشانرا بہ بلدہ نیکو یعنی در مدینہ مطہرہ قولہ تعالی وَلَا جَزَاءُ لِمَنْ
اَكْبَرُ ترجمہ و ہر آئینہ ثواب آخرت بزرگتر است یعنی بر ایشان اگر کسے بقرآن ایمان داشتہ باشد
ہمیں یک آیت اورا بر او دفع تمام و سادہ شیطانی کافیت چه حق سبحانہ و تعالی در این
آیت در حق مہاجرین فی سبیل اللہ و وعدہ کردہ یکے در دنیا دوم در آخرت و شک نیست و عدل
دنیا بوفارسید و ہمہ مہاجرین در مدینہ جا گرفتند خصوصاً خلفای ثلاثہ کہ ہم در حیات خود باہم
بودند و ہم بعد وفات مہاجرین مدفون گشتند شیخین بمرقد منور جناب رسالت پناہ صلی اللہ تعالی

علیه وآله وسلم پیوستند عثمان رضی اللہ عنہ وبعث رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم
 سابقہ کہ مذکور متفقین خوانند حق تعالیٰ رسول خدا را بر آنها مسلط کرے و آنها را دوزخ دوزی و بیرون کشد
 و گرفته شدند و کشته شدند بخواری و رسوائی و کسے سخن آنها هم شنیدے چه جامی امامت و خلافت
 پس کا شمس فی نصف النهار واضح و لا یحجب شد کہ آنها مهاجرین فی سبیل اللہ و قطعی ہستی اند و در آخرت
 اجر و ثواب آنها بحکم وعدہ دوم بزرگتر خواهد بود و همچنین دیگر صحابہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 کہ بعد وفات وی تمام در مدینہ باقی ماندند ہمہ ناصران دین خدا بودند و کامل الایمان و نفاق را بحکم آیت
 قرآنی گرد آنها راہ نبود پس ہر چه آنها بعد آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بر آن خیر اتفاق
 و اجماع کردند عین ہدایت و دیانت باشند و کار مسلمان نیست کہ با این ہمہ تصریحات قرآنی پر کے
 از آنها اعتراض کند و مع ذلک اگر شیطان بیاید و وسوسہ کند کہ شاید از آنها بعد پیغمبر علیہ السلام وقت
 اقتدار و غلبہ چہرے سے خلاف شریعت بظہور آمدہ باشد کہ بسبب آن شیعہ در شبہ افتادہ اند و جواب
 بلکہ دروغ میگوئی بلکہ ہر چه آنها را ایم خلافت و قدرت خود کردہ اند برای اجرای احکام شرع و از
 باب امر معروف و نہی منکر کردہ اند نہ بجا بر تعصب و فساد چہاں چہ حق تعالیٰ در وصف مهاجرین در آیت
 سابق کہ در باب اذان بقول خوانند میفرماید قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰی الَّذِیْنَ اِنْ مَكَانَهُمْ فِی الْاَرْضِ اَقَامُوا
 الصَّلٰوةَ وَآتَوْا الزَّکٰوةَ وَآمَرُوْا بِالْعُرْفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ترجمہ بعضے حال و صفت مهاجرین اینست کہ اگر
 تمکین و قدرت و ہیمنہ ایشان از زمین بر پا دارند نماز را و بندہ زکوٰۃ را و امر کنند دیگران را با حکام
 شرعی دہی فرمایند از فسادات و خلاف شریعت پس محال است کہ از مهاجرین در وقت اقتدار تمکین
 ظلم و فساد بظہور آید پس نسبت کردن ظلم بر آنها انکار این آیت باشد انما بالمدنہ باز اگر کسے بگوید
 کند کہ در قرآن وارد شدہ قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰی اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا مَنْ یَّرْتَدِّنْکُمْ عَنْ دِیْنِہِ فَسُوْفَ یَاْتِی اللّٰہُ
 بِقَوْمٍ سَخِیْمٍ وَیُجَبِّیْنٰہُ اَزٰیہِ عَلَیہِ الْمُؤْمِنِیْنَ اَعُوْذُ بِاللّٰہِ مِنَ الْکَافِرِیْنَ ترجمہ اسے کہسانیکہ ایمان آوردہ آ
 ہر کہ برگردد و مرتد شود از شما از دین خود پس زود باشد کہ بیاورد خدا استعالیٰ یعنی قایم کند برای
 قتال مردان قومی را کہ دوست میدارد خدا آنها را و آنها دوست میداند خدا را مہربانان بر دین
 غلبہ کنندگان بر کافران قولہ تعالیٰ یُجَاہِدُوْنَ فِیْ سَبِیْلِ اللّٰہِ لَعَلَّکُمْ تَوْفِیْقُوْنَ لَآ تُخِیْرُ ترجمہ کہ جہا
 خواهند کرد آن قوم بہ مردان در راہ خدا و نخواهند ترسید از ملامت و تیغ ملامت کنندہ و اگر گوید کہ

این آیت چه معنی دارد در جواب او بگو که درین آیت کمال مناقب صدیق اکبر و غیره اصحاب
 رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم است کہ آنها مسلمہ کذاب را در خلافت صدیق اکبر گزشتند
 و دیگر فرقہ ہائی اعراب کہ تفصیل آنها طول دارد مرتد شدہ بودند و انکار زکوٰۃ میکردند ہمہ آنها جہاد
 کردند و آنها را تہ تیغ کشیدند و بسیاری از آنها باز اسلام آوردند و درین آیت تہمت ارتداد از صحابہ
 بوجہ باطل شد کہ فوق آن متصور نیست چہ اگر کسی از صحابہ مرتد بودے معا و اللہ دیگر مومنان کامل
 الایمان بآنها جہاد کردندے و آنها را کشتند و شک نیست کہ خلفائی ثلاثہ رضی اللہ عنہم کسے ازین کامل
 الایمان جنگ نکردہ بلکہ علی و ابوذر مومنان کامل الایمان متابعت و موافقت آنها کردند پس
 واضح گشت کہ آنها مومنان کامل الایمان و قطعی جنتی و از مہاجرین فی سبیل اللہ اند کہ در وصف
 آنها آیات لاتحصی وارد شدہ قال اللہ تعالیٰ وَاعْلَمْتُمْ حَتَّى تَجْرِبْنِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَلِدْنَ فِيهَا
 أَبَدًا صفت شان است و ظاہر شد کہ تمام مہاجرین و انصار بر عین حق و کمال ایمان و ہدایت
 بودند و اجماع و اتفاق شان مرضی و مقبول الہی است پس کسے را بر آنها طعن و تشنیع نمودن جائز
 نباشد بلکہ شب در روز دعای مغفرت در حق آنها خواندن و طیفہ مسلمانان است و ہر طعن و تشنیع
 کند در حق آنها دعای خیر کند و بآنها کینہ دارد کافراست و از جماعہ مسلمین خارج چنانچہ حق تعالی مسلمانان
 را در قرآن بر سہ قسم منقسم ساختہ قولہ تعالیٰ لِلْفَقْرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ وَالَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالُهُمْ
 بَيْنَهُمْ فَوَلَّ اللَّهُ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ وَرِثَتَهُمُ اللَّهُ وَرِثَتُهُمْ وَمَالٌ فِي بَيْتِهِمْ فَقَالَ اللَّهُ وَرِثَتُهُمْ وَمَالٌ فِي بَيْتِهِمْ
 کنندگان اند انانکہ بیرون کردہ شدند از خانہ ثا و اموال شان در حالیکہ طلب میکردند فضل خدا
 را و ضامنہ می اورا و نصرت میکردند دین خدا و رسول اورا یعنی ہجرت ایشان بر لے خدا و رسول
 او صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم و برای نصرت دین خدا و تعالیٰ بود نہ برای اغراض دنیوی
 قال اللہ تعالیٰ أُولَئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَأَنَّ كَرَمَ الشَّانِ اِنَّهٗ رَاسِتٌ بَارَانِ مِمَّ دَرِ اَقْوَالِ و مِمَّ دَرِ
 اَفْعَالِ قسم دوم قولہ تعالیٰ وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَالٌ فِي بَيْتِهِمْ کسانی است
 کہ جا گرفتند در سراسر ہجرت و خانہ ایمان یعنی مدینہ مطہرہ پیش از ہجرت مہاجرین قولہ تعالیٰ
 يَسْتَبِشُونَ مَنْ مَاجَرِ الْيَوْمِ ترجمہ دوست میدارند کسے را کہ ہجرت کند بطرف ایشان یعنی مہاجرین
 محبت دارند قولہ تعالیٰ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَنَسُوا انصار حدیث سے

و دغدغه در سینه مای خود از آنچه عطا داده شود بایشان بغیر آنچه رسول کریم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم
 بایشان عطا فرماید بان رضی میشوند و قبول میکنند قوله و یؤثرون علی الفسیح و لو کان منهم خصما
 و ایشار میکنند و مقدم میدارند انصار مهاجران را بر نفسهای خود اگر چه هست برایشان حاجت
 یعنی اگر چه انصار هم حاجت بمال دارند اما بسبب علوم و مهت میخواهند که حاجات مهاجران روا گردد
 و تمام اموال برایشان قسمت یابد قوله تعالی و من یؤق شیخ نفسه فاولئک هم المتفلحون ترجمه دیگر
 نگاه داشته شود از بخل نفس خویش آن گروه ایشانند فلاح یافتگان ای عزیز حق سبحانه تعالی انصار را
 در این آیت بحجت مهاجرین و حضرت آن بزرگواران تسلیش نموده و همین سبب فلاح را وابسته
 ایشان فرموده پس هر کار راه نجات و فلاح خود چیتن منظور باشد مانند انصار محبت مهاجرین را
 شیوه خود سازد و از کینه و عداوت و طعن و تشنیع آنها دور بوده شب و روز دعای مغفرت در حق آنها
 خواند تا در زمره قسم سوم محشور شود چنانچه میفرماید قوله تعالی و الذین جاءو من بعدهم یؤثرون
 ترجمه و فی برای کسانی است که آمدند بعد مهاجرین و انصار میگویند قوله ربنا اغفر لنا و لاخواننا
 الذین سبقونا بالایمان ترجمه ای سر پرده کار میامرز ما و برادران ما را که سبقت کردند از ما ایمان
 قوله تعالی و لا تتجمل فی قلوبنا غلا للذین امنوا ترجمه و مگردان در دلهای ما کینه و عداوت برای
 کسانی که ایمان آوروند یعنی در حق صحابه دعای خیر میکنند و میگویند که حق تعالی دلهای ما را
 از کینه صحابه پاک سازد قوله تعالی ربنا انک رؤوف رحیم ترجمه ای سر پرده کار ما بدست که تو مهربان
 رحمت کننده هستی بر ما دعای ما را اجابت فرما این آیت ثابت شد که در حق صحابه دعای خیر باید و گویند
 یکسو باید نهاد و هیچ وجه زبان درازی نباید کرد تا در زمره اهل اسلام محشور گردد و گرنه از سر سه قسم
 مسلمانان خارج میشود و نفوذ باسد من عذاب الله تعالی این ست بنای مذمب اهل سنت
 و جماعت و نحمد الله سبحانه این بنا بهنجی راسخ است که اگر تمام جن و انس جمع شده خواهند که این
 بنا را برکنند و جنبش دهند توانند کرد و جنبش این بنا را نگاه متصور گردد که چنانچه اهل سنت بر ایمان
 مهاجران و انصار و غیره صحابه سید ابرار آیات بینات و نصوص محکمات قایم کردند و سادس
 شیا طین را بوجه دفع کردند که بهار منور گشت و اثری از ان مانند مخالفان هم اگر در دعوی
 خود صادق اند همین نظم آیات محکمات را که تا دلی را بان راه نبود بر کفر و نفاق جمیع مهاجرین

و انصار قائم کنند آنگاه بحث و گفتگو محکمانی و سوال و جواب علمی بجا بزنند و گرنه عیث زباند رازی
کردن و آیات و نصوص را انکار نموده برای خود آتش و دوزخ خریده از قسم سوم مسلمانان خارج میشوند
و خود معلوم است که در قرآن یک آیت هم بر کفر و نفاق مهاجرین و انصار و عودیت و چگونگی این
معنی صورت بند و کسافی را که حق تعالی جا سجایح و مناقب بیان نموده باشد و ایمان و تقوی
و جهاد و صلوة و غیره اعمال صالحات شان ذکر کرده باشد قوله تعالی وَكَلَّمَ اللَّهُ الْحُسَيْنَ إِذْ كَانَ
و شهادت بخلو و جنت و بشارات نعیم مقیم داده باشد باز چه طور آنها را کافر و منافق گوید محاذالدین من الکفر
و النفاق پس ظاهر شد که بنامی نذیب منافقین بر آیات قرآنی نیست بلکه بقصه نامی تواریخ و واهیات
عقل است و قرآن کذب و مطبل آن قصه نامی و مطمس آن خیالات شان است پس معلوم شد که نذیب
ایشان نذیب اهل بیت نیست چرا که نذیب اهل بیت خلاف قرآن نباشد و معلوم شد که نذیب اهل بیت
همین نذیب اهل سنت است که موافق قرآن است و اگر بنور هم ترا و سوسه باقیماند ایشان را نام زین
العابدین علی بن الحسین علیه السلام و علی ابائہ الکرام در صحیفه کامله که نزد شیعه معتبر و معمول است
چه میفرمایند عن زین العابدین علیه السلام - اللّهم و اتبع الرّسل و مصدّقوهم من اهل الارض و الغیب
عند محارضة المعاندين لهم بالكذب و الاشتياق الى المرسلين كما فضلتم بحقائق الايمان فبكل دهر و
زمان ارسلت فيه رسولا و اقمتم الابله و ليلامن لادن اوم الى تحية صلے الله تعالی علیه و سلم من
ایمة الهدی و قدوة اهل التقی علی جمیعهم التّسلام فاذا کریم منک بمغفرة و رضوان حاصل این عبارت
آنکه خدا یا اصحاب جمیع پیغمبران را که در وقت آنکه نذیب کفار تصدیق انبیا نموند و ایمان با نبیا آوردند
یا و کن بمغفرت و رضوان و چون اصحاب محمد صلی الله تعالی علیه وآله و سلم بر اصحاب جمیع پیغمبران
فضیلت دارند چنانچه آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله و سلم بر یار المرسلین است اصحاب او
ساوات اصحاب جمیع پیغمبران اند در حق آنها و علیّه تخصیص میفرمایند قوله اللّهم و اصحاب محمد صلی الله
تعالی علیه وآله و سلم خاصه خدا یا علی الخصوص اصحاب محمد را صلی الله تعالی علیه وآله و سلم نوازش
فرما و یا بمغفرت و رضوان نما بعد ازین در مقام مدح صحابه آمده میفرمایند قوله و الذين احسنوا الصحابة
ترجمه و آنانکه نیک کردند صحبت پیغمبر را و حق صحبت بجا آوردند ایضا و الذين ابلاوا البلاء الحسن فی
نصر و ترجمه و آنانکه دادند عطاء نیک را و در نصرت آن حضرت صلی الله تعالی علیه وآله و سلم قوی و کفوه

ترجمه و در میان خود گرفتند و از شر اعدا محافظت نمودند آنحضرت را قوله اَسْرَحُوا لِي وَفَادَنِي و سَابِقُوا إِلَيَّ
و دعوت ترجمه و سرعت نمودند و حاضر می خدمت او زد و دعوت او را قبول نمودند قوله اَسْرَحُوا لِي وَفَادَنِي وَفَادَنِي وَفَادَنِي
ترجمه و اجابت و قبول نمودند چون شنو ایند ایشانرا حجت رسانید و که قرآن است قوله وَفَادَنِي وَفَادَنِي وَفَادَنِي
وَالْأَوَّلُ وَفِي الظَّاهِرِ كَلِمَةٌ تَرْجِمُهُ كَذَلِكَ زَنَانٌ و پس از آن خود را در ظاهر کردن کلمه و دین آنحضرت یعنی
هجرت برای خدا و برای اظهار کردن اسلام بودند برای طمع دنیا و غیره قوله وَقَالُوا الْآلَاءُ وَالْآلَاءُ وَفِي
تَثْبِيْتِ نَبُوْتِهِ وَانْتَصَرُفَهُ تَرْجِمُهُ وَجَنَاحٌ وَجَدَلٌ کردند با پدران و پس از آن خود در محکم ساختن نبوت
او و غالب آمدند بر کفار بسبب نصرت آنحضرت و خدمت او هر کرا دین و عقل باشد بر وی مخفی نخواهد ماند
که اینهمه اوصاف جمیع صحابه اند از مهاجرین و انصار چه همه با حمایت و نصرت کرده اند و به پدران
برادران خود جنگیده اسلام را قومی ساخته اند و در هر معرکه و غزوات حاضر بودند و نصرت بر اعدای
دین حاصل نموده اند و فقط چند کس جابروا بودند و غیره تمام جنگها را فتح نموده اند و تمام کفار را کشته
غلبه حاصل نموده اند چنانچه در غزوه بدر سه صد و سی و نه کس و واحد هزار کس و در خنین دوازده هزار
و در تبوک سی هزار و پنجاه کس در اکثر غزوات هزارها صحابه نموده بودند و همه آنها نصرت و حمایت می کردند
و همه را غلبه و قوت دست میداد پس ثابت شد که بمذہب امام زین العابدین عم مغفوره و بهشتی و
لایق مرجع و ثنا هستند پس بنام مذہب مخالفین که صحابه را در چند تن حصر میکنند از پنج برگزیده شد
و ظاهر شد که این قول اهل بیت نیست بلکه وسوسه شیطان است که از آن پناه بخدا تعالی بایدست
اَيْضًا وَمَنْ كَانُوا مُنْطَوِّينَ عَلَى الْحَبِيبَةِ تَرْجِمُهُ وَانَا لَكُمُ بُوْدُنِي بِحَبِيبَةٍ بِرَحْمَتِ اَنْ سُرُورٍ اَيْ عَاشِقٍ اَوْ
بودند ایضا یَرْجُوْنَ تَجَارَةً لَنْ يَبُوْرُوْا فِیْ مُوَدَّتِهِ تَرْجِمُهُ امیدوار بودند سودی را که زیان ندارد یعنی همه
اصحاب آنحضرت دوستی آنحضرت را برای آخرت اختیار کرده بودند و این ایشانرا البته سودمند
خواهد بود و موجب خسارت قوله وَالَّذِينَ هَجَرْنَاهُمْ اَعْيَابُهُمْ اَوَّلَ نَعْيِهِمْ تَرْجِمُهُ وَانَا لَكُمُ بُوْدُنِي بِحَبِيبَةٍ
و ترک کردند آنها را قبیلہ مای شان چون دست زدند بخلق بهایت آن سرورم ایضا وَانْقَسَتْ بِهِمْ
الْقُرَابَاتُ اَوْ سَكَنُوا فِیْ ظِلِّ قَرَابَتِهِ تَرْجِمُهُ و نیست و نابود شد از ایشان رشتہای قرابت چون
ساکن شدند در سایه قرابت آنحضرت صلی الله علیه و علی آله و سلم یعنی چون صحابه با آنحضرت
صلی الله تعالی و آله و سلم ایمان آوردند و بخدمت وی گم بستند تمام کفار عرب برای خدا و بر سر

درشتهای قرابت قطع کردند ایضا فلما انفسهم اللههم ما تركوا الاك وفيناك ترجمه پس فراموش مکن در حق صحابه خدا یا آنچه ترک کردند برای تو و در راه تو یعنی جزای سے هجرت و نصرت ایشان البتة عنایت فرما ایضا و از ضمیم من رضوانک ترجمه و خوشنود ساز و رضی کن ایشان را از رضوان و خوشنود منی قوله و بما حاشوا الخلق علیک ترجمه و جزاوه آنها را بسبب آنکه جمع کردند خلق را بر تو قوله و كانوا مع رسولک و عااة لک و الیک ترجمه و بودند آنها همراه رسول تو صلی الله تعالی علیه و سلم خوانندگان خالصا برای تو و بطرف تو یعنی چنانچه خود در صحبت آنحضرت اکمال شده بودند خالصا لله تعالی دیگران را هم بطرف خدا میخوانند و بسیار کنندگان را که جمع کردند بر دین اسلام یعنی هزاران مرد و زن بعضی آنها در حلقه اسلام آمدند اگر کسی طالب راه اهل بیت خواهد درین مقام تامل نموده بالفور توبه از سوسه شیطان نموده براه قرآن خواهد آمد چه جمع کنندگان خلق بر دین اسلام همه صحابه بودند هم در حیات آنحضرت و هم بعد وفات آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و سلم نه آنکه صرف البور و عمارت یا چند کس دیگر در تمام بلاد رو کفر میکردند و تمام خلق خدا را تعلیم و ارشاد میکردند کسی جمیع این سخن نگویید چه جایی که دعوی علم قرآن داشته باشند قوله و انشکرت لهم علی هجرتهم فیک و یار قومهم ترجمه و جزاوه ایشان را بر هجرت کردن ایشان در راه تو شهرهای قوم خود را ایضا و خیر و جمع من سعة المعاش الی الضیقة ترجمه و جزاوه بر بیرون شدن شان از فراخی معاش خود بسوز و تنگی آن یعنی بسبب هجرت از خانه های خود و عیش خود کناره گیرند و در دیار غربت و تنگی عیش او فتاوند ایضا و علی من کثرت فی اغراض دینیک من مظلومهم ترجمه و احسان کن بر آن کسانی که بسیار کروی بوجود آنها مطیعان خود را در غری ساختن دین تو از مظلومان صحابه یعنی مهاجرین اهل مظلوم بودند بعد از آنکه هجرت کردند و فتح شد دین بسبب آنها غالب گشت و بسیار مردان مسلمان شدند ایضا اللهم و اوصل الی القابضین لهم باحسان الذین یقولون ربنا اغفر لنا ولاخواننا الذین سبقونا بالايمان خیر جزایک ترجمه و خدا یا برسان به پیروان صحابه که به تنگی پیروی آنها را در راه آنها اختیار نمودند بهترین جزا تو آن تابعین که میگویند خدا یا سایم ز ما را و برادران ما را که سبقت کردند از ما بایمان یعنی در حق صحابه و عای خیر و مغفرت میکنند این کلام امام علیه السلام اشارت است بآنکه قسم سوم از مسلمانان همان کسان اند که در حق صحابه و عای خیر میکنند پس

ثابت شد که موافق قرآن و موافق مذہب اہل بیت اہل سنت و جماعت تابعان صحابہ اند کہ در حق آنها دعائے میسکنند و کینہ یکسے از آنها ندارند و دعای حضرت سجاد علیہ السلام درباره مغفرت ایشان است پس ایشان مغفور و فرقه باخیر اند نہ مخالفان ایشان باز بشنوی کہ امام علیہ السلام در مدح تابعین چہ فرمود
 اَيْضًا الَّذِيْنَ قَصَدُوْا حُجَّتَهُمْ اَنْ تَابَعِيْنَ كَهْ قَصَدَكَ وَ دَحَبْتَ و راه صحابہ را ایضا و تحروا و اجتمعتم و قصد بجانب ایشان کردند و دیدہ و دانستہ براہ ایشان رفتند ایضا و مضوا علی شاکلہتم و رفتند بر طبقہ و مذہب صحابہ قولہ و انتم یثبتم ربی فی بصریتہم و باز نگردانید آن تابعین را شک در بصیرت صحابہ یعنی شک نکردند در آن کہ صحابہ بر ہدایت اند و بر نصیرت و روشنائی ایضا و انتم یجتنبتم شک فی فقیہ انما ہم ترجمہ و علجان نکرد و تخلید ایشان را شک در متابعت و پیروی آثار آنها را بجا بل بر حق دانستہ بعت آنها کردند و در حق بود انہا شک نیاوردند قولہ و الایتمام بہدایتہم مترجمہ و شک نکردند در اقتدا کردن بہدایت و روشنائی صحابہ یعنی صحابہ را بر ہدایت دانستہ اقتدای آنها نمودند قولہ مکافئین و مؤزرین ہم ترجمہ آن تابعین حمایت کنندگان و اعانت کنندگان صحابہ اند یعنی اگر کسی ملحق با کفر بہجناب پاک صحابہ طعن کند آن تابعین بجا طعن اورا دور کنند و رحم نمایند ازین لفظ تمام و ساوس شیطانی کہ مخالفان بر صحابہ تہمت میکنند باطل شد و معلوم شد کہ طعن در حق ایشان کا مسلمانان نیست بلکہ شیوہ اہل اسلام جواب و رو طعنہ نامی صحابہ است و شک نیست کہ این وصف سوا اہل سنت در هیچ فرقہ یافتہ نمیشود بلکہ رفض ہزار باطن گمان فاسد بجناب آن پاکان نسبت میکنند همچنین خواجہ خدایم اللہ تعالی پس معلوم شد کہ فرقہ ناجیہ اہل سنت اند نہ مخالفان نشان ہوا المطلوب ایضا یدینون بدینہم ترجمہ اعتقاد میدارند آن تابعین بہ دین صحابہ قولہ و بہتدوون بدینہم ترجمہ و راہ میرند براہ صحابہ قولہ یففقون علیہم ترجمہ اتفاق میکنند بر صحابہ پیروی حمایت و نصرت صحابہ متفق اند و ہر نئے دین شیطان وار آمدہ بر صحابہ شبہ اندازد اورا جواب میدہند و میرانند قولہ و لا یتممونہم فیما اذوا الیہم ترجمہ و تہمت نمیکند صحابہ را و بدخیرے کہ ادا کردند و برانیدہ از احکام دین و احادیث پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم بدیشان یعنی صحابہ را صادر حقین دانستہ تمام روایات احادیث از ایشان قبول کردہ بران عمل نمیکند پس ثابت شد احادیث کتا بہای اہل سنت کہ از اہل بیت و صحابہ مرویست ہمہ معتبر و مقبول است و مذہب حضرت امام زین العابدین

علیه السلام است و ظاهر شد که روایات شیعه و خوارج که از صحابه مروی نیستند نزد امام زین العابدین
 علیه السلام کذب و افتراست و اگر در بعضی روایات شیعه نسبت به بعضی اهل بیت یا بعضی صحابه کنند
 چون آن روایات مخالف قرآن و مخالف مذہب حضرت امام زین العابدین عم برآید ظاهر شود که آن
 قول اهل بیت است و نه قول صحابه بلکه کدام مفری و کذاب برائمه طاهرین افترا کرده باشد پس
 بقول امام زین العابدین عم تمام روایات و کتب شیعه باطل و افترا است اهل اسلام و محبان
 قرآن و اهل بیت را از ان کنار گرفته و فرض عین است احوال مومن طالب نجات آنچه مذکور شد از کلام
 الهی و کلمات حضرت سجاد اگر کسی طالب راه جنت باشد یک کلمه از اینها در حق او کفایت است و اگر
 سعادت ازلی نصیب او نشد و حکم ختم الله علی قلوبهم بر کفر خود ثابت ماند او بسبب انکار قرآن برای
 خود معزخ خرید کرد و او را بحث کردن در طریقه مسلمانان چه سود خواهد داشت و الله الهامی و علی
 کریم اعتقاد می بخوان رَبِّكَ رَبُّ الْعَرْشِ عَظِيمٍ عَلَّمَ الْقُرْآنَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

رساله مولانا شاه عبدالغفر رضا

در دفع اعتراضات بر بعض عبارات حضرت مجدد الف ثانی علیه السلام

بسم الله الرحمن الرحيم

مورد اشکال موافق آنچه ازین عبارت مفهوم میشود چند چیز است اول آنکه مقام محبت ارفع است از مقام غلت پس با وجود حصول مقام محبت تحصیل مقام غلت چه در کار است جوابش آنکه صاحب اشکال خود اقرار کرده است بآنکه شب معراج بجناب حضرت خاتمیت مقام محبت عطا شده بود و چنانچه اخیر بهیچ آورده و از جامع صغیر نقل کرده بعد از آن خود نقل نموده که آنحضرت خود را خلیل گفته اند و نیز از کتب صحیح آمده آن الله انتخابی خلیل کما انتخاب ابراهیم خلیل پس معلوم شد که با وجود حصول مقام محبت که ارفع از مقام غلت است حصول مقام غلت در کار بود و الا بحصول آن فخر نمایی فرمودند و نمی گفتند آن الله انتخابی خلیل کما انتخاب ابراهیم خلیل و نیز از احادیث صحیح صاحب اشکال خود فحشیده است که جمیع کمالات از خاتمیت و اولو الغری و رسالت با جناب عطا شده است و ظاهر است که درین کمالات بعضی ارفع اند و بعضی غیر ارفع پس معلوم شد که با وجود حصول ارفع حصول غیر ارفع هم در کار میشود خصوصاً و قتی که آن غیر ارفع طریق حصول ارفع باشد و در راه آن واقع شود که در این صورت حصول آن غیر ارفع موقوف علیه حصول ارفع است اگر نظر بآن کنند که آن غیر ارفع فی نفسه کمال است نیز مطلوب است و اگر نظر بآن کنند که آن غیر ارفع طریق حصول ارفع است پس نیز مطلوب است مثل آنکه جسم را نامی بدون کمال است و حساس بدون کمال است و دیگر ارفع از آن و لطف و عقل کمالی است و در این دو کمال

و آن هر دو کمال در طریق این کمال آخر واقع اند پس آن هر دو وجه مطلوب اند بذا تهما
و بغیر هما و همچنان مقام خلت را نسبت با مقام محبت باید فهمید دوم آنکه مقام خلت هم جناب آنحضرت
را صلے الله علیه و سلم حاصل بود چنانچه احادیث صحیحہ بان ناظر است پس حصول آن بعد از نهم
سال چه معنی دارد و جوابش آنکه حصول مقام خلت آنجناب را بلا شبهہ یقینی و قطعی است بدلیل
احادیث صحیحہ و هم باین دلیل که در راه مقام محبت واقع است و موقوف علیہ مقام محبت است
و حصول الموقوف بدون الموقوف علیہ محال لکن تصرف در آن مقام فرمودن و طالبان را
بالاصالة بان مقام رسانیدن و طریق تحصیل این مقام را مدون و مفصل ساختن موعود بود که
بعد از نهم سال حاصل خواهد شد مانند آنکه موافق احادیث صحیحہ متواتره خلافت تمام روسته یزید
از مشرق تا مغرب و از جنوب تا شمال آنحضرت را بطریق اجمال حاصل بود بدلیل اعطیت مفاتیح
کنوز الارض و در روایت دیگر است که وضعت مفاتیح کنوز الارض فی یدمی و در صحیحین وارد است
که زوئیت لی الارض مشارقها و مغاربها و سیلغ ملک امتی ما زوی لی منها و در روایت دیگر آن
اند زوی لی الارض مشارقها و مغاربها و اعطیت مفاتیح کنوز الارض و در بعض روایات که
در غیر صحاح آمده جاء فی جبریل بمفاتیح کنوز الارض علی فرس البلق حال آنکه این معنی در زبان سواد
نشان آنجناب و در عهد کرامت مہد خلفاء راشدین واقع نشد بلکه فتح ہند بر دست سلطان محمود
غزنوی و فتح ترکستان بر دست دیگران و فتح روم با کلیہ بردست عثمان ترکمانی و اولاد او بوقوع
آمده و هنوز ملک جشہ و ملک وسیع چین و خطا از قلم و آنحضرت خارج است انشاء الله تعالی و در عهد
حضرت مہدی و حضرت عیسیٰ بوقوع خواهد آمد و خلافت الارض کہ میراث حضرت ابوالبشر است کمالے
است عمدہ در آنوقت - آنجناب را بتوسط بعضی افراد امت کہ احوال مہدی و عیسیٰ علیہما السلام
خواہند بود حاصل خواهد شد چنانچه در جامع صغیر باین منہ اشارتے واقع شدہ کہ خیر امتی عصابتان
عصابتہ تغزو الہند و عصابت تکلون مع عیسیٰ ابن مریم حالاً مثل آفتاب روشن گشت کہ آنحضرت
را جمیع کمالات حاصل بود و تصرف در آن کمالات بتوسط بعضی افراد امت واقع شدہ در رنگ
آنکہ آنحضرت را علوم اولین و آخرین حاصل بود چنانچه در صحاح ستہ وارد است کہ او تیت
علم الاولین و الآخرين لکن تصرف در علم کلام مثلاً بتوسط شیخ ابوالحسن اشعری و شیخ

ابو منصور را تری می دانستند ابو اسحاق اسفراینی و امام غزالی و امام رازی و امثال این مرد مخلص
 را حاصل شد و همچنین تصرف در علم فقه و تفصیل احکام شرعی از کتاب الطهارة تا کتاب السلام الشفیه
 و فی البیض و وصایا بتوسط حضرت امام اعظم و امام شافعی انجناب را حاصل شد و همچنین تصرف در آداب
 طریقت و مقرر کردن اشغال و اواراد و ذکر و خفی و طور مراقبه انحضرت را بتوسط حضرت سید عبدالقادر
 جیلانی و حضرت خواجه بهارالدین نقشبند و حضرت خواجه بزرگ معین الدین چشتی و امثال این
 بزرگواران حاصل شد قوله و کمالات مختصه انجناب که در علم بود همه عطا نمود و فیه بحث ظاهر بزرگوار
 اگر مراد عطار تقدیری است پس مسلم است لیکن در آن الحدیث خلیفانی را اتخاذ تقدیری مراد
 خواهد شد و اگر عطار وقوعی است پس منع ظاهر است زیرا که مقام محمود و مقام وسیله منور حاصل
 نشده در هر پنج وقت بعد استماع اذان امت مامور باین دعا گردیده که آت محمد الوسیله و
 الفضیله و البعثة مقام محمود الذمی و عدته انک لا تخلف المیعاد چنانچه هر پنج وقت باین دعا
 هم مامور شده که اللهم صل علی محمد و علی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم انک
 حمید مجید قوله و خلاف مقتضی طبیعت بودن از کجا ثابت شد دلیل برین از عقل باید آورد و جواب
 آنکه مراد اینجا از طبیعت طبیعت عنصری نیست بلکه مراد از طبیعت طبیعت کمالیه است و کمال انحضرت
 صلی الله علیه و سلم مقتضی آن بود که تهذیب ظاهر باعمال جوارح و تهذیب قلب و نفس و عقل
 باعمال باطن فرمایند و تصرف در مواریر آن تفویض بکمال امت نمایند زیرا که اهم المقاصد و مقوف
 علیه جمیع کمالات همین رامید استند و همچنین برواقفان سیرت مصطفوی از شغل جهاد و تعلیم
 ارکان اسلام و قواعد اجمالی سلوک از مرامت ذکر لسانی و تکلیف مناجات و ادعیه و اذکار و تفقه احوال
 قلب از حب و بغض و احوال مدکله از بقظه و غفلت و توجه آن قوه در آنکه در ضمن هر تعبیه و تجرد خواه نفسی
 باشد خواه افاقی بسوی مبدی و آیتا رب التدریاسوی و بذل جان و مال دایل و اولاد و حب او
 و مانند این اعمال اوضح من الشمس است و ابین من الامس چنانچه در تفسیر ان کلب فی النہار سجا
 طولیلا در احادیث مروی و مذکور است و قاعده مقرر می است که شغل مالف بحکم العاده طبیعتیه ثانیه
 مقتضی طبیعت میشود و خلاف آن خلاف مقتضی طبیعت نیست دلیل انی این مطلب اما دلیل نقلی
 پس در احادیث صحاح موجود است که مر رسول الله بحلبین فی مسجد فقال کلاما علی خیر و احسن

افضل من صاحبہ اما ہولاء قید عوں اللہ فان شاء اعطاهم وان شاء منعہم واما ہولاء فیتعلمون الفقه
او العلم یعلمون الجاہل فہم فصل وانا نبشت معلما ثم جلس فیکلم وکیل اصرح برہم مقدمہ آنت کہ حق
تعالیٰ در مقام عتاب مینفراید و اصبر نفسک مع الذین یدعون ربہم بالغزاة والعشی یریدون وجہہ
اگر خلاف مقتضی طبیعت آنحضرت نمیبود و امر بصبر چرا میفرمود و همچنین آئیہ و لا تطرد الذین یدعون بہم
بالغزاة والعشی یریدون وجہہ و دلیل دیگرین مقدمہ آنت کہ تعلیم این امور یعنی تہذیب ظاہر و انجہ
در حکم ظاہر است از عقل و قلب و نفس موقوف علیہ جمیع کمالات است و بنیاد تمام کارخانہ ولایت اگر
درین امور آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم قدم نہ نہادند و کمال جہد تصرف دران نمی نمودند بنیاد
کارخانہ خراب بود و سچکس از امت قایم مقام آنحضرت درین تعلیم نمیتواند شد زیرا کہ این امور بظہیر
نصوص صاحب شریعت نمیتوان دریافت و کشف و عرفان بدریافت این مطالب نمیرسد
بخلاف کمالات دیگر کہ دریافت آن کشف و فراست نیز میتوان شد و شدہ است لیکن کشف
و معرفت ہم موقوف بر تہذیب ظاہر و مافی حکمہ است پس تعلیم تہذیب ظاہر و مافی حکمہ معنی است
از تعلیم تفصیل مکشوفات اگر کوئی این کلام و این آیات و احادیث بلکہ شیع سیرت جناب پیغمبر
صلی اللہ علیہ وسلم چنانچہ دلالت میکند بر ترک تصرف ایشان در تسلیک طریق خلعت همچنان
دلالت میکند بر ترک تصرف ایشان در جمیع ولایات بعین ما ذکر فی المقدمات گوئیم فی الواقع
شغل و تصرفیکہ آنجناب را در تہذیب ظاہر و مافی حکم الظاہر بودہ در تہذیب باطن و کشف باطن نبود
چنانچہ از منبع سیر ہویدا است لیکن در مقام خلعت و دیگر ولایات فرق بدہی است بسہ وجہہ
اول آنکہ از مقامات دیگر نشان دادہ اند و طریق تحصیل آن بیان نمودہ تارہ صریحا و تارہ کنایہ مثلا
یحیہم و یحبونہ در جل یحب اللہ و رسولہ و یحبہ اللہ و رسولہ و رضی اللہ عنہم و رضوا عنہ و تقدّر رضی اللہ
عن المؤمنین از یا یعونک تحت الشجرۃ فعلم مافی قلوبہم و ان اللہ امر فی سبک اربعۃ من اصحابی و انہ
انہ یحبہم لے غیر ذلک من الآیات والاحادیث الدالۃ علی ان بعض الافعال والاشغال علامتہ
حب اللہ امی کون الشخص محبا للہ وبعضہا موصول لے محبوبیتہ اللہ بخلاف مقام خلعت کہ ہرگز از
طریق تحصیل و علامات حصول این نشان ندادہ اند وجہ دوم آنکہ ولایات دیگر در زمان قریب از
زمان سعادت نشان رایج و متداول شدند و صحابہ و تابعین و تبع تابعین و ملہم حرا الی زمان المجتہد

و اقرا نه شمع چرا لے زمان رؤسار القادرۃ و الحقیقۃ کثر التداول و طرق تحصیل ان مدون و محبوب
 و مفصل گردد تجلات مقام خلعت که درین عہود متداول اصلا کسے مذکور آن نکرده و نہ طریق تحصیل
 آنرا کسے بیان نمود تا ہر سال گزشت و طریق تحصیل ان مقام در پودہ اختفا و احتجاب تا آنکہ حق
 تعالیٰ حضرت مجدد را بر روی کار آورد و الی انرا منشا زہور این مقام کہ در جوہر شریف آن حضرت
 صلے اللہ علیہ وسلم مودع و کمون بود گردانید و ہزاران طالبان را بطیفیل ایشان سلوک این طریقہ
 میسر شد الحمد للہ علی ذلک حالاً بیان این طریقہ بوجہی نمایم کہ اختصاص آن باتباع مجددیہ
 کا شمس فی رابۃ النہار نکشف کرد و قبل از حضرت مجدد و طرق سلوک ہمہ از راہ محبت و محبوبیت
 بودہ اند اول راہ محبت مے پیوند و آخر مرتبہ محبوبیت فائز میشوند و آنچه لوازم محبت است از ذکر
 جہر و وجد و شوق و انکسار و تضرع و صبر و توکل و رضا جوئی و دو مرتبہ صفات خصوصاً احاطہ معیت
 و ستغراق و توحید جوئی و فعلے خود را کاملیت فی ید الغسال داشتن و صفات خود را در غیر خود را مستہاک
 در صفات او دیدن بلکہ ذات خود را در ذات او مندرج ساختن حسن و جمال او را در ہر مظہر شاہدہ
 نمودن در ان کوشش بلیغ مینمودند تا آنکہ بانوار تجلیات در ابتدا ی سلوک و فنا و بقا در انتہا مے
 آن فائز مے گشتند و دوم اتحاد مے روند کہ انامن اہومی و من اہومی انا تا آنکہ حضرت خضر
 علیہ السلام بحضرت خواجہ عبدالخالق غجدوانی کہ از اص اص طریقہ مجددیہ بودند تعلیم ذکر خفی نمودند باز
 در عہد حضرت خواجہ نقشبند این معنی برگ و بار پیدا کرد لیکن در عہد حضرت خواجہ عبید اللہ احرار
 علوم توحید با این نسبت متخرج شدند و غلبہ پیدا کردند تا آنکہ حضرت مجدد قدس اللہ سرہ آن ہمہ را
 در بطون بطون رسانیدند و از چاک سینہ خود سر اسخے محبوب پیدا کردند حالاً عنایت ساری موقوف
 شد و شوق و اشتیاق و وجد و مناجات و تضرع یک طرف ماندہ چہ بہت در قلب و روح و سر و
 و خفی و عناصر بدن است تا آنکہ انوار تجلیات از باطن خود در باطن خود مے افتد و رفتہ رفتہ
 بمقام خلعت میکشد معنی محبت عاشقی است و معنی محبوبیت معشوقی است و معنی خلعت یارانہ است
 اینجا صحبت یارانہ است و سابق عاشقی و معشوقی بود و اینجا راز و نیاز از جانبین است و سرگوشیہا
 از طرفین واقع میشود و در عاشقی نعرہ و بیتابی و سر برد و دیوار شکستن و در معشوقی ناز و دلال و خمر
 و مہمات بودہ است اینست طریق خلعت بطریق اجمال و اگر تفصیل ان کسے خواہد با تبلیع

مجددیه چند سال نشست و برخاست نماید و در جهان خود نظر کند که چه رنگ پیدا شود و در ای طریق
 سابقین و از بسکه الوجوه آن لایکون و لیلای علی الغیر اگر غیر منکر شود با کس ندارد و نقشبندی عجب
 قافله سالارانند که برندازره پنهان بحرم قافله را + قاصد گر کند این طائفه را طعن قصود حاصل
 بعد که برآرم بزبان این گله را همه شیران جهان بسته این سلسله اند و روبرو اجداد چنان بگسلد این
 سلسله را و وجه سوم آنکه خلعت حلتی است متمیز از محبت و محبوبیت من الجانبین پس نسبت او
 با مقام محبت و محبوبیت نسبت مرکب و بسیط است و البسیط مقدم علی المركب طبقاً تقدم وضعاً
 اوّل درین امت محبت صرفه و محبوبیت صرفه رائج شد باین طریق که در اوّل سلوک محبت باشد
 و در آخر آن محبوبیت کما فی السالك المجذوب یا بالعکس کما فی المجذوب السالك و چون دوره بسایط
 تمام شد دوره مرکب شروع شد و چون فراغت ز مفردات آمد و وقت مشق مرکبات آمد و
 و عجب آنست که هر چند این طریقه مجددیه در رواج و شیوع و فیضان فیوض الهی در ضمن آن برت
 مصطفویه متاخر است از طرق دیگر لیکن مبدء آن مقدم است بر مبادی طرق دیگر زیرا که این طریقه
 منسوب است بحضرت صدیق اکبر و او اوّل خلفا است و اوّل من اسلم من الرجال البالغین است
 و نیز در حق او استحقاق خلعت منصوص است چنانکه ارشاد میفرماید است لو کنت متخذاً من امتی خلیلاً
 لا اتخذت اباً بکبر خلیلاً الی آخر الحدیث و اگر کسی را بخاطر خطور کند که درین صورت لازم می آید که عوام
 اتباع مجددیه افضل باشند از اولیاء سابقین سبحانه که بذا بهتان غلطی گوئیم جوابش بسبب وجه
 است اول آنکه این وقت لازم می آید که طریق خلعت را افضل از جمیع طرق انگاریم حالانکه چنین
 نیست بلکه محبوبیت افضل است از مقام خلعت بدلیل لا وثرن حبیبی علی خلیلی و دوم آنکه افضلیت
 معلوم تر است در هر مقام که باشد خواه خلعت خواه محبوبیت مثالش آنکه پادشاهان و امرا یا پادشاهان
 مصاحبین میباشند که مدام در حضور حاضر باشند و راز و نیاز با آنها در میان و امراء و صوبه داران
 عده و رساله داران و داروغه های کارخانه جات و متصدیان دفاتر میباشند و مرتبه این همه شتم
 بسیار بلند از مرتبه یاران و مصاحبان میباشد گو دوام حضور و صحبت دائمی مخصوص بیارن
 و مصاحبان مجلس است بلکه با خواص و خدمتگاران سوم آنکه منتهبان هر طریقه را این معنی
 یعنی دوام حضور و قرب دائمی حاصل است پس سبب این قرب دائمی نیز از منتهبان طریق دیگر

دو

نمی‌تواند شد آری مبتدیان این طریقه را با نیوجه ترجیح و تفضیل می‌تواند بود که در مجاهدات و ریاضات کثیف و کمالات و ظهور خوارق عادات مبتدیان طرق دیگر ارجح باشند و لهذا گوینده گفته است ۱- اول تا آخر هر مرتبه‌ای است ۲- و آخر واجب تناهی است ۳- حاصل آنکه فضل جزئی را بجای کلی گرفتن و ملاحظه وجه فضلش نکردن کار قاصر فیهان است قوله پس متوسط از افراد است آنحضرت صلی الله علیه و سلم را باید که از راه دیگر مناسب محیط داشته باشد تا او کتاب کمالات آن مرتبه نماید و تحقیق آن مرتبه متحقق گردد و این الفاظ ناشی از کدام عالم است منجر بشویش میشود گوئیم هیچ جا سه تشویش نیست زیرا که مراد از راه دیگر راه محبت و محبوبیت است و ازین هر دو راه مناسب محیط و از ره غلت می‌تواند شد لما سبق ان النحلة ما هیة متمنجة من المحبة و المحبوبة و حصول احد البتة من شئ بحصل مناسبتة مع ذلک الشئ و هذا الامر کالبدیهی ظاهر متعرض از راه دیگر راه در سه اتباع پیغمبر علیه السلام فهمیده و به تشویش افتاده حال آنکه خود از کلام سابق اقرار نموده که جناب پیغمبر ما صلی الله علیه و سلم جمیع راه ها کثوره بودند هیچ راهی از حیطه جمعیت ایشان بیرون نماند و باز این توهم چه غنی دارد و هر چند ازین عبارت بطریق صراحت مستفاد نمیشود که مراد ازین سه ذات شریف خود را مراد داشته باشند لیکن واقع چنین است و هر که از احوال حضرت ایشان آگاه است میدانند که جمیع این قبود و ذات حضرت ایشان متحقق بود زیرا که ایشان را قبل از آنکه این طریقه عنا شود از والد بزرگوار خود حضرت شیخ عبدالاحد قدس سره طریقه قادریه را که بنا بر آن بر محبوبیت است باستیفاء کسب فرموده بودند و حضرت شیخ عبدالاحد از شاه کمال کنسلی و ایشان از فیضیل و علم جلال الی آخر السلسله و عجب ترا آنکه حضرت ایشان از اجداد آنکه این طریقه عنایت شد و سالها محلیک طالبان دین طریقه فرمودند باز حضرت شیخ سکند نمیره حضرت کمال کنسلی قدس الله سره هم با مراد اجازت از صاحب طریقه محبوبیت خرقة را آورده در سرهند بحضرت ایشان پوشانیدند پس از راه مقام غلت بمقام محبوبیت رسیدند چنانچه سابق از راه محبوبیت بمقام غلت رسیده بودند و این قسم نیز نگیم با از عجایب معاملات خداست یا بنده گان برگزیده خود چنانچه حضرت پیغمبر ما صلی الله علیه و سلم در ابتداء بوضع حجر اسود و شرکت در بنا کعبه مقام ابراهیمی حاصل شده بعد از آن در مدینه منوره بسبب اشتغال بجہاد و مقابلہ با یهود و نصاری مقام موسوی و عیسوی حاصل شد بلکه از شب معراج

وقوع اسرار بسوی بیت المقدس آغاز این معنی شده بود تا غزوه تبوک که اول غزوات شام است بمعنی
تضعیف و تراند پذیرفت تا آنکه در حجة الوداع باز کمال ابراهیمی مشرف شدند و مقام ابراهیمی در آن
روز جلوه عظیم نمود و الهامیه بی الرجوع الی البدایه متحقق گشت قوله در بعضی جا حضرت مجدد موعود
اند آن فرو خضر باشد یا الیاس در اینجا خود را صریح مراد داشته اند گوئیم درین کلام تناقض نیست
زیرا که کشفیات اکثرش مبهم القا میشود باز تعین آن مبهم میفرمایند و در وقتیکه شی مبهم القا میشود عقل را
در تعین ماضق آن مبهم جولانی رو میدهد چنانچه از آنحضرت صلی الله علیه و سلم این قسم ابراهیم تعین
واقع شده در صحیحین موجود است انی رایت دارم بچونکم ما بین نخل و ما بر فذهب و ملی انها الیما تمه او بجر
فاذا هی المدینه یثرب یخمن است حال حضرت مجدد درین کشف اول ایشان را بطریق الهام معلوم
شد که فرد متوسط چنین و چنان می باید چون دیدند که اساس این طریقه حضرت خضر نباده اند خیال
با نیط رفت باز ملاحظه نمودند که حضرت خضر با مردم احتمالات بسیار دارند و طریقه خلوت را خلوت
و انزوای لازم است خیال بطرف حضرت الیاس رفت و اینهمه بنا بر این بود که متوسط در حصول کمالی برادر
پیغمبر عالم مقدار جز پیغمبر نمیتواند شد و در افراد این امت غیر ازین دو بزرگ پیغمبر نیست آخر معلوم
فرمودند که این متوسط را پیغمبر بودن ضرور نیست بلکه کمال متابعت پیغمبر خود کافی است درین امر
و نیز مقصود انزوای خلوت و انجمن است که بنا بر طریقه حضرت خواجگان بر آنست نه خلوت جسمانی
و بهر حال بالیقین معلوم شد که آن متوسط ذات شریف ایشان است تحریثا بنعمته الله که بآن کس
ما موراست اما بنعمته ربک فحدث واشکاف بآن معنی اظهار نمودند این قسم احتمالات را تناقض
فهمیدن کار کسی است که با کشفیات این مردم آشناییست و الا از کلام شیخ اکبر در جایهای
بسیار استفاد میشود که خاتم الاولیا را این امت حضرت امام مهدی است و در جایهای بسیار
خود را خاتم الاولیا قرار داده اند چو بشنوی سخن اهل دل بگو که خطاست مؤسخن شناس
و لبر خطا اینجا است مؤ قوله منم که این کمالات را بر رسول خدا کسب کنانیدم اقول ازین عبارت
صریح خیانت در نقل و تحریف واقع شده زیرا که تباد را کسب کنانیدن آن است که این
فرد بجای شیخ و مرشد باشد و رسول خدا حاشا من ذلک بجای طالب و تلمیذ باشد و هرگز وفاد
کلام حضرت ایشان بمعنی نیست حق عبارت آن بود که منم این کمالات را کسب کرده

منسوب بجناب رسول خدا ساخته ام و در کمالات با نهایت آنجناب بطریق نیاز گزارانیده ام و در جریده اعمال آنجناب نویسانیده ام۔ اگر زبان طالب علمانه این معنی را ادا کرده شود باید گفت که هرگاه که گفته شود که این صفت فلان را بواسطه فلان چیز حاصل شد و معنی بهم میرسد اول آنکه واسطه واسطه فی الثبوت باشد یعنی آن صفت اولاً واسطه را حاصل شده از آن بطریق بهیبت مثل آنچه بنزدی الواسطه حاصل شد کحرارة الماء بواسطه النار فان هناك حرارتین احدهما قایمة بالنار والاخری قایمة بالماء ناشیة عن حرارة النار و ان معنی هرگز مراد حضرت ایشان نیست و دوم آنکه واسطه واسطه فی العوض باشد یعنی صفتی واحد قایم شود بواسطه حقیقت و همان صفتی واحد قایم بواسطه منسوب گردد بنزدی واسطه مثل حرکت حائل السفینة بواسطه السفینة فان هناك حركة واحدة قایمة بالسفینة لا بالجالس نعم نیب هذه الحركة الی جالس السفینة بالعرض والمجاز و مراد حضرت ایشان همین معنی است یعنی کسب این کمالات من کردم و ان کمالات بمن قایم شده منسوب بجناب رسول خدا گشته اند بحکم آنکه اعمال امت در جریده اعمال پیغمبر محسوب میشود و آنحضرت فی نفسه مستغنی اند از کسب این کمالات لمحصل کمال ارفع منه و ان معنی هیچ قباحت ندارد و نیز این ابداً لک بسیار ثبت کرده میدهم چون الله و توفیقه از انجمله قصه مفاتیح کنوز ارض و تصرف تمام زمین از مشرق تا مغرب از دست تابان آنحضرت با آنحضرت منسوب گشت و بعد از صد سال بلکه زیاده بر هزار سال زودیت لے الارض مشارقها و مغاربها متحقق شد و از انجمله آنکه فتح فارس در دم و هلاک کسری و قیصر از دست شیخین رضی الله عنهما واقع شد و بعد از چهل سال از وفات آنحضرت با آنجناب منسوب گشت و از انجمله آنکه در حدیث صحیح وارد است که آنحضرت حضرت علی را فرمودند که یا علی انک تقال علی تاویل القرآن کما قالیت علی تنزیله و ان معنی بعد از سی سال از دست حضرت علی مرتضی بوقوع آمد و در جریده اعمال آنحضرت محسوب گشت اینجا نمیتوان گفت که قتال علی تاویل القرآن کمالی بود عمده و آنحضرت را حاصل نشده مگر بواسطه مرتضی زیرا که کمال آنجناب که قتال علی تنزیل القرآن بود ارفع و کلل است از قتال علی تاویل القرآن لیکن چون این قتال یعنی تاویل القرآن آنحضرت را بواسطه متوسطه از افراد امت ممکن نبود ناچار متوسطه را بر روی کار آوردند که بواسطه او این قتال منسوب با آنجناب گردد و وجه عدم امکان آنست که در عهد آنحضرت

صلی الله علیه وسلم قتال علی تاویل القرآن متصور نیست زیرا که هر تاویل را که انحضرت بزبان خود
فرمایند آن تاویل تنزیل میگردد پس قتال بر آن قتال بر تنزیل میشود نه بر تاویل و منکران تاویل
کافر میشوند و گویند که منکر نص صریح قرآن شد پس لابد توسط باید دو جهتین من جهت خلیفه و مجتهد باشد
تا انکار تاویل او کفر نگردد و با انکار تنزیل منجر نشود و من جهت متحد الحکم پیغمبر که خلیفه حکم متخلف دارد
چون انکار حکم او بالعرض انکار حکم پیغمبر است آن کارش منسوب باحضرت میشود و در جریده اعمال انحضرت
این کمال مهم ثبت گردد که اندک عینه قوله آن راه از کجا آوردند مراد از عالم دیگر عالم امتزاج محبت و محبوبیت
است که تعبیر از آن بمقام غلت کرده میشود این را از نزد خدا آوردند چنانچه حضرت علی مرتضی کرم الله وجهه
قتال علی تاویل القرآن را از نزد خدا آوردند و آن قتال از عالم دیگر است از قبیل جهاد کفار هم نیست
و از قبیل قتل مسلمین هم نیست بیتی متنزه دارد بمعنی ایشان را بحکم خلافت نبوة متابعت انجناب حاصل شده
چنانچه حضرت ایشان را نیز بسبب کمال متابعت انجناب روزی شده و عجب است از کسانی که حضرت ایشان
طعن میکنند باین حلیه که حضرت ایشان دم استقلال میزنند و بر سرخ را از میان بر میدارند و نمیشوند
و نمی بینند که کلام حضرت ایشان در مکتوبات و غیر آن مشحون و مملو است از تحلیص بر کمال متابعت
پیغمبر و جابجا برای خود تابعان خود همین معنی را از خدا طلب دارند و جابجا میفرمایند که بنا بر طریق ما بر کمال
متابعت سنت است و اجتناب از بدعت قوله بنسخ محمد رسول الله از میان بر نمیخیزد و مراتب ولایت
خلیله تمام بواسطه آن باشد از ولایت عمومی حاصل شدن معنی ندارد و قول فی الحال گزشت که
تصرف ولایت خلیلی انحضرت حاصل بود و تصرف در آن نفورده بودند بسبب شغل مهم تر از آن حضرت
ایشان را محض کمال متابعت انحضرت حاصل شد از پیشگاه جناب الهی و منسوب بان حضرت گردید
چنانچه تصنیف ثنوی شریف که پر از جواب گوناگون علم سلوک و علم معرفت است از حضور خداوندی ملولان
رومی قدس السیرة محض کمال متابعت پیغمبر خود عنایت شد و منسوب بحضرت رسالت گشت
نمی آنکه تصنیف ثنوی انحضرت را ممکن باشد لقوله تعالی و ما علمناه الشعر و ما یشعنی له الارتفاع
بدرخ را فهمیدن از قبیل او دام شیطانیه است معاذ الله من ذلک و حل شبهه بالکیه آنکه معافی و
مضامین ثنوی همه ماخوذ از مشکوٰۃ نبوة است و کسوت شعر پوشانیدن مخصوص بولانا بجلال الدین
رومی است چنانچه اجزای مقام غلت یعنی محبت و محبوبیت همه ماخوذ از جناب معنی است و تصرف

جماعت کثیره که سوال کجا از ان بود میتوان گفت که بخدا و معرفت و بلوغ و نشان و قدس و کمال و غنی و قناعت و دیا کنند
 شهر بنبر و محارفات و ان که سکون اهل اسلام است و شاکت و هنوز و نصاک و و فاض موجود است غیر ازین طریقه طریقه
 در ان دیدار هیچ نیست الا شرف و اوند و اقول که این فرد را برای جرات و شاد و دلیل بی این دعوی حیت گویم ظاهر است
 که از وجود ذات شریف حضرت ایشان شبهات ملایمه و در فاض و غالیان توحید و مبتدعان طریق معتقدان کسر
 فنی و حلی با کلیه طرف شد و تابعان ایشان بفضل تعالی در اتباع سنت سرگرم و در اعتقاد بدعت پیش قدم پس بر سر
 ان شده و غصه میاید و دعوی کند که از اهلان حکیم نامی و درین شهر ساخته و مردم را معالجه و متعین شوند و او هم طریق در احوال و در
 سر انجام و متعین میگردد و که این شخص صادق القول است که از غمبه خدمت خود بوجه احسن برآمده و سر انجام مهمات این خدمت
 نمود و اگر سنده فای از دفتر حکیم مطلق مطلوب است انهم موجود است جلال الدین سیوطی در جمیع الجوامع حدیث آورده است
 لیون فی امتی علی القال اصله یحل الشفاعة الخبثه که او کند ان بنی سعید عن عبد الرحمن بن زید بن جابر باغا انهم و شیخ
 بدر الدین در کتاب حضرة القدس آورده اند که این بشارت اشارت بوجود و حضرت ایشان باشد چه ایشان در میان
 علماء صوفیه صلبه بودند که اختلاف فریقین را در و حده وجود لفظی راجع داشته اند و خود نوشته اند که الحمد لله الذی جعلنی
 صلبه بین البحرین مصطفی بین الفتنین و حضرت ایشان از سر و عالم صلے الله علیه و سلم شمره اند که فرمود چندی
 هزار کس را شفاعت تو بخشد و منطوق حدیث مضمون بشارت بران حضرت صادق ع آید و درین حدیث
 هزار سال دیگر می بین لقب نگزشته است و این استنباط موید به نقلیات و کشفیات است و در مکتوبات
 حضرت ایشان مسموع است قوله اگر شکرت است که ام قبول خواهد کرد و آه طرفه ماجرا است شکرت است
 صاحب محبت باید که قبول کند از قبول فنا قبول دیگران چه میکند فقد قال الله تعالی لئن شکرتم
 لازیدنکم من بعدا که قبول شکر در جناب الهی است بموجب وعده او تعالی حاصل است از قبول کس
 دیگر که نیست ۵ اذ رضیت عنی کرام عشیتنی ۶ فلا زال غضبنا نا طے لیا محبا

تمام شد رساله مصنفه مولانا شاه عبدالعزیز علیه الرحمة و دفع اعتراضات بعض عبارات حضرت امام ربانی
 مجدد الف ثانی شیخ احمد سرسندی رحمه الله علیه که متعرض بآورد و نشان اعتراض گردانیده بود

فہرست مضامین قادی غریزی حضرت مولانا شاہ عبدالغفر نیزم

صفحہ	مضمون	صفحہ	مضمون
۱۶	مسئلہ عاق والدین	۲	رسالہ دیاب استجاب رخصت باب
۱۷	مسئلہ دارالحرب شدن دارالاسلام	۵	رسالہ در بیان دوازده خلفا
۱۸	مسئلہ بدعت یا فسق نمودن کلام سید	۸	مسئلہ حکم اجرت حافظان قرآن
۱۹	مسئلہ تکفیر خواجه دروافض	۱۰	مضمون ہفتاد و دو ملت
۱۹	مسائل واجبات و محرمات	۱۱	رسالہ نماز زنان
۲۰	بیان ثبوت خلافت خلفائے نبوی	۱۱	مسئلہ گناہ شستن پا بچہ کفن
۲۱	نظم بودن دعویٰ نواصب نسبت دعویٰ	۱۲	مسئلہ حکم بنائے مکان از مال رشوت
۲۱	الوایت علی مرتضیٰ	۱۲	مسئلہ بنائے مسجد بگرفتن قرض داداے از رشوت
۲۲	کیفیت خروج امام حسین برائے اعانت اہل کوفہ	۱۲	مسئلہ نکل سنی از زن شیعہ
۲۲	بیان کافہ سید احمد کبیر و گوہر شیعہ سدو	۱۳	نہادن آیات قرآن و استغفار بوقت نماز
۲۵	معانی حدیث متفقہ اتی ثلثہ و سبعون فرقہ	۱۳	طریق خواندن حبنا اللہ و نعم الوکیل بکمال حصول
۲۸	مسئلہ سود و دادن بجز بیان	۱۳	مسئلہ ہرزے نہ کافرمانی شوہر کند
۲۸	مسئلہ شفعہ و کیفیت تقسیم میان شفعہ داران	۱۳	عمل برائے دفع آسیب سحر
۲۹	بیان قول علی مرتضیٰ بوقت بیعت بما فی الصحیفۃ	۱۴	ثبوت بیعت از سنت
۳۰	قول جناب من ابجد الا صغری الی ابجد الا کبریٰ	۱۵	بیان شفاعت و محبت اصحاب
۳۰	بیان مسئلہ وحدۃ الوجود و قول ہر دست	۱۵	بیان اختلاف مذاہب
۳۱	تاویل قصیدہ بانٹ سعادت	۱۶	احکام انکار حدیث شریف
۳۲	مسئلہ ہندوی کناہیدن	۱۶	حکم انکار از کتاب فقہ
۳۳	مسئلہ گرفتن سود از نصاریٰ داداے جید در ملک	۱۶	مسئلہ کفن کلمہ کفر نادانستہ
۳۳	مجموعہ کلام و داداے مستند سود	۱۶	مسئلہ بابت علم و علمایا

صفحہ	مضمون	صفحہ	مضمون
۵۸	مسئلہ حکم سرور ووغنا	۳۴	بیان روش بہات بت پرستان
۵۹	معنی آیت و ما ابل بغیر اللہ	۳۵	بیان ملی گفتن مرد صلح را
۶۱	رسالہ فوائد تسمیہ و الحمد	۳۷	معنی حدیث ان تو مودا علیا ولا اراکم فاعلمین
۶۲	رسالہ محاسبہ جسمانی	۳۸	مسئلہ اراضی مصارف زرگاہ و سجادہ نشینی
۶۳	رسالہ بیان تفصیل صحاب	۳۹	مسئلہ زمین زمین باقرار بودن منافع بر زمین
۶۶	رسالہ اصول مذہب حنفیہ از معقول و منقول	۴۰	مسئلہ استعمال آب ننگ بر قبور
۶۸	رسالہ غنا	۴۱	مسئلہ تقرر سفری بعد سالی برائے زیارت قبور یعنی روزی
۷۰	رسالہ بیع کنیزان	۴۲	اقرار غلامی زمرگان کہ نہ بزر خریدند
۷۲	مسئلہ تخریب داری محرم و صورت قبور و علم و ہند	۴۳	مسئلہ فوج جانور بنام غیر اللہ تعالیٰ
۷۴	ربیع افشانی	۴۴	مسئلہ بیع انسان
۷۶	رسالہ بیان ترجیح احادیث	۴۵	مسئلہ نورون در حال جنابت
۷۷	کیفیت خواب بر بان شاہ و دعوت طاہر قمی	۴۶	مکروہ بودن درازی یا بجا آمدن شائنگ
۷۸	بہذب شیعہ	۴۷	مسئلہ بریدن سبیل
۸۰	رسالہ شرح رویائے شاہ عبدالعزیز صاحب	۴۸	مسئلہ بردہ و کنیزان
۸۱	مکاتیبہ در جواب اعتراضات بمضمون رویا	۴۹	بیان تکفیر و عدم تکفیر اہل قبلہ
۸۲	بیان جواز ملیہ اسلام گفتن یہ علی مرتضیٰ و	۵۰	بیان شیخ امام حسن مہاوید بن شیخ از سب علی مرتضیٰ
۸۳	سیدۃ النساء جنین رضی اللہ عنہم	۵۱	مسئلہ اراضی عظامے سلطان
۸۴	مکتوب در حال ہمسایان امام حسین واقعہ بلا	۵۲	مسئلہ گاؤں سید احمد کبیر و گو سپند شیخ سدو
۹۱	مسئلہ جواز نوکری کفار و قبول افتا	۵۳	مکتوب در باب توحید و جود و شہودی
۹۲	ذکر کتاب معارج القدس و الطاف القدس	۵۴	مکتوب دیگر مقدمہ وحدۃ الوجود
۹۳	مسئلہ سماع موتے	۵۵	مسئلہ فضیلت اولادین و اولاد اعمام آن حضرت
۹۴	شعور موتے	۵۶	صلی اللہ علیہ وسلم

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۰۹	ذکر نماز تراویح	۹۴	استمداد از اموات
۱۱۰	رفع سبابه	۹۵	اخذ فیض از قبور
۱۱۱	مرثیه خوانی و مجلس بیان شهادت	۹۶	تعیین روز عرس و زیارت
۱۱۲	حکم گوشت کرگدن	۹۷	آب پاشی و خوشبو بر قبر
۱۱۳	سجده تحیست	۹۸	تذریمت و قبر پوشش
۱۱۴	کیفیت لواحق و نواح	۹۹	مسئله وحده وجود
۱۱۵	موالات و محبت کفار و لوکری آنها	۱۰۰	خواندن آیه قرآن بر طعام
۱۱۶	بازگرفتن در دار الحرب	۱۰۱	فوج بنام غیر الله و طعام منت بزگان و بنام دوگان
۱۱۷	بازگرفتن از انگریزان	۱۰۲	دوارشان کن
۱۱۸	حکم سنن رواتب	۱۰۳	مصارف قبور و ایسا
۱۱۹	تصرف جن و شیاطین در بدن آدمی	۱۰۴	رهن داشتن اراضی
۱۲۰	بروز و تناسخ و تصرف ارواح	۱۰۵	طعام ایصال ثواب
۱۲۱	کیفیت نجات اهل زمان فتره	۱۰۶	حکم امامت یکیک زن ان او پروه نه کنند
۱۲۲	کیفیت نجات والدین شریفین	۱۰۷	طلاق زن بسبب نافرمانی
۱۲۳	مسئله بست رکعت نماز تراویح	۱۰۸	خلو و کفار در نماز و نجات مؤمنین
۱۲۴	استعانت اهل قبور	۱۰۹	طعن بغاوت یعنی اصحاب و اجهت و معاویه رزم
۱۲۵	مسئله حیل	۱۱۰	وجه تکفیر از سبب عین و عدم تکفیر از سبب عین
۱۲۶	استعانت ارواح	۱۱۱	کیفیت طعن عائشه رزم و افتخای سر آنحضرت
۱۲۷	لباس سرخ غیر معصفر	۱۱۲	نسخ آیات قرآنی و بدل حرمت متعه
۱۲۸	لزوم کفر	۱۱۳	وجه اقتدای صاحبین رزم و عدم اقتدای شافعی رزم
۱۲۹	حدیث لولاک لما خلقت الافلاک	۱۱۴	انواع شفیعیان
۱۳۰	حرمت سود گرفتن و عداوت	۱۱۵	کیفیت تعلق روح میت در دنیا

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۵۸	فتویٰ بقدومه دست رسانیدن به مادر زن	۱۲۹	اجرت تعلیم قرآن
.....	بنیال بودن زن خود	۱۳۰	بیان اصحاب کف
۱۵۹	بیان مخارج حروف و ضروریات قرات قرآن	۱۳۱	معنی حدیث مانعک ان نسب البازاب
۱۶۰	بیان سج طبع کیمه و مدارج تعالی و عدم تغییر	۱۳۲	مسئله حدوة الوجود و حدوة شهود
.....	ذات الهی بحدوث مخلوق و حکم تصرف کافران	۱۳۳	فتویٰ در باب محو اثبات تقدیرات
.....	بردار اسلام و صلوة الوسطی و بیان شریعت	۱۳۴	فرق در عصمت انبیا و عصمت ائمه و اولیا
.....	و طریقت و حقیقت و معرفت و دریافت کمال	۱۳۵	فرق در بیان تحفه اثنا عشریه و صلوة موبقه
.....	هر شے و کیفیت سوال و جواب بالمیس و کیفیت	۱۳۶	مبعوث شدن رسول انقلین بهت و ایت عالم و
.....	سجده ارواح و نمودن ذکر در حال برنگی	۱۳۷	رسیدن دعوت دین بهر ملک
.....	و دیدن پیغمبر صلی الله علیه و سلم	۱۳۸	کیفیت اوتار ما و غیره در ملک هند
۱۶۶	جواب شبهات مشرکین در باب شیت الهی	۱۳۹	فرق در میان سجده کعبه و سجده قبور و تصاویر
۱۶۸	مسئله سن مصحف	۱۴۰	رفع شبهات مقدمه باغ فدک
۱۶۰	کیفیت نور و زوایای مسابها بنام جانوران	۱۴۱	کیفیت استکلاف مذاهب اربعه اهل سنت
۱۶۱	و تقسیم بروج فلک	۱۴۲	فتویٰ نکاح صغیره و غیر کفو و شرائط نکاح و حکم نماز و روزه
.....	کیفیت فضائل رمضان و دیگر شهرها	۱۴۳	بجائیکه روزه شب شش شش شش شاه باشد بستیایات قرآنی
۱۶۳	کیفیت تقلید متبیین	۱۴۴	فتویٰ جواز نهای صید کرده کافر و ادای نماز فرض بجهت
۱۶۴	کیفیت سیر قدیمی و سیل نظری و طریق جذب طریقه سلوک	۱۴۵	براس نمازخانه باشد و جواز نماز بر گنیم و ظل و ریاح
۱۶۵	کیفیت طریقه سهروردیه و مجدد الف ثانی و توحید وجود و ذکر	۱۴۶	تبر فوضی و تالوت تغزیه و نوحه و تخرج خوردن
۱۶۸	رساله فیض عام	۱۴۷	بیان معنی حدیث در باب خلافت علی مرتضیٰ
۱۸۹	بیان سائل خمر	۱۴۸	فتویٰ جواز اقتدار خفی با امام شافعی المذهب و ان وقف
۱۹۱	حواب سوالات عشره شاه بخارا	۱۴۹	و طلال ساحرام و استن و معنی حدیث از راسه خود کردن
۱۹۸	دلائل اربعه شیعه و بیان حدیث ثقلین	۱۵۰	فتویٰ در باب قبول دعوت شخصی که غضب نبوی داشته باشد

صفحہ	مضمون	صفحہ	مضمون
۱۳۱	رسالہ دروغ اعتراضات بر بعض عبارات حضرت مجدد م	۲۱۶	وسیلۃ النجات رد شیعہ

خاتمۃ الطبع

حمد خدائے جہان آفرین کہ مجموعہ فتاوائے حضرت مولانا شاہ عہد العزیز

محدث دہلوی م مع چند رسائل کہ حضرت ایشان در جواب بعض

مسائل رسالہ نبشۃ اندکسن انصرام و سعی مالا کلام

از اہتمام احقر الانام محمد عبدالاحد عفا عنہ اصمد

در مطبع مجتہبائی واقع دہلی حسن

انطباع یافت ماہ

شوال المکرم

۱۳۱۸

کاپی رائٹ بذریعہ رجب پٹری / باضابطہ محفوظ ہے۔ ماہ مئی ۱۹۳۸ء

قرۃ العینین بتفضیل الشیخین

بسم اللہ الرحمن الرحیم - حامداً و صلیاً و مسلماً - شاہ نقیہ دین متین اور طالبان اہل نقیہ کو مرثوہ ہو کر اندونون ایک کتاب
 نا در اوجود کیا بتصنیف بنیف حضرت قدوہ اہل المدینۃ عارفان حق آکا و شیخ الشیوخ جناب مولانا شاہ ولی اللہ صاحب
 محدث دہلوی قدس سرہ العزیز انصاف ایندوی سے احرار کو ہاتھ آئی چونکہ اس زمانہ میں مٹا ہب اہل بدعت کی کثرت
 ہو گئی اور عقائد سراسر غلطی کے فوٹون میں ماہ پائی سلسلے ایسی کتاب کا شائع ہونا نہایت ضروری سمجھا کتاب مذکور
 میں نسخہ قلمی صحت کے لیے نہایت تلاش سے اور بھی ہم پہنچائے گئے اور خدمت میں جناب وید زمن مولانا محمد حسن صاحب
 کی ہیکر استدعا اس کی تصحیح اور بعد ضرورت تشہید کی گئی اگرچہ یہ تینوں نسخے ہی غلطی سے پاک تھے لیکن غرض تصحیح
 پوری محنت اور باقتضائی سے ازالہ اختلا و ردوسر کتابوں سے کہہ چکے حوالے شاہ صاحب نے دیے تھے مقابلہ کر کے
 اسکی ہمارت کو درست کیا اور مضامین مشککہ پر کسی قدر تشریح بھی فرمایا اس کتاب کے مضمون کا غایت حد تک کامل الہی
 صفت بیان کی گئی ہے کہ جیسر مدار فضیلت کا ہر پھر یہ ثابت کیا گیا ہے کہ یہ صفت خاص بروجہ کمال صرف شیخین ہی میں
 تھی انکے سوا دوسرے صحابہ میں نہ تھی اور انکے ساتھ ہی دلائل نقی و عقلی ہی پیش کیے ہیں پھر شیخین کے آثار کا بیان ہر
 اور جو مطالعہ کے انہر فرقہ مخالف کے لوگ کرتے ہیں انکے جواب الزامی و تحقیقی مندرج ہیں پھر مطالعہ و مآثر نقیہ کے بھی
 اسی طرح ذکر کیے ہیں پھر وہ اسرار بیان ہیں کہ جنکا وجود حضرات شیخین میں پایا جاتا ہے اور ان مقامات کو اقوال ارباب
 کشف و کرامات سے مثالین و دیگر اس طور پر بیان کیا ہے کہ تہوڑی استدرا و اسے بھی انکو سمجھ سکتے ہیں اور آخر میں شاہ صاحب
 نے اپنا مکاشفہ بیان فرمایا ہے کہ ہنہ ارواح شیخین کو ایسی حالت میں پایا اور دوسرے اصحاب کی ارواح کو ان کیفیت میں
 اور ختم رسالہ اس مضمون پر کیا کہ اسکا سوال روحانی ہنہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کی روح پر فروغ سے کیا تو دہانے
 ہمارے دل پر القا ہوا کہ یہی امر حق ہے - **غرض کہ یہ کتاب لاجواب ہی پاکیزہ کاغذ پر خوشخطا اور نہایت صحت کے ساتھ چھاپی**
گئی جو شائق اس کو ہرے بہا اور درمیک کو نقد جان سے زیادہ عزیز سمجھتے ہنہ تشریف لائین اور اسن مقصود کو گہاے مراد
مالا مال فرمائین - واضح ہو کہ تفسیر فتح الغریز مولانا شاہ عبدالغزیز ہی مطبع میں موجود ہے اور سورۃ بقرہ کی تفسیر
خاص مطبع ہی میں نہایت عمدگی سے طبع ہوئی ہے شاہ نقیہ نگائین اور لطف معنی حاصل کریں۔

محمد عبدالاحد مالک مطبع مجتہاتی دہلی

مشکوٰۃ المصابیح مع الکمال فی سماء الجلال بخشہ ۲

شائقان علوم دینیہ و ماہران فنون یقینیہ پر یہ امر اظہر من الشمس ہے کہ مشکوٰۃ المصابیح صحیح سید کا اختصار بمنزلہ عطر کشیدہ ہے۔ کتب موصوفہ کے اکثر ابواب اسمین درج ہیں، تطبیق احادیث مزج اقوال و کیفیت ناسخ و منسوخ جو اساتذہ کا طبع شائقین کو بتاتے ہیں تمام کتب احادیث میں کام آتی ہیں۔ علی الخصوص صحاح کے پڑھنے میں ان امور سے بہت مدد ملتی ہے۔ عمدہ طور سے جو طالب علم مشکوٰۃ شریف پڑھ لیتا ہے اسکو صحاح سید کیا بلکہ عامی کتب حدیث کا ملکہ حاصل ہو جاتا ہے۔ لہذا نظر افادۂ طالبین سید اول مولانا مولوی حافظ احمد علی صاحب مرحوم مالک مطبع احمدی نے اس کتاب کے تشبیہ کا ڈھنگ ڈالا اور محشی مشکوٰۃ شریف طبع فرما کر شائقین کو مرہون منت فرمایا۔ اگرچہ مولانا ممدوح الصدرا (بسنہ معتبر) حسرت کے ساتھ تاحین حیات یہ فرماتے رہے کہ مجھے اس کتاب کی خدمت کما بینفی نہ ہوئی۔ تاہم جس قدر کہ اس وقت کتاب موصوف کی خدمت تشبیہ کی گئی وہ ہی مولانا مرحوم کی کمال سعی کا ایک عمدہ نمونہ سمجھا گیا اور مقبول خلاق ہوا۔ مگر ان دنوں بعض اشخاص نے اسمین بہت سا تغیر تبدیل کر کے اور حواشی بلا سند و بلا حوالہ شروع مشکوٰۃ بتروید مذہب احناف اپنے طور پر مرتب کر کے بھجپائی کہ اکثر علماء محققین اور فقہار و محدثین نے اسکو ناپسند فرمایا چنانچہ اسی وجہ سے مرغوب و مقبول خلاق نہ ہوئی۔

چونکہ عاجز ایک عرصہ سے بتائید ازدی اسی خدمت پر کمر بستہ ہوں کہ ہر قسم کی تفاسیر اور کتب صحاح و فقہ کی غایت و درجہ تصحیح کی جائے اور انکو اہتمام خاص سے چھاپ کر شائع کرے اسلئے بالفعل یہ خواہش ہوئی کہ یہ کتاب بھی مثل سابق نہایت پاکیزگی کیساتھ طبع ہوا اور حواشی بھی اسی طرز کیساتھ شروع نایاب سے متبذ و تلخیص کر اگر اضافہ کیے جائیں۔ پس مرقاة المفاتیح بمطوٰ شرح ملا علی قاری رحمہ اللہ اور اسکے علاوہ بہت سا سامان مہیا کیا گیا اور علماء محقق نے اسحق کی استعا پر ایسی بلغ و بکمال جانفشانی و عرق ریزی ایسے عجیب و غریب و مفید حواشی اضافہ کیے اور متبذ و تلخیص کی کہ جن کے مطالعہ کے بعد طلبہ کو ہر کسی شرح کی طرف رجوع کرنے کی حاجت باقی نہ رہی۔

قطبین احادیث و تشریح اسماء الرجال و حل لغات و تسوید فوائد عجیبہ و نکات غریبہ کی ایسی کی گئی ہے کہ احاطہ تحریر سے باہر ہے شائقین مطالعہ سے خود معلوم کر سکتے ہیں اور عجب بہن کہ جن لوگوں کے پاس مشکوٰۃ المصابیح مطبوعہ دیگر مطالع موجود ہیں وہ بھی اسکو دیکھ کر ضرور اسکی خریداری کی آرزو کریں گے۔ اس کتاب کے آخرین پوری اکمال فی اسماء الرجال جو مولف علام کی تالیف سے منضم کی گئی ہے۔ قیمت بلحاظ اقسام کا مذکور حسب ذیل ہے

کاغذ ولایتی سفید تقطیع کلان ۲۲-۲۹ (ص) کاغذ حنائی تقطیع کلان ۲۲-۲۹ (ص) کاغذ ولایتی تقطیع ۲۶-۲۷ (لحم) کاغذ ولایتی سفید تقطیع کلان ۲۲-۲۹ (ص) کاغذ حنائی تقطیع کلان ۲۲-۲۹ (ص) کاغذ ولایتی تقطیع ۲۶-۲۷ (لحم) کاغذ ولایتی سفید تقطیع کلان ۲۲-۲۹ (ص) کاغذ حنائی تقطیع کلان ۲۲-۲۹ (ص) کاغذ ولایتی تقطیع ۲۶-۲۷ (لحم) کاغذ ولایتی سفید تقطیع کلان ۲۲-۲۹ (ص) کاغذ حنائی تقطیع کلان ۲۲-۲۹ (ص) کاغذ ولایتی تقطیع ۲۶-۲۷ (لحم)

